

nederlandsdagblad

JAARGANG 77 NR. 20644 WWW.ND.NL REDACTIE@ND.NL 088 1 999 999

CHRISTELIJK BETROKKEN

NL

MARINDE VAN DER BREGGEN nd.nl/nederland

Claims over etherische olie zijn gevaarlijk

► AMERSFOORT

De groeiende online-verkoop van etherische oliën van Amerikaanse merken als Young Living en doTerra gaat in Nederland gepaard met claims en adviezen die gevaarlijk voor de gezondheid zijn.

Dat blijkt uit onderzoek van het *Nederlands Dagblad* op websites en in Facebookgroepen van Young Living-gebruikers en -verkopers. Vaak wordt daar gezegd dat de oliën zo puur zijn dat je niet kunt overdoseren, en dat pure etherische oliën 'lichaamseigen stoffen' zijn, wat inhoudt dat het lichaam precies weet wat het ermee aan moet. Ook worden algemene gebruiksadviezen gegeven die gevaarlijke situaties op kunnen leveren, zoals het advies olie in te nemen of direct op de huid of in bad te gebruiken. Daarnaast gaan richtlijnen rond voor gebruik bij baby's en kinderen of tijdens de zwangerschap die volgens aromatherapeuten niet veilig zijn. De bedrijven die de oliën verkopen, kunnen daar moeilijk verantwoordelijk voor worden gehouden vanwege de zogeheten multilevelmarketingstructuur. Die houdt in dat verkopers zelfstandig zijn en hun eigen netwerk opbouwen. Ze zijn formeel geen onderdeel van het bedrijf. Iedereen kan verkoper worden, zelfs mensen die de oliën nog maar net zelf gebruiken. Deze onervaren mensen geven wel (gezondheids)adviezen. Sommigen adviseren zelfs de oliën in te nemen.

Bijbel

Het gebruik van etherische oliën neemt toe. Exacte cijfers voor Nederland zijn er niet. In 2019 had Young Living wereldwijd ruim drie miljoen actieve leden, de Facebookpagina van Young Living Nederland heeft 3500 volgers en in verschillende besloten Facebookgroepen voor Nederlandse leden zitten in totaal ongeveer 10.000 mensen. Vooral op Instagram plopen de verkoopaccounts als padden-

stoelen uit de grond. De oliën zijn ook populair onder christenen. Zij zien parallellen met oliën die in de Bijbel voorkomen en gebruiken teksten als 'Er is olie in het huis van de wijze' (Spreuken 21:20).

sprookjes

Het *Nederlands Dagblad* legde een aantal claims die online rondgaan voor aan een dermatoloog die onderzoek doet naar etherische oliën, en drie experts uit de aromatherapie die zich professioneel bezighouden met oliën en daarvoor opgeleid zijn. Zij doen een groot deel van de claims af als sprookjes, waaronder de claim dat de oliën 'lichaamseigen' zouden zijn, waardoor je er niet allergisch voor kunt zijn. Plantbestanddelen zijn van nature namelijk niet aanwezig in ons lichaam, en het ontwikkelen van een allergie is wel degelijk een risico bij het veelvuldig gebruik van etherische oliën. 'Je kunt een allergie krijgen door veelvuldig in aanraking te komen met de stof', zegt Thomas Rustemeyer, hoogleraar dermatologie aan het VU Medisch Centrum Amsterdam. 'We beschouwen iets wat natuurlijk is al snel als veilig, terwijl de natuur niet altijd even veilig is.'

Het is niet voor iedereen veilig om elke olie te gebruiken, zegt Janet Nienhuis, aromatherapeut en oprichter van FytArom, een geaccrediteerde hbo-opleiding aromatherapie. De adviezen van verkopers noemt ze 'koffieautomaatconsulten'.

Adrian Falk, woordvoerder voor Young Living in Europa, zegt in een korte reactie dat het bedrijf geen voorstander is van gebruik van de oliën op een andere manier dan op de etiketten staat, of tegen het advies van huisartsen in. 'Wij zoeken actief naar onjuiste claims die worden gedaan door onafhankelijke leden op sociale media en andere kanalen.' Die claims worden verwijderd, zegt hij.

► zie pagina 8 in De Week

WAT ZIJN ETHERISCHE OLIËN?

Etherische oliën zijn bestanddelen van planten die daaruit worden gedistilleerd. Deze – zeer geconcentreerde – oliën worden gebruikt in allerlei producten, van douchegel tot parfum en van tijgerbalsem tot schoonmaakmiddel, maar zijn ook los te koop in flesjes. Gebruikers kunnen deze oliën bijvoorbeeld in een zogenoemde diffuser doen, die de oliën verstuipt in de lucht, of verwerken in cosmetica.

Ze worden ook wel essentiële oliën genoemd. Populair zijn lavendel-, peppermunt- en sinaasappelolie. Ook zijn er blends, mengsels, op de markt. Deze oliën zijn in Nederland te koop bij drogisten of natuurwinkels. Online zijn grote Amerikaanse merken als Young Living populair. Young Living claimt als enige pure olie te leveren, waardoor de oliën van dit merk zelfs ingenomen zouden kunnen worden.

ZATERDAG

Lofzang op blikgroenten

Eet gerust bonen uit blik, pot of zak

pagina 19

WEEK1

Vergeten conflicten

Vluchtelingen zijn niet ineens verdwenen

pagina 7

ZONDAG

Op het matje

Als je aan yoga doet, stel je je dan niet open voor kwade krachten?

pagina 7

advertentie

ANP nd.nl/buitenland

Trump niet bij Bidens inauguratie

► WASHINGTON

Donald Trump is op 20 januari niet aanwezig bij de inauguratie van Joe Biden. Die wordt dan officieel de 46e president van de VS.

De vertrekkende Trump liet op Twitter weten dat hij niet van de partij is bij de ceremonie. Mogelijk verlaat hij Washington al een dag eerder, zo is volgens bronnen van persbureau Reuters in het Witte Huis besproken. Zijn vicepresident Mike Pence is wel bij de inauguratie.

Trump geeft inmiddels min of meer toe de verkiezingen te hebben verloren. 'Nu het congres de uitslag heeft geratificeerd, zal er een nieuwe regering aantreden op 20 januari en is het zaak dit vreedzaam en soepel te laten verlopen', zei hij in een video.

Ondertussen willen de Democraten vanwege de bestorming van het Capitool door Trumpaanhangers dat vicepresident Pence de president van zijn functies onthefte door het 25e amendement van de Amerikaanse grondwet te activeren. Pence ziet daar volgens enkele van zijn adviseurs geen heil in. De Democratische voorzitter van het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden, Nancy Pelosi, heeft inmiddels met de hoogste militair in de VS gesproken over maatregelen om te voorkomen dat Trump vijandelijkheden begint of met toegang tot de nucleaire codes een atoomaanval inzet.

► zie ook pagina 8 en 9

WILLEKE

nd.nl/cartoons

Is alles 'goede voornemens' wat zo heet? COMMENTAAR PAGINA 3

PRIJS € 2,95 ZATERDAG € 4,10

9 771570 797010

Arjen Lubach lijkt nu de morele winnaar van een gesprek in 2017 over de inauguratie van Donald Trump.

Bijltjesdag

Wanneer een rare snuiter met een gevaarlijke retoriek president wordt van een belangrijk democratisch land, moet je hem serieus nemen. Niet om zijn persoonlijkheid, maar om de positie die hij heeft bemachtigd met behulp van een schare kiezers. Dat is pittig. Maar juist daarom komt het er voor de media op aan: blijf niet staan bij zijn gekte, volg met een zekere openheid wat hij doet en wat zijn aanhang drijft. Daarmee schaar je je nog niet aan zijn kant, ook al wordt dat snel gedacht, heb ik afgelopen jaren gemerkt, ook onder journalisten. Laat niet alleen degenen aan het woord die zijn beleid verguizen. Leg je oor te luisteren bij mensen die vinden dat hij wél iets goeds bereikt, zoals Tijs van den Brink in zijn serie *God, Jesus, Trump!* – want over Donald Trump heb ik het hier natuurlijk. Waarom de aandrang dit nu te verwoorden? Om mezelf te herpakken. Niet dat ik veel met Trump ophad of uitsloot dat zijn volksmennerij uit de hand kon lopen. Maar de berichtgeving over de bestorming van het Capitool, aangejaagd door Trump, heeft her en der tot triomfantelijkheid geleid: zie je wel, heb ik het niet altijd al gezegd van Trump ...! Er ging de sprake van uit, dat wie zijn best heeft gedaan Trump met zijn aanhang te begrijpen om daar lessen uit te trekken, er dus naast zat. Bijltjesdag in een land vol toeschouwers, zeg maar. Illustratief is het filmpje met vier jaar oude beelden van Arjen Lubach aan tafel bij Eva Jinek. Janine Abbring, eindredacteur

‘Ook de onheilsprofeet kan niet in de toekomst kijken.’

REINA WISKERKE nd.nl/columns BEELD NP01

van *Zondag met Lubach*, stuurde het donderdag met veel succes de wereld in. Je ziet op het filmpje Eva Jinek met tafelgasten praten over de inaugurele rede van Trump op 20 januari 2017. Arjan Lubach zei tot besluit: ‘Het is toch volslagen idioot, mensen; wat zijn jullie aan het doen!?’ En na de suggestie dat niet alles wat Trump bepleit, fout is: ‘Ja, maar dan moet je het opnemen voor dat gedachtegoed en niet voor die clown!’ Na de bezetting van het Capitool lijkt Lubach hier de morele winnaar: hij was de enige die Trump vier jaar geleden al doorhad. De anderen komen naar voren als de onnozelen: Eva Jinek, Charles Groenhuijsen, Jesse Klaver en communicatie-expert Lars Duursma. Het leek zo overtuigend dat ik mezelf ook onnozel ging voelen. Ben ik naïef geweest met het idee dat je juist ook Trumps presidentschap journalistiek moet benaderen, met een zekere openheid voor wat komt? Mijn conclusie is: nee. Natuurlijk is het oppassen geblazen. Journalistiek mag geen kruiwagen worden voor foute leiders. Maar gelukkig zijn daar de opiniemakers en commentatoren. Zij kunnen zonodig een hard oordeel vellen of een onheilsprophetie uitspreken – altijd in de wetenschap dat niemand in de toekomst kan kijken, ook niet degene wiens voorspellingen over Trump nu zijn uitgekomen. Het filmpje van Abbring geeft geen eerlijk beeld van wat er vier jaar geleden gebeurde bij Jinek. Trump zou van fake news spreken, en terecht dan. De originele beelden tonen een waardevolle analyse van de eerste toespraak van president Trump. Arjen Lubach duidde dat ten onrechte als ‘opkomen voor die clown’ – een bekende reflex als het over Trump ging afgelopen jaren. De morele winnaar van het gezelschap is Lubach niet, ook al lijkt dat zo na 6 januari 2021. <

NL

MARK MISERUS / VK EN ANP nd.nl/nederland BEELD ANP / SEM VAN DER WAL

Ouders naar rechter

► AMSTERDAM
Geduceerde ouders in de kinderopvangtoeslagenaffaire stappen naar de rechter, nu het Openbaar Ministerie heeft besloten geen strafrechtelijk onderzoek naar de Belastingdienst in te stellen. Door middel van een artikel 12-procedure willen ze dat het OM alsnog overgaat tot vervolging.

De zes ouders zijn volgens hun advocaat Vasco Groeneveld ‘zeer teleurgesteld’ in het besluit dat het OM donderdag kenbaar maakte. ‘We zijn het op wezenlijke punten niet met de motivering eens. Het OM zegt dat er geen sprake is van strafbare feiten, maar de Belastingdienst hanteerde een “80-20-benadering”. Men nam dus voor lief dat bij de fraudejacht 20 procent van de aangepakte mensen onschuldig kon zijn.’ Volgens Groeneveld is er daardoor wel degelijk sprake geweest van opzet. ‘Wij willen daarom dat dit verder wordt onderzocht. We kunnen niet aantonen dat zich iets strafbaars heeft afgespeeld. Maar we kunnen wel een redelijk vermoeden uitspreken dat dit zo is, door de ellende die deze mensen hebben meegemaakt.’ Een andere geduceerde ouder, bijgestaan door advocaat Sébas Diekstra, stapt ook naar de rechter. ‘Er zijn voldoende feiten en omstandigheden in deze bizarre zaak die een strafrechtelijk onderzoek rechtvaardigen’, zegt Diekstra tegen persbureau ANP. Ook de zeshonderd ouders die worden bijgestaan door letselschadespecialist Orlando Kadir bereiden een artikel 12-procedure voor. Kadir: ‘We hebben zeer weinig vertrouwen in het OM, door wat we de afgelopen jaren hebben meegemaakt en door de gronden waarop ze vervolging staken. We moeten dit doen.’

+

GERALD BRUINS nd.nl/geloof

PKN schiet tekort in steun

► ALMERE
De Protestantse Kerk in Nederland heeft geen beleid voor het aannemen van predikanten met een beperking. Daardoor krijgen zij nauwelijks een beroep van lokale gemeenten. ‘Een ernstig tekort’, vindt directeur Sjaak Verwijs van de Bond van Nederlandse Predikanten.

Verwijs reageert op een oproep van de blinde dominee Bettie Woord uit Almere vandaag in deze krant. Na afronding van haar predikantsopleiding ontving zij op 35 sollicitaties een afwijzing. Vanwege haar beperking, vermoedt zij, al werd dat nooit

Geduceerde ouders van de toeslagenaffaire protesteerden in juni op het Plein, voorafgaand aan het debat over de zaak in de Tweede Kamer.

Bij een artikel 12-procedure kunnen slachtoffers en nabestaanden een klacht indienen bij het gerechtshof als ze het niet eens zijn met een beslissing van het Openbaar Ministerie om een strafbaar feit niet (verder) te vervolgen. Kadir deed namens zichzelf en vijf-

honderd anderen in oktober 2019 aangifte tegen de Belastingdienst, wegens machtsmisbruik, valsheid in geschrifte, knevelarij en etnisch profileren. De zes ouders die nu naar de rechter stapten, volgden twee maanden later. Ook hun aangifte draaide onder meer om knevelarij.

nieuwsvandaag

HELE DAG

Thuistriathlon

Maarten van der Weijden in een endless pool, op fietstrainer en loopband, voor goed doel.

GOEDE VOORNEMENS

ALS JE DE KERSTFOLDERS VAN DE SUPERMARKTEN ziet, lijkt een geslaagd feest een kwestie van veel eten en drinken: hapjes en drankjes, traktaties en schotels voor elk moment van de dag. Na de kerstdagen volgen de oliebolletjes en de champagne. En dán verschijnen de afslankmiddelen, de 'gezonde tips' en de fitnessapparatuur in de reclame. Ook goede voornemens mogen, als het aan de detailhandel ligt, wat kosten. Maar alles is anders, al maandenlang. Psychologen weten van drie factoren die bijdragen aan stress: het onbekende, onzekerheid en het gevoel dat je geen controle hebt. Alle drie komen samen in de coronacrisis. Dat is een verre van ideale tijd voor meer sporten, meer bewegen, meer quality time met elkaar, minder drinken, afvallen. Misschien stellen mensen hun goede voornemens dit jaar even uit. Eerst maar eens zien of en wanneer het leven weer een beetje normaal wordt. Dan halen we alle gemiste omhelzingen, sociale contacten en feesten in. Daarna kun je pas weer wat verder vooruitkijken.

HET BLIJFT TROUWENS TOCH MEESTAL BIJ voornemens. Rond deze tijd van het jaar zijn ze vaak al gesneuveld of bijgesteld. We willen iets bereiken, iets ervaren, we zoeken houvast. Maar dan ontdekken we opnieuw dat het vlees zwak is, het leven onvoorspelbaar en de teleurstelling dichtbij – in onszelf of in wat we dachten dat ons ideaal zou zijn.

Is alles ook wel een goed voornemen wat zo heet, en past het bij jou? 'Naar de sportschool', dat wordt niks als je daar echt een hekel aan hebt. 'Je minder ergeren', aan familie bijvoorbeeld, maar misschien moet je dat gevoel eindelijk serieus nemen. 'Volhouden', of zegt je lichaam dat je moet opgeven? 'Elke ochtend een halfuur stille tijd', is dat beter dan kleine momenten door de dag heen, van besef dat het licht van Gods gelaat over je schijnt?

IN DE BIJBEL HAD PETRUS een goed voornemen: al zou iedereen Jezus afvallen, hij nooit. Maar zijn Heer kende hem beter. En toen de nacht van het verraad achter de rug was, keek Hij Petrus aan en maakte met hem een nieuw begin.

Het is mooi om je voor te nemen: 'Morgen doe ik het beter', en er zijn best manieren om te voorkomen dat gemakzucht het wint van een nieuw leven. Maar de Heer weet waarvan wij gemaakt zijn. Misschien is dit een tijd om goede voornemens klein te houden – binnen de vier muren waar je het moet uithouden. Doen wat je hand vindt om te doen. Opkrabbelen als je struikelt. De ramen opendoen en licht binnenlaten. Je longen volademen van de opluchting dat er vergeving is. Kind durven zijn.

WIM HOUTMAN

nederlandsdagblad

CHRISTELIJK BETROKKEN

Ga naar nd.nl/abonnementen

om toeslagenaffaire

Ook het ministerie van Financiën deed in mei vorig jaar aangifte tegen de Belastingdienst, wegens vermoedens van knevelarij en beroepsmatige discriminatie. Volgens het OM is ook van dat laatste geen sprake, hoewel ambtenaren bij de fiscus 'zoekslagen maakten op basis van nationaliteit' om fraudeurs te kunnen opsporen.

immuun

De Belastingdienst is als instituut immuun voor strafrechtelijke vervolging. Wel kunnen individuele ambtenaren worden vervolgd, al ziet het OM daartoe geen aanleiding. Uit onderzoek blijkt volgens het OM niet dat 'medewerkers van de Belastingdienst uit eigen gewin of eigenbelang hebben gehandeld'. Advocaat Groeneveld is het daarmee oneens.

Het Openbaar Ministerie zegt zich te realiseren dat het besluit om niet te vervolgen een 'teleurstelling kan zijn voor de getroffen ouders'. Het liet weten dat de ouders die zelf aangifte hebben gedaan, een artikel 12-procedure kunnen aanspannen om de rechter te vragen alsnog tot vervolging over te gaan.

De ouders hebben goede hoop dat de verantwoordelijken alsnog worden vervolgd, mede door het spijkerharde rapport van de parlementaire ondervragingscommissie. 'Daardoor zijn nieuwe feiten aan het licht gekomen die niet in onze aangifte zijn meegenomen', zegt Roger Derikx, een van de gedupeerde ouders.

De ondervragingscommissie concludeerde vorige maand dat alle instanties faalden bij de haast blinde jacht op fraudeerende ouders. Daarbij uitte de commissie ook stevige kritiek op de rechters. Zo heeft de afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State 'zijn belangrijke functie van

EXTRA MINISTERRAAD

Het kabinet houdt volgende week hoogstwaarschijnlijk een extra ministerraad over het vernietigen-de eindrapport van de parlementaire commissie die onderzoek heeft gedaan naar de affaire rond de kinderopvangtoeslag. Dat zei minister-president Mark Rutte vrijdag tijdens zijn wekelijkse persconferentie.

De meest betrokken bewindspersonen kwamen al twee keer bijeen in het Catshuis om de gevolgen van het rapport te bespreken. Daarbij is besloten dat alle ouders die slachtoffer zijn geworden van de uit de hand gelopen jacht op toeslagenfraude snel een tegemoetkoming van 30.000 euro krijgen.

De kwestie stond vrijdag opnieuw op de agenda bij de eerste reguliere ministerraad van 2021. Net als afgelopen zondag in het Catshuis stond daarbij volgens Rutte de vraag centraal hoe voorkomen kan worden dat burgers nog eens op deze manier door de overheid worden behandeld.

Volgende week hoopt de premier de officiële kabinetsreactie op het toeslagenrapport af te ronden.

(rechts)bescherming van individuele burgers veronachtzaamd', aldus het rapport.

Advocaat Groeneveld zegt daarover: 'Het rapport toont aan dat de rechtsbescherming voor deze ouders heeft gefaald. Het kan niet zo zijn dat het OM ook nog eens de deur dichtdoet voor deze mensen. Ik had echt gedacht dat ze tot vervolging zouden overgaan. <

Van knevelarij is sprake als een ambtenaar zijn positie misbruikt om geld te incasseren of niet te laten uitbetalen door 'enige openbare kas'. Het OM vindt echter dat er geen sprake is van knevelarij, onder meer omdat de fiscus geld was verschuldigd aan de ouders, en niet aan een openbare kas.

predikant met beperking

van de kerk om dit dossier op te pakken. 'De kerk blijft achter bij maatschappelijke ontwikkelingen.'

volwaardig salaris

De 'vakbondsleider van predikanten' doelt daarmee op een afspraak tussen kabinet en werkgevers om tot 2025, op vrijwillige basis, 125.000 extra banen te creëren voor mensen met een beperking. Volgens de woordvoerder van de Protestantse Kerk geldt deze overeenkomst voor de kerk alleen voor zover zij werknemers als kosters en beleidsmedewerkers aanstelt. 'Niet voor geestelijken, daar gaat de overheid niet over.'

De plaatselijke gemeente in Almere houdt met moeite een derde predikantsplaats in de benen. Daar ligt het probleem, stelt de landelijke kerk, en niet bij de beperking van dominee Woord: 'Almere' heeft geen geld, maar wilde haar toch beroepen. Daarom heeft de kleine synode, die gaat over de financiën, toestemming gegeven de dominee onbetaald als vrijwilliger aan te stellen met behoud van uitkering. 'Predikanten kunnen beroepen worden door iedere gemeente die draagkrachtig is. Een fonds waaruit predikanten met een beperking betaald worden lijkt ons niet logisch', zegt de woordvoerder.

Emeritus predikant Pieter ter Veen, initiatiefnemer van De Schone Poort die in Woord zijn opvolger vond, noemt het merkwaardig dat de landelijke kerk niet een deel van het salaris van beperkte predikanten kan betalen. Het salaris van een reguliere dominee wordt namelijk allang betaald uit een centrale kas van de landelijke kerk, waaraan gemeenten bijdragen. 'Als wij een beroep hadden kunnen doen op een landelijk fonds, hadden wij Bettie Woord gemakkelijker kunnen benoemen. Dan had zij herkeurd kunnen worden en een volwaardig en verdiend salaris kunnen krijgen.'

►► zie ook bijlage Zondag

9.30

Lijsttrekker

Dag 2 CDA-verkiezingscongres met stemming over beoogd lijsttrekker Wopke Hoekstra.

19.00

Kazachstan

Parlementsverkiezingen, in dit land nog nooit eerlijk verlopen, aldus mensenrechteninstanties.

“Amen”, had ik willen zeggen. Maar ik viel in slaap.

Adrian Verbree, pagina 15

‘Chemokuur grijpt óók in op lijf’

Nederland vaccineert sinds deze week zorgpersoneel met voorrang tegen het coronavirus. ‘Ik heb veel onderzoeken gelezen en ben overtuigd dat ik het vaccin kan nemen.’

‘IK BESLIS ZELF OF VACCINEREN MOET’

Voor Cotie de Weerd (42) uit Dordrecht is het Albert Schweitzer ziekenhuis in haar woonplaats een vertrouwde werkplek. In 1995 begon ze er als verpleegkundige en inmiddels volgt ze de opleiding voor ic-verpleegkundige. ‘Mensen verzorgen in hun kwetsbaarheid is intrigerend. Het is bijzonder dat je als verpleegkundige zo dicht bij een patiënt mag komen. Op een cruciaal moment in hun leven kun je veel betekenen in hoe je aandacht geeft. Op de intensive care hadden we laatst een vrouw van begin zeventig. Ze was te ziek om nog aan de beademing te kunnen, dus we vertelden haar dat ze zich moest voorbereiden op sterven. Ze vertrouwde op Gods zorg voor haar. Er werd voor haar gebeden en ze luisterde preken. Omdat ik zelf christen ben, begrijp je elkaar, merk je dan. Dit soort momenten laat zien waarom ik aan het bed wil staan als verpleegkundige. Ik val zelf niet in de risicogroep, maar ook ik kan corona krijgen. Ik heb mij gisteren daarom aangemeld voor de vaccinatieronde. De maatschappij legt er veel druk op om je ‘natuurlijk voor de patiënt’ te laten vaccineren. Tegelijk geldt: het is mijn lichaam. Ik wil zelf beslissen of ik het nodig vind. Ik zie het aantal besmettingen alleen maar toenemen en wil niet het risico lopen om uit te vallen als hulpverlener, daarom laat ik mij vaccineren. Ik heb via LinkedIn veel wetenschappelijke bijdragen over het vaccin gelezen, dus niet wat mensen aan angst erover roeptoeteren via Facebook. Ik heb geen argwaan, je moet de goede bronnen opzoeken.

Er zijn christenen die tegen vaccineren zijn omdat het lichaam van God gekregen is waar je niet op mag ingrijpen. Wat mij opvalt, is dat zij vaak geen probleem met een chemokuur tegen kanker hebben. Terwijl ook dan goede door God gemaakte cellen kapotgaan. Ik zal niemand veroordelen, maar blijf wel in de realiteit leven, dit vaccin is ons gegeven. Iedereen mag weten wat hij of zij ermee doet, ook in het ziekenhuis is daar ruimte voor, merk ik. Ten diepste geldt voor mij dat God boven alles staat. Ook boven een vaccin. Ik vertrouw op Hem, want mijn ziel en zaligheid is niet op aarde, maar geborgen in Christus.’

‘VACCIN KOMT NIET ZOMAAR OP DE MARKT’

Evelien van den Hoek (23) uit Sommeldijk verwacht komende vrijdag haar eerste vaccinatie te krijgen. Maar, dat voornemen staat op losse schroeven. ‘Ik heb deze week corona-gerelateerde klachten gekregen, ik ben net getest en wacht op de uitslag’, klinkt het wat sipjes aan de telefoon. De kans bestaat daarmee dat de felbegeerde vaccinatie uitgesteld moet worden. ‘Je moet een aantal weken coronavrij zijn voor je ‘m krijgt.’ Van den Hoek werkt als medewerker wonen en welzijn in woon- en zorgcentrum Nieuw Rijsenburgh in Sommeldijk. ‘Ik werk met mensen die dementie of somatische klachten hebben. Ik houd hen gezelschap, want verzorgenden en verpleegkundigen hebben vaak geen tijd rustig een praatje te maken of een spelletje te doen. Daarvoor is deze functie in het leven geroepen’, legt de student psychologie uit, die daarnaast ook de verzorging assisteert. Ze werkt er sinds september vorig jaar. ‘Op de dag dat ik belde, werd ik gelijk ingepland, de nood is hoog.’

Ze is blij met haar werk, maar tegelijk ook bezorgd om deze kwetsbare groep corona te bezorgen. ‘Zodra ik spierpijn heb, denk ik: ik zal toch geen corona hebben?’ Ze laat zich geregeld testen. ‘Voor deze bewoners kun je veel betekenen. Ik maak van dichtbij mee hoe eenzaam ze zijn.’ Voor Van den Hoek leed het geen twijfel dat ze zich mede omwille van haar werk zou laten vaccineren tegen corona, zodra dat kon. ‘In onze flexploeg willen de meesten zich laten vaccineren. “Heb jij de oproep al gehad?”, hoor je dan. Buiten mijn werk zijn mensen sceptischer over de betrouwbaarheid van het vaccin. Die willen liever even afwachten. Ik vertrouw de wetenschap dat het vaccin goed is, wetenschappers hebben er jaren voor gestudeerd. De regels om iets op de markt te mogen brengen zijn streng. Ik heb veel onderzoeken gelezen en ben overtuigd dat ik het kan nemen. Mijn vriend en ik hebben in oktober al corona gehad. Maar nu duiken de ziekteverschijnselen weer op. Waarschijnlijk is het met Kerst gebeurd, ondanks dat we ons aan de regels met maximaal drie mensen op bezoek hebben gehouden. Het is voor mij extra reden mij zo snel mogelijk te laten vaccineren. Hopelijk is de testuitslag negatief en heb ik een gewoon griepje.’

NL

ANP nd.nl/nederland

Zuid-Afrikaanse coronavariant ook in Nederland

► BILTHOVEN – DEN HAAG

De 'Zuid-Afrikaanse mutatie' van het coronavirus is nu ook in Nederland vastgesteld. Een persoon uit de regio Midden- en West-Brabant blijkt de variant te hebben opgelopen. Dat meldt het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).

De persoon is op 22 december getest en deze donderdag bleek dat het om de nieuwe versie van het virus gaat. Het is niet bekend of de Brabander onlangs in Zuid-Afrika is geweest.

De 'Britse variant' is al bij ongeveer vijftig mensen in Nederland aangetroffen, onder wie ongeveer dertig mensen uit het Zuid-Hollandse Bergschenhoek en omgeving. Velen van hen waren niet in Groot-Brittannië. De beide versies lijken besmettelijker te zijn dan andere coronavarianten, maar lijken niet meer gezondheidsschade aan te richten. Volgens de eerste onderzoeken werken de ontwikkelde coronavaccins ook tegen de twee mutaties.

op schema

De ruim 400.000 vaccins die Nederland tot nu toe ontvangen heeft, zijn inmiddels allemaal vergeven. Ze zijn óf al ingespoten, óf er staat een afspraak gepland om dat te doen. 'Daarmee liggen we voor op schema', zegt zorgminister Hugo de Jonge.

Hij noemt het 'heel goed nieuws' dat de Europese Unie haar bestelling van coronavaccins bij Pfizer/BioNTech heeft verdubbeld tot 600 miljoen stuks. 'Dat betekent dat we eerder al en veel sneller onze meest kwetsbare doelgroep kunnen gaan vaccineren', zegt hij.

Onzeker is nog wel wanneer de extra vaccins precies naar Nederland komen. 'We zullen met Pfizer in gesprek moeten en met de Europese Commissie over wanneer en hoeveel precies in welke kwartalen, maar dit is heel goed nieuws', aldus De Jonge vrijdag na de ministerraad.

Een andere meevaller is dat het mogelijk is om zes in plaats van vijf doses te halen uit een flacon van het coronavaccin van Pfizer en BioNTech, zo

bevestigde de Europese toezichthouder voor medicatie, het Europees Geneesmiddelenbureau (EMA) vrijdag. Voor die zesde dosis is het wel nodig om een speciaal soort injectiespuit te gebruiken. Maar als er niet vijf, maar zes doses uit een flesje kunnen worden gehaald, is het mogelijk om meer mensen te vaccineren.

Intussen dalen de besmettingscijfers in Nederland maar mondjesmaat. Tussen donderdagochtend en vrijdagochtend werden 8169 nieuwe coronagevallen geregistreerd. Dat is minder dan de ruim 9700 positieve tests die het RIVM donderdag had gemeld, maar wel meer dan het gemiddelde van de afgelopen week, toen er per dag ongeveer 7700 bevestigde besmettingen bijkwamen. Wel daalde het aantal coronapatiënten in ziekenhuizen voor de derde dag op rij. Ziekenhuizen behandelen momenteel 2636 mensen vanwege COVID-19.

somber

Premier Rutte is dan ook niet positief over het versoepelen van de maatregelen. Dinsdag maakt het kabinet bekend wat er gebeurt met de huidige harde lockdown die sinds 15 december geldt en tot in ieder geval 19 januari zou duren. Rutte wilde er inhoudelijk niet op vooruitlopen maar zei eerder deze week al dat het aantal besmettingen nog te hoog is en dat hij somber is over versoepelingen. <

NOODOPVANG

Scholen die problemen ervaren met de noodopvang van kinderen, mogen zelf grenzen stellen en keuzes maken om de situatie toch werkbaar te houden. Dat zegt onderwijsminister Arie Slob naar aanleiding van berichten dat de scholen de toestroom soms niet aankunnen. Tijdens de sluiting van scholen is opnieuw opvang geregeld voor kinderen van ouders met een cruciaal beroep en voor kwetsbare kinderen die niet lang thuis kunnen blijven. Deze keer komen er meer kinderen.

NL

RAOUL DU PRÉ / VK nd.nl/nederland BEELD ANP / BART MAAT

Het wetsvoorstel van CU-Kamerlid Eppo Bruins lijkt brede navolging te krijgen.

Tweede Kamer zoekt menselijke maat: einde boodschappenboete

...De breedgedragen politieke verontwaardiging over het bijstandsregime in de gemeente Wijdmeren (Noord-Holland) lijkt te leiden tot snelle landelijke actie.

...Regeringspartijen ChristenUnie, CDA en D66 hebben plannen klaar voor een einde aan de verplichte boete voor bijstandsontvangers die niet volledig aan de informatieplicht hebben voldaan.

► DEN HAAG

De ChristenUnie presenteerde vrijdag als eerste een initiatiefwet. 'We gaan regelen dat gemeenten niet meer wettelijk verplicht zijn om een boete op te leggen en bijstandsgeld terug te vorderen', aldus Tweede Kamerlid Eppo Bruins. 'Het kán wel, in geval van fraude, maar het móét niet. Gemeenten krijgen de ruimte om daar een afweging in te maken, met oog voor de specifieke situatie en barmhartigheid.' Bruins wetsvoorstel is een directe reactie op de zaak in Wijdmeren die onlangs veel politieke commotie veroorzaakte. Een inwoner met bij-

standsuitkering stapte naar de rechter, omdat de gemeente vindt dat ze ruim 7000 euro moet terugbetalen aan boodschappen die haar moeder al jaren voor haar doet. Het gaat om basale inkopen zoals wc-papier, brood, sla, vlees en koffie. De vrouw verloor het proces en moet de boete betalen. Dat geldt heeft ze niet.

beteuterd

Dat leidde tot algemene verbazing in de Tweede Kamer, van links tot rechts. Maar ook tot de beteuterde vaststelling dat de Kamer het zelf zo heeft geregeld. Gemeenten moeten hun bijstandsregels baseren op de Participatiewet en de Fraudewet uit 2012. Daarin is een strenge informatieplicht voor bijstandsgerechtigden geregeld: wie niet alle inkomsten doorgeeft, riskeert forse sancties. VVD, CDA, PVV, GroenLinks, D66 én de ChristenUnie gaven hun goedkeuring aan die regels. Maar de politieke wind is scherp gedraaid. Na jaren waarin fraudebestrijding en handhaving vooropstonden in de sociale zekerheid, wil het overgrote deel van de Kamer nu

meer ruimte voor maatwerk, meer oog voor de omstandigheden en voor barmhartigheid. 'De Participatiewet pakt te vaak hardvochtig uit voor mensen in schrijnende situaties. Het systeem wint het van de menselijkheid', aldus Bruins.

Hij kreeg vrijdag onmiddellijk bijval van coalitiepartners CDA en D66 en van de linkse oppositiepartijen. Sommige hebben hun eigen voorstellen, maar die komen op hetzelfde neer: een wetwijziging moet meer ruimte scheppen voor hulp aan mensen in de bijstand door vrienden, vrijwilligers of familie. Gemeenten worden niet meer verplicht een boete op te leggen of geld terug te eisen. Ze mogen elk geval afzonderlijk beoordelen en waar nodig afwijken van de terugvorderingsplicht.

verkiezingen

Alle partijen willen dat liefst nog regelen vóór de verkiezingen en hebben dus haast. Op 12 februari begint het verkiezingsreces in de Tweede Kamer, dat duurt tot na de verkiezingen van 17 maart als een nieuwgekozen Tweede Kamer aantreedt. <

NL

GERALD BRUINS nd.nl/nederland BEELD ELINE FROUKJE FOTOGRAFIE

Jezus-fan Peter Scheele geweerd van LinkedIn

► AMERSFOORT

Peter Scheele, auteur en voormalig programmamaker bij de Evangelische Omroep, is verbannen van het internetplatform LinkedIn, volgens hem vanwege zijn kritische bijdragen over verkiezingsfraude in de Verenigde Staten.

In zijn ogen is er reden onderzoek te doen naar fraude met stembiljetten bij de Amerikaanse presidentsverkiezingen, waaruit Democraat Joe Biden als winnaar naar voren kwam. 'Ik plaatste een post waarin ik argumenten aandroeg voor fraude en kreeg toen een melding dat het be-

richt is "beperkt", zoals zij dat noemen, omdat het in strijd zou zijn met het beleid van LinkedIn. Dat komt neer op een block. Na drie keer wordt je account verwijderd.' Hetzelfde dreigt te gebeuren op Facebook. Na vier waarschuwingen volgt een verbanning. 'Als ik daar nog een kritisch bericht plaats dat tegen hun beleid ingaat, word ik verwijderd. Daarom ben ik privé gestopt met Facebook. Ik heb alleen nog een pagina als boekenschrijver. Sinds mijn verbanning van LinkedIn zit ik op Twitter.'

Scheele profileerde zich vooral op LinkedIn. Door de ingreep van het in-

Peter Scheele

ternetbedrijf is hij vijftienhonderd volgers kwijt. Hij heeft bezwaar gemaakt tegen zijn verbanning, maar

kreeg nul op het rekest. 'De helft van de Amerikanen gelooft dat er gefraudeerd is bij de verkiezingen. Er is een senaatsrapport dat wijst op verdachte handelingen met stembiljetten. De argumenten vind ik steekhoudend. Maar dat mag je kennelijk niet zeggen. Ik vind dat je daarover een discussie moet kunnen voeren. Het is een kwalijke zaak als bedrijven mogen censureren op basis van hun eigen overwegingen. Dit gaat in tegen de vrijheid van meningsuiting.'

advocaat

Geen advocaat in Nederland wil zijn vingers branden aan juridische stap-

pen tegen LinkedIn, vreest Scheele. 'Bovendien kost dat mij veel geld. Maar als er zich een advocaat meldt die hiermee te maken heeft gehad, zou ik een juridische procedure kunnen overwegen.'

De 58-jarige Scheele werd bekend als 'Jezus-fan'. Hij richtte in 1986 de Jezus-fanclub op en maakte programma's voor de Evangelische Omroep. Hij schreef ook boeken, een bekende uitgave is *Degeneratie* uit 1997, waarin hij een alternatief aandragt voor de evolutietheorie. Recent maakte hij een comeback met een boek over het bijbelboek Openbaring. <

HENDRO MUNSTERMAN

Paus benoemt leek tot afdelingshoofd

► VATICANSTAD
Paus Franciscus heeft voor het eerst een leek benoemd tot voorzitter van de disciplinaire commissie van de Romeinse Curie, hoewel de statuten voorschrijven dat dit een bisschop of kardinaal moet zijn. De jurist Vincenzo Buonomo (59), momenteel rector van de Pauselijke Universiteit van Lateranen en al sinds 2014 als bestuurder bij het Vaticaan betrokken, volgt daarmee de eind 2019 overleden bisschop Giorgio Corbellini op. De bewuste commissie heeft de bevoegdheid sancties op te leggen aan Vaticaanse medewerkers, zoals ontslag of op non-actief zetten. Er zijn nog twee nieuwe leden van de commissie benoemd: een geestelijke en een leek. <

HENDRO MUNSTERMAN nd.nl/geloof

Patriarch: er is geen vervolging van christenen in Egypte

► CAÏRO
De koptisch-orthodoxe patriarch Tawadros II verzet zich ‘categorisch tegen de term “christenvervolging” als het gaat over de situatie van christenen in Egypte’.

‘Wereldleiders vragen me altijd naar de vervolging in Egypte, en ik antwoord altijd dat er geen vervolging is’, zegt de patriarch tijdens een interview met tv-zender Nile TV ter gelegenheid van het koptische kerstfeest. De door de internationale media gebezigde term ‘vervolgde minderheden’ geeft een ‘misleitend beeld van de situatie in Egypte’, vindt hij. Koppen lopen wel tegen problemen aan, zoals sektarisch geweld en discriminatie, zegt de kerkleider, maar er is geen sprake van systematische religieuze vervolging. In de meer dan vijfduizend dorpen in Egypte komt het volgens de patriarch hier en daar tot religieus gemotiveerde conflicten, maar ‘dan worden deze mensen opgepakt en veroordeeld’. De patriarch prees president Abdel Fattah al-Sisi die ‘stabiliteit en vrede bewerkstelt’, mee door een wet uit 2016 die kerkbouw mogelijk maakt. <

ILONA DE LANGE nd.nl/geloof

‘Ga voor het Gommers-effect bij jongeren’

► UTRECHT
Luister naar jongeren, net zoals de arts Diederik Gommers afgelopen jaar luisterde naar de 22-jarige zangeres Famke Louise. Dat wordt geadviseerd in de Jeugdtrends 2021, een initiatief van Jeugdwerk Steunpunt van de Nederlands Gereformeerde Kerk in samenwerking met onder meer Jong Protestant, Missie Nederland en de Unie van Baptisten.

Met het jaarlijkse trendoverzicht hopen de partijen iedereen die met jongeren optrekt te inspireren. ‘Meer dan ooit merken we dat jongeren niet we-

ten wat waarheid is’, zegt Jolanda Otter, jeugdwerker in samenwerkingsgemeente Alexanderpolder. ‘Zoals Arjen Lubach in zijn programma ook benoemde: algoritmes schotelen je online al snel een alternatieve wereld voor. Wat is dan betrouwbare informatie? Ook zagen jongeren afgelopen jaar dat kerken verschillend omgaan met RIVM-maatregelen, wat is juist?’ Luister naar jongeren, zonder van tevoren je praatje al klaar te hebben, daarvoor pleiten Otter en de andere jeugdwerkers in het overzicht. ‘Dat deed Gommers zo opvallend bij Famke Louise in de talkshow van Eva Ji-

nek. Hij nam haar serieus, keek verder dan het gedrag én nodigde haar uit in zijn wereld.’ Dat laatste is een andere tip voor iedereen met jongeren in zijn of haar omgeving. ‘Gemeenten zijn er vaak op gericht jongeren in de kerk te krijgen. Nu dat niet mogelijk is, biedt dat geweldige kansen om jezelf als gemeente uit te nodigen in de wereld van jongeren. Waar twee of drie mensen in mijn naam samen zijn, ben ik in hun midden’, citeert Otter Jezus. ‘Ik heb onlangs in een dienst alle volwassenen aangemoedigd contact te zoeken met een jongere in hun omgeving. Dat is

misschien ongemakkelijk, maar benoem dat gewoon in je appje.’ Ze deed de oproep omdat afgelopen jaar de eenzaamheid onder jongeren is gestegen. Hun hele leven, zowel onderwijs als hun vriendschappen, speelt zich nu online af, waar likes en waardering gevoeliger liggen. ‘Een gedeelte ervaart door de eenzaamheid zelfs psychische problemen.’ Een andere urgente trend is volgens Otter de maakbaarheidsmythe die afgelopen jaar zichtbaar is geworden. ‘Het veelgeprezen idee dat als je maar hard genoeg werkt, je kan worden wie je wil, viel fors in duigen’, zegt zij.

‘Stages en tussenjaren werden gestaakt, en met die tegenslag kunnen jongeren lastig omgaan.’ Er ontstaat een tweedeling tussen ‘succesvolle’ jongeren en de achterblijvers die minder geluk hebben met bijvoorbeeld hun netwerk, meldt het overzicht. Otter adviseert volwassenen niet alles te gaan regelen voor jongeren. ‘Coach, al kost dat meer tijd en moeite dan het zelf doen. Vraag wat ze nodig hebben: Een netwerk? Hulp bij een sollicitatiebrief? Daar kan je als volwassene van nut zijn. Dit is de leeftijd waarop het zo veel verschil maakt als je gezien wordt.’ <

NIEUWSANALYSE

DICK SCHINKELSHOEK nd.nl/geloof BEELD ANP

Vaccinverzet met christelijk sausje

Christenen die tegen het corona-vaccin zijn? Dan denk je al snel aan refo’s, behoudende gereformeerden die veelal gemakshalve worden gelokaliseerd op de biblebelt. Maar het gelovige verzet tegen het nieuwe inenten komt steeds nadrukkelijker van een andere kant.

► AMERSFOORT
Voor de reformatorische schoolmeester Jaco van den Broek is het helder: het coronavaccin is een afgod. ‘Hiermee grijpen we vooruit op Gods voorzienigheid en proberen we in eigen kracht te voorkomen dat ons in de toekomst iets overkomt’, schreef hij in juni in het *Reformatorisch Dagblad*. Recenter stelde RD-hoofdredacteur Steef de Bruijn, hoewel zelf niet faliekant tegen vaccineren, dat de hele operatie ‘een toren van Babel’ is die haaks staat op het ‘geloof in Gods voorzienigheid’. Gezondheid en ziekte overkomen je immers niet bij toeval, maar vallen je toe uit ‘Gods vaderlijke hand’ (aldus de Heidelbergse Catechismus). Gezond leven is prima, maar je bij voorbaat wapenen tegen een ziekte die je mogelijk kunt krijgen, is problematisch. Een typisch Nederlandse theologische redenering overigens, stelde ooit ethicus Jochem Douma. Deze groep christenen staat sinds de polio-uitbraak van 1978 en 1992-1993 en de mazelen van 2013-2014 daardoor geregeld sterk in de schijnwerpers. De vaccinatiegraad in gemeenten waar reformatorische kerken staan, ligt zo’n 4 procent lager dan elders, constateerde het RIVM in een rapport uit 2013. Die komt er daardoor niet zelden onder de kritische grens van 95 procent die de Wereldgezondheidsorganisatie voor veel ziekten hanteert (bij corona ligt dat percentage vermoedelijk een stuk lager). Het is goed mogelijk dat aan het lijstje historische uitbraken op de biblebelt over een paar jaar ook een lokale corona-uitbraak moet worden toegevoegd. Toch wordt er snel te veel gelet op de refo’s. Niet alleen omdat de groep al tientallen jaren een toemende acceptatie van vaccinatie

Demonstranten roepen kerkgangers in Elspeet op hun kinderen toch in te enten tegen polio, oktober 1966. Christelijk ingegeven verzet tegen vaccinatie is allang niet meer beperkt tot refo’s op de biblebelt.

kent (95 procent van de refojongeren wil zich laten vaccineren tegen corona), maar vooral ook omdat het religieus ingegeven verzet tegen coronavaccins tegenwoordig minstens zo sterk uit een andere hoek lijkt te komen. Refo’s met hun voorzienigheidsargument zijn allang niet meer de enige ‘antivaxers’. Sommige mensen zijn tegen inenten omdat ze menen dat vaccins schadelijk zijn voor de gezondheid of omdat ze het overheidsinmenging vinden. Die argumenten lijken nu nadrukkelijker te worden verbonden met het geloof. Niet alleen in reformatorisch milieu, waar het gezondheidsargument al langer als bondgenoot wordt verwelkomd, maar ook in evangelische en doorsnee-protestantse kringen.

overwinningsdenkers
De omvang en de reikwijdte van deze nieuwe christelijke kritiek op vaccins is een beetje nattevingerwerk, omdat ze niet zo gemakkelijk kerkelijk en geografisch te lokaliseren valt als de bevindelijk-gerefor-

meerden. Toch lijken er nu al grofweg twee groepen te ontdekken. Enerzijds heb je de eindtijddenkers. Met het vaccin krijg je het teken van het Beest (Openbaring 13) ingespoten. Waarschuwt datzelfde bijbelboek niet voor ‘tovenarij’, *pharmakeia* in het Grieks waarin wij het woord ‘farmaceutisch’ herkennen? (Aldus het decembernummer van Het Zoeklicht). In Nederland dragen onder meer evangelische sprekers als David Sörensen (ontdekgod.nl) en Jaap Dieleman (heilbode.nl) dergelijke gedachten uit. Apocalyptische voorstellingen worden vervolgens gemakkelijk verweven met moderne complottheorieën over Bill Gates, 5G en een nieuwe wereldorde. Anderzijds zie je overwinningsdenkers. Wie in de kracht van Jezus leeft, heeft helemaal geen vaccin nodig. ‘Ik ben gevaccineerd met het bloed van Jezus’, stelt iemand op Twitter. Megakerkleider Guillermo Maldonado uit Miami riep in december zijn gehoor op te vertrouwen op ‘goddelijke immuniteit’.

Geloven en gezond leven zijn genoeg. Een vaccin getuigt van te weinig vertrouwen op de macht van Jezus. Dit type redenering verbindt zich op haar beurt weer gemakkelijk met (antroposofische) ideeën over ‘natuurlijk’ en vaccinvrij leven. In de VS zorgt met name de eerste vorm van christelijk verzet ervoor dat de noodzakelijke vaccinatiegraad in sommige staten mogelijk niet zal worden gehaald, waar schuwden deskundigen vorige week bij NBC News. Zo’n vaart zal het in Nederland wellicht niet lopen. Deze groepen verschillen echter van de teruggetrokken ‘voorzienigheidsdenkers’ van de biblebelt dat hun inspiratie niet exclusief Nederlands is (lees: die halen ze uit Amerika) en dat ze hun overtuiging zelfbewust en ‘missionair’ uitdragen. De meeste ideeën lijken echter vooral een christelijk sausje over wat ook al elders wordt geventileerd over vaccins en de lockdown. Veel christelijk vaccinverzet is minder tegendraads dan de aanhangers ervan voor waar willen hebben.

INTERVIEW

RICK MOELIKER nd.nl/geloof BEELD CAREL SCHUTTE

‘Vaccinatiebereidheid refo’s groeit’

Aloude weerstand tegen vaccinatie hangt samen met visie op Gods voorzienigheid. Maar bij corona geldt ook de bescherming van de ander tegen besmetting.

In de reformatorische gemeenschap heerst vanouds behoorlijk wat weerstand tegen vaccinatie. Godsdienstsocioloog Chris Janse, kenner van de refozuil, ziet dat deze weerstand afneemt.

► APELDOORN

Hoeveel reformatorische christenen zullen uiteindelijk kiezen voor het coronavaccin? Een lastig te beantwoorden vraag, zegt Chris Janse, godsdienstsocioloog en oud-hoofdredacteur van het *Reformatorisch Dagblad* (RD). ‘Omdat het de afgelopen decennia vooral ging om de vaccinatie van kleine kinderen. Daar zie je een stijging. Maar dan gaat het dus om een keuze die jonge ouders maken. Het is lastiger om in te schatten wat ouderen zullen doen.’ Het RD schreef de afgelopen maanden geregeld over de wijze waarop de achterban naar het coronavaccin kijkt. Eind september vroeg de krant lezers of zij voor vaccinatie zouden kiezen. Van de 1850 mensen zei 18 procent dit zeker te doen, terwijl iets meer dan de helft zei het zeker niet te doen. De rest twijfelt nog. Rond datzelfde moment zei ongeveer 70 procent van de Nederlanders voor het vaccin te kiezen, terwijl dat nu zo’n driekwart is.

stijging

Eén ding is volgens Janse zeker: de vaccinatiebereidheid neemt toe. Enkel in de meest conservatieve kerkgenootschappen, de Gereformeerde Gemeenten in Nederland en de Oud-Gereformeerde Gemeenten, overheerst de afwijzing. In de Gereformeerde Gemeenten heeft een aantal predikanten een medische achtergrond. Mogelijk draagt dit bij aan een andere visie op vaccinatie, denkt Janse. ‘Zelf overweeg ik om mij te laten vaccineren. Vanwege mijn leeftijd (77) behoor ik duidelijk tot de hogere risicogroepen.’

“Gij zult niet vaccineren” heeft nooit op één lijn gestaan met “gij zult niet stelen”.

Wie wil weten waar de reformatorische weerstand tegen vaccineren vandaan komt, moet zich verdiepen in negentiende-eeuwse denkers uit het Réveil, zegt Janse. ‘Mensen als de arts Abraham Capadose en Isaäc da Costa dachten veel na over Gods voorzienigheid, over de verhouding tussen het menselijk handelen en Gods handelen. Zo kwamen ze tot een principiële afwijzing van vaccinatie. Destijds ging het met name om de pokkenvaccinatie.’

‘Vaccinatie ging volgens deze denkers in tegen Gods voorzienigheid, tegen het vertrouwen dat God voor je zorgt, maar ook dat we ons aan zijn rechtvaardige straffen hebben te onderwerpen. Bij vaccinatie ging men in tegen Gods straffen-de hand, zo meende men. Je neemt zo zelf het heft in handen. Je probeert jezelf te beschermen tegen iets waarvan je niet zeker weet of het zal gebeuren. In de reformatorische zuil is deze traditie voortgezet.’

Daar kwam vaak nog een argument bij: je mag je leven niet in gevaar brengen. Janse: ‘Vaccins bleken gevaarlijk te zijn, zeker bij de pokkenvaccinatie zijn best wat mensen overleden. Dat argument wordt nu ook genoemd, hoewel de coronavaccins gewoon veilig lijken te zijn.

Chris Janse: ‘Ik kan me voorstellen dat mensen nu voor het vaccin kiezen omdat de kans op besmetting veel groter is. Daarbij speelt mee dat je het doet om anderen te beschermen.’

Maar absolute veiligheid is er uiteraard nooit. Natuurlijk is het voor reformatorische mensen aantrekkelijk om het gezondheidsargument nu ook te gebruiken, zeker omdat dit op andere plaatsen in de maatschappij ook gebeurt. Maar helemaal zuiver is dat niet.’

voor de ander

Het argument om je niet te laten vaccineren omdat je helemaal niet weet of je een ziekte wel krijgt, heeft in tijden van corona ook een wat andere lading, concludeert Janse. ‘Ik kan me voorstellen dat mensen nu voor het vaccin kiezen omdat de kans op besmetting veel groter is. Daarbij speelt mee dat je het doet om anderen te beschermen.’ Dat bleek ook uit de vragen die het RD haar lezers stelde: van de groep 25- tot 34-jarigen zei 95 procent voor het vaccin te kiezen om zelf geen besmettingsbron te zijn.

Het belangrijkste argument om wel of niet te

vaccineren blijft uiteindelijk de manier waarop je de verhouding tussen Gods handelen en het menselijk handelen ziet, concludeert Janse. ‘Ieder mens doet dingen met het oog op een onzekere toekomst. Het geloof in Gods voorzienigheid sluit het menselijk handelen in afhankelijkheid van Hem niet uit.’

Vaccineren blijft dus een gewetenskwestie, wil Janse maar zeggen. ‘Dat is het altijd geweest. Het hebben van een televisie is bijvoorbeeld altijd als veel erger gezien. Je ziet wel dat predikanten in het verleden veel strikter waren in hun afwijzing van vaccineren. Zij vonden dat je jezelf niet kon laten vaccineren als je echt op God vertrouwde. Dat wordt nu door veel minder predikanten op die manier gezegd. Maar ‘gij zult niet vaccineren’ heeft nooit op één lijn gestaan met ‘gij zult niet echtbreken’ of ‘gij zult niet stelen’. De keuze werd toch uiteindelijk aan het individuele geweten overgelaten.’

Hoe dan ook blijft het voor een krant als het RD op eieren lopen, omdat een deel van de achterban nog steeds fel tegen vaccinatie is. Hoofdre-

dacteur Steef de Bruijn kwam vorige week zaterdag in een uitgebreid artikel tot de conclusie dat vaccineren een gewetenskwestie is, nadat hij eerst tal van niet-religieuze argumenten tegen het corona-vaccin had ontkracht.

geen oordeel

Janse kan zich goed vinden in de stellingname van De Bruijn. ‘Ik vind het verstandig dat hij geen categorisch oordeel uitsprekt.’ Het corona-vaccin zal niet meer, zoals dat vroeger wel het geval was, een splijtzwam vormen binnen de reformatorische kerken, verwacht Janse. ‘In het verleden werd ook altijd al gezegd: wie niet gevaccineerd is, moet voorzichtiger zijn dan anderen. Dat geldt hier denk ik ook. Ben je gevaccineerd, dan hoeft je mensen die dit niet zijn ook niet te mijden. Want zelf kun je het niet krijgen, en doorgeven kun je het zo ook niet meer.’ <

EEN GEWETENSKWESTIE, OF TOCH NIET?

In reformatorische kerkgenootschappen spelen de artikelen die in het eigen weekblad verschijnen vaak een belangrijke rol bij de meningsvorming van de leden, zoals dat voor de artikelen in het *Reformatorisch Dagblad* voor de hele refozuil geldt.

In *De Saambinder*, het kerkelijk weekblad van de Gereformeerde Gemeenten, schrijft dominee Albert Schreuder over het coronavaccin. Zijn belangrijkste conclusie: laat iedereen zelf de afweging maken en neem elkaar hierbij niet de maat. Maak de keuze biddend, maar denk ook aan praktische argumenten, schrijft de predikant. Kijk bijvoorbeeld naar het aantal noodzakelijke contactmomenten dat je hebt.

Schreuder waarschuwt wel om niet te veel van de vaccins te verwachten, nu blijkt dat het leven helemaal niet zo maakbaar is als veel mensen dachten. Wat dat betreft is Gods hand in de coronacrisis te zien, oordeelt hij. ‘Als we de sprake Gods die van deze pandemie uitgaat opmerken en verstaan, stellen we ons vertrouwen op de levende God, en

niet uitsluitend op het middel van vaccinatie om verlost te worden van het virus.’

In *De Wachter Sions*, het weekblad van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland, waarschuwt Cees Dubbeld ook tegen overspannen verwachtingen rond het vaccin. Dubbeld schrijft weliswaar niet over de ‘gewetens te willen heersen’, maar wijst het coronavaccin desondanks af. Jezus heeft het zelf gezegd, concludeert Dubbeld, dat alleen wie ziek zijn een dokter nodig hebben. ‘We willen in eventuele discussies best erkennen dat Jezus deze woorden niet gesproken heeft in een gesprek over vaccinatie. Maar inmiddels heeft Hij wel in Zijn woorden het beeld geschetst van de dagelijkse gang van zaken in ons mensenleven. Woorden van gezond verstand. Wij weten niet of we deze ziekte krijgen. We weten niet wat Gods leiding in Zijn hoge voorzienigheid in ons leven is. Moeten we op die leiding dan vooruitlopen door ongeoorloofde middelen te gebruiken?’

WILLEM BOUWMAN nd.nl/buitenland BEELD AFP, WIKIPEDIA

Capitol Hill, het hart van de Amerikaanse democratie, dat deze week even ophield met kloppen.

Trump deed het licht even doven

..... Amerikaanse presidenten, van Kennedy tot Obama, hebben hun land 'een stad op een berg' genoemd.

..... Vier jaar Trump en de stormloop op het Capitool hebben die stad in duisternis gehuld.

► AMERSFOORT

Wereldwijd hebben de bestorming en bezetting van het Capitool verbijstering teweeggebracht. Op het eerste gezicht lijkt dat vreemd. Sinds het aantreden van Donald Trump als 45e president van de Verenigde Staten, bijna vier jaar geleden, heeft de democratie het zwaar te verduren. Trump verspreidde *fake news*, sprak laster over de pers en weigerde zich neer te leggen bij de uitkomst van de democratisch verlopen presidentsverkiezingen. De stormloop op het Witte Huis, aangemoedigd door de president, past in dit patroon. Verbazing of verbijstering zijn gevoelens die ontstaan als de werkelijkheid ineens niet meer aan de verwachtingen voldoet. Ondanks vier jaar Trump bleef de verwachting bestaan dat de Amerikaanse democratie een onwankelbaar gegeven is. Zoals een bergtop de felste kou en de zwaarste stormen onaangedaan weerstaat, zo zou Capitol Hill, waar Senaat en Huis van Afgevaardigden vergaderen, onverstoort blijven functioneren. In het Witte Huis hebben vaker presidenten gewoond die hun macht misbruikten en bij wie het normbesef zwak ontwikkeld was. Maar het hart van de Amerikaanse democratie, Capitol Hill, bleef kloppen.

pen. Na hun aftreden bleken ze slechts krasjes op de rots te hebben aangebracht.

De bestorming van Capitol Hill en de vlucht van de senatoren en afgevaardigden zijn meer dan een kras. Het woord staatsgreep is gevallen, een poging van de president om de macht die hem na 20 januari niet meer toekomt, te behouden. Bij een staatsgreep denkt men aan wankelende democratieën en aan machtswisselingen in dictatoriaal geregeerde landen. In landen met een lange democratische traditie, zoals de Verenigde Staten, of Nederland, is de mogelijkheid van een staatsgreep diep in het bewustzijn weggezonden. Bij ons gebeurt zo iets niet, is de gedachte. Dat er in de begintijd van de Nederlandse democratie geregeld een staatsgreep werd gepleegd, tweemaal in 1798, eenmaal in 1801, is minder bekend. Evenmin dat voormalig minister-president Gerbrandy in 1947 samen met 'soldaat van Oranje' Erik Hazelhoff Roelfzema een staatsgreep voorbereidde uit onvrede over het Indiëbeleid van het kabinet. Of dat drie generaals in 1965 een staatsgreep overwogen om minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns aan de macht te brengen. Het laat zien dat een staatsgreep zelfs in een land met een lange democratische traditie niet uitgesloten is.

vrijheid

Ook niet in Amerika, bleek deze week. De schok was groot, zeker in Nederland, waar vanouds met belangstelling en soms bewondering naar het Amerikaanse staatsbestel

gekeken wordt. Dat was al zo in 1776, toen dertien Amerikaanse koloniën zich onafhankelijk verklaarden van Engeland en in hun *Declaration of Independence* schreven dat alle mensen recht hebben op 'leven, vrijheid en het najagen van geluk'. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was een van de eerste landen die de Verenigde Staten erkenden. De Onafhankelijkheidsverklaring en alle grondwetten van de dertien onafhankelijk geworden koloniën werden in een Nederlandse vertaling op de markt gebracht. De Patriotten, die zich aan het eind van de achttiende eeuw verzetten tegen de macht van de regenten en de stadhouder van Oranje, werden er

John Winthrop

door beziel. 'De opwinding der Patriotten is eigenlijk niet denkbaar zonder de Amerikaanse voorbeelden', meende Jan Willem Schulte Nordholt, een kenner van de Amerikaanse-Nederlandse betrekkingen. Hij noemde Amerika een 'voorbeeld in de verte'.

stad op een berg

De Amerikanen werden niet alleen als voorbeeld gezien, ze zagen zich zelf als voorbeeld. Ze noemden zich 'een stad op een berg', 'a city upon a hill'. Het begrip gaat terug op een uitspraak van Jezus in Matteüs 5 vers 14, waarin Hij tot de schare zegt: 'Julie zijn het licht in de wereld. Een stad die boven op een berg ligt, kan niet verborgen blijven.' De Amerikaanse historicus Perry Miller schreef in 1956 een beroemd geworden boek, *Errand into the Wilderness*, waarin hij op zoek ging naar 'het wesen' van Amerika. Volgens Miller lag de kiem in de geschriften van de Engelse puritein John Winthrop, die in 1630 was uitgeweken naar Amerika: 'a city upon a hill'. Millers boek maakte veel indruk. Nagenoeg elke president, van Kennedy tot Obama, verwees naar 'a city upon a hill' als hij over de wereldwijde missie van de Verenigde Staten sprak. Over die missie is in verschillende toonaarden en in uiteenlopende bewoordingen gesproken. De kern komt op hetzelfde neer: Amerika is geroepen om wereldwijd vrijheid en democratie te bevorderen en te bestendigen. De eerste president van de Verenigde Staten, George Washington, verwees ernaar in zijn afscheids-

rede in 1796. Woodrow Wilson sprak in 1918 in zijn beroemde Veertien Punten over een nieuwe wereldorde na de Eerste Wereldoorlog, waarin vrijhandel en zelfbeschikkingsrecht van de volkeren waren gegarandeerd. In het Atlantisch Handvest uit 1941 schreef Franklin Roosevelt dat er na de vernietiging van het nazisme vrede moest zijn, vrijheid van beweging en vrijheid tegenover haat en agressie. Met het Marshallplan, een herstelplan uit 1947 voor het verwoeste Europa, wilde Harry Truman de voedingsbodem voor het communisme wegnemen en vrijheid en democratie versterken. Voor Wilson, Roosevelt en Truman, en vele ambtgenoten voor en na hen, was Amerika naar een woord van Abraham Lincoln 'the last best hope on earth'.

ondenkbaar

Dat besef leefde niet alleen in Amerika, maar overal in de westerse wereld, niet het minst in Nederland. Meer dan menig ander land is Nederland gefascineerd door Amerika. Na de komst van de stoomboot reisden Nederlandse schrijvers, kunstenaars en intellectuelen naar Amerika, van Abraham Kuyper tot Johan Huizinga, van Frederik van Eeden tot H.P. Berglage, omdat ze geboeid waren door de samenleving daar. De drang om zich een mening te vormen, kritiek te leveren of bewondering te uiten, is er altijd geweest. Als dan het ondenkbare gebeurt, de stad op de berg in chaos verandert, en haar licht wordt uitgedoofd, maakt dat diepe indruk en zal het lang duren voor men zijn verbazing te boven is. <

JAN VAN BENTHEM nd.nl/buitenland BEELD SOCIALE MEDIA PROUD BOYS, PATRIOT PRAYER

De storm in de VS is niet voorbij

...Rechtse militiegroepen in Amerika roepen op tot nieuwe demonstraties.

...Trumpaanhangers geloven tegen alle bewijzen in stellig dat vermomde linkse antifa het Capitool bestormden.

► WASHINGTON

'Wat krijg je wanneer je een natie van patriotten kwaad maakt met een regering die haar in de steek laat en als afval behandelt? Ik zal je zeggen wat je dan krijgt' – met die tekst bij een van de berichten op het platform Parler – een alternatief voor Twitter – viert de rechtse militie Proud Boys de bestorming van het Capitool. Een geweldig moment vinden ze het: 'Die keer dat de regering het Amerikaanse volk 60 jaar lang negeerde en dat plotseling dat Amerikaanse volk kwam opdagen.'

Het tekent hoe een aantal groepen die duidelijk betrokken waren bij de bestorming, erop terugkijken. Dat terwijl het onder de aanhang van Trump gonst van de verhalen dat de 'antifa'- linkse anarchisten, vermomd als aanhangers van Trump – de bestorming en de vernielingen zouden hebben uitgevoerd. Ook het *Nederlands Dagblad* heeft e-mails gekregen van Trumpaanhangers, uit Nederland en uit de VS, die dit bij hoog en bij laag beweren. Een van de meest herkenbare Qanon-aanhangers die bij de bestorming was, de met een Viking-bontmuts inclusief hoorns getooide Jake Angeli die op zijn ontblote buik ook nog de krijgshamer van de Noorse god Thor heeft getatoeëerd, heet ineens een verborgen antifa te zijn. Als bewijs wordt een deel van een foto bijgeleverd, waarop hij te zien is bij een Black Lives Matter-betoging. Het klopt, daar was hij. Maar op foto's en video's van die gebeurtenis is te zien dat hij daar was als een zo veel mogelijk aandacht trekkende tegendemonstrant, terwijl hij zijn dank aan president Trump uitbrult.

met alle middelen

Rechtse militia als Proud Boys en Patriot Prayer zijn trots op hun bijdrage aan 'de verovering van het Capitool'. De Proud Boys, die al op de avond van 5 januari in botsing kwamen met de politie in de straten van Washington, hebben bekendgemaakt juridi-

In het Capitool lopen Proud Boys recht in de loop van een pistool.

sche en financiële steun en 'toekomstige organisatorische strategieën' te zullen geven voor wie wordt vervolgd wegens het binnendringen van het Capitool. De inlichtingengroep SITE heeft daarnaast oproepen onderschept om zaterdag alweer een mars te houden voor het Tweede Amendement – het recht om wapens te dragen. Bij de oproep staat een foto van een in legeruitrusting gekleed militielid dat met een aanvalsgeweer in een gang schiet. Eronder staat de tekst 'Volgens de juiste procedure, als het kan. Met alle middelen als het moet.' Andere extreemrechtse kanalen bezinnen zich op een demonstratie tijdens de inauguratie van Joe Biden, op 20 januari. 'Deze beweging heeft geen spijt of schaamte, ze is juist aangemoedigd', waarschuwt SITE-directeur Rita Katz op Twitter. 'Wat we gezien hebben van Trump en zijn bende militiamannen, Qanon en rechtse extremisten is een teken van gevaarlijk fanatisme dat

niet simpelweg zal verdwijnen als Joe Biden is beëdigd. Jammer genoeg zou het dan weleens nog erger kunnen worden.'

oorlogsgoden

Veel militia zien de opstand tegen het centrale gezag en zeker tegen overdracht van de macht aan Joe Biden en de Democraten als een opdracht, zoals de oproep op de Parlersite van Patriot Prayer: 'Rebellie tegen tirannen is gehoorzaamheid aan God'. Maar de Griekse oorlogshelm op de banner is verbonden aan de in Sparta vereerde oorlogsgod Ares en aan de slag bij Thermopylae waar de Spartaanse leider Leonidas zich doodvocht tegen de Perzische koning Xerxes. Het tekent de ware agenda van de rechtse militia; een puur nationalistische ideologie, soms onder het mom van het verdedigen van een christelijke natie. Maar de gebruikte symbolen hebben eerder te maken met

De oproep van het extreemrechtse Patriot Prayer op sociale media.

Proud Boys delen op sociale media trots beelden van de bestorming.

Noorse en Griekse oorlogsgoden, die symbool staan voor oorlog en dood, dan met het christelijke geloof. Het kruis is vervangen door een krijgshamer.

recht in de loop

De FBI en ook de politie in Washington hebben burgers en organisaties opgeroepen zich te melden als zij mensen herkennen onder de bestormers van het Capitool. Maar op de sociale media van de militia komen deze er trots voor uit er te zijn geweest. Proud Boys en Patriot Prayer hebben video's en foto's vanuit de menigte die het gebouw binnendrong, tot soms recht in de loop van het pistool van een van de verdedigers van de laatste barricade voor de kamer van het Huis van Afgevaardigden. De eerste arrestaties hebben inmiddels wel plaatsgevonden. Proud Boys heeft bijvoorbeeld een bericht van de groep 'MurderTheMedia' herhaald

over 'onze journalist Nick Ochs die is gearresteerd omdat hij de "Stop de diefstal"-gebeurtenis versloeg'. Alleen rechtse, patriottische media vertellen nog de waarheid, stellen ze, de rest alleen leugens.

'blijvende dreiging'

Amerika was gewaarschuwd dat het vooral na de verkiezingen mis zou kunnen gaan. Het ministerie van Binnenlandse Veiligheid stelde kort voor de verkiezingen in een rapport dat 'het gewelddadige binnenlandse extremisme de meest blijvende en dodelijkste dreiging in ons land zal blijven'. De pijpbommen die bij het Capitool zijn ontdekt, gelukkig op tijd, geven aan in welke richting dat zou kunnen gaan. Na 6 januari is de dreiging wellicht nog sterker dan daarvoor – zo blijkt uit de trotse reportages van de militia zelf over de bestorming. Een goed begin van meer verzet, zo vinden ze. <

HERMAN VEENHOF nd.nl/gelooft BEELD EPA / HAYK BAGHDASARYAN

Roep om verzoening in Nagorno-Karabach

► STEPANAKERT – SJOESJI

De Azerbeidzjaanse orthodoxe aartsbisschop Aleksander pleit voor acceptatie en verzoening met Armenië. Maar Armeens-apostolisch erfgoed wordt in de recent door Azeri's bezette gebieden wel degelijk bedreigd.

Vredesgezind onder voorwaarden. Zo zou je het interview kunnen betitelen dat de Azerbeidzjaanse orthodoxe aartsbisschop Aleksander deze week gaf aan het Amerikaanse blad *Christianity Today*. De leider van het diocesis Bakoe (de Azerbeidzjaanse hoofdstad) roept de Armeniërs in Nagorno-

Karabach op samen te werken met de nieuwe autoriteiten. Neutraal is de in 2012 aangetreden prelaat niet. Hij feliciteerde de Azerbeidzjaanse president Ilham Aliyev met zijn overwinning. Op 10 november sloten beide landen onder Russische en Turkse druk een akkoord dat een einde maakte aan een oorlog die vanaf 27 september woedde en naar schatting aan zesduizend mensen het leven kostte, onder wie enkele honderden burgers.

Het zuidelijke deel van de enclave, dat in 1994 onder de voet werd gelopen door Armenië, is nu bezet door

Het Dadivank klooster in Kalbajar.

Azerbeidzjan. Beide landen hebben zwarte bladzijden als het gaat om het vernietigen van elkaars kerken en

cultureel erfgoed. In 2005 verwoestten soldaten een Armeens kerkhof uit de zesde eeuw waarop duizenden 'katsjkars' staan, gewijde stenen kruisen, in de Azerbeidzjaanse exclave Nachitsjevan. Maar in Nagorno-Karabach werden in de afgelopen kwarteeuw 63 van de 67 moskeeën met de grond gelijk gemaakt.

Nu worden de oeroude Armeense monumenten bedreigd; het negende-eeuwse klooster Dadivank wordt vanuit Bakoe niet als Armeens gezien, maar als eigendom van de Albanese christelijke Udi-gemeenschap, die al duizend jaar geleden verdween. Ook

de Yegishe- en Ktich-kloosters en twee kathedralen in Sjoesji zouden met sloop worden bedreigd.

In Azerbeidzjan is 95 procent van de tien miljoen inwoners moslim, twee derde sjiïet, een derde soenniet. Twee derde van de christenen is orthodox, er zijn vijftienduizend Joden in Azerbeidzjan. Aleksander ziet gronden voor verzoening omdat de meeste Armeniërs ook orthodox zijn. 'We delen de heilige boeken en tradities; er zijn veel gemengde huwelijken. Armenië heeft een probleem met Azerbeidzjan, maar de Armeniërs in Bakoe leven beter dan in eigen land.' <

FAMILIEBERICHTEN
tarief via site € 1,18 per mm,
per kolom, via mail € 1,31 per mm,
per kolom.
Prijzen zijn incl. 21% btw.
Over telefonisch opgegeven
advertenties kunt u niet
reclameren.

Aan God alle eer!

Vandaag is 80 jaar geworden

Driesje Heetebrij

Lieve (o)ma, van harte
gefeliciteerd!!

**Jenneke en Herro
Henk & Nanet**
Marit, Joas
Harmen & Angelique
Emmally, Sylvan
Kylan, Rosally
Wouter

Een kaartje ontvangen vindt
ze heel erg leuk!

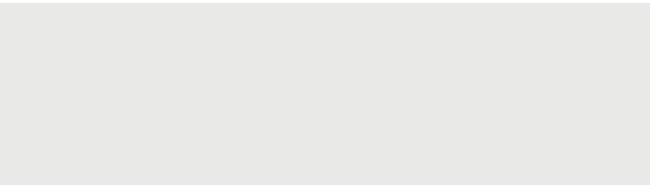
Haar adres: Jagersweg 3
7711 GD Nieuwleusen

Hartelijk dank!

Op 18 december 2020 vierden we ons 50-jarig huwelijk. Hartverwarmende reacties uit het hele land kwamen naar ons toe.

Johan van de Water
en
Diny van de Water -van den Poll

Nijkerk, Hogenhof 46 3861 CH

Psalm 146 : 5

Op 31 december jl. is overleden ons erelid

Henk Kampjes

Jarenlang mocht hij zijn stem als 1e tenor aan ons koor geven.

Wij bidden om de vertroostende nabijheid van onze hemelse Vader voor zijn vrouw, kinderen en (achter) kleinkinderen.

Bestuur en leden van mannenkoor ‘t Vechtdal.

Hardenberg, januari 2021.

Liefdevol en genadig is de HEER,
Hij blijft geduldig en groot is Zijn trouw.
Psalm 103:8

Verdrietig delen wij u mee dat plotseling is overleden onze lieve broer, zwager en oom

Jan van der Haar

Emmen, 25 maart 1963 Gouda, 4 januari 2021

Valkenburg ZH : Dicky de Vries-van der Haar
Veenendaal : Hans van Kamp
Zwolle : Joke Elhorst-van der Haar
Leiden : Lida Dröge-van der Haar
Jan Dröge
Gouda : Netty van der Haar
Jan Timmerman
Neven en nichten
In liefdevolle herinnering:
Arie de Vries
Gerard Elhorst

Correspondentie adres:
Turfsingel 61M
2802 BD Gouda

Wij gaan Jan begraven in het graf van onze ouders.

De afscheidsbijeenkomst en de begrafenis zullen in besloten kring plaatsvinden op zaterdag 16 januari 2021 op begraafplaats IJsselhof te Gouda.

De afscheidsbijeenkomst kunt u vanaf 12.00 uur volgen via livestream met de link <https://bit.ly/3npG0FC> met pincode 123456.

De eeuwige God is u een woning
en onder u zijn eeuwige armen.
Deuteronomium 33: 27a

Door de Heer is Thuis gehaald Zijn kind, onze moeder,
schoonmoeder en oma

**Wilhelmina Catharina
van der Kemp**
~ Wil ~

in de gezegende leeftijd van 95 jaar.

sinds 21 september 2010
weduwe van Bertus van der Woerd

sinds 12 oktober 1983
weduwe van Jelle Lolkema

Wij denken ook aan haar dochter en onze zus Anneke.

Wij bedanken alle medewerkers van
Woonzorgcentrum Duinhage voor de goede zorg
die zij jarenlang aan ma hebben gegeven.
Zorg die op het laatst zeer intensief werd.

Berkel en Rodenrijs : Henk en Jannie Lolkema
Jelle, Geerco

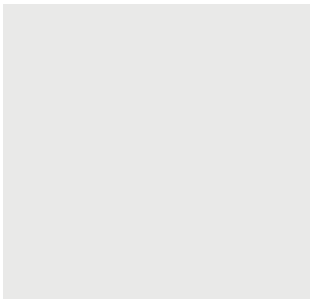
Melissant : Johan Lolkema

Almere : Arnold en Sandra Lolkema

Den Haag, 5 januari 2021
Correspondentieadres:
H. Lolkema
Muiderstraat 50
2652 BV Berkel en Rodenrijs

Vanwege het Coronavirus houden wij geen condoleance.

De samenkomst en begrafenis zullen in kleine kring plaatsvinden op dinsdag 12 januari om 10.00 uur in de aula van begraafplaats Nieuw Eykenduynen, Kamperfoeliestraat 2a te Den Haag.

de Heer houdt de wacht
over je gaan en je komen
van nu tot in eeuwigheid.
Psalm 121

Na een korte periode van ziekte is overleden onze
lieve broer en oom

**Kornelis Jakob Verburg
Kees**

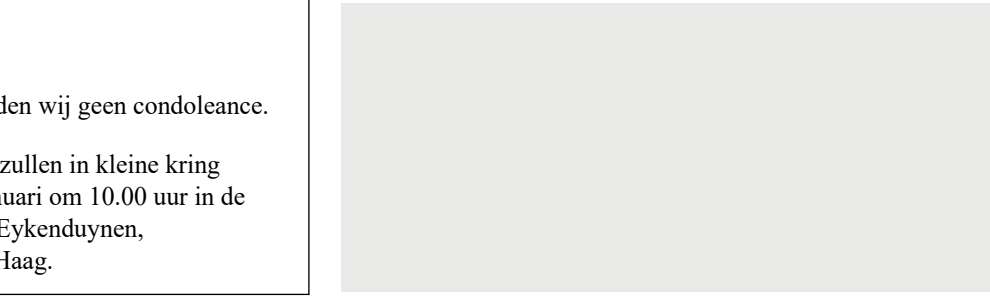
Amsterdam, 4 juli 1959 Bunschoten, 5 januari 2021

Met zijn markante persoonlijkheid heeft hij veel voor ons
en anderen betekend en ons leven verrijkt.

Breda: Gerrit en Fenny Verburg - Bakker
Deventer: Jan Verburg
Zwartsluis: Tineke † en Joop Schraa - Verburg
Amsterdam: Joop en Joke Verburg - Versluis
Rotterdam: Marianne en Herman Amelink - Verburg
Amstelveen: Wim Verburg † en Christina Spaander
Neven en nichten

De afscheidsbijeenkomst en begrafenis vinden plaats
in besloten kring.

Correspondentieadres:
Bergselaan 248
3037 CN Rotterdam
E-mail: keesverburg1959@gmail.com
Via dit e-mailadres kunt u een link aanvragen om de
afscheidsbijeenkomst via een livestream te volgen.

Zie, God is mijn heil, ik vertrouw en vrees niet,
want mijn sterkte en mijn psalm is de
Here Here, en Hij is mij tot heil geweest.
Jesaja 12 : 2

In vol vertrouwen op haar Heer en Heiland overleed onze lieve moeder, schoonmoeder,
grootmoeder en overgrootmoeder

Angenieta van Woerkom

Schiedam, 17 maart 1929 Bilthoven, 4 januari 2021

Ze heeft veel voor ons betekend en stond altijd voor ons klaar. Ze is met haar levend geloof een voorbeeld geweest tijdens haar dienstbare leven. We zullen haar missen.

Waddinxveen: Gert van der Leeden en Ilse Overvest
Willem en Hilde, Nathanael
Sophie
Amersfoort: Agnieta en Warry Spykstra
Sebastiaan
Jessica en Frank, Matthew, Joshua, Manoah, Sèrah
Houten: Heleen † en Bram Dees
Quirijn en Rozemarijn
Lucia en Lars
Gouda: Johan van der Leeden en Eva Verrips
Martijn en Evelien
Simon en Danique
Ede: Pim van der Leeden
Luca en Carlos
Tim
Barneveld: Esther en Hans Wolting
Anne en Tomas
Noah en Leonoor
Laura
Sterre

Correspondentieadres:
Het Masker 192
3823 GW Amersfoort

De begrafenis heeft vrijdag 8 januari in besloten kring plaatsgevonden.

Op Zijn tijd heeft de Here tot zich genomen
Onze bijzondere vriend

Kees Verburg

In onze 40 jarige vriendschap hebben we samen
veel, meest vreugdevolle, maar ook verdrietige zaken
met elkaar beleefd. Hij zal dan ook altijd in onze
herinnering blijven.

Oosterbeek: Wim en Leny Koole
Jan Willem (in herinnering) en Sigrid
Annelies en Bernard
Harmen en Marie-Anne
Bernhard en Lya
Mirjam en Erik
Ruben en Annerieke

“Zie, IK maak alle dingen nieuw”
Openbaring 21 : 5

Plotseling is uit ons leven weggeroepen mijn schat
van een vrouw, onze lieve mama en oma

Elisabeth Adriana van Andel - de Graaff

Betsie

echtgenote van Chris van Andel

Ze mag nu rusten in de eeuwige ontferming van
Jezus Christus, haar Heer en Heiland,
en zingen voor Zijn Troon.

Waardhuizen Amsterdam
22 september 1940 5 januari 2021

Chris

Theo en Jacqueline
Matthijs
Amy

Charissa en Freek
Fabienne
Mackendy

Elise en Ton
Eloy

Christine en Niek
Thomas
Anna

Correspondentieadres:
Elise Hageman - van Andel
Aalsmeerderdijk 192
1436 BA Aalsmeerderbrug
elise_van_vandel@hotmail.com, 06 - 57552341

Er is gelegenheid tot condoleren op
zondag 10 januari van 18.30 tot 20.00 uur in de
Jeruzalemkerk, Jan Maijenstraat 14, te Amsterdam.

Wij stellen het op prijs wanneer u als blijk
van medeleven één bloem meebrengt.

Voorafgaand aan de condoleance is er om 18.00 uur
een avondwake die te volgen is op
www.hervormd.nl/AvondwakeBetsie.

De begrafenis vindt in besloten kring plaats op
maandag 11 januari te Bergschenhoek,
na een dankdienst in de kerk die vanaf 11.00 uur
te volgen is op www.hervormd.nl/DankdienstBetsie.

Zie, Ik maak alle dingen nieuw
Openbaringen 21 : 5

Door de Here thuisgehaald onze
lieve, speciale oudste broer en oom

Marinus van Essen

Rotterdam, 23 september 1947 - Gouda, 6 januari 2021

Bleiswijk: Jan
Nieuwerkerk a/d IJssel: Bas en Greetje
Veenendaal: Gabriel en Hannie
Middelburg: Jacqueline en Piet
Nieuwerkerk a/d IJssel: Ingrid
Capelle a/d IJssel: Henriëtte

Neven en nichten

We gaan Rinus donderdag 14 januari
in familiekring begraven.

Correspondentieadres:
Gabriel van Essen - Vondellaan 26 - 3906 EA Veenendaal

Wij willen iedereen bedanken die op
hartverwarmende wijze belangstelling heeft getoond
aan ons als familie, na het overlijden van onze
moeder en oma

Riet van Ginkel-Kramer

De reacties, op welke manier ook, zijn voor ons tot
troost bij de verwerking van haar heengaan.

Kinderen, klein- en achterkleinkinderen

Capelle aan den IJssel, januari 2021.

Ik sla mijn ogen op naar de bergen,
vanwaar komt mijn hulp?
Mijn hulp is van de Heer,
die hemel en aarde gemaakt heeft.

Wij willen u hartelijk bedanken voor uw meeleven
na het plotselinge overlijden van mijn lieve vrouw,
onze moeder, groot- en overgrootmoeder

Janny van Heukelum-Miedema

Wij hebben dit als grote steun ervaren.

Wiebrand van Heukelum,
Kinderen, klein- en achterkleinkinderen.
Meinsstraat 70
3862 AE Nijkerk

Wij willen iedereen hartelijk bedanken voor zoveel
warme, liefdevolle steun en meeleven, na het
overlijden van mijn innig geliefde man, onze lieve
vader, schoonvader, opa en overgrootvader

Arie van Middelkoop

Het heeft ons heel goed gedaan.

Namens de familie
K.E. van Middelkoop-de Roover
Willem Horstingstraat 22
6711 BT Ede

..., wie op Hem zijn geloof bouwt, zal niet beschaamd uitkomen.
Rom. 10:11 en 1 Petr. 2: 6

Van ons is heengegaan onze lieve vader, opa, broer en zwager

Hijmen Stronkhorst

Genderen, 31 oktober 1942 Sliedrecht, 4 januari 2021

Kinderen en kleinkinderen:
Delft: Arie Jan Stronkhorst, in herinnering
Rosmalen: Janneke en Jeroen Welten-Stronkhorst
Thomas, Esther en Mirjam
Gouda: Willemijn Stronkhorst
Broers en zussen:
Amstelveen: Wim en Gera Stronkhorst
Ermelo: Jopie van der Louw - Stronkhorst
Beuningen: Jan en Ellen Stronkhorst
Well: Ali Versfeld-Stronkhorst
Genderen: Emmie en Johan Smelt-Stronkhorst

Onze dank gaat uit naar het personeel van Waardeburgh,
Locatie Parkzicht, waar vader liefdevol is verzorgd.

De begrafenis heeft vrijdag 8 januari plaatsgevonden op de begraafplaats te Genderen.

Correspondentie-adres: Familie Stronkhorst
p/a Uitvaartonderneming De Drechtstreek
Jan Steenstraat 71
3362 XH Sliedrecht

Overlijdensberichten andere bladen

Reformatorisch Dagblad

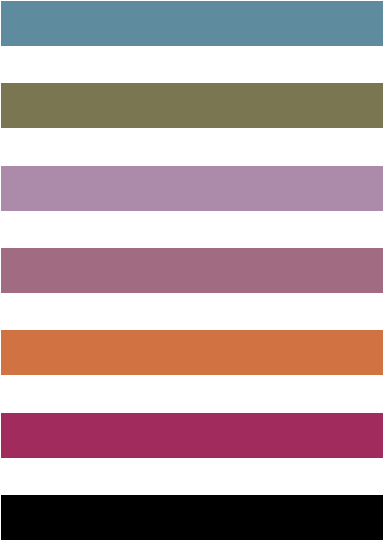
31 dec: Gijsbert van Ypenburg te
Veenendaal (80);
2 jan: Pietertje Teuntje Vogel te
Boven-Hardinxveld (97); Jacobus
Martinus de Koster te 's-Gravenpolder
(87); Jan Vossebelt te Rijssen (89);
Arie de Bruin te Nieuwegein (69);
Jannigje Aria Kok-van 't Hof te Capelle
aan den IJssel (79); Lijntje van der
Graaf-de Mik te Stolwijk (84); Jan
Kooij te Huizen (77); Hendrik Baan te
Rijssen (70).

Trouw

31 dec: Henk Rinck Smits te Broek op
Langedijk (85); Marchje Drenth te
Hoogeveen (92).

Friesch Dagblad

31 dec: Jan de Schiffart te Leeuwarden
(63); Elizabeth Anna van Breeden-
Hettema te Feanwâlden (92); Gerrit
Bonnema te Burgum (91); Willemke
Dijkstra-Baron te Maarssen (90); Jan
van Schalm te Feanwâlden (86).

NL

Ook Eerste Kamer achter testplicht inreizigers

Ook de Eerste Kamer heeft ingestemd met een wetswijziging die zorgt voor een stevigere basis onder de testverplichting die sinds vorige maand geldt voor mensen die naar Nederland reizen uit gebieden waar een verhoogd risico geldt op besmetting met het coronavirus. Alleen de FVD-senatoren stemden tegen. <

Vaals roept liefhebbers sneeuw op niet te komen

De gemeente Vaals vraagt mensen dit weekend niet naar het buitengebied van de Zuid-Limburgse plaats te komen. Vrijdag kwamen volgens de gemeente veel bezoekers naar Vaals vanwege de sneeuw die daar gevallen was. Dat leidde op een aantal plekken tot drukte en dat ‘is vanwege het coronavirus niet wenselijk’, aldus de gemeente op Facebook. <

BEELD ANP

Verdachten geweld tegen homo’s melden zich

Vier mannen die worden verdacht van antihomogeweld in Amsterdam op 31 augustus 2020 hebben zich vrijdag bij de politie gemeld. De politie wilde informatie over de verdachten inwinnen en deelde daarom vrijdag beelden waarop de mannen te zien zijn. ‘Wij hebben veel tips gekregen en uiteindelijk hebben de verdachten zich gemeld’, zegt een politiewoordvoerder. <

Eichelsheim wordt de nieuwe hoogste militair

Onno Eichelsheim wordt de nieuwe hoogste baas van het leger. Hij volgt als Commandant der Strijdkrachten (CDS) luitenant-admiraal Rob Bauer op, die binnenkort naar de NAVO vertrekt. Luitenant-generaal Eichelsheim is sinds anderhalf jaar de plaatsvervangende CDS. De ministeraad stemde vrijdag in met de benoeming van Eichelsheim. <

ICT-waakhond overheid evalueert corona-app

Het nieuwe adviescollege ICT-toetsing gaat de ontwikkeling van de app Coronamelder evalueren. Voor de zomer moet het onderzoek klaar zijn, aldus de ICT-waakhond, die de risico’s en slagskansen van grote ICT-projecten bij de overheid in de gaten houdt. Het vroegere Bureau ICT-toetsing (BIT) is sinds vrijdag officieel een adviescollege, waarmee het onafhankelijk is geworden van het ministerie van Binnenlandse Zaken. <

Twee jongens en moeder vast om WhatsAppfraude

De politie heeft twee jongens van 17 en 18 jaar en de 57-jarige moeder van een van hen aangehouden voor fraude via WhatsApp, meldde de politie vrijdag. Het drietal, afkomstig uit Den Haag, wordt ervan verdacht WhatsAppaccounts van onder meer bestuurders te hebben gehackt. Bij een huiszoeking vond de politie daarnaast een vuurwapen en 100.000 euro. <

Al tientallen Britten aan de grens tegengehouden

De Koninklijke Marechaussee heeft vrijdagmorgen een groep van tien Britten tegengehouden in de Rotterdamse haven. Daarmee is de teller van aan de grens geweigerde reizigers uit het Verenigd Koninkrijk sinds begin dit jaar gestegen naar 58. Vanaf 1 januari valt deze groep vanwege de brexit niet meer onder EU-regels en mogen zij vanwege de coronabeperkingen alleen als dat strikt noodzakelijk is Nederland nog in, meldt de marechaussee. <

Akwasi breekt interview af en dwingt tot wissen

Akwasi heeft eind vorige maand een interview met het NPO Radio 1-programma *Dit is de Dag* afgebroken omdat hij niet over zijn veelbesproken speech op de Dam wilde spreken. Hij pakte laptops van de makers af en dwong hen de opname van het gesprek te wissen, maakte de omroep EO vrijdag bekend. <

BEELD ANP

Protest in Amsterdam om bestorming Capitool

Zondagmiddag wordt op het Museumplein in Amsterdam gedemonstreerd tegen fascisme. De directe aanleiding voor de demonstratie is de bestorming van het Capitool in de Verenigde Staten door Trump-aanhangers. Meer dan tien verschillende organisaties zijn bij het Amsterdamse protest betrokken, onder andere Extinction Rebellion, Blijf1 Amsterdam en Code Rood. De organisatoren vinden dat ook in Nederland extreemrechtse organisaties steeds vaker en harder optreden. <

Drie aanhoudingen voor opblazen auto van agent

De politie heeft afgelopen week drie mannen aangehouden voor het met een vuurwerkbom opblazen van een auto van een agent in Vlissingen. Het ging om de privéauto die bij de woning van de politieman stond. De politie vermoedt dat er sprake is van een ‘doelbewuste wraakactie’ tegen de agent. Het incident had al in april 2020 plaats. <

EU

Vier keer meer pogingen oversteek Kanaal in 2020

Meer dan 9500 migranten zijn vorig jaar illegaal met bootjes het Kanaal overgestoken of hebben dat geprobeerd. Dat is ruim vier keer meer dan in 2019. ‘In 2020 werden 868 incidenten in verband met pogingen of overtochten van migranten over zee geteld op het Kanaal, waarbij 9551 migranten betrokken waren’, verklaarde de Franse maritieme prefectuur van het Kanaal. <

BEELD ANP

Britse goedkeuring voor Modernavaccin

De Britse gezondheidsautoriteiten hebben een derde coronavaccin goedgekeurd. Na de vaccins van Pfizer en AstraZeneca mag nu ook dat van de Amerikaanse farmaceut Moderna worden toegediend. De EU keurde dat vaccin eerder deze week al goed. De Britten maakten bekend dat ze 10 miljoen extra doses van het middel hebben besteld. <

2020 met 2016 warmste jaar ooit gemeten

2020 was wereldwijd samen met 2016 het warmste jaar ooit gemeten. Volgens het Europese klimaatinstituut lag de temperatuur vorig jaar 1,25 graad hoger dan in de tweede helft van de 19e eeuw en 0,6 graad hoger dan in de periode 1981-2010. Volgens de Copernicusdienst voor klimaatverandering (C3S) zijn de afgelopen zes jaar de warmste jaren ooit gemeten. <

Globe icon

Corruptieproces Netanyahu uitgesteld

De rechtszaak over vermeende corruptiepraktijken door de Israëlische premier Benjamin Netanyahu is voor onbepaalde tijd uitgesteld nu het land afgelopen nacht in een verscherpte lockdown is gegaan, heeft de rechtbank in Jeruzalem besloten. De 71-jarige Netanyahu wordt sinds mei vervolgd voor corruptie, omkoping en fraude. Hij zou onder meer cadeaus hebben geaccepteerd en mediabazen hebben beloond in ruil voor positieve berichtgeving. <

Zelfmoordaanslag Boko Haram: kinderen gedood

Dertien mensen, onder wie acht kinderen, zijn vrijdag in Kameroen omgekomen bij een zelfmoordaanslag door terreurbeweging Boko Haram. Een vrouw blies zich op in het noorden van het West-Afrikaanse land, meldden de politie en een dorpsoudste. De Nigeriaanse islamitische beweging pleegt al jaren aanslagen, ook in omliggende landen zoals Niger en Tsjaad. <

Radicale Indonesische prediker vrijgelaten

De radicale Indonesische prediker Abu Bakar Bashir is vrijgelaten uit de gevangenis in de hoofdstad Jakarta. Dat hebben Indonesische media gemeld. Op beelden van de Indonesische televisie was te zien dat Bashir bij de gevangenis werd opgehaald door familieleden. Bashir werd in 2011 door een rechtbank in zijn land veroordeeld tot 15 jaar cel. Hij werd schuldig bevonden aan het financieren van een trainingskamp voor terroristen. <

€

‘Deutsche Bank schikt in omkoopzaak’

Deutsche Bank moet 87,1 miljoen dollar, omgerekend ruim 71 miljoen euro, betalen in een zaak in de Verenigde Staten over het overtreden van anti-omkoopregels. Op deze manier probeerde de bank zaken te doen in onder meer China. Dat heeft een rechtbank in New York bepaald, melden ingewijden aan de media. <

Beurswaarde Tesla boven 800 miljard dollar

De beurswaarde van de maker van elektrische auto’s Tesla is voor het eerst tot boven de 800 miljard dollar gestegen. Daarmee zet Tesla zijn opmars op Wall Street door. Het aandeel kreeg er nog eens meer dan 7 procent bij in New York, nadat zakenbank Evercore ISI zijn verkoopadvies voor Tesla had geschrapt en het koersdoel verhoogde. <

BEELD ANP

Fastfoodketen Burger King krijgt nieuw logo

Hamburgerketen Burger King krijgt een nieuw logo en een nieuwe huisstijl. Het is voor het eerst in meer dan twintig jaar dat het Amerikaanse fastfoodbedrijf zijn logo verandert. De blauwe krul om het oude logo van Burger King gaat verdwijnen. Het bestaande ontwerp was sinds 1999 in gebruik. Naast een nieuw en minimalistisch logo krijgt Burger King volledig nieuwe verpakkingen, menukaarten, uniformen voor medewerkers en worden restaurants heringericht in een andere stijl. <

WhatsApp deelt minder data met Facebook in EU

Dat WhatsApp meer gebruikersinformatie gaat delen met moederbedrijf Facebook, geldt niet voor Europa. Vanwege de Europese privacyverordening AVL mag dat hier niet, laat een woordvoerder van de chatapp weten. Op sociale media ontstond de afgelopen dagen onrust over de nieuwe voorwaarden. Amerikaanse media schrijven veelvuldig over de nauwere band tussen Facebook en WhatsApp en die berichten werden in Nederland op sociale media gedeeld. <

ACM let scherp op afhandeling reisvouchers

De Autoriteit Consument & Markt (ACM) let komende tijd scherp op de manier waarop de reisbranche omgaat met annuleringen en terugbetalingen van pakketreizen vanwege corona. Dat geldt vooral voor de vouchers die vorig jaar zijn uitgegeven en in de loop van dit jaar uitbetaald of verzilverd moeten worden. Het totale bedrag aan reisvouchers dat openstaat ligt rond de 700 miljoen euro. <

BEELD ANP

Boeing betaalt miljarden om misleiden autoriteit

Vliegtuigfabrikant Boeing betaalt een boete van 2,5 miljard dollar wegens het misleiden van de Amerikaanse luchtvaartautoriteit FAA. Dat zijn het concern en het Amerikaanse ministerie van Justitie overeengekomen in een schikking. Boeing misleidde toezichthouders bij de keuring van het toestel 737 MAX, waarmee twee dodelijke crashes gebeurden. <

Onderzoek naar Google na aanpassing Chrome

De Britse mededingingswaakhond CMA gaat Google onderzoeken vanwege plannen om het volgen van gebruikers van zijn webbrowser Chrome moeilijker te maken. Volgens de toezichthouder zouden die plannen, die al begin vorig jaar werden aangekondigd, de mogelijkheid van adverteerders om gerichte reclame aan te bieden ondermijnen. <

>>

IOC-lid twijfelt over Olympische Spelen

Het vooraanstaande IOC-lid Dick Pound twijfelt over het doorgaan van de Olympische Spelen. Volgens de 78-jarige Canadees, het langst zittende lid van het Internationaal Olympisch Comité, is het onzeker of de met een jaar uitgestelde Spelen van Tokio komende zomer wél gehouden kunnen worden. ‘Ik weet dat niet zeker, vanwege de schommelingen van het virus’, zei hij bij de BBC. <

Van de kiezer mag het wat linkser

...Is Nederland ‘in de kern een diep socialistisch land’? Mark Rutte beweerde dat vorig jaar en nieuw kiezersonderzoek geeft hem niet helemaal ongelijk.

...Niet alleen wil de kiezer een linkser economisch beleid, na tien jaar Rutte is de hang naar een conservatieve agenda ook enigszins verzadigd.

► **AMSTERDAM**
Dat valt op te maken uit een representatief onderzoek onder 1293 kiezers door Peter Kanne van I&O Research waarin *De Volkskrant* inzage heeft gekregen. In zijn rapport vergelijkt Kanne de huidige uitkomsten met de opvattingen van kiezers in 2016 en 2010. Dat de kiezer naar links opschuift op sociaal-economisch terrein komt voor de meeste partijen niet als een verrassing. In de verkiezingsprogramma's die tot dusver zijn gepresenteerd – het wachten is nog op de PVV – wordt er volop ingespeeld op die trend. Alle partijen schermen met een linkser economische koers, ook de VVD van premier Rutte. Er bestaat dan ook een opmerkelijk grote consensus onder de kiezers over wat er de komende jaren moet gebeuren. Zo is het geloof in marktwerking in de zorg en andere publieke sectoren sterk afgenomen het afgelopen decennium. Nog maar 12 procent van de kiezers gelooft dat meer concurrentie tussen ziekenhuizen leidt tot betere kwaliteit, ruim 60 procent is het daar inmiddels mee oneens. In 2010 zag 34 procent van de kiezers juist heil in concurrentie, terwijl ‘slechts’ 39 procent tegen was; de rest van het electoraat had geen duidelijke mening. Vooral kiezers van VVD, CDA en PvdA zijn in groten getale van hun geloof gevallen.

leenstelsel
Onderwijs is een ander thema waar de stemming onder het electoraal is omgeslagen. In 2010 zag een ruime meerderheid bijvoorbeeld nog voordelen in een sociaal leenstelsel, dat toen werd gepresenteerd als een middel om lageropgeleiden niet te laten meebetalen aan de studiekosten van hogeropgeleiden. Linkse kiezers waren daar nog meer voor dan rechtse kiezers. Inmiddels wil 66 procent juist de basisbeurs voor studenten weer terug, de linkse kiezers voorop. Ook daar wordt in de verkiezingsprogramma's al op vooruit gelopen; alleen de VVD houdt nog vast aan het leenstelsel. Als het aan de kiezers ligt, wordt meer sociaal-economisch beleid van de kabinetten-Rutte teruggedraaid, ook de verhoging van de AOW-leeftijd. In 2010 was slechts 37 procent tegen een verhoging naar 67 jaar, nu wil 60 procent juist weer terug naar een pensioenleeftijd van 65 jaar. Ook de meerderheid van de VVD-achterban is voor. De meeste tegenstand blijft bij kiezers van D66.

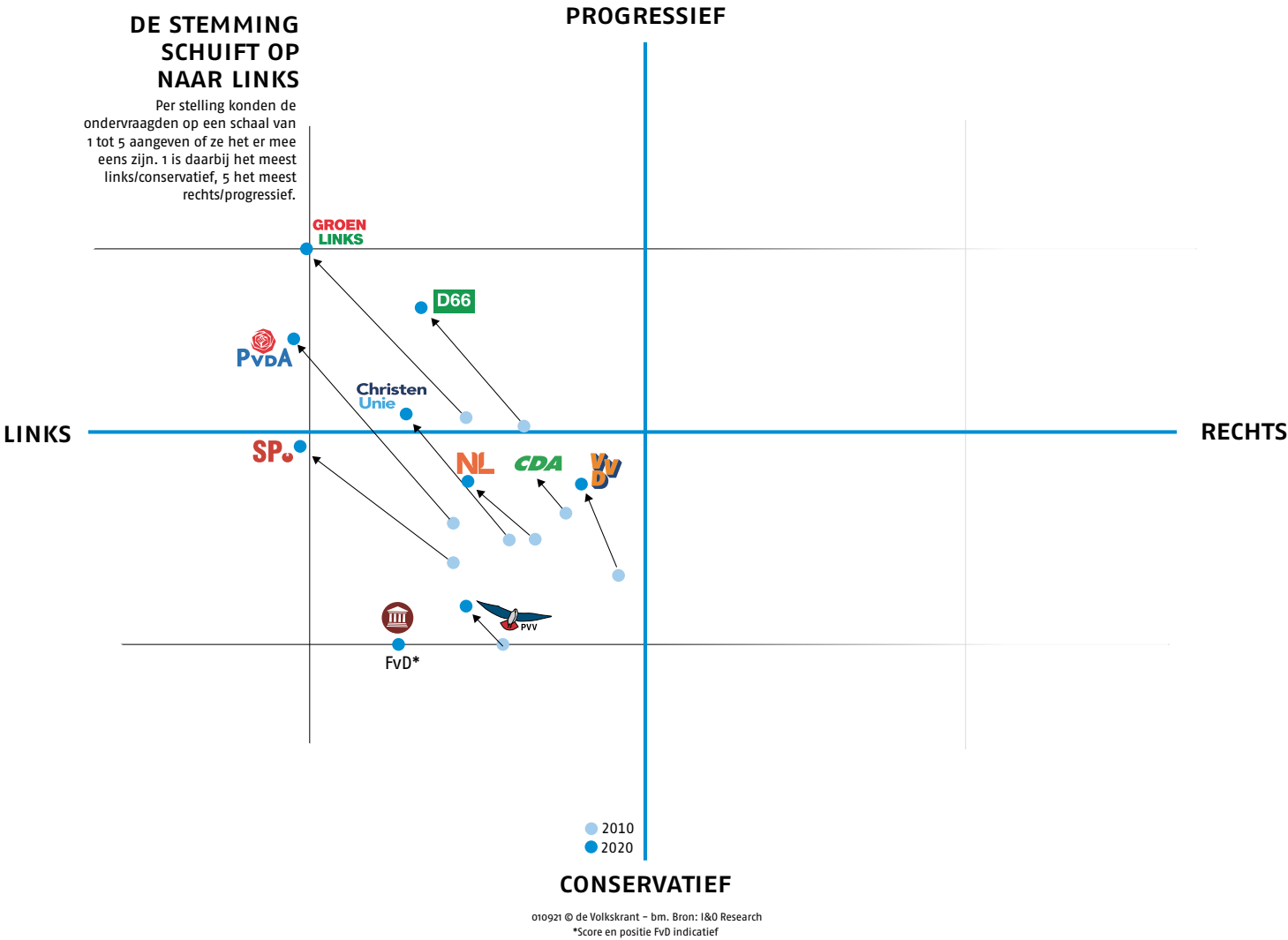
Een sober begrotingsbeleid – ooit het belangrijkste thema van premier Rutte – is nagenoeg van de radar verdwenen. Vergelijkingsmateriaal met tien jaar geleden ontbreekt, maar een ruime meerderheid van de Nederlanders is voor hogere salarissen in de publieke sector en een forse verhoging van het minimumloon geniet eveneens brede steun. ‘Bij sociaal-economische kwesties liggen de standpunten ontzettend dicht bij elkaar’, concludeert Kanne. ‘Over welke stelling het ook gaat, bijna iedereen kiest voor een linkse oplossing. Het fascinerende is dat de meeste kiezers tegelijkertijd niet op een linkse partij willen stemmen. Mijn verklaring is dat sociaal-culturele thema's zwaar meewegen en dat er meer vertrouwen is in het leiderschap op rechts.’ Bij onderwerpen die niet over inkomen en werk gaan, blijven de verschillen tussen kiezers groter, al ziet Kanne een trend weg van het conservatisme en nationalisme. Zo vond in 2010 nog maar 41 procent dat Nederland moest blijven

meedoen aan vredesmissies, terwijl dat nu 59 procent is. Tien jaar geleden wilde bijna 60 procent van de kiezers bezuinigen op ontwikkelingssamenwerking, nu nog maar 34 procent. Bij het aantreden van Rutte I hoopte 65 procent op een lagere afdracht aan de EU, nu 42 procent.

‘conservatieve correctie’
Voor een deel valt die ontwikkeling te verklaren uit ‘de conservatieve correctie’ die Rutte de afgelopen tien jaar heeft doorgevoerd. Zo wist de VVD-premier een korting op de EU-afdracht af te dwingen en bezuinigde hij al fors op ontwikkelingssamenwerking. Ook zijn rechters de afgelopen tien jaar bijvoorbeeld zwaarder gaan straffen. Voor een deel van de kiezers lijkt dat voldoende. Nog steeds wil 63 procent hogere straffen, maar in 2010 was dat 78 procent. ‘Toch zie je over de hele linie dat de stemming wat progressiever is geworden’, meent Kanne, die daarbij onder andere wijst naar de denkbeelden omtrent immigratie en integratie. In

2010 vond bijvoorbeeld 67 procent van de kiezers dat ‘moslims en mensen met een migratieachtergrond zich volledig moeten aanpassen aan de Nederlandse manier van leven’. Nu is is dat percentage gedaald naar 59 procent. Iets vergelijkbaars is te zien bij een stelling over arbeidsmigratie. Nog altijd wil 49 procent van de mensen het aantal arbeidsmigranten uit Oost-Europa inperken om Nederlandse banen te beschermen, maar tien jaar geleden was dat 64 procent.

substantiële minderheid verhardt
De belangrijkste groep kiezers die niet meegaat in die trend is de achterban van PVV, FVD en SGP. ‘Er is een substantiële minderheid van zo'n 20 procent die erg verhardt in dat conservatisme’, aldus Kanne. ‘De meeste Nederlanders schuiven op, ook kiezers van VVD en CDA, maar deze minderheid zet de hakken in het zand. De kloof met andere partijen wordt daardoor steeds groter.’ <

RENÉ FRANSEN nd.nl/wetenschap

EIWITRIJK VLEES BRACHT MENS EN WILDE WOLF MOGELIJK SAMEN

► **HELSINKI**
Al duizenden jaren is de hond een trouwe vriend van de mens. Maar de voorouders van de tamme honden waren wilde wolven en wetenschappers vragen zich al lang af hoe de relatie met de mens is gestart. Een probleem is dat in het verleden wolven en mensen elkaars concurrenten waren, ze jaagden veelal op dezelfde prooien. Vooral in de winter, wanneer voedsel schaars is, zou het onvoordelig zijn voor mensen om ook nog eens een tamme wolf van eten te moeten voorzien. Finse archeologen denken dat zij een oplossing voor dit probleem hebben gevonden. Zij stellen dat mensen omnivoren zijn, die naast vlees ook plantaardig voedsel eten. De stofwisseling van mensen kan bovendien minder goed overweg met mager vlees, dat het meest

eiwitrijk is. In de winter bevatten karkassen van prooidieren veel van dit magere vlees. Omdat de mensen juist het vettere deel van de prooi aten, bleef er relatief veel mager vlees over. Alleen de kleinste prooien gingen schoon op. Met het overvloedige eiwitrijke vlees konden de mensen gemakkelijk een getemde wolf onderhouden, berekenden de archeologen. De tamme wolven hadden daarnaast natuurlijk ook een rol in de gemeenschap, als hulp bij de jacht of als wachter. De onderzoekers denken dat dankzij het overschot aan mager vlees in de winter de drempel om wolven te temmen en te onderhouden laag lag. Het onderzoek is gepubliceerd in het tijdschrift *Scientific Reports*.

NL
ANP nd.nl/nederland

Amsterdam wil toerist weren uit coffeeshops

► **AMSTERDAM**
Buitenlandse toeristen zijn op termijn niet meer welkom in Amsterdamse coffeeshops. Als het aan burgemeester Femke Halsema, het Openbaar Ministerie en de politie ligt, worden alleen nog inwoners van Nederland toegelaten.

Ook wil de stad de cannabismarkt met een coffeeshopkeurmerk transparanter maken. Dit om te voorkomen dat de softdrugshandel, die de laatste jaren fors is gegroeid, zich vermengt met het gewelddadige harddrugsmilieu.

Hoewel het aantal Amsterdamse coffeeshops de afgelopen twintig jaar werd teruggebracht van 283 naar 166, nam de vraag naar softdrugs enorm toe. Sommige coffeeshops zagen een omzetstijging van 75 tot 200 procent. De ‘cannabistoeristen’, die met goedkope vluchten naar Amsterdam komen, hebben hier volgens Halsema flink aan bijgedragen. Onderzoek toont volgens haar aan dat veel buitenlandse toeristen aangeven niet meer naar Amsterdam te gaan als ze geen coffeeshop binnen kunnen komen. <

- Bijgezet -

POLITIEKE ANALYSE

EDUARD SLOOT • politiek redacteur nd.nl/opinie

De economische klap kan meevallen

...Al lijkt met de start van de vaccinaties het einde van de coronacrisis in zicht, de werkloosheid neemt dit jaar naar verwachting nog fors toe. Toch is een positiever scenario denkbaar.

Bij de uitbraak van de coronacrisis waren de voorspellingen voor de werkloosheid gitzwart. Maar intussen vragen economen zich af waarom de werkloosheid in Nederland sinds de zomer weer aan het dalen is. Eind vorig jaar kwam de werkloosheid uit op 4 procent. De lage werkloosheid is te danken aan de royale steun van het kabinet voor bedrijven. Dat kost veel geld, maar heeft tegelijk een golf van ontslagen en faillissementen voorkomen. Economen van ABN Amro vermoeden dat flexwerkers die eerder zijn ontslagen, zoals werknemers met een tijdelijk contract, opnieuw werk hebben gevonden. Bijvoorbeeld als pakketbezorger. Ook Nederlanders die vóór corona zonder werk zaten, kunnen daar nu aan de slag. Dus daalt de werkloosheid. De nieuwe lockdown van half december – toen winkels opnieuw dichtgingen – helpt natuurlijk niet. Ondanks steun van het kabinet teren bedrijven in op reserves. Maar de afgelopen zomer liet zien dat de economie snel kan herstellen als beperkingen worden opgeheven. En ook dat

heeft economen verrast. Consumenten lieten hun geld weer rollen en woonwinkels en tuincentra deden goede zaken. Het kabinet sprak eerder de verwachting uit dat wanneer de meest kwetsbare groepen zijn gevaccineerd en de druk op de ziekenhuizen afneemt, ‘in de loop van het jaar’ een deel van de beperkingen losgelaten kan worden. Dat kan de economie opnieuw zo’n positieve impuls geven. Economisch gezien doorstaat Nederland de pandemie sowieso relatief goed. Sombere voorspellingen uit maart zijn gelukkig niet uitgekomen. Dat komt doordat de beperkingen hier minder streng zijn dan in bijvoorbeeld Zuid-Europa en Nederlanders meer gewend zijn aan thuiswerken en online winkelen.

optimisme
De meest recente voorspellingen voor de werkloosheid zijn toch niet rooskleurig. Banken en andere kenners denken dat de economie dit jaar herstelt, maar dat de werkloosheid stijgt tot boven de 6 procent – dat zijn 200.000 werklozen meer dan nu. Ze wijzen erop dat de economie nog niet op volle toeren draait, bedrijven door hun buffers heen raken en de steun van de overheid eind juni afloopt. Dat kost banen. Maar het kan meevallen. Optimisme over het

einde van de pandemie kan de economie een duw in de rug geven. Consumenten gaven door onder meer de sluiting van de horeca minder geld uit en hebben alleen al in het tweede kwartaal van 2020 bijna 11 miljard euro meer op spaarrekeningen gezet. Economen van ABN Amro stellen dat lang niet het hele bedrijfsleven zwaar getroffen is en trokken donderdag voorlopig de conclusie dat er geen enorme faillissementsgolf aankomt. Verder neemt in Den Haag mogelijk de druk toe om bedrijven na juni nog een laatste keer te steunen. In alle scenario’s is het stoppen van de steun een van de redenen waarom de werkloosheid stijgt. Toen eind vorig jaar bedrijven in de problemen dreigden te komen, trok het kabinet ook al de portemonnee en werd de steun niet versoberd maar juist uitgebreid. Met het einde van de crisis in zicht kan de roep om langere steun sterker worden. Minister Wopke Hoekstra (Financiën) heeft steeds gezegd dat hij zich niet druk maakt om eenmalige extra uitgaven om de economie te stutten. ‘Ik betaal liever desnoods wat meer dan nodig, om zo veel mogelijk faillissementen te voorkomen en banen te behouden’, zei hij in oktober nog. Als dat de laatste bedrijven door de crisis loodst en onnodig baanverlies voorkomt, is dat serieus het overwegen waard.

Reageren?

Brieven: maximaal 200 woorden. Artikelen: maximaal 700 woorden. Mail uw reactie met naam, adres en telefoonnummer naar opinie@nd.nl of Nederlands Dagblad, Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort. Meer informatie: nd.nl/contact

IN HET LICHT VAN DE BIJBEL

ADRIAN VERBREE • Adrian Verbree is theoloog. Hij schrijft iedere veertien dagen een column, waarin hij de Bijbel verbindt met de actualiteit. nd.nl/columns BEELD ANP / RICK NEDERSTIGT

AMEN, WAT IS WAAR EN ZEKER?

Het was het negende uur. Vanaf 's morgens vroeg tot achter in de middag zaten we in de schoolbanken. Helemaal klaar waren we ermee, Latijn, Grieks, wiskunde, Frans, natuurkunde, godsdienst ... pfff ... Eindelijk ging de bel. De leeraar ging voor in het eindgebed, maar hield zijn 'amen' in. Wij stonden echter al naast de bank, tassen in de hand. En toen zei hij minzaam: 'Amen'. De boodschap was duidelijk.

Amen, wat kun je erop wachten! 'Als wachtters op de morgen; het amen, ach wanneer ... ' Denk aan de voorganger die het eind van zijn preek niet kan vinden, een piloot die niet weet te landen. De gemeente smacht naar het verlossen-de amen, maar nee, weer een doorstart. Ik hoop oprecht dat ik dit gemeenten niet al te vaak heb aangedaan. Tik me op de vingers als ik het wel doe.

verhoring
Amen dat is: klaar, afgelopen, uit, wegwezen. Natuurlijk weten we beter. Amen is een betekenisvol woord. Amen dat is: het is waar en zeker.

Maar wát is er dan zo waar en zo zeker?

De Heidelbergse Catechismus houdt het erop dat God mijn gebed veel stilliger heeft verhoord dan dat ik zelfs maar verlang. Dat is boud gesproken; of is in het Nederlands de betekenis van het begrip 'verhoord' in de loop der tijden verschoven? Ik zou anno 2021 liever zeggen: gehoord, dan verhoord. Bad ze niet of haar vader de corona mocht overleven? Ze hebben niet een steen voor hem uitgezocht. We bidden al vijftien jaar om een kindje. Hoezo verhoord? Slaat het specifieke amen dat de catechismus bespreekt alleen op het Onze Vader?

Als een geliefde ondanks je gebed toch overlijdt aan corona, is het gebed dan niet verhoord? Of is het woord 'gehoord' anno 2021 beter?

Maar in dat gebed ontbreekt het amen in elk geval in Lukas 11. Amen, zei ik, als ik God iets beloofde wat ik niet waar kon maken. Amen, zei ik, nadat mijn gebed weer eens op een uiteengevallen legpuzzel leek. Amen, had ik willen zeggen, maar ik viel in slaap.

slotwoord
En toch. Een korte bijbelstudie. In het Oude Testament klinkt Israëls amen steevast ná een gebeurtenis, psalm of voorschrift. Vervloekt wie een blinde laat verdwalen, en het volk moest amen zeggen. Opgetogen dankt David als de ark veilig Jeruzalem heeft bereikt, en het volk stemt in: amen. In het psalmboek eindigen de subdelen steeds op amen: 41, 72, 89, 106 en lees psalm 150 maar als één groot amen.

Het Nieuwe Testament toont hetzelfde patroon. Bijvoorbeeld: 'De God van de vrede zij met u allen. Amen.' Romeinen 15, 33. '... zodat u zuiver en heilig voor onze God en Vader zult staan wanneer onze Heer Jezus komt met al de zijnen. Amen.' 1 Tessalonicenzen 3, 13. '... dank en eer en macht en kracht komen onze God toe, tot in eeuwig-

heid. Amen.', Openbaring 7, 12. Amen als slotwoord.

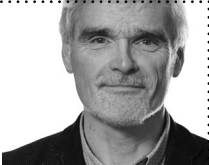
vooraf
Maar dan zijn er de evangeliën. Die doorbreken het patroon. Daar spreekt Jezus. Bij Hem is het precies andersom. Viel het u op? In de NBV is Jezus' amen wegvertaald in 'Ik verzeker u', of 'luister'. In het Grieks zegt Hij steeds: 'Amen, Ik zeg u' (zie ook Matteüs 21, 31; Marcus 3, 28; Lukas 4, 24; Johannes 3, 3.) Amen, vooraf. Treffend, want Hij zegt nooit iets wat niet klopt, niet uitkomt, niet betrouwbaar is, niet waargemaakt wordt. Hij kan dan ook zeggen: Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Prachtig komt dit uit in Openbaring 3, 14: 'Dit zegt Amen, de trouwe en betrouwbare getuige.' In het Grieks staat er, letterlijk vertaald, zelfs: dit zegt DE Amen.

Ik trek met hieraan op. Mijn wankel 'achter-amen' ankert in zijn vaste 'voor-amen'. Daarom is ook dat andere 'stoplapje' zinvol en mooi: om Jezus' wil, amen. Precies: enkel om Jezus' wil wordt mijn amen zinvol.

OPENBARING 7, 14
Dit zegt Amen ...

COLUMN

Ad de Bruijne is hoogleraar ethiek en spiritualiteit aan de Theologische Universiteit in Kampen. Hij schrijft elke tweede zaterdag van de maand een column.

AD DE BRUIJNE nd.nl/columns

CALVINIST EN CAPITOOL

Ontspoord calvinisme – dat zag je deze week in Washington. De bestorming van het Capitool om Trump aan de macht te houden, is mede te herleiden tot calvinisme dat is ingezaaid in de Amerikaanse samenleving. Dat lijkt een boude stelling, maar ik probeer het uit te leggen.

Trump's machtsbasis lag vooral bij conservatieve christenen. Ik merkte dat al toen ik in 2015 in Amerika woonde en Trumps opkomst meemaakte. In de christelijke kringen waar ik verkeerde, speelden zich felle discussies af. Juist de meer bijbelgetrouwe christenen steunden Trump. Zij wisten best dat diens geloof en levensstijl on-Bijbels zijn maar zagen hem toch als Gods uitverkoren instrument. Via hem zou God Amerika weer christelijk maken. Amerikaanse christenen vergelijken Trump vaak met de heidense dictator Kores in de Bijbel. Ondanks zijn ongeloof en kwaad noemt God Kores 'mijn knecht' en herstelt hij Gods volk Israël.

cultuurstrijd
Deze christelijke steun voor Trump was de uitkomst van een cultuurstrijd die in Amerika al woedt sinds de jaren zeventig. Progressieve krachten namen afscheid van traditionele Bijbelse publieke normen, bijvoorbeeld door de legalisatie van abortus en homohuwelijk. Veel christenen waren tot dan toe gewend om geloof en politiek te scheiden of deden niet eens aan politiek. Dat kon zolang de Amerikaanse cultuur als geheel conservatief en christelijk bleef. Maar toen dat afbrakelde werd deze zwijgende morele meerderheid van conservatieve christenen alsnog wakker. Zij brachten Trump aan de macht en willen die macht per se in stand houden. De meute die deze week het Capitool bestormde, bevatte naast extreemrechtse fascistische ook zulke orthodoxe christenen. De doodgeschoten vrouw was daar gekomen 'om Gods werk te doen'. Ze hielden borden omhoog met Bijbelse verwijzingen. En een groot spandoek verbond zelfs de naam van Jezus aan deze opstand. Ook orthodoxe christenen doen aan godslastering.

'Ook orthodoxe christenen doen aan godslastering.'

Dat gevecht om Amerika christelijk te houden, vormt een erfenis van een ontspoord calvinisme. Vlak na de Reformatie zagen calvinisten zichzelf als een vervolgd en over Europa verstrooide gemeenschap van pelgrims. Maar al kort daarna gingen calvinisten natiestaten vormen: Schotland, Hongarije, Nederland. Daarbij grepen zij terug op het voorbeeld van het oudtestamentische Israël. En al gauw adopteerden die calvinistische naties ook expliciet Israëls bijzondere status. Zij zagen zichzelf als 'nieuw Israël', door God uitgekozen voor een historische roeping in de volkenwereld. Het legitimeerde kolonialisme en gebruik van geweld. Calvinistische naties voerden hun oorlogen 'met God aan hun kant'.

Dat gold ook voor de puriteinen. Die calvinistische subtraditie zou later aan de wortel van Amerika staan. Ondanks de heldere scheiding van kerk en staat die men in de VS doorvoerde, bleef die gedachte van een speciale goddelijke uitverkiezing dominant. Amerika gold als Bijbelse 'stad op de berg' en 'licht voor de naties'. Deze afgoderij met de eigen natie verklaart de hartstochtelijke, zelfs militante inzet om Amerika christelijk te houden. Hier is niet minder nodig dan radicale bekering.

vreemdelingen
Maar dat zeg ik bescheiden. Nog niet zo lang geleden bedoelde ook christelijke politiek in Nederland vooral om Nederland christelijk te houden of te maken. Ook Nederlandse calvinisten spraken over 'Neêrlands Israël' en meenden dat God ons land speciaal had uitgekozen. In de ooit geliefde leus 'God, Nederland en Oranje' trilde hetzelfde on-Bijbelse nationale sentiment.

Laten we vooral voor en met Amerikaanse medechristenen bidden. Om samen te blijven leren dat Gods koninkrijk alleen groeit door de Geest. Pas als de koning komt, wordt het een nieuwe aardse samenleving. Het oorspronkelijke calvinisme was Bijbels dan latere uitlopers. God geeft soms voorproefjes van zijn rijk, maar in aardse samenlevingen blijven christenen vreemdelingen in de verstrooiing.

advertenties

Dé dealer voor het klassieke orgel

S. de Wit & Zn.

Madelifestraat 12 Nieuw Vennep
☎0252 – 67 28 05 www.sdewit.nl

Uitvaartzorg Bert van Dijken
Inez Zeldenrust & Bert van Dijken

heldere afspraken
bekwaam personeel
transparante kostenbegroting
goede organisatie van de uitvaart

Uitvaartzorg voor
Groningen en Drenthe

Verbindingsweg 36
9781 DA Bedum

(050) 3011 241
(06) 4122 6559

www.bertvandijken.nl
zorg@bertvandijken.nl

INGEZONDEN KLAAS SALVERDA,
YSBRECHTUM nd.nl/opinie

Lid van vakbond

Dat is toch sterk. Op de dag waarop redacteur Gerard ter Horst in de rubriek 'Dat moet anders' de lezers (*Nederlands Dagblad*, 2 januari) laat weten dat hij lid is geworden van 'de' vakbond, heb ik na bijna veertig jaar mijn lidmaatschap van diezelfde vakbond, de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) omgezet in een soort sympathielidmaatschap van uitsluitend en alleen de beroepsvereniging.

Ter Horst wordt lid uit solidariteit met mensen die het minder goed treffen en ziet de vakbond als cement. De werkelijkheid is dat je via de NVJ vastzit aan de FNV. Die is van grijs beton als het om mensen met een arbeidsbeperking gaat. De FNV tekende in 2013 mee voor een sociaal akkoord tot en met 2025, maar beoogd voorzitter Kitty Jong breekt nu al met de banenafpraak voor 125.000 mensen. Ik zou zeggen: stop die twee tientjes voortaan maar in de digitale kerkpong – een app waarmee je tijdens de kerkdienst aan de collecte kunt meedoen. <

ALDI voor altijd?!

Natuurlijk wel.

In januari knallen alle supermarkten met aanbiedingen en kortingen. Heel leuk, maar wat ons betreft kunnen wij je beter helpen. Met iets waar je echt wat aan hebt.

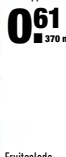
Daarom zijn bij ons bijna al je dagelijkse boodschappen onder de 2 euro.

Het ene product nog beter getest dan het andere. Niet alleen in januari, maar voor altijd en altijd.

aldi.nl

Zet- en drukfouten voorbehouden.

 Cassis 079 1.5 l	 Bromwater 095 6 x 0.5 l	 Cola light 065 1.5 l	 Bak en braad vlees & jus 125 450 ml	 Kookroom 064 0.25 l	 Boeren volkoren meergranen brood 149 Per stuk	 Biologische volle yoghurt 109 1 l	 Hersluitbare diepvrieszakjes 129 40 x 1 l	 Karamel-melkchocolade 179 150 g	
 Halvarine 075 500 g	 Dietmargarine light 068 500 g	 Theebiscuits 057 370 g	 Vegan hamburgers 159 200 g	 Brosse koeken 079 260 g	 Ontbijtkoek 075 500 g	 Eénkops thee 099 25 zakjes	 Bruine bonen 059 370 g	 Ambachtelijke pâté 099 125-150 g	
 Boterhamworst 099 100 g	 Beschuit 035 125 g	 Glansspiegelmiddel 179 1 l	 Knäckebröd 099 330-375 g	 Meergranen petit pains 092 4 stuks	 Meergranen baguettes 079 2-pack	 Mini crackers naturel 070 250 g	 Spinazie à la crème 086 700 g	 Luchtverfrisser 098 300 ml	 Muestlirepen 099 8 stuks
 Meergranen triangles 092 2-pack	 Suikervrije dropjes 095 100 g	 Café noir 099 280 g	 Cream shower 099 300 ml	 Tandenborstels 109 2-pack	 Deo roll-on 099 50 ml	 Ossenworst 199 3 x 70 g	 Koffiemelkcups 050 12 x 10 g	 Glasreiniger 099 Per stuk	
 Verse eierwafels 091 300 g	 Ovenvers kamptentje 030 Per stuk	 Groene thee 069 25 zakjes	 Smeerkaaspuntjes 199 400 g	 Skyr 109 500 g	 Kindertandpasta 079 100 ml	 Brood en toast salades 119 200 g	 Bakkersspeculaas 089 450 g		
 Zoetzure augurken 089 360 g	 Kristal Helder 062 1.5 l	 Bruin brood 080 Per stuk	 Tortillachips 061 185 g	 Bacon 159 150 g	 Pastasaus 153 400 g	 Appelmoeskuijjes 189 12x100 g	 Disney smeerkaas 30+ 079 100 g	 Orange 6-pack 169 6 x 33 cl	
 Vers gesneden Gouda jong beleggen 199 200 g	 Zoute sticks 046 250 g	 Ovenroasted pinda's 109 200 g	 Dikke bleek 078 750 ml	 Kinderlimonade 185 10 x 200 ml	 Rode druiven 199 500 g	 Hondenvoer 099 400 g	 Maatjesharing met wijjes 199 2-pack	 Droge soep 053 2 x 3 borden	
 Cassava 089 125 g	 Paprika's 149 500 g	 Gallameloen 199 Per stuk	 Grapefruit 189 3 stuks	 Flespompen 179 Per stuk	 Broccoliroosjes 199 400 g	 Biologische bananen 169 500 g	 Pyramide thee 099 40 g	 Scheerschuim 119 300 ml	
 Champion-schijfjes 064 314 ml	 Ardenner boterhamworst 099 150 g	 Magere kwark naturel 069 500 g	 Verse halvfvolle melk 165 2 l	 Verse gevulde pasta 199 250 g	 Verse vanille-yoghurt 092 1 l	 Gerookte schouderham 109 150 g	 Krielaardappelen 075 500 g	 Koelvers sinaasappelsap 165 1 l	
 Tandpasta 069 125 ml	 Gegrilde kipfilet met tuinkruiden 179 150 g	 Rucola sla 089 85 g	 Anti-hoest 079 250 g	 Magere perzik vruchtenyoghurt 122 1 l	 Duodrank 065 1 l	 Fijn volkoren brood 099 300 g	 Kipgrillworst 199 250 g	 Appelmoes 099 370 ml	
 Biologische karnemelk 099 1 l	 Bromwater 039 1.5 l	 Gerookte kipfilet 149 125 g	 Stampopot-aardappelen 129 1 kg	 Bak en braad 052 250 g	 Zuurkool 049 500 g	 Meergranen pannenkoekenmix 055 400 g	 Wattenschijfjes 118 2 x 140 stuks	 Ontbijtcrackers 169 6 x 3 stuks	
 Inlegkruisjes normaal 109 45 stuks	 Ultra maandverband super met vleugels 099 14 stuks	 Komkommer-salade 074 250 g	 Volkoren beschuit 041 125 g	 Eierkoeken 082 10 stuks	 Sperziebonen 079 450 g	 Mayonaise 117 650 ml	 Verse vanillevla 085 1 l	 American fritessaas 098 500 ml	
 Rode kool met appel 061 370 ml	 Vroelbare bak en braad olij 199 500 ml	 Gekruide aardappelpartjes 099 450 g	 Witte puntjes 079 6 stuks	 Tomatenketchup 078 500 ml	 Vegetarische kaaschnitzel 159 150 g	 Aardappelpuree 129 500 g	 Soepgroenten 062 250 g	 Kippensoep 119 800 ml	 Jonge bladsla 099 85 g
 Fruitsalade 150 190 g	 Vochtig toilet papier 087 70 vellen	 Koffiefilters 059 100 stuks	 Doperwten met wortelen 079 220 g	 2-laags tissues 099 150 stuks	 Granny Smith appels 199 4 stuks	 Pure hagelslag 189 600 g	 Rundvleesslaatjes 199 4-pack	 Ice Tea 079 1.5 l	
 Roomtoetje 026 200 ml	 Gesneden volkoren ontbijtkoek 119 475 g	 Wereldzoujjes 119 150 - 200 g	 XL mints 129 2 x 25 g	 Zoetstofftabletten 085 1200 stuks	 Pannenkoeken 149 600 g	 Incontinentie-verband normaal 199 14 stuks	 Frisse fruitdrink 111 6 x 0.2 l	 Mini krieltjes 099 700 g	 Fries roggebrood 049 500 g
 Haltje boeren volkoren meergranen 095 Per stuk	 Ovenkroketten 199 6 stuks	 Droge kattenbrokjes 139 1 kg	 Kattenvoer 045 400 g	 Premium hondenvoer 069 300 g	 Honden-kauwsnacks 085 200 g	 Kattenbakvulling 139 5 kg	 Gebraden gehakt 099 150 g	 Macaroni-en spaghetti-groenten 149 450 g	 Haargel 099 150 ml
 Scheergel 159 250 ml	 Crème fraîche 30% 069 200 g	 Honingdrop 099 335 g	 Gesneden jonge kaas 30+ 199 250 g	 Griekse yoghurt 0% vet 119 500 g	 Halvolle chocolademelk 155 6 x 200 ml	 Haltje boeren meergranen 089 Per stuk	 Lange vingers 076 200 g	 4 seizoenen rauwkost 139 400 g	

Michiel Beukers van
Noordam Vermogensbeheer:

‘WIJ ZETTEN VERMOGENS AAN HET WERK MET DE NADRUK OP RISICOBEBEERSING’

Je vermogen toevertrouwen aan een ander doe je niet zomaar. Bij Noordam Vermogensbeheer begrijpen ze dat maar al te goed. Vertrouwen, transparantie en zorgvuldigheid zijn volgens eigenaar Michiel Beukers niet voor niets sleutelbegrippen bij de vermogensbeheerder uit Baarn.

WIE IS NOORDAM VERMOGENSBEHEER?

‘Ons kantoor is in 2005 opgericht door Frits Noordam. Ikzelf ben een echte Spakenburger, heb gewerkt op de optiebeurs en daarna een eigen vermogensbeheerkantoor opgezet. In 2013 kwam ik Frits Noordam tegen en de klik was zo goed dat we besloten beide kantoren samen te voegen. Inmiddels geniet Frits van zijn pensioen, al blijft hij wel van afstand betrokken. Wij werken met een team van zes zeer ervaren en gedreven beleggingsspecialisten in een partnerstructuur en beheren ruim € 100 miljoen verdeeld over circa 300 relaties.

Onze klanten, vaak ook ondernemers, geven ons een duidelijk afgesproken mandaat als particulier of vanuit een bv. Uiteraard staan wij onder toezicht van de AFM en DNB en zijn aangesloten bij klachteninstituut KiFiD. Het minimumbedrag waarvoor wij vermogensbeheer aanbieden bedraagt € 100.000.’

WAARIN ONDERSCHIEDEN JULLIE JE VAN ANDERE VERMOGENSBEHEERDERS?

‘In tegenstelling tot beleggingsadvies besteedt een klant bij vermogensbeheer het volledige traject uit. Wij proberen onze klanten volledig te ontzorgen. Wel is vermogensbeheer bij ons maatwerk, zo kunnen klanten bij ons in goed overleg ook eigen ideeën en inzichten inbrengen. De persoonlijke aanpak staat bij ons centraal. Naast het bespreken van de financiële doelen en risicobereidheid zijn wij oprecht geïnteresseerd in het gehele verhaal van de klant. Eenmaal aan

het werk bieden wij volledige transparantie. Wij openen een rekening op naam van de cliënt bij BinckBank of InsingerGilissen. Klanten hebben daarmee altijd inzage in hun portefeuille, ook gewoon via de ‘bankapp’ op de eigen telefoon en ook alle kosten zijn overzichtelijk. Dit dwingt ons om continu te presteren. In tegenstelling tot veel andere banken die vaak werken met relatiemanagers, heeft de klant bij ons ook direct contact met degene die de portefeuille beheert. Een laagdrempelige communicatie derhalve, aangevuld met regelmatige gesprekken en maandelijks nieuwsbrieven over de beleggingskeuzen.

Veel van onze klanten hebben een neutraal profiel. Zij moeten van hun vermogen leven, maar willen dit ook aan het werk zetten. Zeker nu de spaarrente naar negatief gaat voor grotere vermogens zien wij de interesse om te gaan beleggen toenemen. Wij komen daaraan tegemoet.’

KUN JE WAT MEER VERTELLEN OVER DE BELEGGINGSSTRATEGIE?

‘Onze strategie is gericht op een optimaal rendement op de middellange termijn. De nadruk ligt op beperking van de risico’s door een gedegen spreiding aan te brengen en actief in te spelen op macro-economische ontwikkelingen. Dat betekent dat wij ook naar cash durven gaan als de vooruitzichten niet goed zijn. Die actieve houding spreekt mensen aan. Soms is het verstandig om winst te nemen en vrijgekomen gelden even op de rekening courant te zetten in afwachting op nieuwe koopkansen. Dit kunnen wij doen omdat wij voornamelijk beleggen in beursgenoteerde vermogenstitels die goed verhandelbaar zijn. Dit beperkt tevens de kosten die vastzitten aan beleggingsfondsen of ETF’s. Groot voordeel is ook dat klanten in 95 procent van de gevallen binnen 24 uur over hun volledige vermogen kunnen beschikken.

Wij beleggen in aandelen, obligaties, defensieve hedgefonds, grondstoffen als goud en zilver en beursgenoteerd vastgoed. De hedgefonds zijn ook goed verhandelbaar, maar iets minder inzichtelijk. Zij dienen meer als alternatief voor obligaties waar momenteel nauwelijks rendement op te maken is. Wat aandelen betreft investeren wij voornamelijk rechtstreeks in bedrijven. Wij hebben veel kennis van deze ondernemingen. Voorts hebben wij een eigen aandelenwaarderingmodel ontwikkeld. Opties kunnen worden gebruikt ter bescherming van de portefeuille.’

HOE HEBBEN JULLIE GEHANDELD IN MAART TOEN DE BEURZEN INSTORTTEN TIJDENS DE PANDEMIE?

‘Wij verloren aanvankelijk ook flink, al zaten we al voor 15 procent cash. Wij hebben destijds ons plan van aanpak met aan onze klanten gecommuniceerd. Wij zijn toen gedraaid uit cyclische aandelen richting technologie, farmacie en voedingsaandelen, inclusief supermarkten. In mei waren de portefeuilles alweer in de plus gedraaid. Daarmee kwam onze kracht weer boven in goede jaren de markten prima te volgen en bij tegenwind het vermogen goed bij elkaar te houden.

Technologie is een specialisme van ons. Zo beleggen we flink in de grote Amerikaanse techgiganten zoals Amazon, Apple, Google en Microsoft. Daarnaast hebben we een eigen technologiefonds opgezet, het ‘Imagine Fund’. Middels dit fonds investeren we in snel groeiende technologiebedrijven. Verder is de farmacie/medische sector een sector waarin wij ons comfortabel voelen. Bedrijven als Johnson & Johnson en Novartis zijn hier goede voorbeelden, maar ook bijvoorbeeld Philips. Binnen de voedingssector investeren we ook breed zowel in supermarkten zoals bijvoorbeeld Walmart en Ahold, maar ook in producenten als Nestlé en Unilever. Stuk voor stuk krachtige en goed presterende bedrijven, die altijd geld blijven verdienen en zelfs hun prijzen kunnen verhogen bij inflatie. Ik ben ervan overtuigd dat je daarmee op middellange termijn altijd een goed rendement maakt.’

Ik bekijk graag samen met u de mogelijkheden. Neem contact op voor een goed advies!’

NOORDAM
VERMOGENSBEHEER

NOORDAM VERMOGENSBEHEER B.V.

Leestraat 31
3743 EH Baarn
Telefoon: 035 548 32 20
E-mail: info@noordamvb.nl
www.noordamvb.nl

ACHTERGROND

RUURD UBELS nd.nl/buitenland BEELD EPA / BERND VON JUTRCZENKA, AFP / JOHN MACDOUGALL

Drie kandidaten voor opvolging van Merkel

Na zestien jaar Angela Merkel krijgen de Duitsers in het na-jaar een nieuwe bondskanselier. Komende week zijn alle ogen gericht op het belangrijkste CDU-partijcongres sinds de eeuwwisseling. Wie wordt de nieuwe partijleider en waarschijnlijk de nieuwe kanselier?

► **BERLIJN**
Geen regeringsleider krijgt internationaal zo veel respect als Angela Merkel. Uit onderzoek van het Amerikaanse Pew Research Center bleek afgelopen zomer zelfs dat de bondskanselier in het Verenigd Koninkrijk populairder is dan de eigen premier Boris Johnson. In de Europese Unie heeft ze een spil-functie als meest ervaren regeringsleider en als leider van de grootste economie van Europa. Dit legt druk op de opvolger van Merkel, die eerder heeft aange-

geven niet beschikbaar te zijn voor een vijfde termijn. De nieuwe regeringsleider wordt waarschijnlijk komende week gekozen op het online-congres van de grootste partij van Duitsland, de Christlich Demokratische Union. Op zaterdag 16 januari kiezen 1001 partijleden een nieuwe voorzitter en die is normaal gesproken Kanzlerkandidat. Zeker nu de CDU in de peilingen voor de Bondsdagverkiezingen (op 26 september) leidt. De partij schommelt, in combinatie met zusterpartij CSU, rond de 36 procent van de stemmen. De Groenen staan tweede (zo'n achttien procent), gevolgd door de sociaaldemocratische SPD (circa 16 procent). Er zijn drie officiële kandidaten voor het CDU-voorzitterschap: Armin Laschet, Friedrich Merz en Norbert Röttgen. Op de achtergrond lijkt echter een vierde speler warm te lopen: Jens Spahn. Deze populaire minister is geen kandidaat voor het partijvoorzitterschap, maar lonkt niettemin naar de functie van bondskanselier.

DE BUITENSTAANDER: GELOVIG, KLEURRIJK

NAAM: JENS SPAHN | 40 JAAR
HUIDIGE FUNCTIE: MINISTER VAN VOLKSGEZONDHEID
RELIGIE: ROOMS-KATHOLIEK

Het voorzitterschap van de CDU is vaak een opstap naar regeringsleider, maar dat is geen automatisme. Daarom kijken veel Duitsers naar de relatief jonge Jens Spahn. Hij staat niet kandidaat, maar steunt de kandidatuur van Armin Laschet als een soort running mate. In Duitsland wordt gespeculeerd op meer, zeker nu minister Spahn in peilingen populairder is dan kanselier Merkel. In 2014 vertelde Spahn tegen Duitslandnieuws.nl dat hij de CDU wil opschudden. 'We zijn te weinig een afspiegeling van het huidige Duitsland. We moeten veelzijdiger worden: vrouwelijker, kleurrijker en jonger.' In 2018 deed Spahn tevergeefs een gooi naar het partijvoorzitterschap. Spahn is katholiek. 'Mijn geloof geeft me kracht en vertrouwen', zei hij vorige maand in een interview met het magazine *Focus*. Tegelijk vindt hij dat de kerk zich 'niet moet bemoeien met alledaagse politieke kwesties'. Hij is getrouwd met een man. Dat zijn kerk weigert homohuwelijken in te zegenen, steekt hem, mede omdat priesters 'wel motorfietsen en hamsters zegenen'. 'Op een van de belangrijkste momenten in hun leven vragen mensen de hulp van de kerk. Maar de kerk wijst hen af en beweert dat zij geen zegen verdienen.'

DUITSE DONALD TRUMP

NAAM: FRIEDRICH MERZ | 65 JAAR
HUIDIGE FUNCTIE: TOT 2020 TOPMAN BIJ VERMOGENSBEHEERDER
RELIGIE: ROOMS-KATHOLIEK

Sociaal conservatief, economisch liberaal en een overtuigde Europeaan. Dit zijn de kwalificaties die Friedrich Merz op zichzelf heeft geplakt. Binnen de CDU gaf hij hieraan vorm van 1989 tot 2009, onder meer als Europarlementariër en lid van de Bondsdag. Daarna vertrok hij naar het bedrijfsleven. Saillant detail is dat Merz al twee keer eerder CDU-voorzitter wilde worden. De laatste keer, in 2018, werd hij verslagen door de favoriet van Angela Merkel, Annegret Kramp-Karrenbauer. De eerste keer was twee decennia geleden; toen elimineerde nieuweling Merkel zijn kandidatuur. Binnen de CDU wordt hij gezien als een van de grootste critici van Merkel. Steun lijkt Metz, miljonair geworden in de financiële sector, vooral te krijgen van ondernemers; zijn pleidooi voor een kleinere overheid, belastingverlagingen en een strenger asielbeleid valt daar goed. De 'Duitse Donald Trump', zo noemde de website Politico hem eens. De katholieke Merz heeft zich in het verleden regelmatig uitgelaten over de waarde van de C in de naam CDU. Die letter herinnert eraan 'dat we in deze wereld alleen de voorlaatste antwoorden geven en niet de laatste'. In 1995 stemde hij als lid van de Bondsdag tegen versoepeling van de abortuswetgeving.

KERK ALS ORIËNTATIE

NAAM: NORBERT RÖTTGEN | 55 JAAR
HUIDIGE FUNCTIE: LID VAN DE BONDS DAG
RELIGIE: ROOMS-KATHOLIEK

Een schaterende marktbezoeker met een bierglas in de hand, staande bij een vat bier, waarmee – getuige schuim dat rondspat – van alles mis lijkt te gaan. Op zijn website presenteert Bondsdaglid Norbert Röttgen zich als een man van het volk. In het tweede kabinet-Merkel was Röttgen minister van Milieu, Natuurbehoud en Nucleaire Veiligheid, toen de Duitse regering besloot tot het sluiten van alle kerncentrales (2011). In die hectische tijd van de definitieve *Atomausstieg* vertelde de minister op de katholieke zender Domradio over zijn kerklidmaatschap. 'Ik vind het belangrijk dat de kerk deel uitmaakt van de publieke opinievorming, ook als oriëntatie voor de politiek', zei Röttgen. 'We bevinden ons in een tijd van fundamentele veranderingen, die velen ook met angst vervullen. Met alles wat nu technisch mogelijk is, is het cruciale punt: waar willen we heen? Wat zijn onze waarden? Het christelijk geloof is een fundament in wisselende tijden. Daarom is de stem van de kerk onmisbaar.' Röttgen lijkt veel op Merkel. Niet alleen in de nadruk die hij legt op de betekenis van het geloof, maar ook in zijn campagne. Die voert hij als Europeaan en als voorstander van meer internationale samenwerking en verdere Europese integratie.

AUDIËNTIE BIJ PAUS

NAAM: ARMIN LASCHET | 59 JAAR
HUIDIGE FUNCTIE: PREMIER VAN DE DEELSTAAT NOORDRIJN-WESTFALEN
RELIGIE: ROOMS-KATHOLIEK

Als Nederlanders Armin Laschet kennen, dan is het waarschijnlijk van het coronafilmpje dat de premier van de deelstaat Noordrijn-Westfalen vorige maand opnam met premier Rutte en zijn Belgische collega Alexander de Croo. 'Bleib zu Hause, bleib thuis, restez chez soi', riepen ze in koor om druk grensoverkeer in de kerstperiode te voorkomen. Even later drong Laschet er bij de kerken in zijn deelstaat nog eens op aan om zich met Kerst te beperken tot online- erediensten. De huidige, katholieke vicevoorzitter van de CDU heeft al een hele carrière in de partij achter de rug. Zo was de jurist in Noordrijn-Westfalen van 2005 tot 2009 minister van Generaties, Gezin, Vrouwen en Integratie. Hij is echter meer dan een politicus: Laschet is ook lid van het Centraal Comité van Duitse Katholieken (ZdK). In oktober reisde hij naar Vaticaanstad voor een privé-audiëntie bij paus Franciscus. Van Laschet wordt verwacht dat hij de lijn-Merkel zal voortzetten. In zijn plannen benadrukt hij dat Duitsland moderner en innovatiever moet worden.

€
ANP nd.nl/economie

'Schade in winkelstraat nu veel groter dan in eerste lockdown'

AMSTERDAM
De economische schade in de winkelstraat zal tijdens de tweede lockdown veel groter zijn dan tijdens de eerste lockdown in het voorjaar, meldt het economisch bureau van ING.

Door de massale winkelsluitingen ligt de pinomzet bij winkels als kledingzaken, bouwmarkten en speelgoedwinkels bijna 80 procent onder het normale niveau. Dat is veel extremer dan in maart, toen het nog ging om een afname van 40 procent. Bovendien duurde het forse omzetverlies in de lockdown in het voor-

jaar korter, want winkels konden wel gewoon open blijven. Tijdens de lockdown die op 15 december inging, duurt het extreme omzetverlies 'al ruim twee weken', berekende ING. En het einde van deze tweede lockdown is nog niet in zicht. Het lage aantal pintransacties dat bouwmarkten en kledingzaken nog hebben, komt mogelijk doordat bestellingen bij het afhalen worden betaald, legt econoom Marten van Garderen van het economisch bureau van ING uit. De enorme omzetzalingen zijn geen verrassing door de verplichte slui-

ting van niet-essentiële winkels. Bij kledingwinkels is de pinomzet vrijwel verdwenen. Vooral voor kleding- en schoenenwinkels komt de klap van de verplichte sluiting hard aan, omdat december normaal een topmaand voor hen is, aldus ING. Bij bouwmarkten ligt de pinomzet 84 procent onder 'normaal'. Maar bouwmarkten hadden de maanden voor de tweede lockdown een omzet ver boven 'normaal'. Restaurants lukt het om de klap van de lockdown enigszins te verlichten door afhaal- en bezorgmogelijkheden, meent ING. <

€
ANP nd.nl/economie

Hyundai suggereert samenwerking met Apple

SEOUL
De Zuid-Koreaanse automaker Hyundai gaat mogelijk samenwerken met techreus Apple op het gebied van zelfrijdende auto's.

De onderneming kwam met een verklaring waarin ze nadrukkelijk zei dat ze met de Amerikanen in gesprek was, maar het bedrijf trok die verklaring daarna grotendeels in. Hyundai kwam in korte tijd met drie berichten. In een eerste verklaring stelde Hyundai dat het een van de automakers was waar Apple mee sprak. In een tweede verklaring kort daarop werden de andere automakers niet meer genoemd. Bij de laatste

wijziging verdween ook de naam Apple uit de tekst.

geheimzinnig
Apple staat bekend om geheimzinnigheid die het hanteert over nieuwe producten en samenwerkingen. Daarom zou het kunnen dat de Zuid-Koreanen een tik op de vingers hebben gekregen van Apple. Apple heeft zijn personeel en leveranciers in 2018 nog eens goed duidelijk gemaakt dat het juridische stappen zet bij het lekken van informatie over toekomstige plannen. Afgelopen jaar zou het bedrijf bijna dertig lekkers in de kraag hebben gevat. <

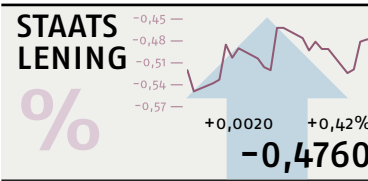
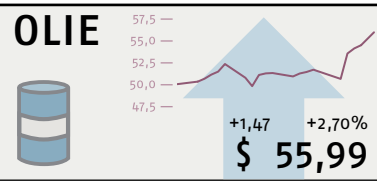
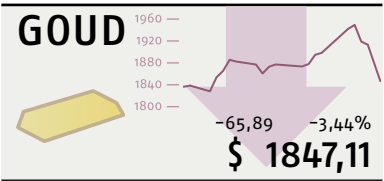
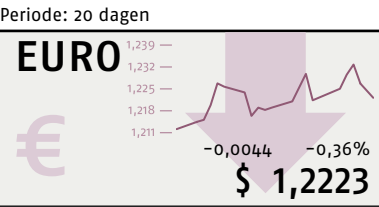
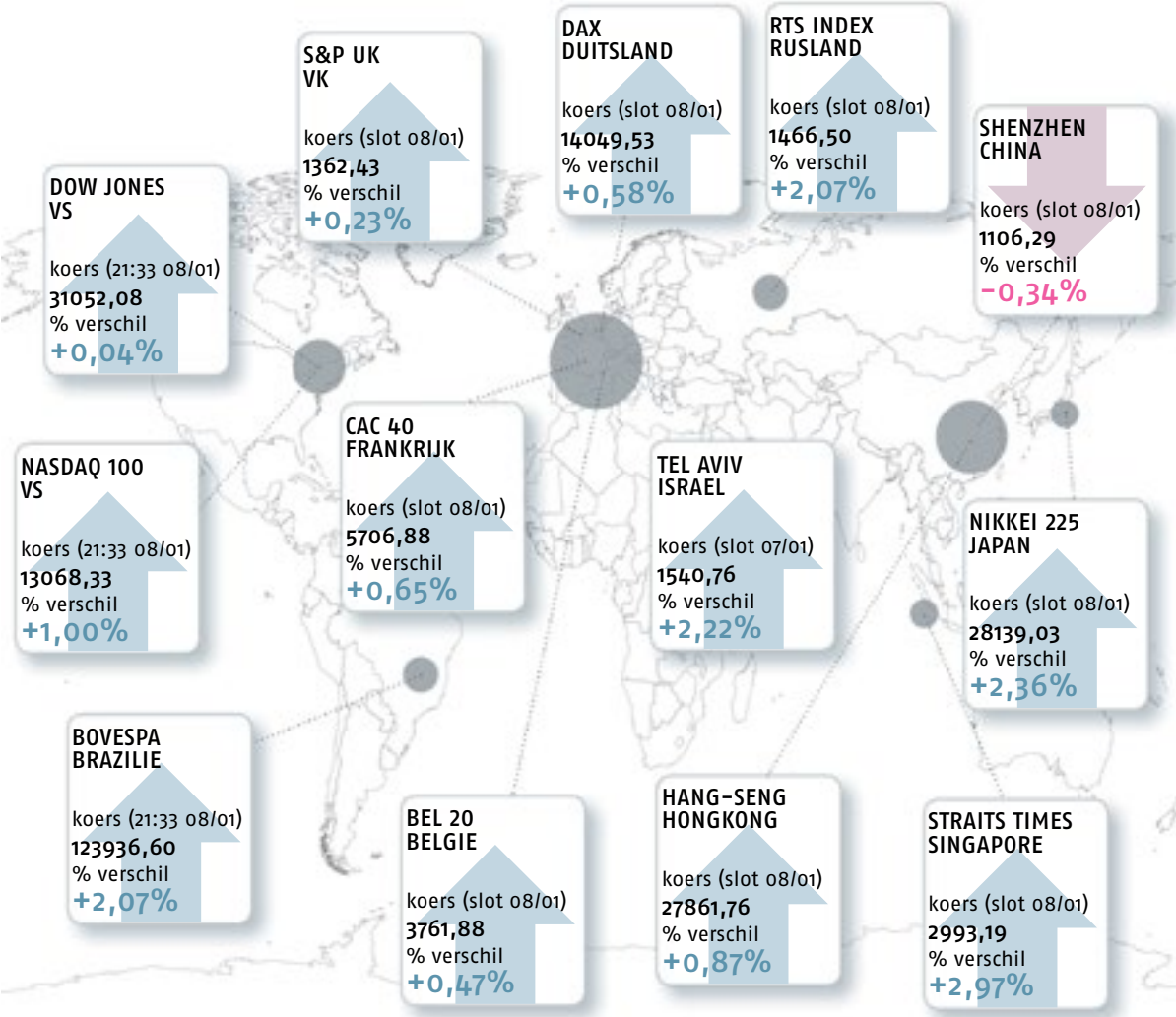
BEURS

ANP nd.nl/economie

Mooie plus in Amsterdam

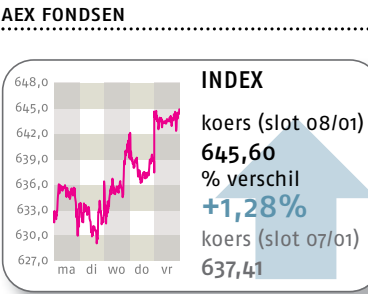
AMSTERDAM
De Amsterdamse aandelenbeurs is vrijdag met een mooie koerswinst gesloten na een positieve handelsweek. Vooral chipbedrijven waren in trek op het Damrak na sterke kwartaalresultaten van grote internationale chipfabrikanten. Beleggers trokken zich verder op aan de recordstanden op Wall Street, waar de stemming werd gesteund door optimisme over meer coronasteun. De AEX-index op Beursplein 5 eindigde 1,3 procent hoger op 645,60 punten. De hoofdingex boekte een plus van ruim 3 procent in de eerste week van 2021. De

MidKap won 0,5 procent tot 972,79 punten. Londen, Frankfurt en Parijs stegen tot 0,5 procent. De Europese chipmaker STMicroelectronics klon bijna 2 procent in Parijs dankzij beter dan verwachte kwartaalcijfers. Ook de resultaten van het Amerikaanse Micron, het Taiwanese TSMC en het Zuid-Koreaanse Samsung werden goed ontvangen. Chipmachinemaker ASML, die veel grote chipfabrikanten als klant heeft, steeg 3 procent in de AEX. Chiptoeleveranciers ASMI en Besi klommen tot 3,7 procent. Het Duitse chipconcern Infineon won 7 procent.

RENTE

	08/01	07/01
Euribor 3 mnd	-0,550	-0,554
Euribor 6 mnd	-0,530	-0,524
Euribor 12 mnd	-0,510	-0,509
Rente 5 jaar	-0,712	-0,709
Rente 10 jaar	-0,476	-0,478

AEX FONDSEN

	slot	vk	%
ABN Amro	8,964	9,00	-0,40
Adyen	1.756,50	1.714,50	+2,45
Aegon	3,51	3,592	-2,28
Ahold Delhaize	23,65	23,72	-0,30
Akzo Nobel	89,72	90,32	-0,66
ArcelorMittal	20,30	20,79	-2,33
ASM International	193,35	186,40	+3,73
ASML Hold.	416,05	403,90	+3,01
ASR Nederland	33,53	33,87	-1,00
DSM	142,95	139,20	+2,69
Galapagos	84,08	80,20	+4,84
Heineken	93,00	91,70	+1,42
IMCD	107,00	106,60	+0,38
ING Groep	8,293	8,371	-0,93
Just Eat Takeaw.	99,50	96,10	+3,54
NN Group	36,53	36,50	+0,08
Philips Elec.	45,49	44,67	+1,84
Prosus	86,92	83,76	+3,77
Randstad	55,68	55,20	+0,87
Relx	20,93	20,61	+1,55
Royal Dutch Shell A	16,41	16,46	-0,28
Royal KPN	2,659	2,622	+1,41
Unilever plc.	49,35	49,10	+0,52
WFD Unibail-Rod.	63,00	64,50	-2,33
Wolters Kluwer	70,66	69,68	+1,41

MIDKAP FONDSEN

	slot	vk	%
Aalberts	37,78	37,91	-0,34
Air France-KLM	4,863	4,912	-1,00
Altice Europe	5,34	5,322	+0,34
Aperam	37,33	37,62	-0,77
Arcadis	30,86	31,12	-0,84
Basic-Fit	31,25	30,90	+1,13
BE Semiconductor	51,34	49,62	+3,47
Boskalis Westminster	24,62	24,70	-0,32
Corbion	47,65	47,00	+1,38
Eurocommercial	16,44	16,36	+0,49
Fagron	20,48	21,10	-2,94
Flow Traders	27,92	27,80	+0,43
Fugro NV	8,96	8,80	+1,82
GrandVision	25,45	25,60	-0,59
Intertrust	14,24	14,12	+0,85
JDE Peets	33,28	34,09	-2,38
Kon. Vopak	42,06	41,81	+0,60
NSI	33,25	33,00	+0,76
OCI N.V.	17,50	17,90	-2,23
Pharming Group	1,207	1,2225	-1,27
PostNL	2,885	2,84	+1,58
SBM Offshore	16,02	16,17	-0,93
Signify NV	40,06	38,84	+3,14
TKH Group	42,62	42,06	+1,33
Wareh. de Pauw	28,66	28,36	+1,06

DUURZAME FONDSEN

	slot	vk	%
ACTIAM DIA EUROPA	22,91	22,82	+0,39
ACTIAM DIA PACIFI	30,35	30,01	+1,13
Actiam mix neut	26,88	26,59	+1,09
Actiam Wereld	39,52	38,98	+1,39
NN Duurz Aandelen	51,56	50,75	+1,60
NN Wer. Mix	13,88	13,80	+0,58
Triodos Groen	60,27	60,29	-0,03

BELEGGINGFONDSEN

	slot	vk	%
Add Value Fund	69,26	69,21	+0,07
ASN Duurz Aand	143,97	141,74	+1,57
ASN Duurz Mix	100,68	99,96	+0,72
ASN Duurz Obl.	28,32	28,32	0,00
ASN Duurz Sm&Mid.	48,24	47,95	+0,60
ASN Groenproject	25,79	25,81	-0,08
ASN Milieu	47,39	46,53	+1,85
HH Global Fd	32,98	32,68	+0,92
HH Income Fund	18,07	18,03	+0,22
HH Obligatie Fd	37,11	36,97	+0,38
HH Value Fund	25,84	25,71	+0,51
Intereffekt Brazil	0,35	0,34	+2,94
Intereffekt India	0,98	0,99	-1,01
Kempen Europ Hg Div	6,32	6,28	+0,64
Kempen Europ Prop.	17,27	17,41	-0,80
Kempen Gl High Div	29,81	29,52	+0,98
Kempen Gl Sust. Eq.	95,68	94,13	+1,65
Kempen Oranje Part	245,36	245,36	0,00
Kempen Profiel 2	38,30	38,26	+0,10
Kempen Profiel 3	39,71	39,63	+0,20
Kempen Profiel 5	40,90	40,71	+0,47
KESVC	119,74	118,97	+0,65
NN Dutch Fund	70,91	70,76	+0,21
NN Dyn Mix II	35,46	35,33	+0,37
NN Dyn Mix III	37,57	37,22	+0,94
NN Dyn Mix IV	39,15	38,79	+0,93
NN Dyn Mix V	39,07	38,55	+1,35
NN E.I.S.Eq.	27,06	26,67	+1,46
NN EUR DE.	29,64	29,29	+1,19
NN Euro Obligatie	36,74	36,73	+0,03
NN Europe Fund	30,49	30,10	+1,30
NN First Class Obl	22,85	22,89	-0,17
NN Global Fund	101,70	100,16	+1,54
NN Global Obl.	15,88	15,88	0,00
NN Global Real Estate	78,64	79,17	-0,67
NN Hoog Div Aandelen	33,60	33,27	+0,99
NN Hoog Div Obligatie	21,46	21,44	+0,09
NN In.Sus.EM	49,99	49,39	+1,21
NN Lion Fund	34,49	34,36	+0,38
NN Premium Div	13,13	13,07	+0,46
OBAM NV	100,64	100,13	+0,51
Optimix EuroRente	25,29	25,27	+0,08
Optimix Income	33,44	33,36	+0,24
Optimix Mix	34,33	34,19	+0,41
Optimix Wereld	40,60	40,19	+1,02
Robeco C. US Ig Eq G	38,49	37,81	+1,80
Robeco QI Gl Dev En	135,15	132,97	+1,64
Robeco US C.Hg Div Eq	40,78	40,62	+0,39

Bron: Infront

€
KAYA BOUMA / VK nd.nl/economie BEELD ANP / MICHEL VAN BERGEN

Geldstortautomaten uit om plofkraakmethode

► **AMSTERDAM**
Banken zetten per direct alle ruim vijfhonderd geldstortautomaten uit waarbij gebruik wordt gemaakt van een sealbag. Aanleiding is een nieuwe plofkraakmethode waarbij niet-ontplofte explosieven kunnen achterblijven en zo een gevaar vormen voor voorbijgangers en gebruikers van de automaten.

Onderzoek bij een geldautomaat na een plofkraak.

Dit ‘ingrijpende besluit’ is genomen op advies van de politie, meldt de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB). De nieuwe vorm van plofkraak werd deze week voor het eerst toegepast op een bankgebouw in Enkhuizen. In sealbagautomaten kunnen ondernemers contant geld storten, verpakt

maten waar briefgeld en muntjes los in gestopt worden. Dat zijn er naar schatting duizend. Deze geldstortautomaten staan voornamelijk in bankkantoren. Ondernemers zijn daardoor nu gebonden aan de openingstijden. ‘Het kan best wat overlast met zich meebrengen. Je moet op zoek naar een plek waar je wel terechtkunt met je cashgeld’, aldus NVB-woordvoerder Jelle Wijkstra. ‘Maar het is op dit moment niet verantwoord om de automaten open te laten.’

beveiliging
Wat de nieuwe plofkraakmethode precies behelst maakt de NVB niet bekend, om criminelen niet in de kaart te spelen. Vaststaat dat de variant al-

leen kan worden toegepast op sealbagautomaten, zegt Wijkstra. Gewone pinautomaten kunnen daarom openblijven. Geldautomaten worden de afgelopen jaren steeds beter beveiligd tegen plofkraak. Het aantal aanvallen op gewone automaten nam afgelopen jaar daardoor af. Sealbagautomaten werden juist vaker aangevallen. ‘Criminelen zijn altijd op zoek naar de makkelijkste manier om aan geld te komen’, aldus Wijkstra. ‘Als je het op de ene plek moeilijker maakt, dan gaan ze het ergens anders proberen.’ In april vorig jaar zagen de banken zich daarom al gedwongen om honderden sealbagautomaten te sluiten. Het is de bedoeling dat de vijfhonderd

gesloten automaten ‘zo snel mogelijk’ weer opengaan. ‘We willen kijken of een aantal sealbagautomaten op een veilige manier weer open kunnen’, zegt Wijkstra. ‘Denk bijvoorbeeld aan beperkte openingstijden en permanente beveiliging bij de automaten.’ De banken werken aan een technische oplossing voor de lange termijn, waardoor de apparaten weer veilig openkunnen zonder extra beveiliging. ‘Maar hoelang dat gaat duren, durf ik niet te zeggen.’ Tot die tijd kunnen ondernemers klanten vragen om zo veel mogelijk te pinnen. Het gebruik van contact geld neemt toch al af. Nu de horeca gesloten is, wordt er nog minder geld gestort, signaleert de NVB. <

€
PIETER SABEL EN KOEN HAGENS / VK nd.nl/economie BEELD ANP / KOEN VAN WEEL

Bestandentransporteur is goud waard

...De dienst WeTransfer, die het makkelijk maakt grote bestanden te delen, gaat naar verluidt naar de beurs.

...Wat doen ze daar zo goed?

► **AMSTERDAM**
Het was een grote frustratie van Bas Beerens: als hij een video van een van de computers van zijn communicatiebureau naar die van een klant wilde krijgen, dan moest dat op bijvoorbeeld een usb-stick, via een reizende koerier. Om op die kosten te besparen richtte hij samen met Nederlands bekendste blogger Nalden en ondernemer Rinke Visser in 2009 WeTransfer op. Veel meer en veel zwaardere bestanden versturen werd opeens niet moeilijker dan het versturen van een bijlage bij een e-mail. Inmiddels wordt de dienst elke dag door meer dan 70 miljoen mensen in 195 landen gebruikt. Per maand worden 1,5 miljard bestanden verstuurd. WeTransfer, met het hoofdkantoor in Amsterdam en kantoren in Los Angeles en New York, heeft tweehonderd werknemers en biedt ook andere diensten, voor met name de creatieve sector. Betalende gebruikers leveren de helft van de inkomsten, meldt het bedrijf. Naar eigen zeggen maakt het sinds 2014 al winst – niet heel gebruikelijk in de techindustrie. En nu wil WeTransfer, volgens meerdere bronnen, naar de Amsterdamse beurs. Het bedrijf ontkent dat niet, maar zegt niet in te willen gaan op speculaties. Het nam in september vorig jaar voor het eerst een financieel directeur in dienst: Melissa Nussbaum stapte over van PricewaterhouseCoopers. Ze heeft ervaring met het naar de beurs brengen van tech-bedrijven. WeTransfer zou een miljard waard zijn, een beursgang levert de oprichters naar verwachting miljoenen op.

digitale postbus
WeTransfer werkt betrekkelijk simpel: je uploadt wat je wilt versturen naar een server, waar het tijdelijk wordt opgeslagen; de beoogde ontvanger krijgt een link om het ‘verstuurd’ te downloaden. Noem het een digitale postbus.

Mede-oprichter en directeur Bas Beerens van WeTransfer. Het Nederlandse bedrijf wil naar de beurs, maar bevestigt dat niet publiekelijk.

Het bleek een oplossing voor een probleem dat meer internetgebruikers in het eerste decennium van deze eeuw hadden. Doordat een bijlage bij een e-mail niet groter kon zijn dan een megabyte of 6 en andere gratis diensten niet verder gingen dan 100 megabyte, was je al snel

aangewezen op de genoemde usb-stick. WeTransfer (de naam is een reactie op de toenmalige concurrent YouSendIt) bood de mogelijkheid om tot 2 gigabyte te versturen – twintig keer zoveel als bij bedrijven die vergelijkbare diensten boden. Dat kon in principe gratis en zonder

een account aan te maken. Dus ook zonder tal van mailtjes die je moesten overhalen om de betaalde variant te gaan gebruiken. De nadruk lag op een goed ontwerp, een liefde die Beerens en Nalden delen. Het liefst, zei Beerens in een interview in 2016, zou hij 90 procent van het internet op-

nieuw ontwerpen. Dat vertaalde zich in een dusdanig groot gebruiksgemak, dat ‘ik wetransfer het je even’ een zin werd die veel mensen begripen. Een ander deel van de strategie die WeTransfer anders en succesvol maakte, kwam rechtstreeks van Nalden: geef adverteerders de ruimte. Hij zorgde ervoor dat grote merken hem benaderden voor een samenwerking, door ze letterlijk alle ruimte op de voorpagina van zijn blog te geven. Lezers op hun beurt volgden iemands smaak op een blog dat zijn tijd ver vooruit leek. En hij was een ideaal uithangbord voor de dienst, vertelde Beerens in een interview.

influencer
Nalden reed als 25-jarige in een dure Lotus Elite en had op zijn 30e genoeg verdiend om nooit meer te hoeven werken, vertelde hij *de Volkskrant* in 2015. Dat was drie jaar nadat hij was gestopt met zijn succesvolle blog, omdat hij ‘meer wilde dan sneakers en whiskymerken pluggen’. In zekere zin was Nalden tijdens een deel van zijn leven influencer voordat iemand de term kende. Het succes van WeTransfer is deels gebouwd op de lessen van zijn blog. Gratis internetdiensten moeten het over het algemeen hebben van reclame, van vrij schreeuwerige banners en pop-ups die met elkaar concurreren om aandacht. WeTransfer gaf vrijwel het hele desktopscherm aan de reclamemaker en moedigde het aan die advertenties meer te benaderen zoals de veel smaakvoller vormgegeven reclame in tijdschriften. Adverteerders meldden zich daardoor al snel bij het bedrijf, in plaats van dat WeTransfer op zoek moest. Daarbij is de dienst consequent ruimte blijven bieden aan opkomende kunstenaars. 30 procent van de ruimte voor advertenties wordt ‘gegeven’ aan goede doelen en ontwerpers en kunstenaars die de oprichters bewonderden. Dat ook dat werkt, liet muziekgrootheid Prince zien toen hij zijn volgers wilde wijzen op het werk van de beginnende muzikant Judith Hill. In zijn tweet: een link naar een WeTransfer-bestand. <

MEER NEDERLANDSE ‘UNICORNS’

Ze zijn zeldzaam, maar toch telt Nederland inmiddels een handvol ‘unicorns’, oftewel eenhoorns. Die term staat voor start-ups die meer dan 1 miljard dollar waard zijn. Voorbeelden zijn maaltijdbezorger Just Eat Takeaway, dat is opgericht als Thuisbezorgd.nl in 2000. CEO Jitse Groen, toen een 21-jarige student in Enschede, is tegenwoordig miljardair. Een ander voorbeeld is Booking.com, al kwam dat bedrijf al snel in Amerikaanse handen. Eind vorig

jaar trad ook de Amsterdamse betaaldienstverlener Molle toe tot het exclusieve gezelschap. Misschien wel de bekendste polder-eenhoorn is een andere internetkassa: Adyen. De beursgang in 2018 van het bedrijf dat onder meer Facebook en Netflix tot zijn klantenkring mag rekenen, heeft de oorspronkelijke investeerders, onder wie prinses Mabel van Oranje, schatrijk gemaakt. Sindsdien is de waarde van het aandeel nog verzevenvoudigd.

PUZZEL

WOORDZOEKER

B	O	S	M	U	I	S	A	O	B
S	T	R	E	N	L	T	L	K	U
S	C	H	A	A	P	I	L	A	D
A	N	H	H	A	F	N	I	P	R
A	Z	K	I	A	I	K	R	I	A
H	A	V	N	M	P	D	O	E	A
J	A	T	N	O	M	I	G	G	P
C	T	R	E	H	L	E	D	E	L
G	I	J	S	B	E	E	R	L	L
N	E	U	S	H	O	O	R	N	N

OPLOSSING KRUISWOORD
VAN GISTEREN

J	I	V	E		B	O	O	S
U		A	T	O	O	M		T
N	C		S	P	A		D	I
K	O	K		H		O	E	F
	C	U	R	A	T	O	R	
W	O	L		L		I	E	L
I	N		V	E	E		N	U
E		M	O	N	E	T		S
R	O	O	D		R	I	J	S

Alle onderstaande woorden zijn verstopt in deze woordzoeker. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen de oplossing.

BOSMUIS	NERTS	STINKDIER
CAVIA	NEUSHOORN	
EDELHERT	NIJLPAARD	
EGEL	OKAPI	
GORILLA	OLIFANT	
HAAS	POES	
IJSBEER	SCHAAP	
JAKHALS	SCHIMMEL	

RECEPT

REDACTIE ND nd.nl/varia BEELD VOEDINGSCENTRUM

Paella

Waan je in Spanje met dit heerlijke paellarecept.

INGREDIËNTEN
VOOR 2 PERSONEN

- 1 ui
- 1 teentje knoflook
- 1 kleine kipfilet
- peper, paprikapoeder
- 2 eetlepels olie
- 150 gram zilvervliesrijst
- 1 theelepel kurkuma (geelwortel)
- ¼ bouillontablet met minder zout
- 1 (groene) paprika
- 1 courgette
- 100 gram kerstomaatjes
- 100 gram garnalen
- citroensap

►► [info: voedingscentrum.nl](https://info.voedingscentrum.nl)

BEREIDING
Pel de ui en de knoflook en snijd dit klein. Snijd de kipfilet in blokjes. Bestrooi de kip met peper. Fruit de ui en de knoflook zacht in de hete olie. Bak de blokjes kip mee. Voeg de rijst toe en meng er de kurkuma door. Voeg 250 ml water en het stukje bouillontablet toe en breng dit aan de kook. Kook het geheel 10 minuten.

Maak de paprika en de courgette schoon. Snijd de groente in blokjes. Meng de paprika en de courgette door de rijst en kook het geheel nog 5 minuten. Was de kerstomaatjes en halveer ze. Schep de halve kerstomaatjes en de garnalen door de rijst en warm het geheel goed door. Maak de paella op smaak met wat paprikapoeder en citroensap. Pas eventueel de kooktijd van de rijst aan, zie hiervoor de verpakking. <

FEUILLETONS

SUDOKU

★★

4		6					8	2
			8		6		1	5
9		1	2		7			
				7				1
	7	3			4		6	
	6	8	1		2	4		9
		9			5		4	3
7	3			8		5		6
8			9		3			

OPLOSSING SUDOKU
LIGHT VAN GISTEREN

8	4	2	1	3	6	9	5	7
6	9	3	8	7	5	1	2	4
1	7	5	4	9	2	6	8	3
3	1	6	5	8	4	7	9	2
5	8	7	6	2	9	4	3	1
9	2	4	3	1	7	8	6	5
4	3	9	7	5	8	2	1	6
2	6	1	9	4	3	5	7	8
7	5	8	2	6	1	3	4	9

MIDDERNACHTTREIN

77. Ze doet een paar stappen om het bed heen en slaat de deken terug. Ze schuift mijn nachthemd omhoog tot boven mijn knieën. Ik bedwing de neiging om de dekens weer omhoog te trekken. De dokter buigt zich over mijn knie. Ik voel hoe zijn vingers over mijn knieschijf glijden en de wijkende huid van de wond naar elkaar toe duwen. ‘Die gaan wij keurig voor je hechten.’ Hij legt zijn hand op mijn andere knie. ‘En al die splinters zullen wij er ook voor je uithalen. Wat heb je toch gedaan, meisje?’ ‘Ze is over de brug gekropen,’ zegt moeder, ‘in de storm.’ ‘Zo, zo. Je zusje zei zoiets al, ja. Laat je handen eens zien.’ Ik leg mijn handen voor hem open, de palmen naar boven. Het kriebelt

als hij zijn vingertoppen over mijn huid laat glijden. Hij raakt de uitstekende splinter en ik kan een kreet niet onderdrukken. ‘Dat is een gemene,’ zegt de dokter, ‘dat zal niet meevallen. Maar wij gaan ons best doen.’ Zijn ogen achter de dikke brillenglazen hechten zich vast aan mijn gezicht. Ik word ongemakkelijk van zijn onderzoekende blik. ‘En waarom was je midden in de storm op de brug?’

‘Ik moest de middernachttrein tegenhouden,’ zeg ik, ‘en hulp halen voor de mannen in Honey Creek.’ ‘Zo, zo. Wij hebben vernomen dat de brug over Honey Creek is bezweken, ja. Het was ook geen sinecure om hier te komen, maar je kleine zusje wist de weg. Dat is dapper van je, jongedame, ik kan niet anders zeggen. En nu nog even je tanden op elkaar, ben ik bang.’ Moeder komt naast me zitten op haar knieën. Ze pakt mijn rechterhand tussen haar handen, streelt zachtjes met haar duim de rug van mijn hand. Het helpt mij om mijn tanden op elkaar te bijten als de dokter de naald door de wondranden haalt. Bij het verwijderen van de splinters jammer ik af en toe tussen mijn tanden door.

WORDT VERVOLGD

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen én in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

★★★

		9				6		8
						3		
		2	6					
5	8		2	7			9	3
	4	6	1					
3				8				
			8	6		7	4	
	5					8		
	6		9	2				

© Sanders Puzzelboeken
210109

OPLOSSING SUDOKU
HEAVY VAN GISTEREN

7	3	9	5	6	4	2	1	8
2	5	4	1	9	8	3	6	7
8	1	6	2	3	7	5	4	9
1	7	3	8	2	6	4	9	5
5	6	2	9	4	3	7	8	1
9	4	8	7	1	5	6	3	2
4	9	5	6	7	1	8	2	3
3	8	1	4	5	2	9	7	6
6	2	7	3	8	9	1	5	4

MACHLA

186. Op de derde dag van hun reis zijn ze voor zonsondergang dicht bij Beet El. Het landschap is droog, met her en der groepjes struiken en bomen. In niets lijkt het op Hagaliel. Weg zijn de groene hellingen bij het meer. De aarde hier is roodbruin met af en toe wat begroeiing. De enige overeenkomst zijn de golven: het landschap van aarde en stenen deint als het water van het Jam Kineret. Er viel een last van haar af toen ze vandaag weer op de grond van Jisraël stonden. Matitja praatte er niet over, maar ook hij liet de spanning achter in het land van de Sjomronieten. Ze zag het aan de manier waarop hij liep. Machla kan zich nauwelijks voorstellen dat ze nog maar een paar dagen geleden de verblijven van de dieren

uitmestte. Het is alsof ze nooit iets anders gedaan hebben dan reizen; thuis lijkt verder weg dan ooit. Haar voeten doen pijn van de sandalen, haar benen zijn moe van de stijgende en dalende weg. Het kind in haar begint zich te roeren als ze halt houdt en laat zich in slaap schommelen als ze loopt. Die avond houdt de karavaan stil bij de put van Beet El. Mannen en vrouwen haasten zich naar het water om

de dieren te laten drinken en hun waterzakken te vullen. Het duurt niet lang meer voor de zon ondergaat en de duisternis als een sluier over het land valt. Matitja komt naast haar staan: ‘Wacht hier, dan vraag ik naar Naäma uit Kfar Nachoem.’ Met grote stappen loopt hij naar de lemen huizen. Haar hart bonkt. Zou hij haar zus vinden? Zou ze hier nog wel wonen? Het is al zo lang geleden dat ze uit Hagaliel is weggetrokken. Na een tijdje, als de meeste mensen water hebben gehaald, gaat ze samen met Hadasa naar de put waar ze de uitgeholde pompoen in de put laat zakken. Heerlijk om met het frisse water het stof uit haar mond weg te spoelen. Met handen die trillen van moeheid en spanning vult ze de waterzak.

WORDT VERVOLGD

ZOEK DE ZEVEN VERSCHILLEN

HENDRIK JAN VERMEER nd.nl/varia BEELD SAUL LOEB

Lichtknopje is verdwenen; twee handvatten onder aan het raam ipv één; borstbeeld is vervangen door Trump; bureaustoel mist wieltje; blauw gedeelte van de Amerikaanse vlag is rood geworden; mobieltje is van de tafel verdwenen en onderkant van bureauijst is lager.

PUZZEL

REDACTIE ND nd.nl/varia BEELD ND

ladderpuzzel januari – letters eraf, letters erbij

Ladderpuzzels											
onverschrokkenheid, durf											
draagbanc											
soort I keur											
raadsel, mysterie											
v berkleed											
pronken											
naar											
vrucht											
niet betamelijk											
licht ontvlambare zelfstof											
jeugd g persoon											
met graagte											
afdekverf											
natuurlijke brandstof											
stuk brandstof											
vissersboot											
halfvleugelig insect											
onmiddellijk											
afgelezen streek											
jeugd g persoon											
al te mooi, glad											
gefleert											
keukenkruid											
smpel werkje											
Portugese eilandengroep											
zeer schadelijk											
rondreizen											

In deze puzzel moeten woorden van zes letters worden gevonden. De omschrijvingen staan ervoor (linker kolom) of erachter (rechter kolom). Het rechter woord bestaat uit vier letters van het linker woord en nog twee andere letters. De twee letters die u er bijvoegt, valt u in in de middelste, gearceerde kolom. U moet zelf kijken in welke volgorde u dat doet. Ze moeten nl. achter elkaar gelezen een goede zin vormen. Deze zin is een van oorsprong Latijns citaat van een Romeins denker en redenaar.

Stuur het citaat en de 27 woorden van de **LINKER kolom** voor 9 februari naar degepuzzels@gmail.com
Opsturen per post kan ook:
Nederlands Dagblad,
t.a.v. ladderpuzzels,
Postbus 2085
3800 FB Amersfoort

meerder? kijk op www.nd.nl/puzzels voor de spelregels, de stand en de oplossing

WEER
NEDERLAND

Fris winterweer

Na een grijze en sombere periode, krijgen we dit weekend eindelijk de zon weer eens te zien! De dag begint met lokaal mist en landinwaarts ligt de temperatuur onder het vriespunt. In de loop van de ochtend trekt de mist op en daarna volgt een afwisseling van zon en wolkenvelden. Het blijft op de meeste plaatsen droog. Bij een zwakke tot matige wind uit veranderlijke richting, loopt de temperatuur op naar 1 graad in Limburg tot 5 graden langs de kust. In de nacht naar zondag gaat het opnieuw regionaal licht vriezen en plaatselijk kan het glad worden. Lokaal zijn minima tot -5 graden mogelijk. Zondagochtend is het op sommige plaatsen nog mistig, maar in de middag breekt de zon geregeld door en wordt het ongeveer 3 graden. Daarbij is het overwegend droog. De wind draait naar het westen en wordt geleidelijk matig van kracht. Ook maandag is het nog fris voor de tijd van het jaar met in de ochtend enkele graden vorst. De dagen daarna lijkt het wisselvalliger te worden met een toenemende kans op neerslag en geleidelijk meer wind. Het wordt bovendien iets zachter met temperaturen oplopend naar waarden rond normaal voor half januari. Dat is overdag een graad of 6 en in de nachten raken we de vorst kwijt.

Table with 3 columns: Parameter, Value, Year. Rows: Warmst: 13,7 °C in 2007; Koudst: -12,1 °C in 1967; Natst: 21,1 mm in 1914.

Table with 2 columns: Parameter, Value. Rows: Maximum: 13,0 °C; Minimum: 9,0 °C; Aantal mm: 6,0 mm.

COLOFON

Uitgave van Nederlands Dagblad B.V. Berkenweg 11, 3818 LA Amersfoort. Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort. Tel. 088 1 999 999, www.nd.nl. Nederlands Dagblad B.V. maakt deel uit van Nedag Uitgevers B.V. Directie: Rinder Sekeris en Sjirk Kuijper. Uitgever: Rinder Sekeris.
REDACTIEADRESSEN
ALGEMEEN Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort, tel. 088 1 999 999; e-mail: redactie@nd.nl
POLITIEKE REDACTIE: Postbus 20018, 2500 EA Den Haag, tel. 070 3183180; e-mail: politiek@nd.nl
ABONNEMENTEN
tel. 088 1 999 999, e-mail: abonneservice@nd.nl
ABONNEMENTSPRIJZEN
Digitaal en papier per maand € 40,90 per kwartaal € 120,75 per jaar € 468,00
Digitaal en zaterdagdag papier per maand € 28,90 per kwartaal € 82,90 per jaar € 309,90
Digitaal, vrijdag en zaterdag papier per maand € 32,00 per kwartaal € 95,00 per jaar € 369,00

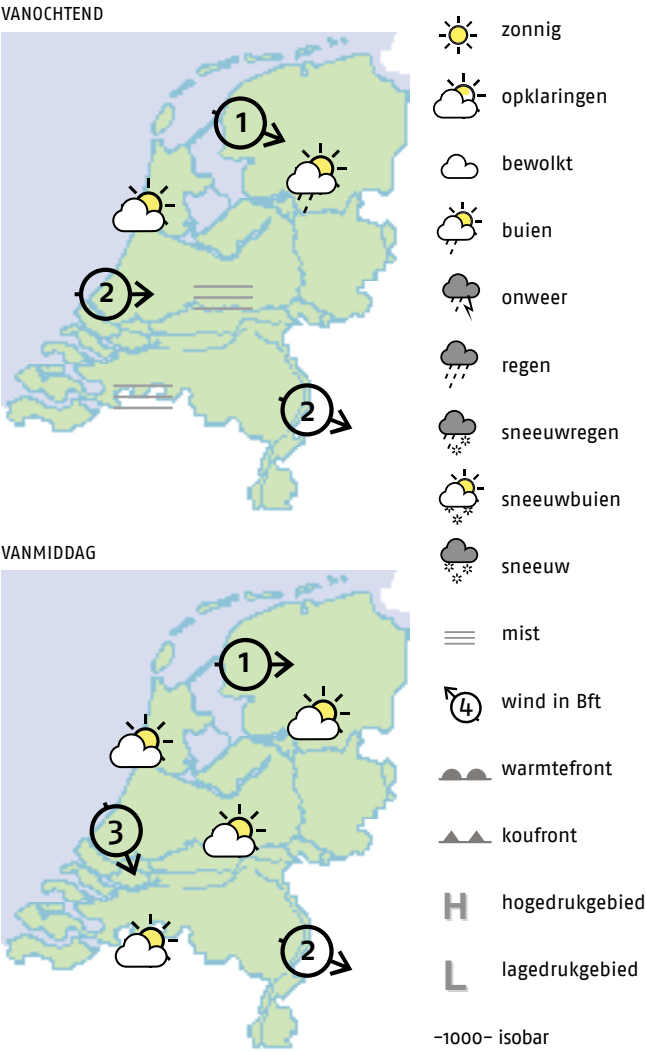

Table with 12 columns: Location, Today's weather, Today's temperature, Tomorrow's weather, Tomorrow's temperature. Rows include cities from Amsterdam to Zwolle, and a section for EUROPA and WERELD.

Table with 6 columns: Day (ZATERDAG to DONDERDAG), Weather icon, Temperature range, and Wind/precipitation info.

EUROPA

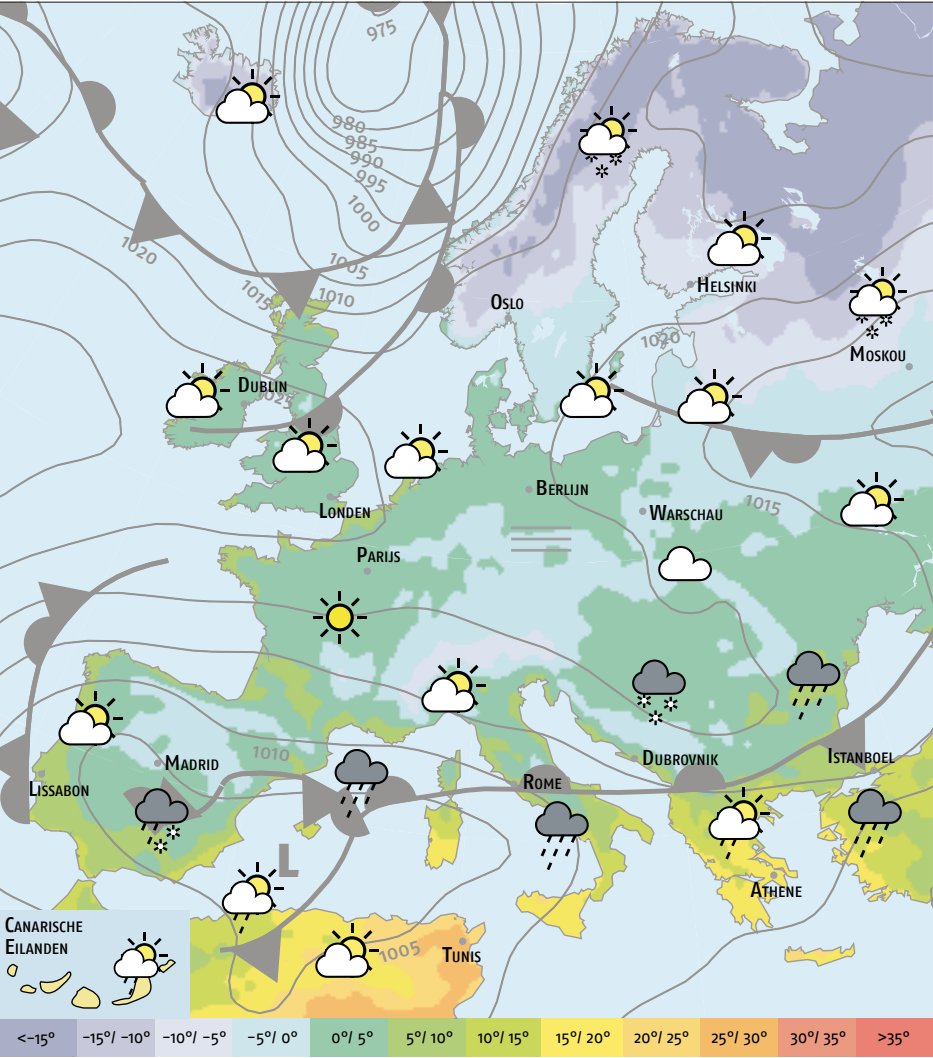

Table with 4 columns: Location, Today's weather, Tomorrow's weather, and Moon phase. Rows include ZON (Antalya, Bangkok, Buenos Aires, etc.), MAAN (Delfzijl, Dordrecht, Harlingen, etc.), and HOOGWATER (Arnhem, Keulen, Konstanz, etc.).

FAMILIEBERICHTEN via site: www.ndadvertenties.nl € 1,18 per mm, per kolom; via e-mail (opmaak ND): familiebericht@nd.nl. € 1,31 per mm, per kolom.
TIPS via site: www.ndadvertenties.nl.
ZAKELIJKE ADVERTENTIES via site: www.nd.nl/adverteren; via e-mail: advertentie@nd.nl
SLUITINGSTERMIJN familieberichten vóór 16.00 uur; tips één dag voor plaatsing vóór 12.00 uur; zakelijke advertenties reserveren vóór 09.00 uur, aanleveren vóór 11.00 uur.
SLUITINGSTERMIJN MAANDAGEDITIE familieberichten via site en e-mail zaterdags tot 16.00 uur; tips vrijdags tot 12.00 uur; zakelijke advertenties vrijdags tot 12.00 uur.
AUTEURSRECHTEN
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van de inhoud van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Nederlands Dagblad B.V., c.q. de desbetreffende auteur.
BANK
IBAN NL79 RABO 0329 6800 99
BIC-code RABONL2U
Identificatienummer: NL44ZZZ090569430000
BEZORGING
Informatie over bezorging tijdens kantooruren: 088 1 999 999, Op zaterdag van 8.30 tot 10.30 uur. Mailen kan ook: service@nd.nl of ga naar onze site nd.nl/bezorging. Of SMS 222 naar 1008 (55 cent per bericht) wanneer u vandaag geen krant hebt ontvangen. Wanneer u voor het eerst gebruik maakt van deze service, vermeld dan uw e-mailadres, postcode en huisnummer.
ND IN Aangepaste leesvorm
Het ND is in aangepaste leesvorm verkrijgbaar bij Stichting Aangepast Lezen, Den Haag, tel. 070 3381500. klanten@aangepastlezen.nl
REDACTIE HOOFDREDACTIE
Sjirk Kuijper (hoofddirecteur)
Daniël Gillissen (adjunct-hoofddirecteur)
Hugo de Bruijne (adjunct-hoofddirecteur)
TEAM KRANT
Cees Dorland (chef), Jenneke van Garderen-Hoogland, Hugo de Bruijne (eindredactie), Roeland van Mourik, Harco Ploegman, Wisanne van 't Zelfde (bureauredactie), Margreet Doornenbal, Aldien Kruizenga, Irene Laseur, Greet Veenstra (correctie), Judith Arendsen-Fokker, Egbert Bonte, Wilco Pot, Patrick Staal, Christel Versteeg-van de Pol (vormgeving), Marco van den Berg, Peter Dees, Astrid van den Hoek, Helga van Kooten, Maaike Legemaat, Marcha-Lie Moal (freelance)

TEAM ONLINE
Jasper den Boon (freelance), Harm Bosma, Robin van Deutekom, Anneke Groen, Fokke Holwerda
TEAM MAATSCHAPPIJ
Aaldert van Soest (chef), Jan van Benthem, Gerard Beverdam, Willem Bouwman, Auke van Eijdsen, Sanne van Grafhorst, Ruth van der Kolk, Sjoerd Mouissie, Remco van Mulligen, Annegina Randewijk (freelance), Eduard Sloot, Ruurd Ubels, Hans-Lukas Zuurman
TEAM GELOOF
Dick Schinkelshoek (chef), Gerald Bruins, Sophia Geuze-Verboom, Piet de Jong, Maurice Hoogendoorn (eindredacteur Gulliver), Rimme Mastebroek, Petra Noordhuis, Hilbrand Rozema, Linda Stelma (eindredacteur Zaterdag, freelance), Eymeke Verhoeven-Lobbezoo
TEAM OPINIE
Frans Tijssen (chef), Gerard ter Horst, Reina Wiskerke, André Zwartbol

NIET TE MISSEN

WISANNE VAN ‘T ZELFDE nd.nl/media BEELD KRO-NCRV

‘IK WAS AAN HET VECHTEN OM TE OVERLEVEN’

Wat was deze week boeiend, interessant, verstrooiend of anderszins de moeite waard op radio, televisie en internet?

Twintig jaar geleden brak er brand uit in café De Hemel in Volendam. Veertien jonge mensen overleden en ruim tweehonderd jongeren raakten gewond, van wie een groot aantal ernstig. Deze week, van maandag tot en met woensdag, zond de KRO-NCRV de driedelige serie *De veerkracht van Volendam* uit. Op 30 december was de EO-documentaire *Volendam – 20 jaar na de brand* te

zien. Waarom nu pas, zou je je kunnen afvragen. Waarom niet tien jaar eerder? Of vijftien jaar eerder. Linda Jonk, die bij de cafébrand ernstige verwondingen opliep, geeft in

de tweede aflevering van de KRO-NCRV-serie antwoord op die vraag. ‘Bij heel veel mensen bleef het achter de voordeur en dat is bij mij ook heel lang zo geweest, omdat ik het niet in de ogen durfde te kijken.’ Uit beide producties komt naar voren dat de meeste jongeren hun leven snel weer wilden oppakken na hun ziekenhuisopname en eventuele revalidatieproces. Ze moesten immers naar school, hun toekomst wachtte. Praten over wat er gebeurd was, gebeurde in mindere mate. ‘Ik was aan het vechten om te overleven, dus de drang om te praten

kwam bij mij later’, zegt Linda. Ze wilde juf worden en op termijn kinderen krijgen. Maar, vroeg ze zich af, ‘hoe moet je dat doen met een paar stompjes?’ De vingers van haar rechterhand zijn namelijk geamputeerd. ‘Als je al die dingen niet meer kunt doen, wie ben je dan nog als persoon?’ John Veerman was twee maanden bedrijfsleider van De Hemel toen de brand uitbrak. Kort na de brand moest hij overledenen identificeren, die op de vloer van het café lagen. In de weken na de brand ging hij bij zo veel mogelijk nabestaanden en fa-

milieleden van gewonde jongeren langs, als hij welkom was tenminste. Sommige Volendammers zagen hem als een van de schuldigen. Volgens barkeeper René Schilder, die in de nieuwjaarsnacht in De Hemel werkte, is dat niet terecht. Want, zegt hij, als John in het café had gestaan, had hij niet toegestaan dat bezoekers sterretjes aanstaken. Het leed van de getroffenene raakte Veerman enorm, zegt hij. En nog steeds. ‘Het schuldgevoel is wel wat minder geworden, maar het is nooit helemaal weggegaan.’
►► npo.nl

ZATERDAG

NPO 1

06.45 Nederland in Beweging **07.00** Tijd voor MAX **08.05** MAX PubQuiz **09.00** Close Up: Hard Beauty Helaine Blumenfeld **09.55** DNA Onbekend **10.45** Het echte leven in de dierentuin **11.40** Andere Tijden Sport **12.20** Sterren NL Top 25 **13.00** NOS Journaal **13.15** Het Museum van Nederland **14.10** Spoorloos **15.05** Klassen **16.00** NOS Sport **17.00** NOS Journaal **17.05** TV Monument **17.50** Socutera

18.00 NOS Journaal
18.15 EenVandaag
18.50 NOS Sportjournaal
19.05 Kassa
20.00 NOS Journaal
20.30 Wie is de Mol?
21.35 Matthijs gaat door
22.30 NOS Studio Sport Eredivisie
23.30 NOS Studio Sport

00.10 Detectives: Endeavour Morse **01.35** EenVandaag **02.10** NOS Journaal **02.52** NOS Journaal **02.55** NOS Journaal **05.50** Opt

NPO 2

08.00 Blauw Bloed Special: Diana the interview that shook the world **09.05** De wasstraat **09.55** Chazia en Puccini **10.40** Het Uur van de Wolf: The Analogues op weg naar Abbey Road **11.50** MAX Maakt Mogelijk **12.15** Andries en de wetenschappers **12.40** EO Metterdaad **12.52** Politieke Partijen: PvdA **13.00** NOS Journaal **13.10** Waar ben je bang voor? **13.55** 2Doc: Sigrid Kaag: Van Beiroet tot Binnenhof **15.15** Nu te zien! **15.30** Fryslân DOK **16.05** Mijn pelgrimspad **16.15** Geloofsge-sprek **16.30** Bodar ontmoet Edith Stein **17.00** NOS Journaal **17.10** Met hart en ziel **17.35** EO Metterdaad

18.10 Nederland Zingt
18.40 BinnensteBuiten
19.10 De Verandering
19.50 Blauw Bloed
20.35 Verborgen verleden
21.30 Nieuwsuur
22.10 Detectives: Silent Witness
23.55 Murder by Death

01.30 De nachtzoen **01.35** Nieuwsuur **02.10** Nieuwsuur

NPO 3

06.30 Pingu **06.40** Sarah en Eend **06.45** Sesamstraat **07.05** Abi **07.10** Abi **07.15** Abi **07.25** Abi **07.30** Abi **07.40** Kindertijd **07.45** De Zoo **07.55** Jill **08.15** Zapp Kids Top 20 **08.40** Zappsport **09.00** Mees Kees **09.25** Zapp Detective: Het geheime genootschap **09.35** Checkpoint **10.00** Steken en Prikken **10.20** Tussen Kop en Staart **10.45** Koken met konijnen **11.00** Wat maak je Menu? **11.25** Enkeltje Verweggistan **11.50** Checkpoint **12.00** Topdoks **12.25** Doctor Cheezy marathon **12.26** Doctor Cheezy **12.51** Doctor Cheezy **13.15** Doctor Cheezy **13.39** Doctor Cheezy **14.00** De Faker **14.15** De Faker **14.35** De mooiste sprookjes **15.30** Z@ppbios: Donderbroek **16.50** Willem Wever **17.05** Checkpoint **17.30** Britt's beestenbende **17.55** Freeks wilde wereld

18.05 De Smerige Quiz
18.30 Make-Up Cup
19.00 NOS Jeugdjournaal
19.20 Klaas kan alles
19.45 De Faker
20.00 De regels van Floor
20.18 Socutera
20.20 For Life
21.10 Ik durf het bijna niet te vragen
21.30 MolTalk
22.10 Vier handen op één buik
23.00 De andere Oudejaars: Jan Beuving en Patrick Nederkoorn

RTL 4

07.15 Ernst, Bobbie En De Rest **09.00** Tele-shop 4: Mediashop **10.00** Teleshop 4: Tommy Teleshopping **10.30** Zorgeloos **11.00** RTL Snowmagazine **11.30** RTL Autowereld **12.00** Dit is Holland **12.30** RTL Snowmagazine **13.00** Wooninspiraties **13.30** Onderweg naar de regio **14.00** Plezier en Passie **14.30** Da's Goed Geregeld **15.00** Life Is Beautiful **15.30** Dit is Holland **16.00** Ski & More **16.30** Het Spaanse Leven **17.00** Camp to Go **17.30** House Vision **18.00** RTL Nieuws **18.15** Editie NL **18.30** RTL Weer **18.35** RTL Boulevard **19.30** RTL Nieuws **19.55** RTL Weer **20.00** Weet Ik Veel **21.40** BankGiro Miljonairs **22.40** De Casting Kantine

RTL 5

06.00 Teleshop 5: Tommy Teleshop-ping **07.30** New Creation Church TV **08.00** Teleshop 5: Tommy Teleshopping **16.30** Films & Sterren **17.00** Horrorhuurders & Huisjesmelkers
18.00 Big Brother Weekoverzicht **19.00** De slechtste chauffeur van Nederland **20.00** De Deurwaarders **21.00** Helden van hier: Door het vuur **22.00** Helden van hier: Door het vuur **23.00** Helden van hier: Door het vuur **00.00** 24 uur in de politieel UK
01.10 Teleshop 5: Nachtlounge **02.01** Teleshop 5: Nachtlounge **05.00** Teleshop 5: Car Tracks **05.30** RTL De Journal

SBS 6

07.00 Hart van Nederland – Ochtend Editie **10.00** Dieren op spreekuur **10.30** Green Make Over **11.00** Dieren op spreekuur **11.25** Green Make Over **12.00** Hart voor Muziek **12.30** De Grote Verbouwing **13.30** De Alleskun-ner **14.25** Iedereen is van de wereld **15.25** De Gouden Formule **15.55** Secret Life of the Zoo **16.25** Samen voor Dieren **17.00** De Grote Tuinverbouwing
18.30 Lachen om Home Video's **20.30** Ronald Goedemondt: Numero Uno
22.30 Hart van Nederland – Late editie **22.50** Shownieuws – Late editie **23.35** Weer.nl **23.40** Code van Coppens: de wraak van de Belgen

RTL 7

06.00 Teleshop 7: Mediashop **10.15** Teleshop 7: Car Tracks **10.30** Teleshop 7: Mediashop **13.00** Best of Bright **13.30** Op de zaak **14.00** 'Allo 'Allo! **14.30** 'Allo 'Allo! **15.00** RTL GP Magazine **16.00** RTL GP: Dakar 2021 **17.00** Mr. Bean **17.30** Mr. Bean
18.00 RTL GP: Dakar 2021 **19.00** Idioten op de weg **19.30** Idioten op de weg **20.00** The Last Castle **22.45** RTL GP: Dakar 2021 **23.45** Eagle Eye
02.15 Teleshop 7: Glamcam **05.00** Teleshop 7: Morning Chat **05.45** Teleshop 7: Car Tracks

EEN

10.00 Winterbeelden **12.05** De week van Bruzz **12.35** De markt **13.00** Het journaal **13.25** Het weer **13.30** Villa Politica **14.05** Midsomer Murders **15.35** Factcheckers **16.30** De smaak van Joël **17.10** Witse
18.00 Kijk uit **18.04** Het journaal **18.10** Lost Kings of Bioko **19.00** Het journaal **19.30** Het weer **19.35** Iedereen be-roemd **19.55** Joker+ en Lotto **20.00** Dublin Zoo **20.25** F.C. De Kampioenen **21.00** About a Boy **22.40** Het journaal **22.56** Winst joker+ / lotto **22.57** Keno **22.58** Euromillions winstverdeling **23.00** Het weer **23.05** Section de re-cherches **23.50** Iedereen beroemd

ARD

09.50 Tagesschau **09.55** Kinderprogramm: Seehund, Puma & Co. **10.40** Kinderpro-gramm: Seehund, Puma & Co. **11.30** Quarks im Ersten **12.00** Tagesschau **12.05** Die Tierärzte – Retter mit Herz **12.55** Tagesschau **13.00** Manche mögen's glücklich **14.30** Meine Mutter, meine Männer **16.00** W wie Wissen **16.30** Weltspiegel-Reportage **17.00** Tagesschau **17.10** Brisant **17.47** Das Wetter im Ersten **17.50** Tagesschau
18.00 Sportschau **18.30** Sportschau **19.57** Lotto am Samstag **20.00** Tages-schau **20.15** Wer weiß denn sowas XXL **23.25** Tagesthemen **23.45** Das Wort zum Sonntag **23.50** Twin

BBC 1

07.00 Breakfast **11.00** Saturday Kitchen **12.30** Rick Stein's Cornwall **13.00** Football Focus **14.00** BBC News **14.10** Weather **14.15** Bargain Hunt **15.00** Escape to the Country **16.45** Final Score
18.05 BBC News **18.15** BBC Regional News and Weather **18.18** Weather
18.20 Match of the Day Live: The FA Cup **20.45** Casualty **21.30** Michael McIn-tyre's The Wheel **22.30** Mrs Brown's Boys Christmas Special **23.00** BBC News **23.15** Weather **23.20** Match of the Day: The FA Cup
00.50 The NFL Show **01.40** End of Watch **03.25** Weather for the Week Ahead

BBC 2

08.05 What's Cooking Omari? **08.15** Blue Peter **08.45** DIY Deadly with Steve Backshall **09.00** DIY Deadly with Steve Backshall **09.10** Operation Grand Canyon with Dan Snow **10.10** Meerkat Manor **10.35** Meerkat Manor **11.00** Pooch Perfect **12.00** Cheetah Family & Me **13.00** Hairy Bikers' Best of British **14.00** Nigel Slater's Simple Suppers **14.15** Black Narcissus **15.55** The Himalayas: Natural World **17.00** Flog It!
18.00 The Real Marigold Hotel **19.00** Saving Lives at Sea **20.00** Cornwall: This Fishing Life **21.00** Dad's Army **21.30** Mark Lawson Talks to John le Carré **22.30** Tinker Tailor Soldier Spy

MET HART EN ZIEL Presentator Jos van Oord blikt terug op geloofsverha-len van dit seizoen. NPO 2, 17.10 uur

NGC

06.00 Storage Wars: Canada **06.25** Storage Wars: Canada **06.50** Engineering Connections **07.40** Engineering Connections **08.25** Mas-sive Engineering Mistakes **09.15** Engineering Connections **10.00** Launch America: Mission to Space **10.50** Lost Empire of Easter Island **11.35** Food Factory **12.00** Lost Treasures of The Maya **12.45** Atlas of Cursed Places **13.30** Atlas of Cursed Places **14.15** Airport Security (Peru & Brazil) **15.05** Being the Queen **16.05** Diana: In Her Own Words: A Lasting Legacy **17.00** Vik-ing Warrior Queens
18.00 Quanzhou: City of Lights **19.00** To Catch a Smuggler **20.00** Air Crash Investigation Special Report **21.00** Air Crash Investigation Special Report **22.00** The Pacific War in Color **23.00** Buried Secrets of WW II **00.00** Buried Secrets of WW II

KLAAS KAN ALLES Kan Klaas van Kruistum een schipbreuk overleven? NPO 3, 19.20 uur

FAMILY7

06.00 Another Life **06.30** Mysterie van het getal 7 **07.00** Monumental **07.30** De Boe-kenberg **07.37** Wijs Paleis **08.00** Joyce Meyer **08.30** Homecoming **09.00** Wind at my back **09.30** Mysterie van het getal 7 **10.00** Pres-ence **11.00** Maranatha **11.30** Uitgelicht! Live **11.45** Wind at my back **12.15** Mysterie van het getal 7 **12.45** Uitgelicht! Live **13.00** Another Life **13.30** Cross Talk **14.00** In Touch **15.00** Uittocht **15.30** Presence **16.30** Mysterie van het getal 7 **17.00** De Boekenberg **17.08** Wijs Paleis **17.30** Coffee Shop Girl
18.00 Chip Ingram **18.25** Holy Hitch-hikers **19.00** Into the Amazone **19.30** De profeet Ezechiël **20.00** The 700 Club **20.30** Feesten & Falafels **21.00** Presence **22.00** Vrouw Vandaag **23.00** Musketiers **00.00** Holy Hitchhikers **00.30** Maranatha **01.00** Joyce Meyer

FOR LIFE Een politicus zakt in elkaar tijdens een toespraak en overlijdt korte tijd later. NPO 3, 20.15 uur

GROOT NIEUWS RADIO

06.00 De Nieuwe Morgen **09.00** Blessings **10.00** Brandstof **12.00** Laurens' Lunchroom **14.00** Backstage **16.00** De Dag Van Vandaag **19.00** Wens **20.00** Muziekavond **22.00** Op weg met de Bijbel **22.30** Muziek-avond **00.00** De Nacht

CANVAS

09.00 Winterbeelden **10.00** Ketnet Junior **19.05** Land of the Far North **20.00** Het journaal update **20.10** Vranckx **20.35** Line of Duty **21.35** Line of Duty **22.35** Wind River
00.20 Canvaslus

TV OPTIE

NPO 2 ► EO, 17.10-17.35 UUR
Metterdaad
Mira Sargsyan (26) lag tijdens de vorige oorlog tussen Armenië en Azerbeidzjan als baby in de schuilkelder. Anno 2020 groeit haar zoontje Yuri van drie ook op tijdens de oorlog. Als hij een vliegtuig hoort of ergens rook ziet, roept hij gelijk ‘Mama, mama, we moeten naar de schuilkelder!’ Naast de zorgen om haar zoontje, is Mira ook bezorgd om haar man. Hij werkt als reddingswerker en zoekt nu naar doden onder het puin in de zwaar getroffen stad Shusha. Mira vraagt zich af hoe ze haar man terug zal krijgen. Gelukkig heeft ze steun aan de andere vrouwen en moeders in de vluchtelingenopvang.

ZA NPO 2 ► NTR, 20.35-21.30 UUR
Verborgen verleden
Ronald de Boer, die als voetballer de wereld over reisde en grote successen boekte met onder meer Ajax, denkt dat zijn familiegeschiedenis niet veel verder zal reiken dan wat tuinders in en om het West-Friese Grootebroek. Tot zijn grote verbazing – of is het schrik? – ontdekt hij echter Duitse én Rotterdamse wortels. En waarom speelt het water zo’n grote rol in zijn familiegeschiedenis en het leven van zijn vechtlustige voorvaders?

ZO NPO 2 ► KRO-NCRV, 17.10-17.50 UUR
Jacobine op 2
Wat heeft de coronacrisis blootgelegd over de verdeeldheid in ons land? En belangrijker: Wat wijst ons de weg? Remonstranten vormen een klein kerkgenootschap dat al vierhonderd jaar in Nederland vrijheid en verdraagzaamheid hoog in het vaandel heeft. Thema van de Remonstranten voor 2021: Het vergeten wij. In de Geertekerk in Utrecht ontvangt Jacobine Geel schrijver Bas Heijne, remonstrants predikant Joost Röselaers, onderwijzeres Lucelle Comvalius, advocaat en Christen-Unie-politicus Don Ceder, filosoof Stine Jensen en studentenpastor Rachelle van Andel. Christa Anbeek en Claartje Kruijff vertellen wat er no-

ZA NPO 2 ► EO, 19.10-19.50 UUR
De verandering
De kleine Livio groeit op zonder vader. Het is thuis armoede troef. Dit alles maakt de gevoelige Livio op jonge leeftijd al chronisch depressief. Om de armoede te ontvluchten, smokkelt hij drugs naar Nederland. Hij wordt betrapt en belandt in de gevangenis. Eenmaal uit de gevangenis besluit hij tijdens een treinreis voor de trein te springen.

TV VOORAF

JAAP-HARM DE JONG nd.nl/media BEELD NTR

Een dwingende mal

Waarschijnlijk is presentatrice Chazia Mourali voor het grote publiek vooral bekend van het spelprogramma De Zwakste Schakel. Daarin diende ze als ijskoude presentatrice de deelnemers cynisch van repliek. In Chazia en Puccini komt een warmere kant van Mourali naar voren.
Waar ze als spelleider waarschijnlijk vooral een rol speelde, mag ze in dit nieuwe programma veel dichterbij haar eigen gevoel komen. Het is volkomen duidelijk dat haar hart sneller gaat kloppen van opera. En dan met name zoals die geschreven werd door de componist Giacomo Puccini, die eind negentiende, begin twintigste eeuw leefde in Italië. Het programma steekt sterk in bij de vermeende vrouwonvriendelijkheid van de componist. Na de eerste aflevering die ‘Vrouwenverslinder, vrouwenhater’ was getiteld, gaat Mourali nu dieper in op Puccini’s opera ‘Tosca’. Kunnen we daar, zo’n honderd jaar later en volop bewust van de #MeToo-discussie, nog wel van genieten? Het verhaal gaat immers over marteling, een vrouw die wordt gedwongen dit aan te horen en het leed van haar minnaar slechts kan stoppen door haar lichaam te geven aan de boosdoener Scarpia. Mourali onderzoekt die vraag door de gewone man en vrouw op straat te vragen naar hun favoriete hoofdpersoon van de opera, maar graaft ook dieper door Puccini’s persoonlijke achtergrond te schetsen en in gesprek te gaan met een sopraan die de rol van Tosca vertolkte. Mourali schakelt vakkundig tussen Italiaans, Duits en Engels en geeft door haar lichaamstaal uiting aan de passie die ze voelt bij de opera. Door de afwisseling in beelden kijkt het programma makkelijk weg. De informatie over Puccini’s leven wordt in korte stukjes opgediend, animaties verhelderen het verhaal ‘Tosca’ en de interviews brengen verschillende aspecten ervan dichterbij. Voor wie zich verder wil verdiepen in de opera, biedt Chazia en Puccini een prettige introductie in het leven en werk van een wereldberoemde componist. Wel gaat de nadruk op de vrouwonvriendelijkheid van Puccini en zijn werk naar verloop van tijd storen. In deze tweede aflevering van de serie wordt in ieder geval de vraag of dit klopt vooral ontkenkend beantwoord. Wellicht dat dit beeld in de andere afleveringen nog wordt bijgesteld, maar nu voelt het als een valse verwachting die ten onrechte gewekt wordt. Hierdoor raakt een andere rode draad – Puccini’s verhouding tot het geloof en de kerk, de ruimte die hij hierin zocht en hoe zijn persoonlijke leven vertaling vindt in zijn werk – wat meer op de achtergrond. Is het niet interessanter Puccini vanuit zijn eigen tijd en context te benaderen in plaats van een hedendaagse discussie daar als dwingende mal overheen te leggen?
►► Chazia en Puccini, NTR, NPO 2, zondag 19.30-20.20 uur

ZONDAG

NPO 1

06.05 Nederland in Beweging 06.20 Heel Holland Bakt 07.15 Doorbakken 07.45 Het geheime dagboek van Hendrik Groen 08.20 Het dorp 09.00 Matthijs gaat door 10.00 WNL Op Zondag 11.05 Nieuwe boeren 12.00 NOS Journaal 12.10 Buitenhof 13.10 NOS Studio Sport 15.15 NOS Studio Sport 16.20 NOS Studio Sport 17.20 NOS Studio Sport

18.00 NOS Journaal 18.10 NOS Studio Sport 19.00 NOS Studio Sport Eredivisie 20.00 NOS Journaal 20.25 Heel Holland Bakt 21.25 40 jaar TV show 21.55 Opt 23.15 NOS Studio Voetbal 23.55 NOS Journaal

01.00 Matthijs gaat door 01.55 WNL Op Zondag 02.10 NOS Journaal 02.28 NOS Journaal 02.30 NOS Journaal 03.45 Vacant

►► kijk voor het complete programmaoverzicht op www.nos.nl of op Teletekst pagina 200

EEN

09.00 Winterbeelden 10.00 Erediensten 11.00 De zevende dag 13.00 Het journaal 13.25 Het weer 13.30 Sporza op zondag 16.50 Dieren in nesten 17.10 Het Hoge Noorden 18.04 Het journaal 18.10 Dagelijkse kost 19.00 Het journaal 19.40 Het weer 19.45 The Polar Bear Cub 20.15 Reizen Waes: Vlaanderen 21.05 Black-out 21.50 Great Continental Railway Journeys 22.50 Het journaal 23.04 Keno 23.05 Het weer 23.10 First Dates 23.55 De zevende dag 01.55 Journaallus

ARD

09.30 Kinderprogramm: Die Sendung mit der Maus 10.00 Tagesschau 10.03 Kinderprogramm: Der Meisterdieb 11.00 Kinderprogramm: Von einem, der auszog, das Fürchten zu lernen 12.00 Tagesschau 12.03 Presseclub 12.45 Europamagazin 13.15 Erlebnis Erde: Invasion der kleinen Räuber 14.00 Tagesschau 14.03 Utta Danella – Der Mond im See 15.30 Heimkehr mit Hindernissen 17.00 Bri-sant 17.30 Echtes Leben 17.59 Gewinnzahlen Deutsche Fernsehlotterie 18.00 Sportschau 20.00 Tagesschau 20.15 Tatort 21.45 Rebecka Martinsson 23.15 Tagesthemen 23.35 Ttt – titel thesen temperamente

NPO 2

06.45 De Kist 07.20 De Verandering 07.50 Met hart en ziel 07.55 Jacobine op 2 08.30 De Verwondering 08.55 Ik mis je 09.20 Zie je zondag! 09.45 Gelooftgesprek 10.00 Eucharistieviering 11.00 EO BEAM Kerkdienst 11.30 EO Metterdaad 11.45 Nederland Zingt Dichtbij 12.40 Andries 13.03 Wilde Ganzen 13.10 Fryslân DOK 13.40 Brainwash Talks 13.55 Verborgen verleden 14.45 Andere Tijden 15.25 Er zijn geen leeuwen in Tel Aviv 16.19 Naches 16.30 Mimoun’s Gevecht 16.54 Socutera 17.00 NOS Journaal 17.10 Jacobine op 2 17.50 Ken je mij?

18.20 Podium Witteman 19.25 Chazia en Puccini 20.20 De wereld van de Chinezen 21.05 Metropolis 21.30 Nieuwsuur 22.10 VPRO Tegenlicht 23.00 De publieke tribune 23.51 Naches

00.35 Buitenhof 01.30 Nieuwsuur

BBC 1

07.00 Breakfast 08.30 Match of the Day: The FA Cup 10.00 The Andrew Marr Show 11.00 Politics England 11.30 Homes Under the Hammer 12.30 Bargain Hunt 13.25 Songs of Praise 14.00 BBC News 14.10 Weather for the Week Ahead 14.15 Match of the Day Live: The FA Cup 16.35 Garden Rescue 17.05 BBC News 17.20 BBC Regional News and Weather 17.25 Weather 17.30 Match of the Day Live: The FA Cup 20.00 Countryfile 21.00 A Perfect Planet 22.00 The Serpent 23.00 BBC News 23.20 BBC Regional News and Weather 23.25 Weather 23.30 MOTD: FA Cup Highlights

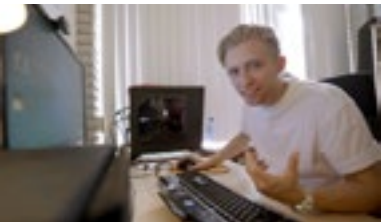
BBC 2

06.55 This Is BBC Two 07.45 Gardeners’ World 08.45 Countryfile 09.40 Life in a Cottage Garden with Carol Klein 10.10 Meerkat Manor 10.35 Meerkat Manor 11.00 Saturday Kitchen Best Bites 12.30 Rick Stein’s Cornwall 13.00 Cheetah Family & Me 14.00 Live Snooker: The Masters 17.45 Flog It! 18.15 This Farming Life 19.15 Ski Sunday 20.00 Inside the Factory 21.00 Dragons’ Den 22.00 Last Woman on Earth with Sara Pascoe 23.00 Miriam Margolyes: Almost Australian 00.00 Miriam Margolyes: Almost Australian 01.00 Masters Snooker – Highlights 01.50 Snooker: The Masters – Extra

NPO 3

06.25 Pingu 06.35 Sarah en Eend 06.40 Sarah en Eend 06.45 Beestenbrigade 07.05 Gordon & Paddy en de zaak van de gestolen nootjes 08.05 WieKent De Boterhamshow 08.25 Stop! 08.30 Studio Snugger 08.45 Zappsport 09.00 De proefkeuken 09.25 Brainstorm 09.50 Taarten van Abel 10.15 Willem Wever 10.30 Klaas kan alles 10.55 Kaal of Kammen 11.20 Steken en Prikken 11.35 Make-Up Cup 12.00 Topdoks 12.25 Doctor Cheezy marathon 12.26 Doctor Cheezy 12.50 Doctor Cheezy 13.14 Doctor Cheezy 13.39 Doctor Cheezy 14.00 De Faker 14.15 De Faker 14.30 De mooiste sprookjes 15.30 Z@ppbios: Operatie Noordpool 16.55 Willem Wever 17.10 Freeks wilde wereld 17.20 Zapp Your Planet 17.40 Wat maak je Menu?

18.10 De dikke data show 18.30 Hoofdzaken 18.45 Mollenstreken 19.00 NOS Jeugdjournaal 19.20 ZappDoc: Giovanni en het waterballet 19.50 3 op reis 20.25 Doodstil 21.20 Draadstaal 21.50 Media Inside 22.25 Emilio Guzman: Kom dan! 23.35 Reizen Waes Japa

DE DIKKE DATA SHOW Hoe verdient een game als Fornite bakken met geld? NPO 3, 18.10 uur

NGC

06.00 WW II: Hell Under the Sea 06.45 WW II: Hell Under the Sea 07.35 WW II: Hell Under the Sea 08.20 Drain the Oceans 09.15 Drain the Oceans 10.00 Drain the Oceans 10.50 Drain the Oceans 11.40 America’s National Parks 12.25 Wild Yellowstone 13.15 Yellowstone Wolf Dynasty 14.05 Predator Bloodlines 14.50 Women of Impact: Changing the World 15.50 Running Wild with Bear Grylls 16.50 Running Wild with Bear Grylls 17.45 Food Factory 18.15 Food Factory 18.35 Ice Road Rescue 19.35 Ice Road Rescue 20.30 Airport Security (Peru & Brazil) 21.30 Trafficked With Mariana Van Zeller 22.30 KGB: The Sword and the Shield 23.30 Great Inventions 00.25 Battles Won and Lost 01.30 Battles Won and Lost 02.25 Food Factory

ZO NPO 2 ► EO, 17.50–18.20 UUR

Ken je mij?

Homoseksuele mannen en vrouwen schrijven elkaar brieven over sociale acceptatie in christelijke kring. Ze hebben allemaal te maken met hetzelfde hete hangijzer in de kerk. Uit de kast komen als homoseksueel. Hoe reageren hun mede-gelovigen hierop? Welke ervaringen hebben ze? Welke worstelingen maken ze door? En begrijpen ze elkaar?

ZO NPO 2 ► VPRO, 22.10–23.00 UUR

Tegenlicht

Gaat het actievoeren ‘ondergronds’? Gaat het verder in de donkere krochten van het dark web? Een onderzoek naar de toekomst van protest met nieuwe denkers en oudgedienden. Actievoeren is sinds mensenheugenis verbonden met fysieke nabijheid: ‘schouder-aan-schouder’. Wat is de toekomst van protest in een samenleving waarin we niet alleen gedwongen worden afstand te houden vanwege corona, maar ook online steeds meer sporen achterlaten?

ZO NPO 2 ► VPRO, 21.05–21.30 UUR

Metropolis

Sommige mensen moesten door de pandemie in 2020 een lening afsluiten. Taj (India) leende geld bij de beruchte woekeraars Hassan en Wajid. En deurwaarder Jairus (Kenia) heeft niet heel veel compassie met schuldenaren. Normaal gesproken maakt Taj de mensen op straat met zijn vuurspuwkunsten. Maar ook in India zijn samenkomsten verboden, en dus ging hij een lening aan bij woekeraars Hassan en Wajid. Zij gebruiken desnoods geweld om hun uitgeleende geld weer op te eisen. In Kenia gaan lokale reporters mee met deurwaarder Jairus.

ZA NPO RADIO 1 ► KRO–NCRV, 11.00–13.00 UUR

De taalstaat

Minister Ferd Grapperhaus riep onlangs op tot een ‘saai jaarwisseling met een potje Scrabble’. Presentator Frits Spits daagde Grapperhaus daarom uit voor een potje Scrabble, om te bewijzen dat het niet saai is. Intussen heeft de wedstrijd plaatsgevonden. In deze uitzending een verslag.

RTL 4

10.20 House Vision 10.50 Camp to Go 11.20 Camp to Go 11.50 Life Is Beautiful 12.20 Dit is Holland 12.50 Films & Sterren 13.20 Way of Living 13.50 Helden van nu 14.25 Wooninspiraties 14.55 Je gaat het maken 15.30 Ski & More 16.00 Plezier en Passie 16.30 Nederland ontdekt 17.00 Ski & More 17.30 RTL Snowmagazine 18.00 RTL Nieuws 18.15 Editie NL 18.30 RTL Weer 18.35 RTL Boulevard 19.20 VriendenLoterij De Winnaars 19.30 RTL Nieuws 19.55 RTL Weer 20.00 Beat the Champions 21.15 RTL Exclusief 22.15 Humberto 23.25 RTL Nieuws 23.45 RTL Weer 23.50 RTL Boulevard

RTL 5

06.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping 07.00 New Creation Church TV 07.30 Antwoorden Met Bayless Conley 08.00 Hour Of Power 09.00 Hour Of Power 10.05 Teleshop 5: Tommy Teleshopping 16.00 Ambulance UK 17.00 De Ambassade 18.00 De Dierenkliniek UK 19.00 De Dierenkliniek UK 20.00 De Dierenkliniek UK 21.00 De Dierenkliniek UK 22.00 E.O.D.: Explosieven Opruimings Dienst 23.00 Big Brother Weekoverzicht 00.00 People Like Pus 01.00 Teleshop 5: Nachtlounge 02.01 Teleshop 5: Nachtlounge 05.00 Teleshop 5: Car Tracks 05.30 RTL De Journal

3 OP REIS Maurice eindigt zijn reis richting het zuiden in de spectaculaire Gorges du Verdon. NPO 3, 19.45 UUR

FAMILY7

06.00 Another Life 06.30 De profeet Ezechiël 07.00 Holy Hitchhikers 07.30 Wijs Paleis 07.45 De Boekenberg 08.00 Joyce Meyer 08.30 Without Limits 09.00 Emmanuel Gemeente 10.00 Presence 11.00 De profeet Ezechiël 11.30 Homecoming 13.00 Another Life 13.30 Muskietiers 14.30 Euro Spirit 15.00 Superboek 15.30 Presence 16.28 De profeet Ezechiël 16.59 Diamonds in the dust 17.00 Hour of Power 18.00 Chip Ingram 18.30 Superboek 19.00 Why Israel Matters 19.30 Het meesterwerk van God 20.00 In Touch 21.00 God op de werkvloer 22.00 Wind of the Kingdom 22.30 Arjan en Efi Knevel 23.00 In Gesprek op 7 00.00 In Gesprek op 7 00.30 Euro Spirit 01.00 Joyce Meyer 01.30 Het meesterwerk van God 02.00 In Touch

SBS 6

09.00 Levende steen ministries 09.30 De Grote Tuinverbouwing 11.00 De Nalatenschap 11.30 De Gouden Formule 12.00 Dieren op spreekuur 12.30 Samen voor Dieren 13.00 Droomhuis op het Platteland 13.55 De Grote Verhuizing 14.55 De Grote Verbouwing (Australië) 15.55 Lingo 16.25 De Grote Verhuizing 17.25 De Grote Verhuizing 18.25 De Grote Verbouwing (Australië) 19.20 Vtwonon weer verliefd op je huis 20.20 Code van Coppens: de wraak van de Belgen 21.25 Klein maar fijn 22.30 Hart van Nederland – Late editie 22.50 Shownieuws – Late editie 23.30 Weer. nl 23.35 De Alleskunner

RTL 7

06.00 Teleshop 7: Mediashop 09.30 Vis TV 10.00 Best of Bright 10.30 Business Class 12.00 Op de zaak 12.30 ‘Allo ‘Allo! 13.00 ‘Allo ‘Allo! 13.30 ‘Allo ‘Allo! 14.00 ‘Allo ‘Allo! 14.30 ‘Allo ‘Allo! 15.00 RTL GP Magazine 16.00 RTL GP: Dakar 2021 17.00 Mr. Bean 17.30 Mr. Bean 18.00 RTL GP: Dakar 2021 19.00 Idioten op de weg 19.30 Idioten op de weg 20.00 K–19: The Widowmaker 22.45 RTL GP: Dakar 2021 23.45 RTL GP: Dakar Crashes 00.25 Business Class 02.01 Teleshop 7: Glamcam 05.00 Teleshop 7: Morning Chat 05.45 Teleshop 7: Car Tracks

DOODSTIL Serie over de onderwereld en de hasjhandel in de jaren negentig. NPO 3, 20.20 UUR

GROOT NIEUWS RADIO

06.00 Het Weekend 10.00 Brandstof 12.00 Het Weekend 19.00 Rolkraan 19.30 Vranckx 20.00 Het journaal update 20.10 Islands in Time: A Wildlife Odyssey 21.00 Lucy Worsley’s Royal Myths & Secrets 21.55 Rien n’est pardonné 23.00 American Modern Art 23.50 Canvaslus

CANVAS

09.00 Winterbeelden 10.00 Ketnet Junior 19.00 Rolkraan 19.30 Vranckx 20.00 Het journaal update 20.10 Islands in Time: A Wildlife Odyssey 21.00 Lucy Worsley’s Royal Myths & Secrets 21.55 Rien n’est pardonné 23.00 American Modern Art 23.50 Canvaslus

TV VOORAF

HARCO PLOEGMAN nd.nl/media BEELD ND

Chinese expansie in Kenia

Een Chinese trein met een Chinese machinist over een door Chinezen aangelegd spoor, dwars door Kenia, door allerlei safariparken naar de hoofdstad Nairobi. Het klinkt een beetje gek, maar het is het symbool van de Chinese invloed in het Afrikaanse land. Ruben Terlou, bekend van zijn eerdere series over China, neemt nu de Chinese expansie wereldwijd onder de loep in *De wereld van de Chinezen*.

China speelt wereldwijd een steeds grotere rol. Onder president Xi Jinping wordt fors geïnvesteerd in buitenlandse projecten en bedrijvige Chinezen vestigen zich in groten getale in het buitenland. Mede onder invloed van de gedachte dat je als Chinees wat terug hoort te doen voor je land. In deze nieuwe reisserie zoekt documentairemaker en China-expert Ruben Terlou hen op. Wie zijn ze, wat willen ze bereiken en wat voor impact heeft hun aanwezigheid op de lokale bevolking? In de eerste aflevering reist Ruben door Kenia. De opmars van China in Afrika is groot. In de haven van Mombasa komt de Nieuwe Zijderoute van China aan land. Ruben Terlou reist in die al genoemde Chinese trein dwars door Kenia. Hier woont hij onder meer de Chinees Nieuwjaarviering op het Confucius Instituut bij en ziet Kenianen in vloeiend Chinees de liefde voor het Chinese moederland bezingen. Een bizarre uitwas van de Chinese expansie. De komst van

de Chinezen leidt ook tot conflicten. Op de savanne kijken Masai naar Chinese digitale televisie en vertellen over een gewelddadige escalatie waarbij een Chinees het leven liet. Overigens is de zoektocht naar Masai die naar die Chinese zender kijken nog erg lastig. Uiteindelijk komt Terlou uit bij een christen, die door middel van de Chinese satelliet naar programma’s met gospelmuziek en preken wil kijken. Aan de Chinezen heeft hij een hekel. ‘Ze erkennen de Allerhoogste niet.’ Bovendien laten ze de Kenianen zeven dagen in de week werken, waardoor de kerkgang en de rustdag erbij inschieten. Hoe wijdverbreid die digitale televisie nu echt bekeken wordt, blijft onduidelijk. Een Chinese pannenkoekenbakker in Nairobi leeft in een heel andere werkelijkheid, hij werkt in Kenia om geld te verdienen voor een huis in China voor zijn zoon. En omdat de verkoop van pannenkoeken te weinig oplevert, waagt hij regelmatig een gok in het lokale Chinese casino. Zo rijgen zich in de serie de persoonlijke portretten aaneen, van Chinezen in den vreemde, tot lokale’s die te maken hebben met de Chinese invloed. Het levert boeiende televisie op van een getalenteerde maker, die nieuwsgierig en ontwapenend te werk gaat. Maar het aantal gesprekken en perspectieven is zo groot dat het als kijker ook hard werken is om alles goed te volgen.

►► De wereld van de Chinezen, VPRO, NPO 2, zondag 20.20–21.05 uur

ANP nd.nl/buitenland

‘Ban China op berichten over Alibaba’

► LONDEN Chinese media hebben van de regering in Peking opdracht gekregen om niet te berichten over een mededingingsonderzoek naar webwinkel Alibaba.

Dat schrijft de Britse zakenkrant *Financial Times* op basis van ingewijden. Volgens de krant toont dat aan dat Peking de zaak rond Alibaba en oprichter Jack Ma als politiek gevoelig beschouwt. De Chinese overheid richt sinds eind vorig jaar de pijlen op het concern van Ma. Een geplande beursgang van financieel concern Ant Financial, onder meer bekend van betalingsdienst Alipay, werd in november op het laatste moment tegengehouden door toezichthouders. Dat gebeurde nadat Ma in een speech in oktober kritiek had geuit op de staatsbanken en financiële toezichthouders van het land die innovatie tegen zouden willen houden.

opdracht In december volgde een mededingingsonderzoek naar Alibaba. De propagandataak van de Chinese overheid droeg media op om bij hun berichtgeving daarover strikt de lijn van de Communistische Partij te volgen en geen uitgebreide analyses te maken. Ook mochten ze geen verklaringen van Alibaba overnemen waarin dat bedrijf ontkent iets fout te hebben gedaan. Volgens informatiewetenschapper Xiao Qiang van de Amerikaanse universiteit Berkeley is het decreet ‘streng en ongewoon’. De bewoording komt volgens hem overeen met decreten over berichtgeving over ‘zeer belangrijke politieke gebeurtenissen’ zoals ‘de rechtszaak tegen Bo Xilai’. Die voormalige politicus werd tot levenslang veroordeeld wegens corruptie. Dat Jack Ma sinds zijn gewraakte toespraak in oktober niet meer in het openbaar is gezien, leidt ook tot speculaties. Volgens sommigen zou de miljardair zich schuilhouden, maar er zijn ook geruchten dat de Chinese overheid hem ergens zou vasthouden. <

75 PLUS

ROELAND VAN MOURIK nd.nl/leven BEELD DICK VOS

De oudere van tegenwoordig, wie is dat? Vandaag: Gerrit Griffioen (89) uit Hardenberg. Hij reisde als vertegenwoordiger het hele land door, geniet van het eten dat zijn vrouw voor hem kookt en is verdrietig omdat hij tijdens de coronacrisis niet elke zondag naar de kerk mag.

GERRIT

89 JAAR

‘Lenie en ik kennen elkaar van de Gereformeerde Caravanclub. Haar man, mijn vrouw en wij tweeën raakten zo’n vijftien jaar geleden bevriend met elkaar. Tussen ons vieren klikte het al vanaf de eerste vergadering van de caravanclub, waar ik Lenie en haar man Jaap – echte Rotterdammers – als grapje introduceerde als de locoburgemeester en zijn vrouw. Mijn vrouw – Greetje van den Herik – is vijf jaar geleden overleden. Ook Lenies man Jaap is rond die tijd overleden. Ik woonde in een mooi appartement in Ommen en gleed op een dag uit in de badkamer. Juist op dat moment belde Lenie, ik kon nog net de telefoon pakken. Toen ze hoorde dat ik was gevallen, kwam ze direct. De huisarts zei dat ik niet alleen kon blijven, en toen heeft Lenie me meegenomen naar haar appartement in Hardenberg. Sindsdien zijn we samen en zorgt ze voor me. Koffie? Ja lekker! *Zijn vrouw schenkt een bak koffie voor hem in en legt een koek op een schaalkje.* Toen er na verloop van tijd wat kritische opmerkingen vanuit de kerk kwamen over ons samenwonen, zijn we getrouwd. Tja, we zijn gek op elkaar, dus waarom niet, dacht ik. Voor mijn drie kinderen was het aan het begin even wennen, maar door de opstelling van Lenie zijn ze langzaam weer naar ons toe getrokken, met name omdat Lenie zich niet als vervanger voor hun moeder opstelde. Lenie is tien jaar jonger dan ik. Ze heeft geen kinderen. Omdat ik in Ommen van de tien vrienden als enige overbleef, was de keuze om naar Hardenberg te verhuizen snel gemaakt. Ik heb mijn appartement verkocht, maar wilde het liefst wel al mijn spullen meenemen. Dat kon natuurlijk niet, maar gelukkig gaf Lenie me de ruimte om enkele dingen die me dierbaar zijn hier een plek te geven. In mijn werkzame leven ben ik vertegenwoordiger bij de Acoustical Handelsmaatschappij geweest. We importeerden muziekapparatuur van Bang en Olufsen uit Denemarken en van Onkyo uit Japan. Ik verdiende 125 gulden per week. Ik wist niet wat me overkwam, zo’n hoog bedrag. Ik kreeg deze baan nadat de directeur van het bedrijf – de heer A.F. Don heette hij – bij ons op huisbezoek was geweest. We woonden nog in Naarden. Toen hij hoorde dat ik op zoek was naar werk, vroeg hij of ik met hem wilde komen praten en daarna kon ik direct aan de slag. Ik wil niet opscheppen, maar ik begon met 200.000 gulden omzet, en toen ik na 31 jaar afscheid nam had ik een omzet van 8 miljoen gulden. Dus ik heb behoorlijk m’n best gedaan, zal ik maar zeggen. Omdat ik onder meer vertegenwoordiger was in de noordelijke provincies zijn we als gezin naar Nijverdal verhuisd. Onze drie kinderen zijn daar groot geworden.

‘Volgens mijn vrouw Lenie ben ik een geweldige chauffeur’

Mijn eerste vrouw had last van astmatische bronchitis. Voordat we in Nijverdal kwamen wonen heeft ze een maand in het ziekenhuis gelegen. Toen ik haar vertelde dat we een nieuw huis hadden, zei ik tegen haar: ‘En jij mag het inrichten’. Daarna is ze nooit meer ziek geweest. Ik ben 62 jaar met haar getrouwd geweest. Ze overleed op 84-jarige leeftijd. Ik word nog sentimenteel als ik bedenken hoeveel belangstelling er was tijdens haar uitvaartdienst. Mijn kinderen zijn inmiddels bijna allemaal zestigers. Onvoorstelbaar dat ik zelf al zo oud ben. Van de Griffioenen ben ik inmiddels de oudste. Ik zeg altijd: ik heb zes kinderen, want ook aangetrouwde kinderen horen er helemaal bij. Momenteel bellen we veel met elkaar. Ze bellen ook wel rechtstreeks naar Lenie, een teken dat de band met haar ook goed is. Een van mijn zonen zegt zelfs: “M’n vader heb ik al veel vaker gesproken, ik wil weten hoe het met jou gaat.” Ik heb heel wat kerkelijke functies gehad. Omdat ik een auto had, werd ik vaak gevraagd voor hoorcommissies, om dominees te beroepen. Verder heb ik jaren geestelijk gehandicapten naar catechisatie gebracht. Omdat het twintig minuten rijden was, had het geen zin om terug naar huis te gaan, en bleef ik bij de catechisatieles. Ik ben het niet eens met alles in de vrijgemaakte kerk die we bezoe-

ken. Zo werden er afgelopen zondag alleen maar liederen gezongen, en geen één psalm, dat vind ik jammer. Door de coronacrisis kreeg ik laatst bericht dat ik niet naar de kerk mocht komen, voor het eerst in 89 jaar mocht ik niet naar de kerk, daar werd ik erg verdrietig van! We gaan drie maanden per jaar weg met de caravan. Dit jaar is het er maar een maand van gekomen, we zijn in de Noordoostpolder geweest. Ik rijd graag auto, mijn rijbewijs is tot 2025 verlengd. Volgens Lenie ben ik een geweldige chauffeur. Ik kan erg genieten van het eten dat mijn vrouw elke dag klaarmaakt. Ik lust alles, behalve bruine bonen en kapucijners. We eten altijd verse groenten, want Lenies man was groenteboer in Rotterdam, dus daar kwam geen blikgroente in huis. Zelf kan ik niet koken, misschien zou een gebakken ei lukken, maar zelfs dat weet ik niet zeker. We lezen drie keer per dag uit de Bijbel, volgens goed gereformeerd gebruik bij de maaltijd. In de toekomst zal er hopelijk steeds meer eenheid zijn binnen de kerken, iets wat nu al langzamerhand groeit. Ik hoop wel in de hemel te komen, jazer. Ik kan niet buiten de bijbelse boodschap. Ik houd van lezen, soms zit ik tot 00.15 uur in een boek verdiept. Ik ben ook nog lid van de Rotary, de vergaderingen bezoek ik samen met mijn vriend Guus, heeft u dat ook genoteerd?’

Stilgezet/
Psalm 61:5

Veilige tent

Laat mij altijd wonen in uw tent, veilig verscholen onder uw vleugels ...

Daarnet dichtte David dat God voor hem een sterke toren was. Dat beeld kunnen wij wel begrijpen – zo’n stevige stenen toren, van waaruit je de vijand gemakkelijk op een afstand kunt houden, ja die zal een gevoel van veiligheid oproepen. Maar het volgende beeld is dat van – een tent. Hoe kan iemand zich ooit veilig voelen achter doeken, hoe dik ook? Dat ligt er natuurlijk maar aan wie er voor de ingang van de tent staat. Als dat een machtige bedoeienenvorst is met een leger aan kamelruiters, dan ben je binnen volkomen veilig. Daar in die tent is het heerlijk koel onder de dikke lagen van donkere kleden. Het is of je wegschuilt onder de machtige vleugels van die vorst. Ja HEER, laat mij wonen in uw tent. Overhuif mijn leven. Dan ben ik altijd veilig, zelfs als het hart mij in de keel klopt.

IK EN MIJN HUIS

Twitteraars

We lazten uit de Bijbel het verhaal over de twaalf verspieters. Jozua en Kaleb die heel positief terugkomen uit het beloofde land. Ze namen een grote druiventros mee en vertelden enthousiast wat ze allemaal nog meer gezien hadden. Maar er waren nog tien andere verspieters en die hadden allemaal (verschillende) negatieve verhalen. Waarop mijn man zei: ‘Dat zijn de twitteraars van toen.’

LEEFTIJDSPORTRETEN

Hoe zien jouw dagen eruit, mogen we meekijken in jouw leven? Wat is belangrijk voor jou, wat houdt je bezig? Elke maand plaatsen we een portret van een jongere (12-20 jaar) en een dertiger (30-39 jaar). We hebben weer plaats voor nieuwe aanmeldingen. Graag horen we het via meedenken@nd.nl als we jou hiervoor mogen benaderen.

ZONDAG

NEDERLANDS DAGBLAD : 10 JANUARI 2021

7 : ANALYSE

Yoga en geloof

Kan dat wel samen:
yoga en christen-zijn?
Vier antwoorden
en een Bijbelverhaal.

9 : ACHTERGROND

Kerk en slavernij

Hoe kon het in vroeger
eeuwen, dat je als christen
slavernij prima vond?

12 : SERIE

Eenzaamheid

'Mijn coming-out heeft
nooit als een zorgeloze
bevrijding gevoeld. Er was
te veel rouw.'

Herders

4 : INTERVIEW

De dominee en haar blindengeleidehond

Rustige dienst met een hectisch slot

TEKST HARMKE ZONNEBELD BEELD JANETTA VERHEIJ

‘Overdag leek het redelijk rustig, maar het venijn zit hem in de staart’, vertelt oncologisch chirurg Pieter Poortman (51) over zijn weekenddienst in het Dijklander Ziekenhuis in Hoorn. Hij heeft er net een spoeddienst op zitten, die werd afgesloten met een patiënte die een gat in haar maag had. ‘De oorzaak daarvan is meestal een bacterie, maar soms speelt overmatig drank- of medicijngebruik ook een rol. Als de maagwand te dun wordt, kan er zelfs een gaatje in komen en dan loopt de zure maaginhoud de buik in. Dat kan dodelijk zijn, als je het gaatje niet sluit.’ Als een patiënt een operatie nodig heeft, kan Pieter vanwege het coronavirus niet meteen beginnen. ‘Eerst nemen we een coronasneltest af, waarvan de uitslag na ongeveer een uur binnen is. Als we sneller willen handelen, kunnen we ook een scan van de longen maken. Besmette patiënten worden dan naar een aparte operatiekamer gebracht.’ Pieter is gespecialiseerd in borst- en darmkanker; tijdens spoeddiensten voert hij ook andere operaties uit. ‘Maar mijn werk houdt meer in dan alleen opereren. Ik moet in zo’n geval eerst de oorzaak van buikpijn zien te vinden en het zorgen voor opgenomen patiënten hoort ook bij mijn taken. Natuurlijk vormen operaties een deel van mijn werk, maar de hele zorg daaromheen is minstens zo belangrijk.’ ◀

Wat was uw woord van het jaar?

THANDI SOKO-DE JONG

promovenda aan de Protestantse Theologische Universiteit, tutor aan de Foundation Academy in Amsterdam

Een gelukkig 2021! We hebben een tijd naar dit nieuwe jaar uitgezien. 2020 voelde als een trage marathon. Ik heb meer dan eens horen zeggen dat het afgelopen jaar voelde alsof we een aantal jaren in een jaar meemaakten. Maar we zagen ook hier en daar de zon achter de wolken. Bijvoorbeeld in de gelegenheid om in het algemeen wat meer perspectief op het leven te krijgen. Dat de dingen vaak méér zijn dan ze lijken als je er vanuit een ander gezichtspunt naar kijkt. Maar hoe zou je dit in één woord kunnen samenvatten?

Zoals u zich misschien kunt voorstellen, luister ik naar nieuwsmedia die uitzenden in het Nederlands, Chichewa (Malawi) en Engels. Het intrigeerde me toen ik van een Engelstalige nieuwszender hoorde wat volgens hen het woord van het jaar was: 'pandemie'. In het Nederlands was dit het veelomvattende woord 'anderhalvemetersamenleving'. Een hele mond vol. En een jaar geleden was het betekenisloos, maar nu hoort het bij de kern van gezondheid en veiligheid. Ik weet nog niet wat het woord van het jaar in het Chichewa is, maar ik kan een aantal woorden bedenken die de wereld stormenderhand hebben veroverd.

Bovenaan mijn lijstje staat 'Jerusalema' (een online zang- en danschallenge) en daarna 'Zoom', de populaire app voor onlinecommunicatie.

Het interessantste woord van het jaar voor mij was 'hamsteren'. Veel mensen kochten grote voorraden toiletpapier in om een of andere reden, vooral in de eerste fase van de pandemie. Dit was zo'n wijdverbreid verschijnsel in vele delen van de wereld, dat het komisch werd. Het is vast geen toeval dat een van de populaire corona-update-websites de satirische naam *corona.tuply* draagt (van *2-ply*, tweelaags toiletpapier). Alleen, nu het hamsteren voorbij is, kunnen we het erover eens zijn dat het een vreemd artikel was om je druk over te maken?

Wat was uw woord van het jaar 2020?

Dat het nieuwe jaar 2021 nieuwe en positieve woorden mag brengen om te onthouden. Dat er een heleboel nieuwe woorden mogen komen met humor, veerkracht en hoop. Vorig jaar waren veel woorden een echo van Psalm 46: 'Wees stil en weet dat ik God ben.' Ik had zelf geen favoriet woord voor 2020. Maar tot besluit wil ik met u mijn favoriete zin delen die gebaseerd is op Psalm 46 vers 10: Houd moed. God heeft alles in zijn hand. ◀

‘Toen ik een hond kreeg, was
het alsof God op pootjes bij
mij kwam’

Hoe Bettie Woord met andere ogen naar haar geloof leerde kijken

TEKST GERALD BRUINS BEELD DICK VOS

Van een lbo-opleiding tot een studie theologie aan de universiteit. De weg van de blinde Bettie Woord naar het predikantschap was lang en vol obstakels. Portret van een volhouder.

Het naamplaatje op de muur van de rijtjeswoning in Almere heeft de vorm van een opengeslagen boek. Je zou er een bijbel in kunnen zien. Het is een zinspel op een van de bewoners: dominee Bettie Woord (57), die er samen met haar man Hessel woont. Als de bel gaat, klinkt er vrolijk geblaf. 'Ik heb nog nooit zo'n waakse hond gehad', zegt Woord als ze de deur heeft opengedaan. Een jonge, speelse labrador snuffelt nieuwsgierig aan de gast en laat zich gewillig aaien. Met zijn zwarte, glanzende vacht ziet Pride, een blindengeleidehond, er kerngezond uit. 'Binnen is hij een huishond en laat hij zich aanhalen. Maar buiten is hij aan het werk en reageert hij niet op je. Dan draait hij zijn kop weg en let hij alleen nog maar op mij.'

Bettie Woord is naar eigen zeggen de eerste blinde dominee in Nederland met een blindengeleidehond. Ze is verbonden aan het missionaire project De Schone Poort in Almere, bekend van de vorig jaar in gebruik genomen Tiny Church. Pride is haar onafscheidelijke maatje. De hond helpt haar letterlijk obstakels op de weg te omzeilen en trekt haar weg bij gevaarlijke situaties, als die zich voordoen. Ter illustratie doet ze Pride een 'hondenjas' aan, een tuigje met een beugel, die zij stevig in haar hand houdt. Zo kan zij voelen als de hond naar links of rechts gaat. Het is een fijnbesnaarde vorm van communicatie tussen baas en hond. 'Met Pride kom ik overal waar ik zijn moet.' De hond is getraind door KNGF Geleidehonden en daarbij is rekening gehouden met het beroep van Woord. 'Als ik moet preken, neem ik Pride mee. Hij heeft geleerd in een rijtje met ouderlingen en diakenen mee te lopen de kerk in. Tijdens de dienst ligt hij in het liturgisch centrum te wachten tot ik klaar ben, om mij weer naar de uitgang van de kerkzaal te leiden.'

overwinning en teleurstelling

Zonder blindengeleidehond had ze nooit haar opleiding theologie afgemaakt en zou ze niet kunnen functioneren als predikant, vertelt ze, aan de houten tafel die een groot deel van de keuken vult. Met haar handen omklemt ze een beker koffie. Tijdens het gesprek lijkt ze langs je heen te kijken. Dat komt door de oogziekte waarmee ze geboren is: macula-degeneratie. De macula – ook wel gele vlek genoemd – is het centrale deel van het netvlies, waarmee je scherp kunt zien en details waarneemt. Bij degeneratie 'slijt' het netvlies en neemt de gezichtsscherpte af. Woord pakt ter illustratie een grijs, plastic boterhamzakje. Als je er doorheen kijkt, zie je een wazige wereld, zonder details en kleuren. 'Het is een ouderdomsziekte. Ik heb een zeldzame vorm die voorkomt bij

jongeren. Heel mijn leven heb ik niet meer dan 7 procent kunnen zien.'

Hoe lukte het Woord met haar beperking dominee te worden? Het blijkt een verhaal van overwinning en teleurstelling, met als rode draad een jaloersmakend doorzettingsvermogen. 'Ik heb niet veel last van zelfbeklag. Ik ben praktisch ingesteld en denk niet in problemen, maar in oplossingen', zegt ze nuchter en strijdbaar.

Haar wieg stond op Urk. Ze werd geboren in een gezin met zes kinderen, dat zich geestelijk thuis voelde bij een traditionele Gereformeerde Bondsgemeente. Het was een milieu van hard werken en weinig praten. Ze leerde er aanpakken, maar gevoelens bleven onbesproken. De dominee heeft daar soms nog last van, ook als ze een rechtstreekse vraag krijgt over haar gevoel of haar geloof. Ze praat er liever terloops over.

een wereld open

Op de basisschool wist ze zich nog te redden. 'Je werkte met grote, dikke letters. Lezen ging redelijk goed, maar schrijven veel minder. De Cito-toets vulde ik op de gok in volgens een rijmschemaatje: abcd-abcd. Ik had geen beste uitslag. Maar ik zat altijd thuis in een hoekje te lezen met een boek tegen mijn neus gedrukt. Ik was al jong een boekenwurm.' Thuis werd niet gekeken naar haar talenten. Ze worstelde zich door de lbo heen, een variant op de vroegere huishoudschool, waarbij vooral de praktijkvakken een probleem vormden. Net als velen in die tijd investeerden haar ouders in de jongens die de kost moesten verdienen. 'De meeste meisjes gingen naar de huishoudschool. Ze zouden toch stoppen met werken als ze een kind kregen.'

Op twintigjarige leeftijd trouwde Woord met Hessel Hakvoort. Het stel ging wonen in Ens, een dorp in de Noordoostpolder. Daar ging een wereld voor haar open, ook geestelijk. Samen bezochten ze de plaatselijke Gereformeerde Kerk, nu opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland. 'Ik leerde met andere ogen naar mijn geloof te kijken. In de kerk van mijn jeugd werd je aangesproken op je kleding, ook op catechisatie. Je mocht als vrouw geen broek dragen. Mijn ouders werden aangekeken op mijn ziekte. Die zou een straf van God zijn. In het verhaal over de genezing van de blinde in Johannes 9 staat het toch echt anders. Hij was niet blind geboren omdat zijn ouders gezondigd hadden, zegt Jezus. Met die wrekende God van vroeger kon ik echt niets meer.'

Met haar man kreeg ze twee kinderen, een jongen en een meisje. Ze raakte ook betrokken bij de kindernevendienst. Eerst durfde ze niet over God te praten, ►

maar door de kinderen leerde ze haar geloof eenvoudig onder woorden te brengen. Nu noemt ze Hem, na een tijdje aarzelen, 'mijn alles, de grond waarop ik sta, de lucht die ik inadem'. Henri Nouwen is haar favoriete theoloog. 'Hij liet mij zien dat je bij God mag zijn zoals je bent.'

grote tegenslag

Het kerkenwerk, waarvan pastorale bezoeken deel uitmaakten, ging haar zo goed af dat ze besloot te gaan studeren. Eerst de mavo en de havo, via thuisonderwijs van de LOI. Daarna de hbo-opleiding theologie en levensbeschouwing aan de Christelijke Hogeschool Windesheim in Zwolle. 'Ik studeerde gelijk met mijn kinderen.'

In die tijd was ze buiten niet bang. Ze bereidde zich gedegen voor op de routes naar school en andere locaties en stapte in de bus of trein, zonder hulpmiddelen. Ze nam typeles, leerde een computer te bedienen en kreeg een beeldschermloep met autofocus, waarmee ze letters kon vergroten. 'De colleges nam ik op met een memorecorder. De boeken kreeg ik eerst op een cd en later een sd-kaartje. Nu maak ik gebruik van een iPhone, dat is zo luxe.'

Woords droom was geestelijk verzorger te worden in de gevangenis. Daarom studeerde ze verder aan de toenmalige synodaal-gereformeerde Theologische Universiteit in Kampen. Tot ze in 2004 een grote tegenslag te verwerken kreeg. Haar zicht ging achteruit. In de haast om een trein te halen, spurtte ze om een groepje mensen heen. Ze viel over een betonnen paaltje, met als pijnlijk gevolg een gat in haar hoofd. 'Er sloop angst in mijn leven. Ik zat bang thuis en durfde de straat niet meer op. Ik kwam nergens meer. Toen drong het besef door dat het tijd was voor een blindengeleidehond.' Een bezoek aan de oogarts schiep duidelijkheid over de oorzaak van haar val: het laatste restje zicht was uit haar ogen verdwenen. In die tijd stopte ze ook met haar studie theologie.

als enige geen beroep

Nadat hij een grondige training had gekregen bij een school van KNGF Geleidehonden, kwam Lucas in 2006 in haar leven, een golden retriever. 'Het was alsof ik God op pootjes kreeg. Zoals God mij vrijheid geeft, gaf de hond mij de vrijheid om mijn leven weer op te pakken. Ik kreeg weer zelfvertrouwen.' Na Lucas kwam Oska, een labrador, en inmiddels heeft ze Pride aan haar zijde.

Met de precisie van een detective vertelt Woord hoe ze uiteindelijk op een missionaire post in Almere terecht kwam. Dankzij de geleidehond pakte ze haar studie weer op. In advertenties werd gevraagd om een geestelijk verzorger met de bevoegdheid van een predikant. Iemand die niet alleen pastorale gesprekken voert, maar ook mag voorgaan in een dienst. Daarom volgde ze de predikantsopleiding aan de Vrije Universiteit en opnieuw in Kampen. 'Ik kreeg een digitale versie van het Nieuwe Testament in het Grieks en een Hebreeuwse

Lubbetje Hilde (Bettie) Woord is geboren op 31 augustus 1963 op Urk. Na de basisschool volgde ze huishoudelijk nijverheidsonderwijs op lbo-niveau (1975-1979). Achttien jaar later deed ze de havo, gevolgd door een hbo-opleiding Theologie en levensbeschouwing aan de Christelijke Hogeschool Windesheim in Zwolle (2001-2005). Ze haalde een premaster aan de toenmalige synodaal-gereformeerde Theologische Universiteit in Kampen (2007-2009) en deed een masteropleiding geestelijke zorg in organisaties aan de Vrije Universiteit in Amsterdam (2007-2009). Aansluitend volgde ze een driejarige master predikant/geestelijk verzorger met ambtsbevoegdheid aan de Protestantse Theologische Universiteit in Kampen. In 2014 rondde ze de opleiding tot gemeentepredikant af aan de Protestantse Theologische Universiteit in Groningen. Vier jaar geleden raakte Woord betrokken bij De Schone Poort in Almere. Vorig jaar werd ze bevestigd als predikant van deze protestantse pioniersplek. Ze trouwde 37 jaar geleden met Hessel Hakvoort. Zij hebben een volwassen zoon en dochter en twee kleinkinderen.

'Je zou denken: juist in de kerk mag iedereen meedoen. Maar mijn kerk is daar niet klaar voor.'

bijbel in braille. Daarvoor moest ik twee meter boekenplank inruimen.'

Haar droom om geestelijk verzorger in een gevangenis te worden viel in duigen. Het Justitiepastoraat maakte haar duidelijk een blinde pastor niet te zien zitten. 'Zij hebben het idee dat ik met mijn beperking niet goed ben in het inschatten van gevaarlijke situaties.'

Ze gooide het roer om. Een invalbeurt voor een zieke collega in Ermelo en crisispastoraat in haar toenmalige woonplaats Ens zette haar op het juiste spoor. 'Ik deed alles: mensen begeleiden in het ziekenhuis, begravenissen, preken en belijdeniscatechisatie geven. Vooral dat laatste vond ik geweldig. De Geest maakte mij duidelijk dat ik gemeentepredikant moest worden.'

Met het behalen van de predikantsmaster aan de Protestantse Theologische Universiteit in Groningen sloot Woord een lange weg af: ze studeerde van haar 37e tot haar 50e. De teleurstelling is van haar gezicht te lezen als ze verhaalt hoeveel moeite het haar kostte een plek te vinden in kerkelijk Nederland. 'Toen ik ging solliciteren, dacht ik: kat in 't bakkie. Ik ben breed opgeleid en heb veel ervaring. Maar van de vijftien mensen die tegelijk afstudeerden, kreeg ik als enige geen beroep.'

Ook via de mobiliteitspool van de Protestantse Kerk in Nederland, die predikanten tijdelijk verbindt aan gemeenten, was er geen werk voor haar. Ze heeft het idee dat ze werd afgewezen vanwege haar beperking. 'Het werd nooit direct tegen mij gezegd. Vaak meldde ik niet in mijn sollicitatiebrief dat ik blind ben. Als ik op gesprek ging, werd er vriendelijk naar mij geluisterd, maar kreeg ik toch een afwijzing en ging de voorkeur naar iemand die minder gekwalificeerd is dan ik.' Ze vermoedt dat de kerkelijke beroepingscommissies bang waren dat de blinde dominee niet mobiel genoeg is om haar ambt te vervullen. Wel werd ze overal in het land gevraagd om als gastpredikant voor te gaan. 'Je zou verwachten dat juist in de kerk iedereen mag meedoen. Het is de plek waar iedere week het evangelie wordt verkondigd en waar je hoort dat Jezus er is voor de mensen in de marge. Maar mijn kerk is daar niet klaar voor.'

bekende verschijning

Pionier Pieter ter Veen van De Schone Poort zag Woords beperking niet als een probleem. Vier jaar geleden raakte zij betrokken bij het missionaire project in Almere. Vorig jaar werd ze bevestigd als opvolger van de predikant in ruste. Ze heeft een Wajong-uitkering en verricht het werk voor de kerk gratis. De Protestantse Gemeente in Almere is klein en opereert in een seculiere stad. Er is geen geld om Woord te betalen. 'Ik zou willen dat de kerk een fonds heeft waaruit dominees en kerkelijk werkers met een beperking worden betaald.' Inmiddels heeft ze haar draai gevonden in Almere. 'Ik probeer mensen op een laagdrempelige manier in contact te brengen met het evangelie. Op de pioniersplek ben ik begonnen met een wandelgroep. Met mijn hond ben ik een bekende verschijning in de wijk.' ◀

Vier manieren om christelijk naar yoga te kijken (en tot slot een Bijbelverhaal)

TEKST DICK SCHINKELSHOEK BEELD EPA / SANJEEV GUPTA

Zoë Pruijssers heeft een christelijk yogacentrum (*Nederlands Dagblad* 29 december). Kan dat wel samen, 'yoga' en 'christelijk'? Vanuit de christelijke traditie kun je op die vraag zo'n vier antwoorden geven. Maar lees in deze week van Driekoningen vooral Matteüs' verhaal van 'de wijzen uit het oosten'.

Het eerste antwoord: er zijn christenen die iedere vorm van yoga ten stelligste afwijzen. Het is je hart openen voor de duivel zelf. Heel ver hierin ging de bekende gereformeerde predikant en voorman van de Charismatische Werkgemeenschap Karel Kraan (1912-1982). Volgens Kraan was yoga net als drugs 'verkrachting van het onderbewuste'. Hoe ruimer je geest wordt door drugs, meditatie of yoga, hoe gemakkelijker de duivel naar binnen kan. Theoloog Willem Ouweneel drukt zich ook zo uit in zijn bestseller *Het domein van de slang* (1978). In Ouweneels boek zijn yoga, (zen)meditatie en drugs onderdeel van dezelfde aanval van Satan. Je denkt misschien Jezus in je hart te voelen, maar het is Boeddha. Of nog erger: Satan zelf.

Ten tweede zijn er christenen die menen dat je yoga prima los kunt peuteren uit zijn oosterse religieuze achtergrond. Persoonlijk zijn ze zich wellicht zeer bewust van het gevaar van kwade krachten en religieus hebben ze niks met boeddhisme of hindoeïsme. Maar yoga vinden ze prima kunnen als ontspannings- en bewustwordingsoefening. Dus zonder de bijbehorende religieuze inhoud.

Van die oosterse achtergrond, zeggen sommigen van deze groep (ten derde), kun je als christen zelfs iets leren. Zijn van Gods Geest niet overal sporen te vinden? De vroegchristelijke theoloog Justinus Martyr (tweede eeuw) meende reeds dat in ieder mens een 'aangeboren wijsheid' is te vinden. Ook niet-christenen begrijpen iets van God en van de schepping, soms zelfs beter dan mensen die Gods rechtstreekse openbaring kennen. Die gedachte heeft in de kerk breed ingang gevonden. De eerste christenen konden op die manier vondsten uit de heidense Griekse filosofie opnemen. Zo kunnen oosterse religies iets inbrengen wat voorheen in het Westen onderbelicht is gebleven. Als yoga werkt, heeft God het blijkbaar zo in de schepping gelegd. Vrij naar Larry Norman: waarom zou de duivel alle goede praktijken moeten hebben?

Tot slot is er een vierde denkrichting: die van de kerstening, van het beroemde woord van Abraham Kuyper, dat er geen duimbreed in de wereld is waarvan Christus niet zegt: dat is van Mij. Waar de eerste visie de scherpste is, en de tweede en de derde de nuchterste zijn, is dit wellicht de stoerste. Dacht Justinus Martyr nog voorzichtig na over de vraag of christelijk geloof en Griekse filosofie wel te verenigen waren, tweehonderd jaar na hem bestond er geen filosofie meer die níét christelijk was. In Paulus' tijd vroegen geloven nog aarzelend:

'Mag ik offervlees uit de heidense tempels eten?' (Romeinen 14). Vier eeuwen later waren de plekken van die tempels ingenomen door kerken (zoals ook het feest van de Onoverwinnelijke Zon 'verchristelijkt' was als het geboortefeest van de Heer). Wat met de Griekse wijsheid en cultuur kon, kan dat niet ook gebeuren met de wijsheid van het oosten? Jezus naast een Boeddhabeeld – dan heeft niet Jezus een probleem, maar Boeddha.

Alle vier deze benaderingen hebben christelijk gezien een ze-

Vermoedelijk is dit weer zo'n geval waarvoor Paulus' raad uit Romeinen 14 opgaat.

ker recht van spreken. Alle vier hebben ze ook hun zwakten. Het eerste kan zomaar te bangig worden, het tweede te oppervlakkig, het derde te goedgelovig, het vierde te overmoedig. Vermoedelijk is dit weer zo'n geval waarvoor Paulus' raad uit Romeinen 14 opgaat. Offervlees eten? Aan yoga doen? Wees in je eigen gemoed ten volle verzekerd en houd ook rekening met wie zwakker en minder dapper in het geloof staat dan jij.

In elk geval is angst niet op zijn plaats. Angst dat de duivel gemakkelijker naar binnen zou kunnen glippen dan God, dat kwade machten goede machten zonder moeite zouden kunnen verdrijven. Het was woensdag Driekoningen, feest van de wonderlijke verschijning in Betlehem van een stel aanhangers van een dubieuze oosterse religie. Sterren leiden mensen niet, zegt de Bijbel. Toch zijn die mannen daar ineens, gelokt door een ster. In Matteüs 2 trekken Jozef en Maria niet wit weg; ze willen het Kind ook niet koste wat het kost bij deze ongenode gasten vandaan houden. De mannen mogen Hem eer bewijzen. Christus is Koning, is de boodschap van Matteüs. Niet alleen van de Joden en van wie Hem al kennen, maar van de hele wereld – ook van deze wonderlijke snoeshanen met hun gekke en zelfs foute tradities. Alles ligt immers met het goud, de wierook en de mirre aan zijn voeten. ◀

Wij danken U voor al wat leeft

Wij danken U voor al wat leeft,
gemaakt uit pure creativiteit.
U maakte ons bijna goddelijk,
kroonde ons met glans en glorie.

Het steeg ons naar het hoofd.
Onze zonde bracht ziekte en dood
en ondanks dat, blijven wij wijzen
naar de ander en vragen: 'Waarom?'

De wetenschap brengt een vaccin.
Wij stropen onze mouwen op:
zorghelden en de zwakken eerst.
We bidden dat het tijdig werkt.

Leer ons niet op macht te bouwen,
niet op BioNTech/Pfizer of Moderna.
Wij bidden om gezond verstand,
voor iedereen die ons is toevertrouwd.

Helaas is er geen anti-haat-vaccin,
of tegen zelfverrijking en verdraaide woorden.
Geef ons de scherpste van geest
om te onderscheiden wie er spreekt.

Help ons goed om ons heen te kijken
nu de deuren weer gesloten zijn,
Om op te komen voor de kleinsten,
te loyaal om zelf om hulp te roepen.

Achter elk litteken zit een verhaal
al wordt het pas jaren later verteld.
Geef dat wij dan nog luisteren,
totdat de ander een stapje verder komt.

U heeft ons leven in uw hand.
Leer ons daarop te vertrouwen
samen op weg uw toekomst in
In de wetenschap dat U ons zegent.

TEKST SOPHIA GEUZE BEELD ANP / SEM VAN DER WAL, ISTOCK

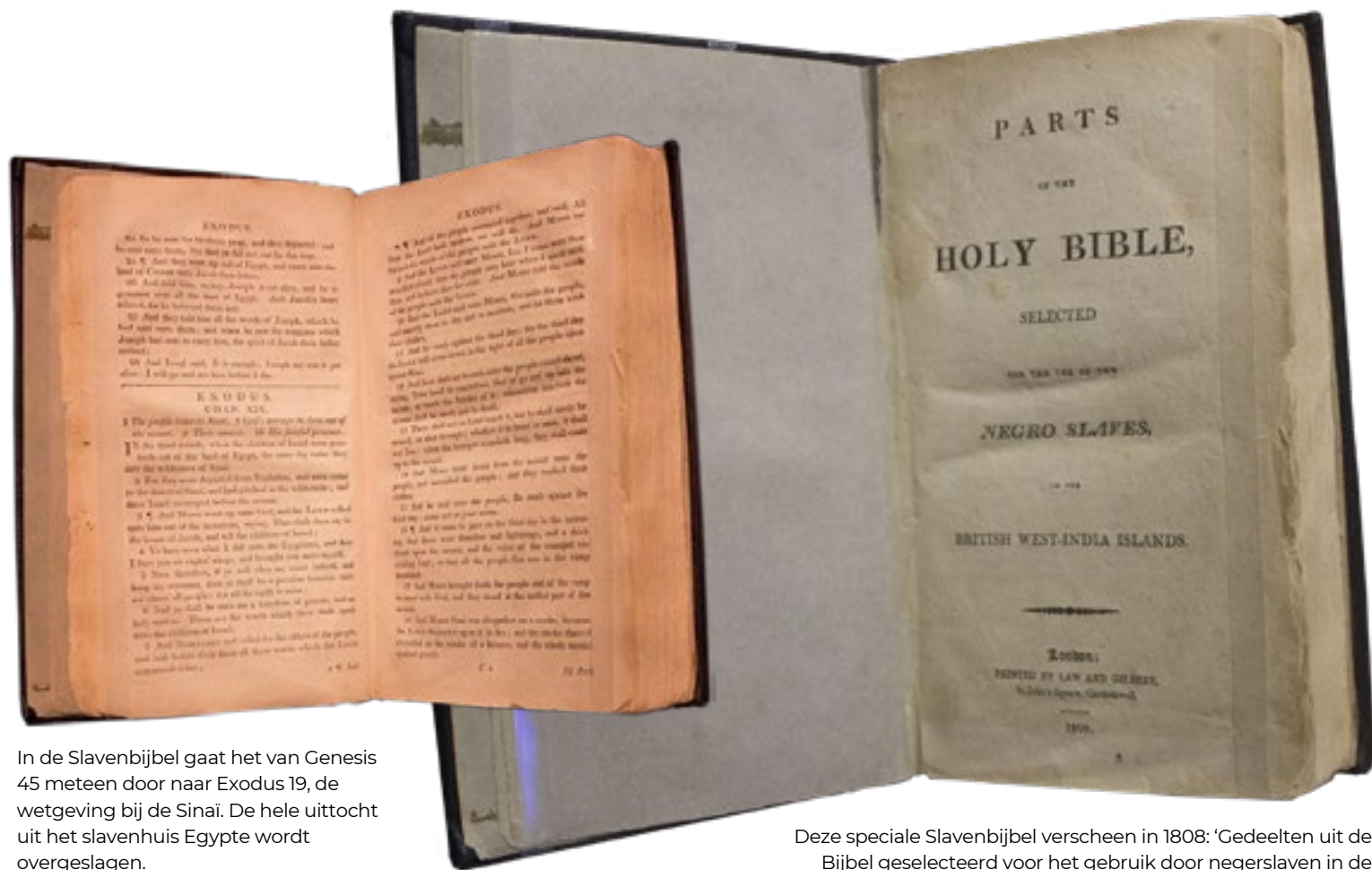
Hoe de kerk slavernij verdedigde: de slaaf werd geestelijk bevrijd

Een duiveluitdrijving bij 'neger-dopelingen', in een Herrnhuttersgemeente, op een prent uit 1757. Er worden drie mannen en vier vrouwen gedoopt; links de 'neger-gemeente'. De locatie, ergens in de VS, is onbekend.

TEKST MARINDE VAN DER BREGGEN BEELD LIBRARY COMPANY OF PHILADELPHIA,
MUSEUM OF THE BIBLE WASHINGTON, ZEEUWS ARCHIEF, LUTHERMUSEUM AMSTERDAM

Racisme, 'Black Lives Matter' en het slavernijverleden waren prominent in het nieuws in 2020. Hoe kon het dat je vroeger als christen niet zo veel problemen had met de slavernij, of die zelfs oké vond? Tegenwoordig lijkt dat onbestaanbaar, maar er was een tijd dat een heel aantal christenen slavernij prima kon verenigen met de Bijbel.

In de Slavenbijbel gaat het van Genesis 45 meteen door naar Exodus 19, de wetgeving bij de Sinai. De hele uittocht uit het slavenhuis Egypte wordt overgeslagen.

Deze speciale Slavenbijbel verscheen in 1808: 'Gedeelten uit de Bijbel geselecteerd voor het gebruik door negerslaven in de Britse Caribische eilanden'.

Halverwege de zeventiende eeuw was Lourens Jansz. Slot weesvader in het polderdorp Graft, in de buurt van Alkmaar. Weesvader was een gerespecteerde functie, waarin hij zorg droeg voor de kinderen in het weeshuis – een vaderfiguur. Maar Slot had zijn geld verdiend in de slavenhandel; hij was was slavenkapitein in ruste. Ooit leden hij en zijn bemanning schipbreuk. Na twaalf dagen rondobobberen in een sloep, hadden zijn mannen toen een zwarte slavin vermoord om hun honger te stillen. Dit verhaal was bekend in zijn thuisland; het had zelfs in de krant gestaan. Toch werd hij gezien als een fatsoenlijk mens, geschikt voor zo'n functie.

Er waren weliswaar dominees die zich hard maakten voor de afschaffing van de slavernij, maar dat was vooral pas in de negentiende eeuw, toen het al bijna zo ver was, zegt historicus Gerrit Schutte. Hij is emeritus bijzonder hoogleraar Geschiedenis van het Nederlands Protestantisme aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. In 2001 schreef hij het boek *Het Calvinistisch Nederland*, waarin hij uitgebreid stilstaat bij zeventiende-eeuwse gereformeerden en de slavenhandel. Het is heel makkelijk om te roepen dat die mensen toen allemaal slecht waren. Maar voor gereformeerde dominees was onwetendheid zeker geen excuus, blijkt uit zijn boek.

diefstal van levende schepselen
'In de zeventiende eeuw was er een aantal dominees die er heel duidelijk over waren: mensendiefstal is niet toegestaan', vertelt Schutte. In zijn boek citeert hij een preek van de Zeeuwse predikant Bernardus Smytegelt (1665-1739), die zegt: 'Die eenen mensch steelt (en

dat soort van dieverij wort begaan in de slaafhandel) zeid God, zal zeekerlijk gedood worden. (...) Ach! mogten die menschen, die zoo verkogt, vervoert, en dikwijls daarom vermoord worden, eens spreken; zouden zij niet zeggen als eertijds Joseph: Ik ben dieffelijk ontstolen uit mijn land.'

Smytegelts stellingname en soortgelijke standpunten van bijvoorbeeld de Hoornse dominee Jacobus Hondius worden weleens gezien als sympathieke, maar geïsoleerde opmerkingen. Maar ook dat is te makkelijk, zegt Schutte. Op de

‘God zelf had de slaaf op de weg uit de duisternis tot het licht gebracht.’

Dordtse Synode (1618-1619) was de wettelijke catechismusprek verplicht gesteld. Alle gereformeerden hoorden elke zondag, naast de Tien Geboden, een preek over de hoofdzaken van het christelijk geloof. De uitleg in de Heidelbergse Catechismus van het achtste gebod – 'gij zult niet stelen' – was er behoorlijk duidelijk over, dat dat verder ging dan alleen diefstal die door de overheid bestraft werd.

Verscheidene catechismusverklaringen en 'zondenregisters' uit die tijd, die vele malen herdrukt zijn, zijn echter nog ex-

plicietier. Het *Schat-boeck der Christelycke Leere: Ofte Uytlegginghe over den Catechismus*, uit het Latijn vertaald door de scriba van de Dordtse Synode, sprak bijvoorbeeld bij het achtste gebod over twee soorten diefstal: 'grove' en 'subtyle dievereije'. Onder grove diefstal valt die van levende schepselen, die verderop in het boek wordt omschreven als 'mensen dievereije, daarvan heeft Godt dese wet ghegeven, Exodus 21:16: Wie eenen Mensche steeldt, ende vercoopt, dat men hem by hem vindet, die sal des doodts sterven.'

‘paaps misdrijf’
Andere predikanten uit die tijd veroordeelden de slavernij niet, maar stelden er wel voorwaarden aan. Zo bijvoorbeeld de Zeeuwse dominee Godefridus Udemans. 'De Bijbel zit vol met slaven, die soms ook heel mooie rollen toebedeeld krijgen, dus mag het allemaal wel', geeft Schutte weer. 'Het grote argument voor Udemans, en ook voor veel rooms-katholieken, was dat je in de slavernij een heiden uit de duisternis naar het licht haalt. Want een christeneigenaar moet zijn personeel christelijk behandelen en ook kerstenen.'

Bovendien, zo was ook de opvatting van de meeste juristen – onder wie Hugo de Groot – destijds, was het in veel gevallen juist veel beter dat iemand tot slaaf gemaakt werd. Als hij of zij anders ter dood gebracht zou worden of zichzelf niet kon onderhouden, was slavernij eigenlijk best genadig. Daarom protesteerden dominees uit Batavia ook, toen de Dordtse Synode zei dat de slavernij eigenlijk niet door de beugel kon. 'Zij zeiden: slavernij, joh, jullie weten niet half wat dat is', zegt Schutte. 'En ze vertelden hoe zelfs slaven

die ze in vrijheid hadden gesteld, weer bij hen terugkwamen en zeiden: mag ik alsjeblieft weer slaaf worden, want ik heb honger. Ik kan niet leven, zo heb ik niets aan mijn vrijheid.'

Aan de ene kant werd de slavernij door sommige gereformeerden dus veroordeeld als een 'smerige handel' en een typisch 'paaps misdrijf' (de Portugezen en Spanjaarden hadden het immers ontdekt). Aan de andere kant wezen anderen erop dat er in de Bijbel ook veel slaven voorkomen.

Udemans stelde dat je geen vrije mensen als slaven mocht verkopen, en dat je christenslaven niet mocht verkopen aan katholieken of aan heidenen. Predikant Gregorius de Raad schreef in 1665 zelfs dat gereformeerde mensen die een slaaf in bezit kregen, deze niet mochten doorverkopen (en zeker niet aan een katholieke, want dan leverde je zijn ziel direct uit aan de duivel). Ze moesten hem goed behandelen en hem het evangelie onderwijzen. 'Dat is toch ook de enige reden voor zo'n relatie eigenaar-slaaf? Omdat Gods voorzienigheid de slaaf op die weg uit de duisternis tot het licht heeft gebracht', schrijft Schutte daarover in zijn boek.

Degenen die de slavernij weliswaar niet vergoelijkten, maar wel toestonden, stelden dus vooral de geestelijke vrijheid boven de lichamelijke vrijheid. En dan nog was de praktijk zo weerbarstig dat zelfs Smytegelt, ondanks zijn uitgesproken standpunt, gewoon aandelen had in de West-Indische Compagnie.

gehoorzaamheid kweken
In Nederland zelf waren geen slaven; de Nederlandse slavernij vond overzee plaats, in de koloniën. Alle christelijke

ZONDAG

ACHTERGROND

De lutherse kerk in Paramaribo. Nederlandse kerken brachten (medische) zorg en onderwijs in Suriname, maar droegen ook bij aan het in stand houden en legitimeren van de slavernij.

idealen voor de slaveneigenaren ten spijt, was de realiteit vaak anders. ‘De Europese opzichters op de plantages waren vaak formeel wel christen, maar het is de vraag hoe kerkelijk actief ze waren’, zegt Schutte. ‘En dan nog: wilden die slaven wel christen worden? Ze hadden natuurlijk ook hun eigen geloof en tradities. Je kunt ze niet dwingen.’ Iets daarvan is terug te lezen bij de Surinaamse verzetsstrijder Anton de Kom, in zijn boek *Wij slaven van Suriname* (1934), waarin hij de geschiedenis van de Nederlandse overheersing vertelt vanuit het perspectief van de tot slaaf gemaakten. Hij beschrijft hoe de kerken in Suriname zolang de slavernij wettelijk bestond, zich niet echt druk maakten om de kerstening van de slaven. ‘De zesendertig predikanten van de Hervormde Gemeente Paramaribo hebben van 1668 tot 1854 onder het woord “broeders” nooit anderen dan mensen met dezelfde huidskleur verstaan’, schrijft hij. ‘Pas toen het einde der slavernij in zicht kwam, zag men in kerstening der zwarten op basis van het Hollandse sektewezen een middel om de zwarten, tot zelfs volgens hun kleding, onderling te verdelen. Pas toen de slavernij afgeschaft was, greep men naar de Bijbel om op spirituele gronden dezelfde gehoorzaamheid aan te kweken.’

slavenbijbel

In veel theologische discussies krijgen partijen over en weer het verwijt dat ze de Bijbel laten buispreken. Wie slim selecteert en uitlegt, kan allerhande standpunten verdedigen met de Bijbel in de hand. Daar lijkt De Kom ook op te wijzen. Een ander voorbeeld geeft de Amerikaan Robert Jones in zijn boek *White Too Long*

(2020), over de rol van ‘witte overheersing’ in het Amerikaanse christendom. Hij vertelt over de ‘slavenbijbel’, waarvan nog maar drie exemplaren bestaan. Het was een speciale uitgave die door christelijke zendelingen gebruikt kon worden onder slaven. De selectie – ongeveer 10 procent van het Oude Testament en de helft van het Nieuwe Testament – moest helpen om te benadrukken dat slaven hun meesters gehoorzaam moeten zijn. Verhalen die gelijkheid en vrijheid benadrukten, werden weggelaten. In de slavenbijbel vertelt het boek Exodus bijvoorbeeld wel over de slavernij van de Israëlieten en hoe Mozes de Tien Gebooden ontving, maar wordt het verhaal van de uittocht uit de slavernij – waar het boek nota bene naar vernoemd is – weggelaten. Ook onder Amerikaanse slavenhouders was het verhaal populair dat slaven er eigenlijk best goed van afkwamen bij christelijke eigenaren, schrijft Jones. ‘Afrikanen moesten dankbaar zijn voor de Amerikaanse slavernij, omdat de goedhartigheid van het christendom de gruwelijkheden van het instituut matigden.’ Een van de bekendste dominees die in de Verenigde Staten slavernij en rassenscheiding verdedigden, was Basil Manly sr. Hij was de oprichter van het Seminarie van de Zuidelijke Baptisten en de hoofdgeestelijke van de Geconfedereerde Staten van Amerika, de zuidelijke staten, die zich in 1861 afscheidden omdat ze tegen de afschaffing van de slavernij waren. Manly beargumenteerde dat het juist Gods bedoeling was dat de witte mens over de gekleurde mens heerste. Gods plan voor de mensheid, zo was Manly’s theologie, was dat van een grote, patriar-

chale familie, waarin verschillende leden verschillende, door God verordende rollen hadden. ‘De goddelijke orde leidde van nature tot verschillende bezigheden – sommigen tot werken, anderen tot organiseren en anderen aan het werk zetten. De geslachten en de verschillende rassen hadden hun eigen rol, zoals in een symbiotisch ecosysteem. En als alle onderdelen zo functioneerden als God het ontworpen had, bloeide dat ecosysteem en waren alle individuele leden tevreden met hun lot, omdat ze het doel vervulden waar ze voor bedoeld waren.’

kronkels

Hedendaagse christenen kunnen zich niet voorstellen dat de kerk nú met een beroep op de Bijbel slavernij zou verdedigen. Maar Schutte wil niet te makkelijk oordelen, hoewel hij duidelijk stelt dat de kerk slavernij goedpraatte. ‘Historisch gezien moet je toch zeggen dat de wereld ingewikkelder is dan de morele oordelen die wij nu op de geschiedenis leggen. We vragen ons af: waarom deden de mensen niet zoals wij? Wie het weet mag het zeggen. Maar de mens is geneigd tot alle kwaad’, zegt hij met gevoel voor gereformeerde theologie. ‘Het zijn de kronkels van mensen en die zijn er nu ook nog. Kijk bijvoorbeeld naar Lesbos, of verzin maar een plek – zijn onze huidige kronkels dan minder erg? Het is wel zwart-wit, maar het is ook ingewikkeld.’

► **Als de musea weer open mogen, is er tot eind februari een tentoonstelling over ‘Kerken en slavernij’ in het Luthermuseum, Nieuwe Keizersgracht 570 in Amsterdam.**

Godefridus Udemans, dominee in Zierikzee, wees slavernij niet af, maar stelde er wel christelijke voorwaarden aan.

Jacobus Capitein, een gekerstende slaaf, werd dominee in fort Elmina in Ghana. Volgens hem was slavernij niet in strijd met de Bijbel.

Een kasteel waarvan de ophaalbrug maar moeizaam omlaag gaat

TEKST JAN-WILLEM WITS BEELD PETER BOER

Eenzaamheid is volgens sommigen dé volksziekte van deze tijd. Ook in coronatijd lijden velen onder gebrek aan sociaal contact. Toch kan eenzaamheid ook een bron van inspiratie, bezinning en bezieling zijn. In deze serie spreken mensen over de eenzaamheid in hun leven.

Ruard Ganzevoort, decaan van de theologische faculteit van de VU en senator voor GroenLinks

Vervreemding en uitsluiting, afscheid en rouw – de eenzaamheid heeft in verschillende gedaanten het leven van Ruard Ganzevoort (55) gekruist. Toch wegen de momenten van vriendschap, liefde en verbondenheid – met zichzelf en met anderen – zwaarder dan de littekens die hij in zijn leven opliep. 'Misschien moeten we wat minder hardnekkig proberen om permanent gelukkig te willen zijn.'

'Ik ben opgegroeid in een warm, levendig en groot gezin, met twee ouders die regelmatig verhuisden en druk waren om de wereld te verbeteren. Nog steeds kost het mij moeite om ergens echt wortel te schieten. Ik kan met relatief gemak mijn spullen pakken en op een nieuwe plek landen, zonder nog om te kijken. Dat ongewortelde maakte me ook kwetsbaar, omdat ik wel verlangde naar verbinding. Ik ben op mijn dertiende een jaar lang seksueel misbruikt door een jeugdleider. Het was de eerste keer dat de eenzaamheid zich in mijn leven manifesteerde. Ik raakte in mijzelf opgesloten, alsof ik achter 'tralies van glas' gevangen zat. Anderen zagen mij wel, maar wisten niet dat ik mijn gevoel van vrijheid kwijt was. Ook mijn ouders niet. Zij dachten dat ik mijzelf prima wist te redden. De hunkering naar aandacht die ieder kind voelt, moet ik vanaf dat moment hebben opgegeven. Een vriend heeft mij weleens vergeleken met een kasteel waarvan de ophaalbrug maar moeizaam naar beneden gaat. Die twee sporen uit mijn jeugd hebben mij een levenslange reserve voor anderen meegegeven en een aarzeling om mij echt te binden. Je doet mij ook geen plezier door mij in een zaal vol mensen te zetten zonder dat ik daar echt met een reden ben, zoals bij een receptie. Dan plak ik wat onbeholpen tegen een muur. Ik heb leren accepteren dat dat is hoe ik ben.

Het heeft mij niet belet om in mijn leven momenten van diepe liefde en verbondenheid te ervaren. Die ophaalbrug kán bewegen, maar heeft meer tijd nodig dan bij anderen. Dat heeft ook voordelen, bijvoorbeeld in een bestuurlijke rol, want je zult mij eigenlijk niet snel vanuit emotie zien reageren.'

'Het verlangen om gezien te worden, was voor mij niet vanzelfsprekend met geloof verbonden. De God van mijn ouders was toch meer een maatschappelijk werker en daardoor ook wat theoretisch. God en ik lieten elkaar met rust. Aan het einde van mijn tienertijd verlangde ik wel naar het warme 'Jezus is mijn vriend'-gevoel, zoals ik dat vond bij de evangelicals en bij Youth for Christ.

Dat verlangen is goeddeels on vervuld gebleven, ook omdat ik tijdens mijn studie theologie de soevereiniteit van God in de orthodoxe traditie leerde waar-

deren. Uiteindelijk voel ik mij toch het meest thuis bij een meer mystieke spiritualiteit, waarin de nabijheid van God altijd gepaard gaat met het besef dat Hij op afstand staat. Ik had dat ook in het jodendom kunnen vinden of in het soefisme, maar in de verhalen van Jezus ben ik mij altijd blijven meebewegen.'

'Toen ik begin dertig was, zat de eenzaamheid weer op mijn hielen. Getrouwd, kinderen, gewaardeerd predikant in de Nederlands Gereformeerde Kerken en wetenschappelijk actief als praktisch theoloog.

'Ik voel mij, misschien ondanks alles, een gezegend mens.'

De wiegendood van ons zesde kind is een breuklijn geweest, maar gevoelens van depressiviteit kropen al langer naar boven. Ik ben in lagen uit de kast gekomen, met eerst het verhaal over het misbruik en later mijn homoseksuele geaardheid. Het heeft nooit als een zorgeloze bevrijding gevoeld, omdat ik te zeer geraakt werd door het verdriet en de rouw, bij mijn vrouw en kinderen, maar ook bij mijzelf.

Ik heb in die tijd de eenzaamheid omarmd omdat die mij de ruimte gaf – letterlijk, in een vrijwel lege woning – die mij dichterbij mijzelf bracht. Je kunt eenzaamheid pas als loutering ervaren wanneer ze niet wordt gevoed door de angst om alleen te zijn.'

'Het heeft mij niet verrast dat ik mijn predikantschap kwijtraakte, wel hoezeer het mij toch aangreep. Opeens was ik mij bewust – ook wanneer ik een kerkdienst bezocht – dat de mensen om mij heen bezig waren met de vraag of ik er wel bij mocht zijn. Voor de meesten in de kerk is hun aanwezigheid volstrekt vanzelfsprekend, maar nu besefte ik voor het eerst hoe het voelt om een vreemdeling te zijn. Het zijn die 'jij hoort er niet bij'-mechanismen in de kerk waarmee de vluchteling, de transgender, de homo wordt buitengesloten, en die haaks staan op de radicale inclusiviteit van de God over wie Jezus vertelt. Het ligt niet in mijn aard om als eerste de barricades te bestormen, maar dat heeft mij strijdbaar gemaakt.'

'De zelfdoding van mijn partner Marc, nu ruim vier jaar geleden, gaf aan mijn eenzaamheid de stem

van een rauwe oerkreet, van wanhoop en verdriet. Durf ik nog wel op het leven te vertrouwen? Het besef dat een ander een vreemde blijft, maakte mij huiverig voor een nieuwe relatie. Ik heb moeten leren leven met de angst de ander te verliezen, ook wanneer mijn vriend even de deur uit gaat om een boodschap te doen. Na een halfuur be kroop me dan toch de vraag: komt hij wel terug?

Toch heeft de pijn die ik door al die ervaringen heb gekend, nooit de overhand gekregen. Het heeft het geluk niet in de weg gestaan dat ik op andere momenten heb ervaren, bijvoorbeeld door de liefde van en voor mijn kinderen, mijn partners en mijn vrienden. Ik ben nooit boos geweest op het leven of op God. Ik omarm dat wat er op mijn weg komt. Volgens de overlevering heeft Freud eens gezegd dat hij mensen niet hielp gelukkig te worden, maar dat het al heel wat is als je gewoon alleen maar ongelukkig bent. De wetenschap dat ik – misschien ondanks alles – een gezegend mens ben, is voor mij genoeg.'

THEOLOOG EN POLITICUS

Ruard Ganzevoort (1965) werd geboren in Haarlem en groeide op in een gezin met vijf kinderen. Het werk van zijn ouders zorgde voor de nodige verhuizingen, onder meer naar Suriname. Hij omschrijft het kerkelijk milieu van zijn ouders als 'vrijzinnig gereformeerd', met een sterk maatschappelijke oriëntatie waarin het lidmaatschap van de PPR en de deelname aan een demonstratie tegen kernwapens even vanzelfsprekend was als de zondagse kerkgang. Ganzevoorts zoektocht naar een meer persoonlijke relatie met God leidde op zeventienjarige leeftijd tot aansluiting bij de Nederlands Gereformeerde Kerken. Na zijn studie theologie in Utrecht werd hij in 1987 predikant in Alkmaar en de Zaanstreek, later in Doorn. Daarna kreeg hij een aanstelling als universitair docent praktische theologie aan de Theologische Universiteit in Kampen (synodaal). Nadat Ganzevoort bekend had gemaakt dat hij met een man was gaan samenwonen, volgde in 2005 zijn ontslag als predikant. In hetzelfde jaar werd hij benoemd tot hoogleraar praktische theologie aan de Vrije Universiteit, waar hij sinds 2017 decaan is van de faculteit Religie en Theologie. In 2011 werd Ruard Ganzevoort lid van de Eerste Kamer voor GroenLinks. Daarnaast is hij onder meer lid van de raad van toezicht van KRO-NCRV.

Voor het laatst verlaten de katholieken de ruim bemeten Georgiuskerk, in november vorig jaar.

Terug in de ene dorpskerk

TEKST JAN KAS

BEELD NIEK STAM, FLIP FRANSSSEN,
RIJKSDIENST VOOR CULTUREEL ERFGOED

De rooms-katholieken van Heumen houden hun vieringen weer in de Sint Joriskerk, die ze na de Reformatie moesten afstaan. Hun Georgiuskerk werd noodgedwongen gesloten. Rooms-katholieken én protestanten in het dorp in het Rijk van Nijmegen zien het als een mooie kans voor meer oecumene.

De protestantse Joriskerk is intiemer. 'Je hoort elkaar beter meebidden dan in onze oude kerk, waar we met z'n dertigen heel verspreid zaten', bemerkte Fien Tax-van Duijnhoven (81), toen ze vanavond pastor Yves Mambueni Makiadi assisteerde bij de eucharistieviering. Maar liefst 32 jaar was Fien kosteres van de Georgiuskerk, het rooms-katholieke kerkgebouw aan het dorpsplein in Heumen. In november werd daar de laatste mis gevierd. Omdat kerkbezoek, kerkelijke betrokkenheid, inzet van vrijwilligers en financiën steeds meer terugliepen, besloot het bestuur van regioparochie De Twaalf Apostelen de kerk af te stoten. Dat moment zag Fien naderen. 'Kindervieringen, eerste communie, vormsel, ze vielen de laatste jaren allemaal weg. Er worden kinderen geboren, maar laten dopen is er voor de meeste ouders niet meer bij.' Echtgenoot Bart (81) beaamt dat. 'Aanwas is er, maar niet voor het geloof.'

nul komma nul

Opmerkelijk vonden Heumenaren het wel, dat juist de kerkgebouwen aan de twee uiteinden van de parochie – in Batenburg en Heumen – zijn gesloten. Alle vier kerken in Wijchen blijven open, voorlopig. 'Maar het is wel te begrijpen', vindt Fiens neef Edwin van Duijnhoven (50), 'als je keek naar de vitaliteit van onze geloofsgemeenschap.' Fien: 'Die was nul komma nul. Wie nu in het dorp het hoogste woord hebben over het dichtgaan van de Georgiuskerk, zijn veelal degenen die helemaal niet meewerkten aan de vitaliteit.' Fien heeft altijd in Heumen gewoond; ze herinnert zich nog goed dat de kerk in 1953 werd gewijd. 'Voor mij is de kerksluiting heel emotioneel. Met hart en ziel heb ik me voor de kerk ingezet. We hebben er zo veel beleefd. De kinderen zijn er ge-

doopt, deden er hun eerste communie, zijn er getrouwd. Het is niet anders. We hebben het onze kinderen goed voorgehouden; wat kun je er meer aan doen? Ik wil er geen ruzie over in het gezin. Soms gaan ze nog; onze kleinkinderen zijn gedoopt. Maar ze beleven de kerk heel anders dan wij. Ze geven er hun tijd niet aan.' Rob Danen (72), die de kandelaars in de kerk poetste, denkt er makkelijker over: 'Mij boeit het niet. De Joriskerk is ook mooi. De jeugd gaat niet meer naar de kerk. Dat weten we allemaal. Het is over.'

Dat nu in de Joriskerk – aan de overzijde van het dorpsplein – tweemaal per maand op zaterdagavond een mis kan worden gehouden, is een fijne oplossing, zegt Fien. 'Maar hoe moet het na coronatijd met de uitvaarten, met familie en iedereen uit het dorp erbij? Daar is deze kerk te klein voor.' Bart verduidelijkt: 'Heumen is een hechte dorpsgemeenschap en de ouderen die overlijden, komen uit grote gezinnen.'

Fien en Bart kwamen soms al in de Joriskerk. 'Ook op zondagochtend. Bij avondmaalsvieringen kregen we ook een stukje brood.' Volgens kerkenraadsvoorzitter Tineke Lodders-Elfferich kerken wel vaker rooms-katholieken bij de protestantse streekgemeente. 'Meestal mensen uit de omgeving die zich bij ons beter thuis voelen dan in hun eigen geloofsgemeenschap. Een theoloog van de Radboud Universiteit in Nijmegen preekt zelfs met enige regelmaat in onze diensten.'

Toen het parochiebestuur vroeg de Joriskerk te mogen gebruiken, hoefde de kerkenraad 'daar niet zo vreselijk lang over na te denken', aldus Lodders, voormalig landelijk voorzitter van het CDA. Met de afwijzing van 'de paapse mis' in de oude protestantse belijdenisgeschriften kan ze niets. 'De kern van het geloof in God en in Jezus komt overeen. Dat katholieken wat andere accenten leggen, is niet zoda-

ZONDAG

GELOVEN IN HEUMEN

Na de tweewekelijkse eucharistieviering wordt het Mariabeeld weer opgeborgen.

De katholieken vieren nu de eucharistie in de kleinere, intiemere Joriskerk.

nig bepalend dat ze niet in onze kerk hun missen zouden kunnen houden.’
‘Katholieken komen kerken bij ons’, meldde de protestantse gemeente in november op haar internet-site. ‘Hopelijk is het een aanleiding om meer oecumenisch te gaan samenwerken’, werd in het bericht eraan toegevoegd. Lodders: ‘Als je hetzelfde kerkgebouw gebruikt, ligt het in de rede dat je ook meer samen gaat doen. Dat vinden we prima.’ Er zijn al oecumenische diensten, bijvoorbeeld in de Vredesweek. ‘En samen met de rooms-katholieken in Malden houden we ’s winters lezingen met sprekers over algemeen-maatschappelijke onderwerpen gerelateerd aan kerk en geloof’, zegt Lodders. De vorige predikant, Derk Jan Deunk, die vorig jaar met emeritaat ging, was graag gezien bij de rooms-ka-

‘Vrijwel niemand is echt tegen de kerk.’

tholieke ouderenbond, waarvoor hij ook overlegingen verzorgde. Het schuttersgilde van Heumen kwam speciaal naar zijn afscheid om ‘de dominee van Heumen’ met hun vendels uit te zwaaien. Een nieuw initiatief was in december de kerstkuier, die Deunks opvolger Hermen Kroesbergen samen met pastor Yves had georganiseerd, als alternatief voor de kerstavonddienst, die wegens corona niet door kon gaan. ‘De rooms-katholieken hebben beter hun contacten in de lokale samenleving dan onze streekgemeente; zij hadden ervoor gezorgd dat ook de snackbar en de toneelvereniging mee zouden doen’, vertelt Kroesbergen. ‘Maar de wandeling met kleine groepjes langs diverse kersttafe-

relen in het dorp moest helaas om dezelfde reden worden afgelast.’
Priester Yves, sinds anderhalf jaar hier in de parochie, is blij met de goede verstandhouding. ‘We voelen ons hier welkom. Het gezamenlijke gebruik van één kerk zie ik als een goed getuigenis in de samenleving dat we als christenen allemaal familie zijn: Gods kinderen, broers en zusters. Dat de Joriskerk kleiner is, geeft aan de missen iets warms. Doordat we nu dichter bij elkaar zitten, kan het samen vieren meer beleefd worden. Verder is er geen verschil. Ook hier is de viering van begin tot eind rooms-katholiek. Bovendien, de kerk is niet het gebouw, dat zijn de mensen. Houd je de mis buiten op een parkeerplaats, dan is daar de geloofsgemeenschap van Heumen.’
Yves beseft dat de verhuizing een trieste aanleiding heeft. ‘Nu de meeste mensen niet naar de kerk of naar mijn spreekuur komen, ga ik hen opzoeken. Doorgaans willen ze best praten over religie en geloof, zo blijkt. Vrijwel niemand is echt tegen de kerk, maar als ik vraag waarom ik ze dan niet in de vieringen zie, krijg ik geen antwoord.’
Voor de parochianen die wel komen, maken de koster Hetty Martens-Poelen en Gerrit Laurant om de week op zaterdagavond de Joriskerk gereed. Ze voorzien de tafel in het liturgisch centrum van de juiste kleden en zetten de attributen voor de eucharistieviering klaar. Bij de ingang plaatsen ze een Mariabeeld, omringd door waxinelichtjes. ‘Deze ruimte is nu voor ons nog onwennig, maar het inrichten zal geleidelijk aan soepeler gaan’, verwacht Martens. Ook voor Van Duijnhoven, een van de jongste actieve parochianen (‘en ik ben vijftig’), wordt de gang naar de Joriskerk vanzelfsprekender. ‘We zijn onze vertrouwde plek kwijt, maar dat slijt wel. Als we vaker hier komen, wordt dit ook weer een vertrouwde plek.’

De Joriskerk in Heumen

‘JE MOET LATEN ZIEN DAT JE ER BENT’

De Joriskerk in Heumen (112 zitplaatsen) is sinds 1615 protestants. De protestantse gemeente is een regiokerk. Er wonen ook leden in Malden (de grootste woonkern), Overasselt, Nederasselt, Mook en Molenhoek. Vrijwel alle leden zijn ‘import’. ‘Al woon ik alweer een halve eeuw in Mook’, zegt voorzitter Lodders. Terugloop kent de gemeente niet echt. Het ledental blijft min of meer stabiel op 420; op zondag zijn er meestal tussen de 60 en 80 kerkgangers. Vergrijzing is er wel, erkennen Lodders en scriba Gerard Schoonderbeek. ‘Over tien jaar is er een hele lichterding weg. We hopen een levendige kerk te blijven. Daar moet je het nodige voor doen; een dienst op de zondagmorgen volstaat niet. Je zult de samenleving moeten laten zien dat je er bent. Daarom doen we bijvoorbeeld ook mee in de voedselbank.’
Heumen, Nederasselt en Overasselt vallen onder de rooms-katholieke parochie De Twaalf Apostelen, met het parochiecentrum in Wijchen. Malden, Mook en Molenhoek behoren tot de deels Nijmeegse parochie Heilige Drie-eenheid. De Georgiuskerk is verkocht aan een projectontwikkelaar. Die bouwt er appartementen voor senioren en starters in.

‘Voor de operatie dacht ik: als ik straks wakker word, zie ik Jezus staan, óf ik zie allemaal toeters en slangen aan m’n bed hangen. Ik hoopte gek genoeg op de toeters en slangen’

kinderboekenschrijver **Bert Wiersema** in *De Nieuwe Koers*, no10 / 2020

lees de eerste
**vier edities voor
slechts €8,-**

ga naar denieuwekoers.nl/nd

de nieuwe
KOERS
geloofwaardig opinieblad sinds 1969

ZATERDAG

NEDERLANDS DAGBLAD : 9 JANUARI 2021

4 : ZEVEN DEUGDEN

Gevoelig voor applaus

Filosoof Hans Harbers over liefde: 'Zo'n interview als dit, dat streelt mijn ego.'

12 : AUTOBIOGRAFIE

Lekker snel optrekken

Henri Elshouts eerste auto was een Seat Fura 900, voor 250 gulden overgenomen van een collega.

14 : RELATIES

Zij gelooft, hij niet

Wil kwam op latere leeftijd tot geloof. Haar man Anton is niet jaloers op wat zijn vrouw nu heeft ontdekt.

Kijk een fuut! Of is Hij het?

8: NATUUR

André Zwartbol gaat met een protestant, een jood, een katholiek en een moslim op zoek naar God in de natuur. 'In die fuut zie ik mijn medescheepsel.'

ZATERDAG

DE ZATERDAG VAN PIETER POORTMAN

*‘Als ik de brug naar IJburg
oversteek, heb ik er tien
kilometer op zitten’*

TEKST HARMKE ZONNEBELD BEELD JANETTA VERHEIJ

Als hij op zaterdag niet hoeft te werken als chirurg van het Dijklander Ziekenhuis in Hoorn neemt Pieter Poortman (51) graag de tijd voor een flinke wandeling door zijn woonplaats Amsterdam. Vooral tijdens deze lockdown wandelt hij heel regelmatig en zoekt hij het Flevopark in de buurt van zijn huis op. ‘Dat is natuurlijk geen bos of heide waar je uren kunt lopen, maar het is er heerlijk groen en het grenst aan het water. Als ik vervolgens ook nog de brug naar IJburg oversteek heb ik er voor ik het weet tien kilometer op zitten.’ Pieter woont aan de rand van Amsterdam-Oost samen met zijn vrouw en twee zonen. ‘Je merkt niet direct dat je in een hectische hoofdstad woont, ons huis had wat dat betreft ook in Amersfoort of Haarlem kunnen staan.’ Toch houdt Pieter ook van het drukke stadscentrum. ‘Toen het nog kon, bezocht ik met mijn museumkaart graag allerlei musea. Soms bekijk ik dan alleen één bepaald schilderij in het Rijksmuseum.’ Op zaterdag staat Pieter ook geregeld bij het voetbalveld om een van zijn zoons toe te juichen. ‘Als er competities zijn sta ik er elke zaterdag. Als mijn vrouw met onze oudste zoon meegaat, kijk ik bij onze jongste. Met die wedstrijden en het sociale gebeuren eromheen is mijn dag alweer een goed eind op weg.’ ◀

De lucht is geladen met verwarring

RINKE VERKERK

journalist en verhalenverteller

Je zou het niet zeggen als je me zag zitten in mijn pipowagen. Aan mijn bureau met pen-
nen en potloden, een plant en een thermos-
fles met thee. De lampjes aan, uitzicht op een
steeds donkerder wordende weide. Riethal-
men wiegend in de wind. Een kukelende
haan in de verte en het spijkerschort met
olieverfvlekken van mijn kantoorgenoot aan
de deur. Allemaal heel concreet en grijpbaar.
Zo ziet het er hier uit, en zo voelt het ook. Ik,
dit wagentje op wielen dat helemaal niet rij-
den kan, de dieren, boer Jan die altijd zomaar
kan binnenvallen, de moestuin van Joël waar
ik zo ongeveer in stap als ik de deur opendoe
en waar snijbiet en kool in staat. Het is hier
vredig en het is goed. En ik zou eindeloos
kunnen vertellen over poten en kluiten mod-
der en hoe alles wat je met je hoofd bedenkt
vorm kan krijgen in de grond.

Maar wat je dus niet zeggen zou als je me zo
zag, is dat ik maar moeilijk een kluit kan vin-
den om momenteel mijn poten in te planten.
Mijn voeten bungelen ergens boven de grond,
tenminste zo voelt het en dat gevoel buitelt
over allerlei andere gevoelens heen en mijn
hoofd hangt ergens in de lucht.

Ik heb terwijl ik schrijf op de achtergrond een
livestream aan met het Amerikaanse gevecht
om de staat Georgia. Vandaag wordt duidelijk
of de Republikeinen een meerderheid van ze-
tels behouden in het Senaat, of niet. Trump

zegt dat de Democraten frauderen met ver-
kiezingen. Niemand in de kranten die ik lees,
gelooft dat. En normaal gesproken is het dan
ook wel klaar. Maar voor het eerst in mijn le-
ven heb ik vrienden die ik als weldenkend
beschouw, zeer intelligent zelfs, die het wel
gelooven. Sterker nog, die mij vragen hoe het
kan dat ik dat als journalist 'in deze tijd' zelf
nog niet ontdekt heb.

Ik kijk nog eens naar de grafiekjes van een
zo'n vriend en het zegt me niks. De lucht die
ik inadem, voelt voor mij geladen met ver-
warring. Dit afgelopen jaar meer dan ooit.
Nooit heb ik het moeilijker gevonden om me-
zelf een weg te banen door de informatie de
me wordt voorgeschooteld, dan afgelopen jaar
met corona, de maatregelen, het vaccin, Ame-
rika, Black Lives Matter, artikel 23 ... alsof in-
formatie nog niet eerder zo emotioneel bela-
den is geweest als nu.

Ik weet eigenlijk steeds minder waar mijn
plek is in dat geheel. Ik voel dat het erg be-
langrijk is om de informatie die ik krijg beter
te leren checken. Kritisch te denken. Maar ja,
Lange Frans is er ook van overtuigd dat dit is
wat hij doet. Dus ja. Het is alweer avond en ik
ben thuis. Ik krijg een app. Of ik de bestor-
ming van Capitol Hill al heb gezien? Ga on-
line. Zie ... hoe omschrijf je dit ... chaos. Een
uiterlijk vertoon van wat ik zelf eigenlijk al
een poosje voel.

Een gesprek over de zeven deugden:
wijsheid, rechtvaardigheid, dapperheid, matigheid, geloof, hoop en liefde.

Clown, dominee en twijfelzaaier

TEKST HUGO DE BRUIJNE BEELD DUNCAN WIJTING

Hij was de jongste in een arbeidersgezin, werkte zich op in de wetenschap en sloot zijn carrière bewust af als schoonmaker.

Dienend, vanuit natuurlijke solidariteit met mensen aan de onderkant van de samenleving. Hans Harbers (66) is een tegendenker: 'Als mensen iets meer gaan twijfelen, ben ik tevreden.'

ZATERDAG

ZEVEN DEUGDEN

Hans Harbers: 'Twijfel is de kern van democratie: de mogelijkheid erkennen dat de ander misschien toch gelijk heeft.'

Matigheid

‘Zullen we als drie boerenzoons een ingezonden stuk in de krant schrijven dat we ons schamen voor onze boerenafkomst? We hebben het overwogen als broers tijdens de boerenacties tegen de stikstofmaatregelen van het kabinet. Ze reden hier in Groningen, in oktober 2019, met tractors als tanks door de binnenstad, over geparkeerde fietsen heen, en ramden de deur van het Provinciehuis. “We blijven hier tot we gelijk krijgen”, schreeuwden ze, “anders werkt de democratie niet.” Schande en een teken van onmatigheid.

Tijdens de eerste coronalockdown waren we als samenleving even van ons stuk, er groeide saamhorigheid. Maar al snel was daar weer dat onvoorstelbare dikke ik, een gebrek aan vertrouwen, in instituties (anders dan in het begin kan Jaap van Dissel van het RIVM het niet meer goed doen), in politici en in de rechtspraak. Rechtspopulisten versterken dat gevoel. Ik herken het van de vroegere kraakbeweging tijdens mijn studietijd. “Jullie rechtspraak is de onze niet”, zeiden de krakers. Daaraan heb ik zo’n hekel, want dan ondermijn je het samenleven. Debatteren is verworden tot vliegen afvangen – waar is er nog ruimte om te luisteren naar elkaar? De Franse filosoof Emmanuel Levinas had het inzicht dat je jezelf alleen leert kennen door de blik van de ander, zonder de ander besta je niet. Maar nu moet de ander worden weggesneden, als iets wat niet in het lichaam thuishoort. En dat lichaam kan van alles zijn: een volksidentiteit bijvoorbeeld, waarvan de ander geen deel mag uitmaken.

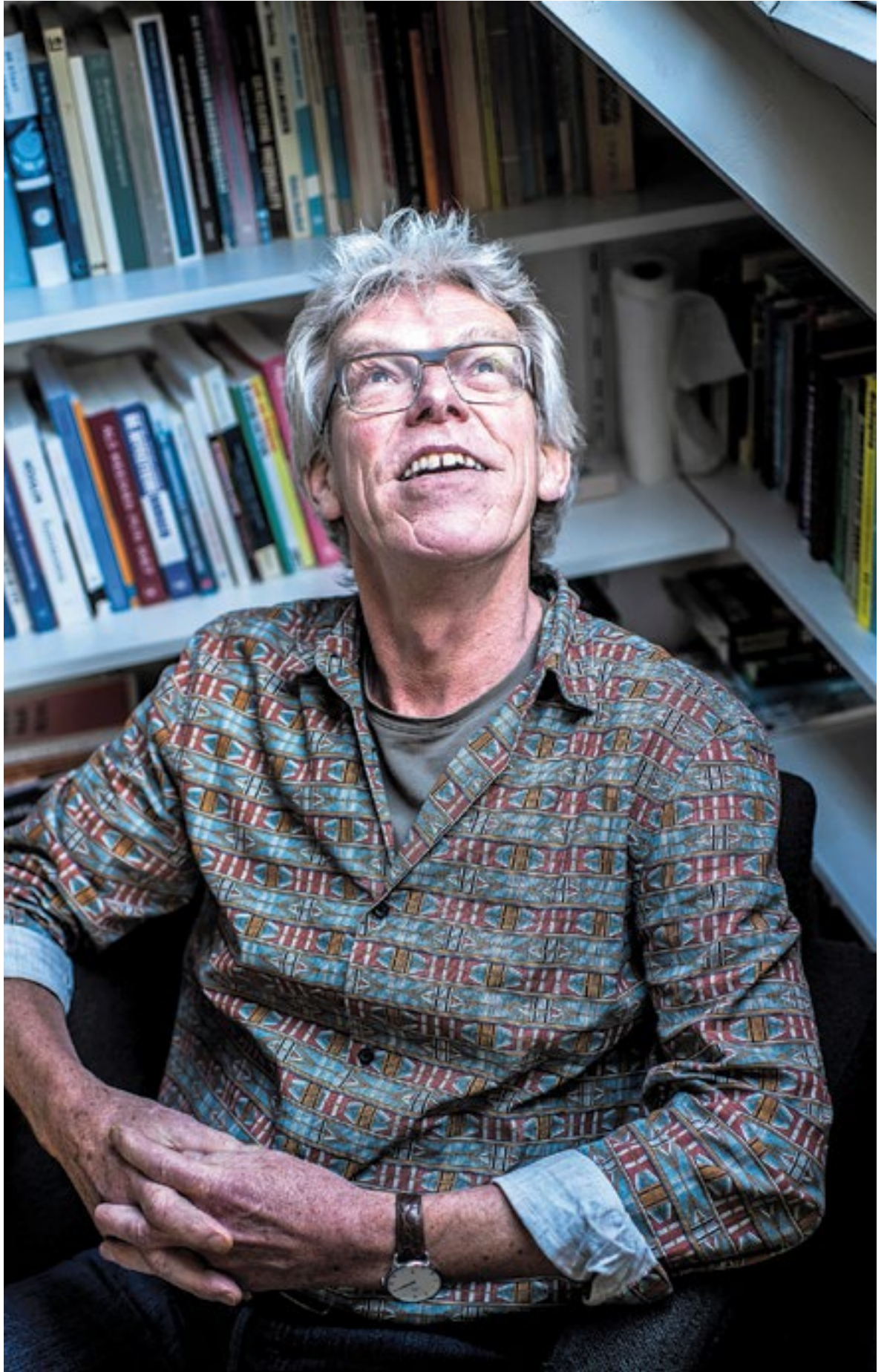
Er is veel onverschilligheid. Ik houd juist van scherpte, van debat. Jarenlang ben ik naast mijn werk op de universiteit als zzp’er debatleider geweest. Het meest tevreden was ik als mensen achteraf zeiden: “Het is toch ingewikkelder dan ik dacht.” Twijfel is de kern van democratie: de mogelijkheid erkennen dat de ander misschien toch gelijk heeft. Checks-and-balances vormen de geïnstitutionaliseerde vorm van twijfel in een democratie. Ik ben voor mildheid en houd niet van grote bekken. Wat mijn eigen matigheid betreft: die is er als het gaat om voedsel en winkelen. Ik koop eenmaal per jaar kleren (alles past in één keer) en begrijp niets van die volle winkelstraten in coronatijd. Maar als het gaat om sport ga ik uit mijn dak. En op een feestje ben ik niet matig met drank. Dan leef ik volop en zegt mijn vrouw: “Zullen we eens naar huis gaan?”

Liefde

‘In 2019 ben ik aan de Rijksuniversiteit Groningen vervroegd met pensioen gegaan. Ik wilde nog een jaar wat anders doen, iets concreet dienstverlenends. Want mijn werk aan de faculteit wijsbegeerte was misschien wel nuttig, maar zo indirect. Zouden er baantjes zijn voor mij waarvoor geen enkele scholing nodig is? Straatveger bij de gemeente had me wat geleden, met zo’n karretje door de stad. Ik had altijd al de gewoonte om bij ons in de buurt blikjes uit het groen te halen. Een beetje opgeruimde wijk is goed voor het collectief.

Maar het werd de zorg, een jaar lang heb ik bij mensen thuis schoongemaakt in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning. Ik wilde dienstbaar zijn aan de samenleving. De solidariteit met die mensen heeft met mijn afkomst te maken, wij zijn thuis arm geweest en het gebrek aan solidariteit in de academische wereld heeft me altijd gestoord. Dat schoonmaken was gewoon werk, maar ik zocht de connectie met mensen. Ik kwam eens bij iemand die eerst een heel gesprek met mij voerde en toen verklaarde: “Jij bent een goede jongen, nou mag je wel aan het werk.” Ik kwam bij een ander, waar het altijd een gigantische bende was. Daar kon ik hooguit opruimen, niet schoonmaken. Een geweldig leerproces was het: iemand accepteren zoals hij is, niet op mensen neerkijken, niet oordelen.

Mijn collega’s hadden verwacht dat ik over mijn ervaringen zou gaan schrijven. Had ik dat gedaan, dan had ik de mensen bij wie ik schoonmaakte toch tweederangs gemaakt. De verleiding is er wel: ik vind het nuttig dat anderen iets horen over die werkelijkheid, maar ben ook gevoelig voor applaus. Zo’n interview als dit, dat streelt mijn ego.

Hans Harbers: ‘Als het gaat om sport ga ik uit mijn dak. En op een feestje ben ik niet matig met drank.’

Een oom van mij zei ooit: “Die jongen wordt clown of dominee.” Dat had hij goed door, want die twee zijn ook een beetje uit op applaus en waardering. Na de moord op Pim Fortuyn heb ik in Groningen een debatcentrum opgericht, Dwarsdiep. Vaak was ik de gespreksleider. Ik genoot van die optredens op de Bühne.’

Geloof

‘Nadat mijn vader als pachtboer in Aalten moest stoppen, kocht hij een boerderij in Gieterveen, in de

Veenkoloniën. Een streek om triest van te worden: landbouwgrond, nat, kaal, eindeloos. Het platteland hoeft voor mij niet meer. Ik was de jongste van vier kinderen in een keurig synodaal-gereformeerd gezin. Mijn vader was altijd ouderling of diaken, en later mijn moeder ook. Mijn vader heeft het er onvoorstelbaar moeilijk mee gehad dat mijn oudste broer van het geloof viel, waarna de andere kinderen volgden. Mijn moeder heeft zich daar bij neergelegd. Later ontdekte ze dat haar kinderen ook zonder geloof het onderscheid tussen goed en

‘Biden heeft gewonnen en Baudet heeft zichzelf vernietigd, er is hoop!’

kwaad konden maken. Vroeger dachten veel gelovigen dat dat niet kon. “Als God dood is, is alles geoorloofd”, zegt een van de gebroeders Karamazov in de roman van Dostojevski. En dan is het antwoord: “Alleen een gelovige zegt zo iets.” Als humanisten stellen wij onze eigen normen van wat goed en kwaad is.

Wij zijn goed opgevoed, met ruimte om te verkennen binnen de kaders van het geloof. Onze neven en nichten kwamen graag bij ons: “Bij jullie ouders kun je discussiëren en vrijuit denken.”

Ikzelf ben langzaam maar zeker het geloof kwijtgeraakt. Toen het mij verboden werd in onze kerk een verkiezingsposter op te hangen van de PPR, naast de ARP-poster die er hing, raakte dat bij mij een zenuw. En nog kan ik er boos van worden: mensen die denken dat ze de waarheid in pacht hebben. Als er dwang bij komt, jaag je je kinderen weg bij het geloof. Later voelde ik hetzelfde bij de marxisten en communisten in Groningen. Ik werd door hen voorgedragen voor de faculteitsraad, maar er móést wel unaniem gestemd worden. “Neem dan maar een robotje mee”, zei ik, en bedankte voor de eer. Dwarsdenken heeft er altijd ingezet op mij.

Jaren later, bij Dwarsdiep, maakte ik kennis met een protestantse dominee. Vrouw, lesbisch in een PKN-kerk vol GroenLinks-stemmers. Ik merkte dat daar veel meer twijfel bestond dan bij menige andere groep. Met zo’n kerk en zo’n geloof heb ik weinig moeite. Dan wil ik samen op zoek naar goed en kwaad in deze wereld en doet het er niet toe of je dat doet met een godsbegrip of vanuit humanistische idealen.’

Gerechtigheid

‘Als arme keuterboer bespoot mijn vader de aardappelen vanuit een giftank op zijn rug, zonder bescherming. Hij heeft zich letterlijk doodgewerkt en stierf veel te vroeg. Van onrecht word ik boos, dan kom ik in opstand. Dat begon al in de derde klas van de middelbare school (ik was nog heel klein van stuk), toen een docent zich zeer onheus opstelde tegenover medeleerlingen. Ik nam het voor ze op en was trots op mezelf. Later vertaalde zich dat in ergernis over ongelijkheid en achterstelling. Ik strijd voor mensen, niet door over of namens hen te spreken, maar door ze zelf een stem te geven. En ik word pissig als iemand me mijn stem afneemt. Ik weet nog hoe een paar mensen uit onze buurt zich opwierpen als wijkvertegenwoordigers. Een van hen presenteerde zichzelf als voorzitter van de wijkvereniging. Er was helemaal geen wijkvereniging en die eerste avond stond ik op en zei: “Daar is de keizer zonder kleren aan! Je spreekt helemaal niet namens mij.” Het kwam wel weer goed tussen ons, maar ik kan slecht tegen zulk machtsoptreden. Ik kan verbaal snel de fout in gaan en persoonlijke relaties op het spel zetten. Mijn vrouw moet me terechtwijzen: “Zeg dat nou niet zo.”

Dapperheid

‘Had ik in de Tweede Wereldoorlog geleefd, dan was ik niet in het verzet gegaan. Ik zou mijn mond niet kunnen houden en iemand verraden. Wie mij kennen zeggen: “Aan jouw lichaamstaal kun je precies

zien hoe je ergens over denkt.” Een katholiek als mijn vrouw zou het goed gedaan hebben in het verzet, katholieken kunnen beter liegen. Mijn vrouw vindt mij dogmatisch, een beetje die gereformeerde steilheid. Ik heb door haar geleerd pragmatischer te worden.

Dapperheid is zo contextgevoelig. Ik heb de Elfstedentocht uitgereden, dat vind ik wel dapper. Ontslag nemen van de universiteit en schoonmaakwerk gaan doen was in cultureel opzicht ook dapper (al was het in financieel opzicht een keuze vanuit een luxepositie). Maar toch: dapperheid is vooral iets dat je anderen toedicht – niet jezelf.

Ik vind anderen vaak dapperder dan mezelf. Bijvoorbeeld politici, zij leiden in deze tijd zo’n hondenbestaan. Opkomen voor de publieke zaak en dan keihard worden afgebrand. Wie onbaatzuchtig ergens voor gaat – mensen in de zorg, vrijwilligers – is dapper.’

Hoop

‘Biden heeft gewonnen en Baudet heeft zichzelf vernietigd, er is hoop! Het zijn toch mensen, net als Pim Fortuyn destijds, bij wie iets hapert. Ik hoop dat uiteindelijk toch de open liberale democratie overeind blijft en zich wereldwijd verspreidt. Dat die hype van “ik heb gelijk en grote bekken” overgaat. Bij veel studenten heb ik hoop gebracht. Ik begeleidde ze bij hun scripties en stages, en na die paar jaar dacht ik: yes, ze zijn volwassen geworden. Ze voelden zich gezien door mij. Mijn eigen studietijd is ook heel vormend geweest. Ik was 17, kwam van de middelbare school in Stadskanaal waar ik me altijd een boerenlulletje had gevoeld samen met de andere boerenzonen in één klas. Ik ging op kamers wonen in Groningen na de zomer waarin mijn vader was gestorven en mijn moeder noodgedwongen het boerderijtje moest verlaten, met alle ellende van dien. Ik moest als het ware opnieuw leren leven.

Ik studeerde sociologie, nam deel aan heftige discussies, ruziede met de communisten en werd docent bij de faculteit wijsbegeerte. In 2012 keerde ik me af van de academische filosofie, die alleen nog maar bezig was haar interne vragen te beantwoorden over interpretaties van interpretaties, in artikelen die alleen gelezen werden door drie andere filosofen ergens in de wereld. Immanuel Kant zou nu geen hoogleraar kunnen worden, want hij schreef alleen maar boeken – en dat telt niet meer.

Ik zie filosofie als een gereedschapskist, waarin allerlei concepten zitten waarmee je de wereld ingaat om problemen te tackelen. Soms heb je een hamer nodig, soms een schroevendraaier of een zaag. Maar die academici zaten alleen nog maar in die gereedschapskist en vergaten de wereld in te gaan.

Dat is wat ik mijn studenten wel leerde. Andere begeleidende docenten wilden hen toch bij voorkeur in hun eigen onderzoek persen. Ik vroeg hen: waarover wil je het hebben? Soms wist ik er niks van, maar ik wilde geen *control freak* zijn en al hun literatuur kennen. Laat ze maar op hun eigen manier met die gereedschapskist aan de slag gaan. Een voorbeeld is een reformatorische student die onderzoek deed naar de samenvoeging van het zeer reformatorische Rijssen en het nauwelijks religieuze Holten. Hij gebruikte allerlei filosofische concepten om te reconstrueren hoe dat gegaan was en advies te geven hoe die twee culturen konden samengaan. Voor mijn persoonlijke leven hoop ik op gezondheid in goede relatie met mijn vrouw. Het is vreemd hoor, vroeger praatte je met vrienden over de kinderen en de opvoeding, nu gaat het gesprek eerst over kwaaltjes en die knie die niet meer wil. We lijken wel een bejaardenclub.’

Wijsheid

‘De wijsheid dat je de wijsheid niet in pacht hebt, daar houd ik van. Ik heb soms het idee dat in kerken meer wordt getwijfeld dan onder anti-gelovigen. Onder hen heerst nogal eens het dogmatisme van de atheïst. Dat zijn verdedigers van een keiharde wetenschappelijke waarheid. Ik ben een postmodern denker en stel de wetenschappelijke waarheid zelf ook ter discussie.

Om die reden ben ik wel uitgenodigd op debatavonden van SGP-jongeren. Ze dachten dat ik door mijn opstelling als wetenschapsfilosoof juist weer ruimte zou creëren voor hun religieuze waarheid. Ik hield ze weliswaar mijn verhaal voor over de relativering van de wetenschappelijke waarheid – hun vijand – maar daagde ze vervolgens uit om ook hun religieuze waarheid zo te onderzoeken.

Als ik mensen met het pistool op de borst vraag te kiezen tussen democratie of waarheid, kiezen studenten veelal voor wetenschappelijke waarheid en gaan ouderen eerder voor democratie. Ze zijn wijzer geworden omdat ze twijfel kennen.

In de waarheid als persoon, Jezus, die je op het pad van de waarheid zou kunnen volgen, geloof ik niet. Die hele riedel -daarmee heb ik niks. Ik haal houvast uit mooie dingen die wel goed gaan en uit de verbinding met andere mensen.’ ◀

DENKEN EN DEBATTEREN

Hans Harbers (boerenzoon, geboren in Aalten, 1954) is socioloog die aan de Rijksuniversiteit Groningen filosofie doceerde. Na zijn studie aan dezelfde universiteit promoveerde hij in 1986 op de relatie tussen wetenschap en politiek.

In 2019 ging hij met vervroegd pensioen om nog een jaar bij mensen thuis als schoonmaker te kunnen gaan werken in het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning.

Van 2002 tot 2017 was hij gespreksleider in het Groningse debatcentrum Dwarsdiep en hij laat zich ook inhuren als spreker en leider van andere maatschappelijke debatten. Hij omschrijft zichzelf als meedenker, tegendenker, dwarsdenker en losdenker.

Hij is ruim veertig jaar getrouwd, heeft twee kinderen en woont in de stad Groningen in een middenwoning aan het Eemskanaal.

André Zwartbol schrijft over ontmoetingen in de buitenlucht

BEELD ANKE KNAPPER

God zien in de natuur. Hoe kijken een protestant, een jood, een katholiek en een moslim daarnaar? Met alle vier loop ik vier weken een stukje van het 'Pelgrimspad' – een langeafstandswandeling van Amsterdam naar Maastricht. Vandaag wandel ik met de katholieke Marjolein Tiemens (56) vanaf Den Bosch richting Cromvoirt.

Een vre

Marjoleins dochter Annemoon (20, bioloog in opleiding, enthousiast lid van Jongeren in de Natuur) loopt ook mee. Al betekent wandelen met biologen, zo leer ik vandaag, vaak stilstaan. 'Als je stilstaat, zie je wat', krijg ik te horen. Wat dan ook gebeurt. In de berm, bij een struik. 'Wat is dit? Wat denk jij? Is dit een mannetjesstruik?' De verrekijkers bungelen om hun nek. 'Mijn moeder was net zo', vertelt Marjolein als we de hertogstad achter ons laten. 'Ze vertelde altijd verhalen over wat we om ons heen zagen. Mijn vader was vogelaar. Hij liep vaak een stuk achter ons, en waren hem nogal eens kwijt. Dan stond hij weer uren door zijn kijker te turen. We hadden als gezin een herkenningsfluitje om hem te laten weten dat hij weer moest aansluiten.'

U vertelt zelf ook graag. In uw parochie in Driebergen bent u lekenvoorganger. Gaat het dan vaak over de natuur?

'Ja, ook daar. Ik vertel dat we God kunnen ontmoeten in de natuur, als je openstaat voor verwondering, gevoel voor ontzag hebt, voor mysterie. Dat het gaat om dankbaarheid.'

Marjolein zette zeven jaar geleden de site Groen Geloven op, waar ze ervaringen deelt over hoe je als gelovige duurzaam kunt leven. 'In de 25 jaar ervoor ben ik werkzaam geweest in de plantenveredeling. Door de biotechnologie raakte ik gefascineerd door het wonder dat uit één enkele plantencel een volledige nieuwe plant kan groeien. Die fascinatie is er vandaag nog steeds. En zeker niet alleen voor planten. Ze wijst naar

gdekreet bij gal op een eikenblad

een stel aalscholvers die op een een rij palen in de rivier de Dommel zitten. 'Ik kijk ze aan als medescheepselen. Net zoals ik naar die fuut keek, die net onder water dook. Dan denk ik: hoe zou het onder water zijn, want daar zit nog een hele wereld. Ook daar kan ik me over verwonderen.'

Ziet u, ook door alles wat u als bioloog weet, God beter terug in de natuur?

Ze zoekt even naar woorden. 'Nee, het is meer het gevoel van Zijn aanwezigheid. Noem het ontzag of mysterie. Dat zit zowel in die boom daar, als in de brandnetelhaar die ik onder de loep houd. Het is de combinatie van inkeer naar binnen en de grootsheid om je heen. Ja, dat is het. Zoals in *Het lied van Gods aanwezigheid* van Huub Oosterhuis: Gij zijt in alles diep verscholen, in al wat leeft en zich ontplooft. Diep verscholen dus, niet direct zichtbaar.'

brandnetels

'Ik ben steeds meer gaan beseffen hoe alles in de natuur samenhangt', zegt ze terwijl ze haar handen boven haar ogen houdt omdat de zon laag staat. 'Ik wil me daarom ook niet verheffen boven andere schepsels. Het zijn uiteindelijk eencellige bacteriën geweest die complexer leven op aarde mogelijk hebben gemaakt. Wij leven bij de gratie van het al het groen.'

'Als planten stoppen met het omzetten van water en CO₂ in suikers, dan kunnen mensen niet meer leven', vult Annemoon aan. Ze buigt zich over een paar brandnetels en keert de blaadjes om. 'Zie je wat?', vraagt haar

moeder. 'Nee.' 'Wat zoeken jullie?', vraag ik. 'Gallen.' Ik merk dat ik bijgepraat moet worden, want dat zegt me even niks.

Gallen blijken woekerweefsel van een plant te zijn, die ontstaan nadat een insect een eitje in de plant heeft gelegd. Een gal vormt een veilig huis en voedsel voor de larve als die uit het eitje komt. Gallen kunnen in veel vormen en afmetingen en op verschillende planten voorkomen.

Een paar meter verderop komen moeder en dochter er niet helemaal uit als ze een distel met bladeren met een vreemd wit patroon zien. Komt het door een larve van een mineervlieg of hoort het bij de plant? De voorlopige conclusie is dat het wit bij de plant hoort en de distel waarschijnlijk is overgewaaid vanuit een tuin. Marjolein: 'Ook als je het niet weet, kun je je verwonderen.' Thuisgekomen wordt het nog wel even opgezocht. Het bleek een mariadistel te zijn. Volgens een legende zou het wit van de melk van Maria zijn.

Het is prachtig langs het afwateringskanaal van Den Bosch naar Drongelen. Goudgele blaadjes dwarrelen in de wind en eindigen in het water. Marjolein: 'Het is met God in de natuur net als met de wind. Je ziet wat het teweegbrengt, je ziet overal sporen, maar God zelf zie je niet.'

We steken de straat over en volgen de rood-witte stickers van de Pelgrimsroute. 'Ma, zie je dat goudhaantje?' Marjolein richt haar verrekijker op de bomen, maar het kleine vogeltje houdt zich onzichtbaar.

Voelt u zich pelgrim in dit leven?

'Dat hangt ervan af wat je onder een pelgrim verstaat. Ik probeer in het hier en nu zo veel mogelijk mijn bijdrage te leveren aan het koninkrijk van God. De route is voor mij belangrijker dan de bestemming. Eeuwig leven? Ik heb er eerlijk gezegd geen beeld bij. Ik kan het me niet goed voorstellen. Misschien is het doorgeven aan mijn kinderen van wat ik denk dat het goede leven is, hier onderdeel van.'

In het talud van een drukke weg houden we halt. 'Dit moet, als het straks voorjaar is, een mooie bloeiende berm zijn.' Met een aandachtige blik naar beneden wisselen de vrouwen namen van plantjes uit en leggen mij uit wat het verschil is tussen een ooievaarsbek en een reigersbek. Die eerste, zo leer ik, heeft meer handvormige blaadjes, want die handjes zijn nodig om kinderen te dragen. 'Snap je?' Ik knik. Ooievaars brengen kinderen. Daar hoeft je geen bioloog voor te zijn ... 'Ja, zo onthoud ik dat', zegt Annemoon lachend. Ze wijst me ook nog even op de bijvoet, een plant die de Romeinen ooit naar ons land brachten. Ze stopten het in hun sandalen tegen blaarvorming. Vandaar dus die naam.

Het valt Annemoon op dat veel hulst geen bessen heeft, maar wel hele kleine knopjes in trosjes. Ze plukt er eentje. Met haar vinger maakt ze het open en leent de loep van haar moeder. 'Ik zie alleen meeldraden en geen stamper.' Dan zou het een mannetje moeten zijn. De vraag is nog even of er toch zowel mannelijke bloemen als bessen (vrucht van de vrouwelijke bloem) aan een struik kunnen

zitten. Wikipedia geeft uitkomst. Hulst is tweehuizig. Er zijn mannetjesstruiken en vrouwtjesstruiken.

Omdat Marjolein en haar dochter na een paar uur lopen nog geen gallen gezien hebben, klinkt er een heus vreugdekreetje als ze onder een eikenblad opeens wat zien. Daar kunnen ze zitten. Aan de onderkant. Ik krijg de loep aangereikt om ook te kijken. Wat ik zie, is niet spectaculair te noemen, maar het feit dat ik er nog nooit van gehoord had en ook niet wist hoe ze 'werkten', zorgt er toch voor dat ook ik er met voldoening en verwondering naar kijk.

► **Meer lezen? Ga naar nd.nl/genieten-van-groen. Tips en reacties? Mail naar zwartbol@nd.nl**

Marjolein Tiemens

De winnaar: het madeliefje.

Winter deert bloemen niet

TEKST JEAN-PIERRE GEELLEN / VK BEELD ISTOCK

Tip tegen de winterdip: de natuur staat volop in bloei. Met dank aan de warme winters. De deelnemers aan de jaarlijkse ‘Eindejaars Plantenjacht’ riepen het madeliefje unaniem uit tot winnaar.

De bijna negenhonderd tellers die vorige week meededen aan de jaarlijkse ‘Eindejaars Plantenjacht’ van onderzoeksinstituut Floron noteerden maar liefst 624 verschillende soorten winterbloeiers op hun zoektochten. Daarmee is dit seizoen het tweede topjaar, achter 2015, toen 735 soorten werden geteld.

De meest getelde bloeiende plant is het madeliefje, de Bohemian Rhapsody van deze eindejaarslijst: sinds de eerste telling in 2013 is het plantje stevast goed voor de topnotering, ruim 1.300 keer geteld. Ook nummer 2 op de eindlijst, straatgras, is een oude bekende. Opvallender noemt Stef van Walsum, projectmedewerker van Floron, de nummer 3: het klein kruiskruid. ‘Die stond meestal op plaats 6 of 7, maar is erg in opkomst. Dat die dit jaar zoveel in bloei is gezien, is echt heel opmerkelijk’, aldus Van Walsum.

De top 3 wordt gevolgd door respectievelijk vogelmuur (een eenjarige uit de anjerfamilie) en het herderstasje (een kruisbloemige die vaak wordt beschouwd als ‘onkruid’).

Opvallende stijger in de lijst is ook de Canadese fijnstraal, die 797 keer werd gezien. De soort komt van oorsprong uit Noord-Amerika en is in de achttiende eeuw ingeburgerd. Sindsdien neemt die sterk toe in Europa.

stadsplanten

De meeste planten uit de top 10 zijn stadsplanten. Net als mensen lijken wilde planten ook de stad op te zoeken. Daar is meer warmte en beschutting dan in de wilde natuur, waar je volgens Van Walsum na een uur wandelen nu hooguit zo’n vijf verschillende bloeiers aantreft. ‘In de stad vind je er al snel een stuk of dertig, vooral tussen stenen en op omgewoelde stukjes grond.’

De Plantenjacht wint aan populariteit: dit jaar wandelden negenhonderd tellers (honderdvijftig meer dan vorig jaar) tussen Kerst en 3 januari hooguit een uur in een gebied naar keuze en leverden hun gegevens aan Floron. De onderzoeksinstantie gebruikt de gegevens uit deze ‘burgerwetenschap’ om analyses te maken van klimaat effecten op planten.

vroegeling

De reden van het groeiende aantal winterbloeiers laat zich raden: de warme winter, ofwel het uitblijven van serieuze (nacht)vorst tot nu toe, net als in 2015. ‘Daardoor zijn veel planten gewoon doorgedaan met bloeien’, aldus Van Walsum. Het is ook de reden waarom al veel voorjaarsbloeiers werden gezien, zoals het sneeuwkllokje, speenkruid en vroegeling.

De grote vraag is of dat erg is, voor de plant in het bijzonder of voor de natuur in het algemeen. ‘Dat weten we nog niet zo goed’, erkent Van Walsum. ‘We zijn geneigd te denken dat een plant in het voorjaar een achterstand oploopt wanneer die in de winter nog zoveel energie heeft verbruikt. Maar tot nu toe merken we dat nog niet in de waarnemingen. We zien nog geen nadelen voor de afzonderlijke planten.’

Bij klimaat effecten horen wel altijd verliezers. Van Walsum: ‘Planten als Zweedse kornoelje of de kleine keverorchis waren al zeldzaam, hooguit te zien op de Waddeneilanden of in Drenthe, maar die hebben het inmiddels te warm gekregen hier.’

Wie winterbloeiers wil zien, moet er oog voor krijgen. Niet alle planten staan in vol ornaat te pronken met een grote felgekleurde bloem. ‘Veel planten zien er in de winter wat verfromfaaid uit’, zegt Van Walsum. ‘Pas als je goed kijkt en voorzichtig een beetje peutert, zie je kroonbladeren zitten en blijken ze te bloeien. Het zijn vaak kleine plantjes, zoals straatgras, die je gemakkelijk over het hoofd ziet.’

De ‘beste’ teller noteerde in Hoek van Holland 77 winterbloeiers. De resultaten van de ‘Eindejaars plantenjacht’ staan op Floron.nl. ◀

Straatgras

Opvallende stijger: Canadese fijnstraal.

ROMAN

Dan klopt ene Paulus op hun deur

Dochter van Rome
Tessa Afshar (vert. Lia van Aken).
Uitg. KokBoekencentrum, Utrecht 2020.
352 blz. € 22,99

De Romeinse Priscilla speelt de hoofdrol in *Dochter van Rome*. In de eerste eeuw na Christus maakt deze generaalsdochter kennis met de Jood Aquila van Pontus. Hij is door zijn vader onterfd, omdat hij volgeling is van Yeshua en heeft de wijk genomen naar de hoofdstad van het keizerrijk. Ontmoetingen in de synagoge leiden ertoe dat Aquila en Priscilla steeds meer naar elkaar toegroeien, en vooral groeien in het geloof. De jonge vrouw draagt echter een afschuwelijk geheim met zich, dat echte levensvreugde wegneemt. Als keizer Claudius de Joden laat verbannen uit Rome, moet het paar de wijk nemen naar Korinthe. Daar dreigen ze elkaar geestelijk kwijt te raken. Heeft de Heer hen aan hun lot overgelaten? Dan klopt op een goede dag ene Paulus van Tarsus op hun deur.

Tessa Afshar heeft inmiddels ook in ons land naam gemaakt met haar romans over personen uit de Bijbel. Dit nieuwe verhaal is zeer de moeite waard: het leest als een trein, is spannend, romantisch en brengt op een prachtige manier de Blijde Boodschap. ◀

TEKST Marianne Hoksbergen

ROMAN

Impact van de oorlog op het dagelijkse (kinder)leven

Een nieuw begin
Ellie Dean (vert. Yolande Ligterink). Uitg. De Fontein, Utrecht 2020. 345 blz. € 19,99

Als in 1939 Engeland de oorlog verklaart aan Duitsland, worden talloze kinderen uit de hoofdstad geëvacueerd naar het Britse platteland. Zo ook de 16-jarige Sally en haar broertje Ernie, gehandicapt als gevolg van polio. Hun vader is zeeman en hun drankzuchtige, hoerige moeder Florrie is de naam 'mama' niet waard. In *Een nieuw begin* vertelt Ellie Dean hoe de kinderen in de kustplaats Cliffhaven een warm onthaal krijgen in het gezin van Peggy en Jim Reilly. Sally krijgt een baan in de plaatselijke kledingfabriek en kan eindelijk de zorg voor haar broertje delen met Peggy. Bovendien leert ze de liefde kennen. Dan breekt de oorlog in alle hevigheid los en ook Cliffhaven is een doelwit van de Duitse Luftwaffe. Tot overmaat van ramp verschijnt plotseling een vloekende Florrie op het toneel.

In deze roman, die niet vrij is van onparlementair taalgebruik, laat de auteur zien hoe groot de impact van WO II was op het dagelijkse (kinder)leven in Engeland. Een makkelijk leesbaar, toegankelijk verhaal, dat komend voorjaar een vervolg zal krijgen. ◀

TEKST Marianne Hoksbergen

GADGET

Je eigen champignons kweken

Kweekset 3 liter, € 5,95
minichamp.nl

Thuis kan er meer dan je denkt, ontdekten we in het afgelopen coronajaar. Dat geldt ook voor paddenstoelen kweken. Bij shiitake en oesterzwammen weten veel mensen dat wel, maar ook champignons kunnen thuis groeien. Je kunt de steeltjes van champignons uit de winkel afsnijden en deze in een pot met circa 2 centimeter natte grond op een donkere plek zetten. Als de omstandigheden qua luchtvochtigheid en temperatuur goed genoeg zijn heb je na enkele weken nieuwe paddenstoelen. Vermeng je de aarde met kofiedik dan bemest je ze en groeien ze beter. Je kunt het jezelf ook makkelijker maken door een kweekpakket te kopen. Hierin zitten geen steeltjes, maar doorgroeide compost met sporen. Een champignon plant zich voort via sporen. MiniChamp uit Horst (Limburg) is een van de aanbieders. 'Met dit kweekcelletje boots je een professionele kwekerij na', vertelt woordvoerder Jan Koot. 'We ontwikkelen het zo dat je makkelijk thuis de luchtvochtigheid en CO₂ kunt regelen. Bij de ontwikkeling putten we uit onze eigen ervaring. We hebben zusterbedrijven waar we elke week ruim 90 ton champignons kweken voor de versmarkt.' Er zit een duidelijke handleiding bij.

Nu kinderen door de lockdown niet naar school gaan, kunnen ze thuis stap-voor-stap ervaren hoe schimmel (mycelium) uitgroeit tot paddenstoelen. In de verpakking zit compost en dekaarde. Als de compost wit doorgroeit met schimmel pak je de zak dekaarde en prikt er gaten in. Je opent de zak nadat je deze 30 minuten in 1 liter water hebt gelegd. Verdeel de dekaarde over de compost. Zet de bak 5 tot 8 dagen met gesloten deksel in een ruimte van 20 tot 25 °C. De schimmel groeit door de laag dekaarde naar de oppervlakte. Is deze met wit pluis begroeid, dan open je de luchtgaten in de deksel. De bak plaats je in een ruimte van 15 tot 18 °C. De dekaarde mag niet uitdrogen. Maar overdrijf niet: champignons zijn geen waterlilies. Oogst ze niet als wortels die je uit de grond trekt, maar als pompoenen die je vastpakt en losdraait. Interessant: als je alles geoogst hebt, verschijnen er na een week nieuwe. Dit proces herhaalt zich 3 tot 5 keer. De champignons die ik kweekte, hadden een volle smaak. Ze werden twee keer zo groot als die in de supermarkt. Paddenstoelen zijn een prima vleesvervanger. Probeer eens boerenkool met champignons in plaats van worst. ◀

TEKST Rosanne de Boer

PODCAST

BN'ers over hun leven zonder alcohol

Eerlijk over alcohol. Te beluisteren via de Podcast App en Spotify.

In de vijfdelige podcastserie *Eerlijk over alcohol* vertelt presentator Koos van Plateringen niet alleen over zijn eigen drankprobleem, maar gaat hij ook in gesprek met zijn oude verslavingscoach en vertelt hij hoe zijn leven positief is veranderd sinds hij niet meer drinkt. Met minder alcohol is het leven minstens zo leuk, vindt hij. De presentator gaat ook in gesprek met andere bekende Nederlanders over de rol van alcohol in hun leven. Zo vertelt actrice Sarah Chronis dat ze een aantal jaren geleden besloot helemaal geen alcohol meer te drinken, een keuze die haar veroordelende reacties opleverde uit haar omgeving. Met deskundigen bespreekt Van Plateringen de gevolgen van het nuttigen van alcohol. De podcast is gemaakt in samenwerking met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Elke aflevering duurt zo'n dertig minuten. ◀

TEKST Harmke Zonnebeld

APP

Geluiden van kantoor voor thuiswerkers

MyNoise. Gratis te gebruiken via www.mynoise.net en te downloaden op je smartphone. Geschikt voor iOS en Android.

De app myNoise bestaat al langer, maar heeft sinds kort een leuke toevoeging voor thuiswerkers die de vertrouwde geluiden van hun kantoorwerkplek missen. De update Calm Office laat kantoorachtergrondgeluiden horen, bijvoorbeeld voor mensen die vanwege het coronavirus thuiswerken en het daar veel te stil vinden. De update bevat verschillende soorten kantoorklanken zoals kletsende collega's, het blazen van de airco en getyp op toetsenborden. Gebruikers kunnen zelfs proberen hun eigen vertrouwde kantooromgeving na te bootsen door het geklets van collega's harder of juist zachter te zetten. Hetzelfde geldt voor het geluid van de airco, printer en kopieermachine. Zelfs het getik van de klok kun je dimmen of harder laten klinken. Zo mix je net zolang tot het bijna voelt alsof je op je eigen kantoorwerkplek bent. ◀

TEKST Harmke Zonnebeld

Henri bij zijn laatste auto-van-de-zaak, een VW e-Golf.

De zoektocht naar oude beelden van zijn auto's was ontnuchterend voor Henri Elshout (46) uit Ede. 'Waar m'n vrouw wel eens klaagde dat ze haast niet op vakantiefoto's staat, kwam ik haar in het archief toch nog heel vaak tegen – maar mijn auto's bijna niet.'

Terwijl hij wel altijd van zijn rijdende viervoeters genoten heeft. Te beginnen met dat epische eerste bakje in Zaandam: de Seat Fura 900, voor 250 gulden overgenomen van een collega. 'Ik choqueeerde er graag omstanders mee door hem, vol met vrienden, te parkeren waar het net niet paste – schurend langs een boom bijvoorbeeld. Dan hadden we in het weekend weer wat om uit te deuken, erg leerzaam. Ook sleuteltje 10 en 13 gingen standaard mee, voor het bijstellen van de ontsteking.'

Omdat hij voor zijn baan bij een machinefabrikant heel Europa door moest, kreeg hij van de baas de zakelijke Toyota Corolla mee naar huis. 'Van bijtelling had nog niemand gehoord dus dat was prettig rijden. En hard: 190 kilometer per

'Hij had een afschrijving van 200 euro per jaar – vochtvreeters niet meegerekend, haha.'

uur vertelde de Franse gendarmerie mij – de florijnen voor die boete kwamen helaas wel uit m'n eigen zak.

Van de Mondeo die volgde, werd ik – behalve van de voorruitverwarming – niet warm dus zo snel de bijtelling kwam, ging ik weer terug naar een eigen auto: een superfijne Mazda 626. En toen doorgespaard voor een hele mooie Golf II TDI: brede banden met velgen, goeie radio, trekhaak in Hammerite Blue en superfijn schakelen! Totdat een bijna honderdjarige op een regenachtige tweede paasdag in Zaandam compleet door rood over de kruising ging en ik op een gietijzeren paal belandde. Dankzij de allriskverzekering kon ik de Volvo S40 kopen. Ook een plaatje: paars, met mooie bekleding en nep-houten afwerking.'

joekel van een achterbak

'Je maakte er kennelijk indruk mee want net in die periode leerde ik mijn vrouw kennen. Zij woonde in Drenthe en met al die toegenomen kilometers bleek diesel al snel goedkoper. Met de Golf in m'n achterhoofd werd het de VW Bora, met een joekel van een achterbak. Die ging mee totdat we twee kinderen hadden – een hele fijne wagen! Maar met de derde op komst werd hij toch wat krap. En toen bleek dat ik voor het eerst in m'n leven niet zomaar alleen een auto kon uitkiezen, haha. Het werd de Mazda 5: lekkere hoge zit, goed weggedrag en schuifdeuren, super met kinderen. Helaas maakte de Westzaanse dorpsgarage een foutje bij het resetten van meldingen en bouwde het motorblok zoveel druk op dat de olie uit allerlei gaten kwam – 'niemand z'n schuld' natuurlijk maar wij waren er helemaal klaar mee: weg dat ding! Na een kleine groene Polo tussendoor, en een Seat Ibiza 1.2 TDI station sjoemeldiesel, ging ik terug naar benzine, en schuifdeuren: de Ford Grand C-Max 1.0 met zeven zitplaatsen. De fijnste auto uit de rij, lekker en hoog zitten en van alle gemakken voorzien. Hoewel we er al veel reparaties aan hebben gehad, blijf ik hiermee rijden, met steun van vrouw en kinderen.'

klein gebakje

'Voor mijn vrouw was inmiddels een klein gebakje aangeschaft voor de boodschappen: de Daewoo Matiz. Een van mijn collega's vroeg of ik wel echt van mijn vrouw hield, maar hè, zolang je er niet mee op de snelweg komt is er toch niets aan de hand? Hij had een afschrijving van 200 euro per jaar – vochtvreeters niet meegerekend, haha.

Toen zij meer in onze C-Max wilde gaan rijden, kon ik via mijn werkgever beslag leggen op een E-Golf. Want: 'Practice what you preach' – duurzamer, en een bijtelling van maar 80 euro per maand. Naar m'n schoonouders in Punthorst vergt een beetje planning, en soms op de terugweg even pauzeren bij FastNed. En als je de actieradius van 240 km wilt aantikken dan kan dat alleen zonder stoelverwarming en niet te hard rijden. Maar verder een heerlijke auto en ook de kinderen verkiezen hem steeds meer boven de Ford: "Het kost minder en is beter voor de planeet! En wil je nog een keer zo lekker snel optrekken, pap?" Jazeker wil ik dat!' ◀

'Trek nog eens zo lekker snel op, pap!'

TEKST EN BEELD NIEK STAM

Auto's zeggen iets over hun bestuurders want in de lak weerspiegelt zich het karakter van de eigenaar. Vandaag de auto-biografie van energietransitie-expert Henri Elshout.

ZATERDAG

GENIETEN

Henri en zijn Volvo, een aantrekkelijk stel: ‘toen leerde ik mijn vrouw kennen’.

Een ‘superfijne’ Mazda 626.

Volkswagen Bora, de Golf IV met kofferbak.

Ford C-Max zevenzitter.

‘Niemand z’n schuld natuurlijk.’

De (donkerpaarse) Volvo S40.

DE AUTOPSYCHOLOOG

Wat zegt een auto-biografie over de eigenaar? De autopsycholoog heeft het laatste woord.

Voordat u verontwaardigd reageert op die machokop (‘lekker snel optrekken’): een psychotechnische diagnose van wat hier aan de hand is. Henri heeft van z’n baas een (volledig) elektrische auto gekregen. Dus niet zo’n hybride huichelwagen met een zware brandstofmotor, een nog zwaarder accupakket en een cosmetisch laadsnoertje. Nu denkt u: gebruik zo’n braaf-groene elektromobiel dan ook voor een braaf-groene rijstijl. Maar een e-auto is niet alleen schoner, hij heeft ook een heel ander motorkarakter dan een benzine- of dieselwagen. Wie daarmee snel wil optrekken, spoelt in korte tijd een enorme slok brandstof door de cilinders – er moeten daar zware explosies plaatsvinden om trekkracht te creëren. Pas bij hogere toerentallen raakt de ‘plofmotor’ in z’n hum, en wordt het verbrandingsproces rendabeler. Een elektromotor daarentegen biedt een ‘lineaire’ vermogensafgifte: vanuit stilstand heeft hij constante trekkracht. Dus word je als door een elastiek uit de startblokken getrokken. Dat voelt heel leuk, dus gun de kinderen Elsthout hun lolletje af en toe. Maar pas op: bij hogere snelheden verliest de elektromotor dat voordeel. Terwijl sommige brandstofmotoren bij 130 kilometer per uur nog lekkerder snorren dan bij 110 – omdat ze bij 130 hun optimale toerental draaien – telt bij een elektromotor elke snelheidstoename stevig door in het stroomverbruik. Dus als je een fatsoenlijke actieradius wilt: blijf vooral netjes onder de 100 kilometer per uur. Dan heb je ook minder banden- en windgeruis, en geniet je nog meer van de stille krachtbron.

AUTOBIOGRAFIE VAN HENRI ELSHOUT

- Seat Fura 900
- Toyota Corolla station
- Ford Mondeo
- Mazda 626
- Volvo S40
- Mazda 5
- Seat Ibiza station
- Ford C-Max
- Volkswagen: Golf II, Bora, Polo en E-Golf

Voor 1 euro kun je een jaar lang elke dag 1,5 liter kraanwater drinken

TEKST ANKE KALISVAART

Feit of fabel: Water uit flesjes is gezonder dan water uit de kraan.

Fabel!

In Nederland moet het kraanwater voldoen aan strenge eisen. Dat is in de wet vastgelegd. Het is daarom veilig om kraanwater te drinken. Sommige soorten flessenwater bevatten wat meer mineralen dan kraanwater (mineraalwater). Het zijn echter erg kleine hoeveelheden die je ook gemakkelijk met gewone voeding binnenkrijgt. Kraanwater heeft daarnaast een aantal andere voordelen. Het is beter voor het milieu dan flessenwater, omdat er geen verpakking nodig is. Bovendien is het veel goedkoper. Voor 1 euro kun je een jaar lang elke dag 1,5 liter kraanwater drinken. Flessenwater is 150 tot 500 keer zo duur. Frisdranken en sappen hebben als nadeel dat ze veel suiker bevatten. Omdat je van dranken minder snel verzadigd raakt dan van vaste voeding kun je met deze producten snel veel calorieën binnenkrijgen zonder dat je het in de gaten hebt. Daarnaast zijn ze slecht voor je tanden. Met het drinken van kraanwater is er voor zwangere vrouwen en jonge kinderen wel een gevaar dat ze te veel lood binnenkrijgen. Dat is echter alleen het geval bij oude leidingen die nog veel lood bevatten of leidingen in nieuwbouwwoningen die nog niet goed doorgespoeld zijn. Kraanwater heeft dus veel voordelen: het bevat geen calorieën, het tast je tanden niet aan, het is goedkoop, goed voor het milieu, makkelijk mee te nemen en overal verkrijgbaar. ◀

BEELD PIXABAY

Lachen bij een injectie helpt

TEKST ANNEMARIE EVERSDIJK

Kunt u niet wachten totdat u het coronavaccin krijgt? Of wilt u straks liever geen injectie omdat u bang bent voor naalden?

Een nieuw onderzoek laat zien dat het helpt om te glimlachen tijdens het krijgen van een prik. 231 studenten moesten voor dit experiment eetstokjes op een bepaalde manier in hun mond houden, zodat ze een neutrale of (glim)lachende uitdrukking op hun gezicht hadden. Terwijl ze dat deden, kregen ze een injectie met een zoutoplossing in hun bovenarm. Er waren vier verschillende gezichtsuitdrukkingen die werden getest: een neutrale uitdrukking, een normale glimlach (waarbij alleen de wangspieren zich aanspannen), een Duchenne-glimlach (waarbij ook de oogspieren worden aangespannen) en een grimas (waarbij wang-, oog- en wenkbrauwspieren in beweging komen). De onderzoekers keken naar de hartslag van de deelnemers en rapporteerden de pijnniveau's. Ook werd gekeken hoe zenuwachtig of ontspannen de deelnemers

waren tijdens het krijgen van de injectie. De uitkomst van het onderzoek is opmerkelijk: de mensen met een Duchenne-glimlach op hun gezicht, gaven lagere pijnbeoordelingen dan de neutrale groep tijdens het wachten op de injectie, tijdens en direct na de injectie. Ze bleken 40 procent minder pijn aan te geven; de mensen die een grimas op hun gezicht hadden rapporteerden 39 procent minder pijn. Van alle vier gezichtsuitdrukkingen bleek de Duchenne-groep de laagste hartslag te hebben en de grijnzende groep gaf aan de minste stress te voelen. De onderzoekers denken dat we een blijde gezichtsuitdrukking associëren met positieve emoties, waardoor er minder pijn wordt waargenomen. Hun bevindingen werden onlangs gepubliceerd in het wetenschappelijk tijdschrift *Emotion*. ◀

BEELD ISTOCK

Ken ik u ergens van?

TEKST ANNEMARIE EVERSDIJK

In de supermarkt loopt u langs de buurvrouw, maar u herkent haar niet, omdat ze een mondkapje op heeft. Dit overkomt veel mensen.

Het mondkapje zorgt ervoor dat de gezichtsherkenning aanzienlijk minder wordt, en dat heeft een negatief effect op sociale situaties, blijkt uit onderzoek van de Ben-Gurion University of the Negev in Israël en de York University in Canada. Voor dit onderzoek deed een groep van bijna 500 mensen een aangepaste versie van de Cambridge Face Memory Test, een standaard test die gebruikt wordt voor gezichtsherkenning. Online kregen de deelnemers gezichten met en zonder mondkapje te zien. De onderzoekers ontdekten dat de kans dat iemand een persoon met gezichtsmasker succesvol identificeerde, met 15 procent verminderde. Normaal gesproken zie je een gezicht in z'n geheel en herken je de persoon direct. Als ie-

mand een mondkapje op heeft, moeten we de verschillende gezichtskkenmerken preciezer bestuderen. We worden gedwongen om de ogen, neus, wangen en het haar afzonderlijk te bekijken. Dat kost meer tijd en energie. De onderzoekers concluderen in het tijdschrift *Scientific Reports* dat de verminderde gezichtsherkenning en de moeite die ermee gepaard gaat, aanzienlijk effect kan hebben op onze dagelijkse activiteiten en sociale interacties. In het onderwijs bijvoorbeeld, kan het voor een docent een behoorlijke uitdaging zijn om leerlingen met mondkapje snel te herkennen. Omdat het dragen van mondkapjes wereldwijd de norm is geworden, pleiten de professoren voor verder onderzoek naar de psychologische gevolgen hiervan. ◀

BEELD ISTOCK

ZATERDAG

RELATIES

Onze relaties kleuren ons leven. Op deze plek vertellen iedere week twee mensen over hun band.

Anton Kaim en Wil Venema geven hun relatie een negen à een tien.

Zij werd christen, hij niet

TEKST EN BEELD HANS-LUKAS ZUURMAN

Een washandje met een stuk zeep erop hoeft niet altijd kaarsrecht op de wastafel te liggen, ontdekten Anton Kaim (72) en Wil Venema (63) onlangs na een kibbeldiscussie. Anton accepteerde 'schuin' als optie. Opgelost. Zo gaat dat na veertig jaar huwelijk.

ZATERDAG

RELATIES

In de rijtjeswoning in het Rotterdamse stadsdeel Prins Alexander branden drie kaarsjes op de salontafel. De lange vitrages in de woonkamer houden het spaarzame licht van de grijze wolkenlucht buiten de deur. De ruimte ademt antiek met antieke kasten en zitmeubels. De vele – soms staande – olielampen in de kamer springen in het oog. 'Anton heeft er boven nog 150 staan, hoor', vertelt Wil met een knipoog. 'Die staan ook in zijn boek afgebeeld.' Haar echtgenoot, gepensioneerd leraar werktuigbouwkunde en wiskunde, is verwoed verzamelaar van de lampen en schrijft er nauwgezet over. 'Het begon met die petroleumlamp uit het Belgische Luik', zegt Anton, wijzend naar de hoek. 'Dat-ie uit Luik kwam, was aanvankelijk onbekend. Ik kreeg hem van mijn schoonvader. Ik was geïnteresseerd in de techniek en de geschiedenis, maar daarover wist hij mij weinig te vertellen.' Een nieuwe hobby was geboren. Anton dook in zijn vrije tijd in de wereld van de oude niet-elektrische spaarlampen.

katoenen kousjes

'Laat toch zitten, joh!', zegt Wil, als Anton net een betoog wil beginnen over hoe men vroeger al nadacht over energiezuinige lampen, door een bepaalde afstand te houden tussen twee aan te steken katoenen kousjes. Hij grijpt zijn kans dat verhaal alsnog uit de doeken te doen als Wil naar het toilet is.

Wil, die als maatschappelijk werkster in de ambulante psychiatrie zegt toch ook wel wat gewend te zijn. 'Bij een kind met autisme moet je altijd alert zijn. Hij kan niet alles wat gebeurt, goed plaatsen. Dat vraagt steeds de nodige uitleg.' Door in te spelen op de belangstelling van Robert voor bijvoorbeeld cijfers en liften probeerde Anton geduldig 'het denkraam' van de licht verstandelijk beperkte Robert te vergroten. En dat was niet zonder succes. 'Dankzij onder meer duplo en lego kreeg hij technisch inzicht en met de werking van liften konden we uitleggen dat er verdiepingen bestaan en dat je die kunt tellen.' Anton vervolgt: 'In die tijd kwamen we erachter dat Wil vooral goed bleek in het aanschrijven van instanties om voorzieningen en de juiste diagnoses voor Robert te regelen.' Wil: 'Hij had bijvoorbeeld extra mondzorg nodig. Met de zorgverzekeraar ben ik een jaar bezig geweest om dat vergoed te krijgen.'

Voor dochter Eline, die net een kleuter was toen Robert in het gezin kwam, was het ook niet altijd makkelijk, beseft het echtpaar. Anton: 'Eline heeft het van jongs af aan fantastisch gedaan en zich over haar broertje ontfemd. Ze werkt nu in het onderwijs, heeft een extra oog voor bijzondere kinderen en een opleiding gevolgd als intern begeleider. Ze doet nu ook een coach-opleiding en zit helemaal op haar plek.'

Een 'roulerende rekening', zo noemen Wil en Anton de situatie wanneer in hun

Anton Kaim zet het kapje van een zijn olielampen recht.

Aan de wand bij de eetkamertafel hangt een foto van hun twee inmiddels volwassen kinderen Eline (37) en Robert (34). 'Wij hadden drie kinderen', vertelt Wil als ze even later in de stoel plaatsneemt, met een kussentje op haar schoot. 'Onze Arthur is een week na zijn geboorte overleden. Hij was de tweelingbroer van Robert.' Ter nagedachtenis aan hem hangt naast de foto een eenvoudig, zwart vierkant lantaarntje. 'Die doen we soms aan', zegt Anton. 'Bijvoorbeeld op zijn sterfdag, op 9 januari.' Gaandeweg kwam het echtpaar erachter dat ze elk op een eigen manier omgingen met het verdriet dat het verlies hun opleverde. 'Dat leidde tot misverstanden. Wil reageerde veel emotioneler dan ik. Bij mij bleef het meer van binnen zitten. "Voel je niet wat ik voel?", zei Wil dan. Toch waren er ook warme momenten waarin we elkaar weer konden vinden.' Robert en Arthur werden veel te vroeg geboren, al met 27 weken. 'Robert heeft na zijn geboorte nog drieënhalve maand in het ziekenhuis gelegen. Hij heeft autisme en is licht verstandelijk beperkt.' Tot een jaar geleden woonde hij nog bij zijn ouders thuis. Anton: 'Hij woont nu onder begeleiding verderop in deze wijk.' Wil, trots: 'Hij heeft een baan van twintig uur per week bij een Engels architectenbureau, waar hij van alles doet, onder andere lunches klaarmaken.'

De zorg voor Robert heeft de nodige aandacht in het gezin geëist. 'Nu hij uit huis is, realiseer ik mij pas goed wat een claim het op ons heeft gelegd', vertelt

huwelijk patronen opspelen die terug te voeren zijn op hun jeugd en weer dreigen te worden doorgegeven aan hun kinderen. Allebei hebben ze hun ervaringen. 'We hebben geprobeerd die te doorbreken, mits we ons ervan bewust werden dat dat nodig was', zegt Anton. Wil verduidelijkt: 'Ik heb het thuis niet altijd even makkelijk gehad. Als achtjarige moest ik al veel in het huishouden doen. Dat voelde niet goed en daarom vond ik dat onze kinderen niets in het huishouden zouden hoeven doen. Anton moest thuis ook klussen doen, maar deed dat vanuit een ander perspectief, dus hij zei: "Het is logisch dat kinderen ook taken hebben in huis."' Anton: 'We zijn ons in zulke gevallen dus meer gaan afvragen: "Waarom vinden we dat iets zus of zo moet gebeuren?"'

kibbeldiscussies

Scherp discussiëren, dat kunnen ze, beaamt het echtpaar. Anton: 'Emoties spelen een rol, maar we slaan niet met deuren. Dat is hoogstens twee keer gebeurd afgelopen veertig jaar.' Wil blijft tegenwoordig wel minder lang boos.' Wil: 'Ik heb dat van mijn moeder, die kon soms veertien dagen zwijgen na een ruzie. Vanuit mijn geloof weet ik nu dat ik beter kan vergeven. We voelen elkaar nu ook beter aan. En als de een verder wil praten en de ander niet, zeggen we sneller: "Laten we het even parkeren" en dan komen we er op een later moment ook echt op terug.' Soms hebben ze ook 'kibbeldiscussies'. Gisteren nog:

‘Dat ging over een stuk zeep op een washandje in de badkamer’, vertelt Wil lachend. Anton: ‘Zij wil niet dat het washandje recht ligt, terwijl mijn automatische reactie is: even recht leggen. Dat zal mijn ‘autistische’ trekje zijn. Maar goed, als ze dat zo wil, dan houd ik mijn mond, bedacht ik.’ Wil: ‘Ach ja, het is net als bij afwassen: de een doet het zus, de ander zo. Als we samen eten koken, spreken we af wie waar op let.’ Anton: ‘Keer je het vlees een paar keer om of niet. Dat soort dingen. Het leidt tot hetzelfde resultaat.’ Allebei houden ze van muziek van de Ierse folkband The Dubliners. ‘Laatst hebben we nog een optreden op YouTube gekeken, hand in hand en snuffend. Alsof we verkouden zijn.’ Anton: ‘Ze heeft ooit bij een concert een verzoeknummer ingediend, toen ik met prepensioen ging.’ Wil glimmend: ‘Je had zijn gezicht moeten zien.’ Anton: ‘Wil houdt van verrassingen. Toen ik 65 werd, kreeg ik 65 rozen met kaartjes waarop stond waarom ze van mij houdt.’ Als het gaat over zijn lampverzameling, vullen ze elkaar ook goed aan: ‘In Engeland zag ik ooit een heel zeldzaam exemplaar. Kostte 15 pond. Maar Wil onderhandelt dan voor me en betaalt 10 pond. Terwijl ik er wel 100 pond voor had willen geven.’ Voor Anton is Wil ‘een uitermate intelligent persoon met een hoger IQ dan dat van mij’, zo omschrijft hij. ‘Ze draagt onrust mee uit haar jeugd. Die onbalans echoot soms door, maar daarin heeft ze meer rust gevonden sinds ze in God is gaan geloven. Ze is een lief en aardig mens ...’ Wil onderbreekt hem, verlegen met zoveel lof: ‘Ik ben er even niet hoor.’ Waarna Anton besluit: ‘Ik ben nog steeds verliefd op haar en zou opnieuw voor haar kiezen als dat aan de orde was.’ Wil beschouwt Anton als ‘aards-anker, lief, teder, intelligent en humorvol’. Het uitspreken van de woorden over en weer raakt haar, merkt ze, terwijl ze haar tranen bedwingt.

Alpha-cursus

In hun huwelijksleven voltrok zich twintig jaar geleden een voor Wil essentiële verandering. Anton: ‘Wil kreeg toen interesse in religies.’ Wil: ‘Ik interesseerde me in psychometrie, maar ook in het joodse geloof en een bewegingen als new age. Hoewel ik niet gelovig ben opgevoed – mijn moeder was zelfs anti op dat gebied – wist ik dat er meer is dan we met onze ogen kunnen zien. Ik voelde in die tijd een leegte in mijzelf. En vroeg mij af waar we eigenlijk voor leven en of het ophoudt als je hart stopt.’ Ze herinnert zich dat deze vragen opkwamen in een tijd waarin ze ‘meer ruimte in haar hoofd’ kreeg. ‘Ik ging zoeken en lezen.’ Een tip op een verjaardag bracht haar bij de Alpha-cursus, een kennismakings-traject met het christelijk geloof. ‘Ik belde op of ik mee mocht doen, maar zei wel gelijk dat ik er niets van af wist. Maar daar was de cursus juist voor bedoeld.’ Anton: ‘Ik had geen zin om mee te gaan. Ik had er geen behoefte aan, maar vond het prima dat zij ging.’ Wil: ‘We laten elkaar heel vrij in dit soort dingen. Bij de Alpha-cursus stelde ik vragen die anderen niet stelden, dat bleek daar een verrijking. Toen het over Jezus volgen ging, zei ik: “Dat is net als bij Feyenoord dus: geen woorden, maar daden!” Dat klopte.’ Lastig vond ze het begrip ‘zonde’. ‘Hoe kun je je kind nou zondig noemen? Na uitleg over de erfzonde begreep ik dat beter. Door de cursus vielen voor mij veel meer puzzelstukjes op zijn plek.’ Anton: ‘Er kwam een soort rust over je leven, merkte ik.’ Wil: ‘Bijvoorbeeld dat je bij Jezus iedere dag weer opnieuw mag beginnen als het mis gegaan is. We hoeven het niet opnieuw te verdienen in dit leven. Dat gun ik iedereen.’ Wil deed uiteindelijk op 3 september 2006 belijdenis in de vrijgemaakt-gereformeerde Ichthuskerk in Rotterdam. ‘Het feit dat ik niet aan het avondmaal kon deelnemen, heeft me het laatste benodigde zetje gegeven.’ Op hoogtijdagen – Pasen, Pinksteren en Kerst – gaat Anton mee naar de kerk. Anton: ‘Ik heb respect voor Wil en haar geloofsovertuiging. Ik zie dat religie door de geschiedenis heen een belangrijke rol speelt. Dat moet ik erkennen.’ Wil: ‘Ik ging bidden aan tafel, omdat ik dankbaar ben voor het eten en onderdak dat we hebben. Anton is dan stil, uit respect.’ Anton: ‘En als ik dan per ongeluk nog heen en weer loop, of de tv niet uitzet, maakt ze er geen punt van.’ Wil: ‘Ik ga ervan uit dat God ons samengebracht heeft.’ Later, op vakantie in Schotland, besloten ze op initiatief van Wil na 25 jaar huwelijk de beloften opnieuw naar elkaar uit te spreken en daar door een anglicaanse priester in Gret-na Green de kerkelijke zegen over te vragen. ‘Dat was heel emotioneel, want wij waren natuurlijk niet in de kerk getrouwd.’ Anton: ‘Onze beloften werden met een klap op het aambeeld bevestigd.’ Hun beide kinderen staan niet afwijzend tegenover het christelijk geloof. Wil: ‘Robert heeft het nog eens voor mij opgenomen toen er met krachttermen werd gesmeten op een verjaardag. “Beseft u wel dat hier een kind van God bij zit?”, zei hij bestraffend tegen een oom.’ Jaloers is Anton niet op wat zijn vrouw nu heeft ontdekt. ‘Over de Heilige Geest bijvoorbeeld heb ik mijn eigen gedachten, hoe dat werkt. Vanuit mijn opvattingen kan ik overal een vinger achter krijgen. Die zoektocht is geweest.’

kroelen

Het echtpaar is tevreden over het inkomen dat ze hebben. ‘We hoeven er niet naar te streven alles te hebben’, zegt Wil. Anton: ‘We hebben elkaar.’ Wil: ‘We hebben een auto die elf jaar oud is, maar hij brengt ons nog steeds waar we moeten zijn.’ Ook in de intimiteit van het huwelijk vinden ze elkaar. ‘We kroelen nog steeds’, zegt Anton. ‘Dat betekent: ja op onze leeftijd doen we ‘het’ nog steeds.’ Wil: ‘Seksualiteit, aanraking van elkaar is een taal waarmee je soms iets bereikt wat je met woorden niet kunt uitdrukken.’ Drie keer per jaar zijn ze te vinden in Engeland, waar ze nabij Dover een vaste stek hebben in een vakantiewoning die uitkijkt over het Kanaal. ‘Je kunt er ook heerlijk wandelen in die omgeving. En antiekwinkels vinden.’

Hun relatie bezegelen ze desgevraagd met ‘een tien’ (Wil) en ‘negen à tien’ (Anton). Waarop Wil lachend aanvult: ‘Maar die tien zakt mogelijk wel naar een negen als we discussiëren over de plek van het washandje op de wastafel.’ ◀

Leven, zonder eraan te kleven

COCKY DROST
relatiecoach

Sinds een tijdje dank ik met mijn kinderen regelmatig het ‘O Heer, wij danken U van harte, voor nooddruft en voor overvloed’ – in de volksmond ook wel bekend als het ‘leefkleef’-gebed. Mijn kinderen vinden het wel interessant, zo’n klassiek gebed (en ze weten precies wanneer het klaar is, dat helpt ook mee). Ik had het lange tijd niet gebeden, omdat ik nogal hecht aan authentieke geloofsbeleving en geen voorstander ben van een aangeleerd geloof met opgezegde zinnnetjes die maar half begrepen worden. Maar op de één of andere manier was het gebed toch weer bij ons aan tafel gekomen. Het gaat als volgt:

*O Heer, wij danken U van harte,
voor nooddruft en voor overvloed;
waar menig mens eet brood der smarte,
hebt Gij ons mild en wel gevoed;
doch geef, dat onze ziele niet
aan dit vergank'lijk leven kleev',
maar alles doe, wat Gij gebiedt,
en eind'lijk eeuwig bij U leev'.*

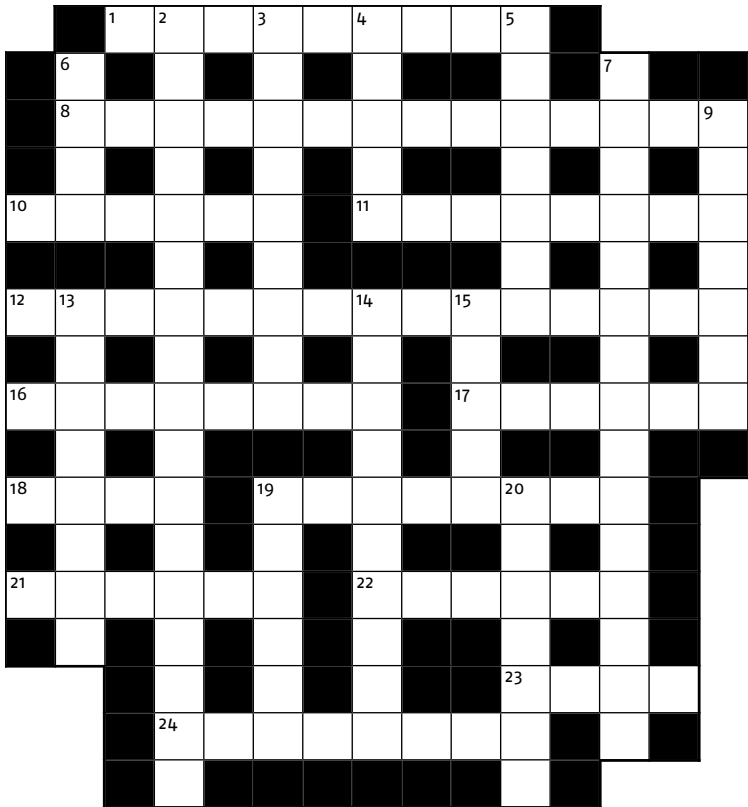
‘Kleeft jullie ziel eigenlijk aan dit leven?’ vroeg ik mijn kinderen na het amen. ‘Nou ja,’ zei mijn oudste dochter spitsvondig terwijl ze de appelstroop opruimde, ‘ik hou best wel van dit leven, maar kleven klinkt wel erg plakkerig.’ Ik vond het fijn om te horen dat mijn dochter van dit leven houdt. Ik had het vrij shocking gevonden als ze had gezegd dat ze zich compleet los voelde van het hier en nu en als een soort boeddhistische monnik (m/v) door het leven zweefde. Volgens mij mag je ook best van het leven houden. Sterker nog: zonder de liefde was dit leven één grote tragische aangelegenheid, waarin we onverschillig egoïstisch een beetje langs elkaar heen zouden bestaan. En daarbij: we zijn toch juist gemaakt om lief te hebben? Kun je dan eigenlijk wel leven, zonder eraan te kleven? Of zit het plakkerige ervan in het niet kunnen loslaten van alles wat vergankelijk is? Ik ruimde de tafel af. Er zat appelstroop aan mijn vingers. Automatisch liep ik naar de kraan om het er af te spoelen. Natuurlijk, glimlachte ik naar mezelf om de metafoor die zich voor mijn ogen afspeelde. Water. Met een hoofdletter. Het beste middel tegen alles wat hier op aarde aan je plakt en kleeft.

horizontaal:

- 1 Luchtreis die van levensbelang is. (9)
- 8 Spreekt een Brit bij wie het water in de mond loopt. (8,6)
- 10 Met of zonder rietje, het blijft niets gedaan. (6)
- 11 Dubbel zoveel eten. (8)
- 12 Wordt de winnaar ter beschikking gesteld. (15)
- 16 Zo koel en afstandelijk als in een inrichting. (8)
- 17 Nauwelijks vocaal in staat tot het uitdrukken van spanning. (6)
- 18 Heel diepe etensbak. (4)
- 19 Rookgerei van een trompettist. (8)
- 21 Is hoorbaar in Wenen. (6)
- 22 Dit document geeft aan dat ik nog maar net op de lange latten sta. (6)
- 23 Voorstelling die in het hoofd blijft zitten. (4)
- 24 Pit ik, dan word ik fit. (8)

verticaal:

- 2 In de regel wordt men door de financiële instelling afgezet. (4,2,4,7)
- 3 Grote pantoffeldiertjes. (9)
- 4 Als het slordig is, is het niet juist. (5)
- 5 Varen uit tegen mensen die stevig drinken. (7)
- 6 Deelbaar moment. (4)
- 7 Kortingskaarten die in een oud gebergte doorgang vinden. (15)
- 9 Zij moet het alleen zien klaar te spelen. (7)
- 13 Verschillende soorten steen van iedereen. (8)
- 14 Hiermee verkleinen we de achterstand op een soort wegpiraat. (10)
- 15 Ze staan en zitten op het voetbalveld. (5)
- 19 Kopje koffie, over en sluiten. (6)
- 20 Vader en dochter. (7)

Oplossing cryptogram van 2-01-21

horizontaal:

4 Noordpool, 7 hartslagme-
ter, 9 dramaproductie, 11 Oscar,
12 kangoeroe, 13 innemen, 14 aga-
ven, 16 geneesmiddelen, 18 ver-
telsel, 19 cape, 20 advocaten

verticaal:

1 voorjaarsmoeheid, 2 vrijspreken,
3 molm, 5 paardenhandelaar,
6 telefoonsnoer, 8 presenteren,
10 cao, 15 voldaan, 17 Moskou

MARKTPLAATS

‘Het zijn
supereenvoudige
beestjes’

TEKST HENDRIËLLE DE GROOT BEELD ND

Op Marktplaats wachten miljoenen tweedehands
spullen op een nieuwe eigenaar. Vandaag spreken
we met Sander (30) uit Rozenburg. Hij biedt gratis
wandelende takken en eitjes aan.

Wat: wandelende takken en eitjes

Prijs: gratis

Bijzonderheden: eenvoudig qua verzorging

Hier is de link te vinden:

[nd.nl/wandelendetakken](https://www.nd.nl/wandelendetakken)

Waarom verkoopt u deze wandelende
takken?
‘Ze zijn van mijn vriendin, die een op-
leiding tot biologiedocent volgt. Zij
heeft van een medestudent een ver-
zameling wandelende takken gekre-
gen. De kleintjes worden groot en
dan gaan ze eitjes leggen. Tot nu toe
is een groot deel van de eitjes uitge-
komen, het zijn er meer dan vierhon-
derd. Weggoien kan altijd, maar
misschien kun je er iemand anders
blij mee maken.
Toen heeft mijn vriendin het op een
pagina voor biologiedocenten ge-
deeld. Er kwamen best wel wat reac-
ties op. Sommige willen er tien, an-
dere hebben er vijftig genomen. Ze
komen ze ophalen of ik verstuur ze.
Mensen komen langs met een bakje,
en dan geef ik ze een hele zooi takjes.
Een aantal leerlingen van de school
waar ze stage loopt, heeft er ook be-
langstelling voor.’

Hoe gaat het versturen in zijn werk?
‘Ze gaan in een keukenpapiertje. Dat
doe ik op een kartonnetje van een
leeg melkpak, waar ik een gat in heb
gemaakt. Ik heb tussen de veertig en
vijftig enveloppen verstuurd.’

Hoeveel wandelende takken hebben
jullie nu?
‘We hebben er nu zeven. Ze worden
maar een jaar oud. Ik verwacht dat de
komende maand een paar takjes het
loodje gaan leggen.’

Hebt u er zelf ook iets mee?
‘Nee, eigenlijk niet. Toen ik een jaar of
zeven was, heb ik van min nichtje een
paar wandelende takken gekregen.
De eerste weken was dat interessant.
Maar het zijn eigenlijk heel saaie
beestjes, ze wandelen alleen 's
avonds. Toen mijn vriendin wande-
lende takken wou nemen, vond ik dat
prima. Eerst hadden we een lelijk
vierkant glazen terrarium. Nu hebben
we een glazen pot gekocht. We heb-
ben er blaadjes klimop en takken in,
het ziet er ook goed uit.’

Wat komt er allemaal bij de verzorging
kijken?
‘Eigenlijk niets, het zijn supereenvou-
dige beestjes. Een groot deel van de
schutting is begroeid met klimop. Ie-
dere twee en drie dagen haal ik er wat
blaadjes af. In de winter drogen ze
wat sneller uit, je moet ze regelmatig
besproeien met een plantenspuit.’

Gezond 2021 – opgepot en ingeblikt

TEKST MARCO BOSMANS BEELD ISTOCK

Waar december barst van de tradities, heeft januari er slechts één: het goede voornemen. Maar zeg eens eerlijk, wordt er al weer gerookt of gedronken? Op de lekkerste pagina van het ND geven we een lesje in groenten.

Je moet ze de (rauw)kost geven, afvalligen die het na de jaarwisseling op een knabbelen zetten. De ene wortel na de andere selderijstengel. Op zich niets mis mee, maar de kans is groot dat uw laatste knabbeltje al een paar dagen geleden is. De eentonigheid breekt ons op, maar laat dat u niet ontmoedigen. Er valt namelijk veel meer te halen uit het groente, groente, groente, groenteknollen-knollenland. Omdat een culinair journalist geen arts is, ga ik hier niet schrijven dat mensen die veel groente en fruit eten een lager risico hebben op hartziekten of kanker. Het is ook daarom dat het recept op deze pagina van een kok komt. Niet van de dokter. Wat wij, kokende schrijvers annex schrijvende koks, wél doen is de vinger aan de pols houden bij de voeders des vaderlands, van de verse oogst tot goede bekomst. Daarbij tempen we ook graag de staat van consumenten. Zo weet ik dat er in uw conservenkast meerdere blikjes en potjes voor het grijpen staan. Met bonen, vermoed ik. En dat u vanavond (weer) met enige gêne voor de gemakkelijke weg kiest. Niet vers, maar conserven, oei. Conserven heeft toch iets met conserveermiddelen te maken, of niet? Wees gerust, u bent niet de enige die denkt dat groenten uit pot, blik of zak minder gezond zijn dan verse groenten.

rijp en glanzend

In de 'gezondste' maand van het jaar moet dat misverstand maar eens uit de wereld worden geholpen. Zo mocht ik, samen met Isabel Boerdam, eigenaar van Green Food Lab in Amsterdam en misschien wel de bekendste vegetariër van Nederland, een blik werpen bij Bonduelle, het grootste groentemerk ter wereld.

GROENE VOORNEMENS?

Het Voedingscentrum heeft duidelijke richtlijnen en handige adviezen om aan onze dagelijkse groentebehoefte van 250 gram te voldoen. Zo is de kans op slagen het grootst met een plan dat zo concreet mogelijk is. Kies vaste momenten waarop je groente neemt, zoals een schaalje rauwkost bij de lunch en een stuk komkommer bij tussendoortrek. Ja, zelfs het ontbijt kan worden verrijkt met groenten. Wil jij weten hoeveel groente je eigenlijk écht eet op een dag? Vul dan de groentemeter in op voedingscentrum.nl. Je krijgt vervolgens direct praktische tips om meer groente te eten. En voor een paar heerlijke 'groene' recepten, kun je je lol op bij dehippevegetarier.nl.

Boerdam: 'Het is niet zo vreemd dat we het begrip verse groenten verkeerd opvatten. Ten eerste loop je in de supermarkt direct tegen de groenteafdeling aan, waar het rijp, glanzend en in mooi licht zo voor het grijpen ligt. Daarnaast heet het 'verse groenten', dus dan zullen andere groenten wel minder vers zijn, zou je denken. Maar dat is niet zo!' Die algemene misvatting wil Ilonka Audenaerde, General Manager Bonduelle Noord Europa, direct toelichten: 'Waar groenten in het vers-schap eerst hun weg afleggen van het veld naar het schap en vervolgens naar jouw keuken, worden groenten uit blik na het oogsten meteen ingeblikt of ingevroren. Wij verpakken bijvoorbeeld bijna alle groenten binnen vier tot twaalf uur na het oogsten. De groenten worden dus op hun optimale punt van rijpheid, smaak en nutriënten geoogst. Dat gehalte aan voedingsstoffen blijft na het inblikken nagenoeg gelijk, hoelang je het blikje ook in je keukenkast hebt staan en doet na bereiding dan ook niet onder voor het gehalte in bereide verse groenten.'

verwarring

Inblikken is al eeuwen een natuurlijke wijze van conserveren, maar net als 'vers' zorgt het begrip 'conservering' voor verwarring. 'Veel mensen denken dat er allerlei conserveringsmiddelen aan groenten in blik worden toegevoegd, maar dat is niet zo', duidt Audenaerde. 'Bij het inblikken van een product worden vrijwel al onze producten eerst geblancheerd, afgevuuld en tot slot in het gesloten blik onder druk gestoomd. Daarna kan er geen licht en lucht meer bij het product komen, waardoor een lange houdbaarheid gegarandeerd wordt. Conserveringsmiddelen voegen we dus juist niet toe, helemaal niet nodig! En doordat de groenten direct na de oogst, op het punt van perfecte rijpheid, worden ingeblikt of ingevroren, gaan er nauwelijks vitaminen verloren.' De manager van het familiebedrijf voegt daar nog iets aan toe: 'Een bijkomend voordeel van ingeblikte groente, is dat het bijdraagt aan minder voedselverspilling. Wist je dat groenten op de derde plaats staan van meest verspilte voedselproducten in Nederland? Per persoon gooien we per jaar zo'n 5,7 kilo weg. Daar zou je met gemak drie weken van kunnen eten! Omdat ingeblikte groenten niet bederven, wordt hier dus weinig verspild. En ook het aanbieden van kleine en grote blikjes helpt hieraan mee: altijd het juiste maatje voorhanden dat past bij het type huishouden of gerecht dat je wilt maken.' Ilonka Audenaerde haalt er een paar blikken bij om de zogenoemde Nutriscore te laten zien, op het etiket. 'De score geeft aan hoe gezond een product is, variërend van A tot en met E. 96 procent van onze groenten en peulvruchten scoren een A, de hoogste score.' Boerdam: 'Maar ik zie ook toegevoegd zout, hoe zit dat?' Audenaerde: 'Dat is een snuffje voor de smaak. Het is een zeer kleine hoeveelheid, dus de peulvruchten blijven zoutarm. En ik hoor zelf ook weleens verhalen over suiker in blikken groenten, maar daar hoeft je bij ons niet bang voor te zijn. Vrijwel al onze ingeblikte groenten zijn volledig vrij van toegevoegde suiker. De suikers die je in de voedingswaardetabel ziet, hebben ze van nature. Weet je dat minder dan 1 procent van de dagelijkse zoutconsumptie komt uit groenteconserven?' ◀

Doperwten- veldslastamppot met knapperige knolselderij

VOOR 4 PERSONEN

INGREDIËNTEN

- 1 knolselderij
- 1 kg aardappelen
- 400 g doperwten (diepvries)
- 150 g veldsla
- 50 g zongedroogde tomaatjes
- 100 ml groentebouillon
- zonnebloemolie
- zout en peper

BEREIDINGSWIJZE

Schil de aardappels en de knolselderij. Halveer vervolgens de knolselderij en houd één helft achter de hand. Snijd de overige knolselderij en aardappels in grove stukken en kook deze in ruim kokend water in 16-18 minuten gaar. Giet vervolgens de gekookte aardappels en knolselderij af, voeg groentebouillon toe en stamp het geheel fijn tot een mooie puree. Snijd ondertussen de overgebleven knolselderij in blokjes van 5 mm x 5 mm en de zongedroogde tomaatjes in reepjes. Verhit nu wat zonnebloemolie in een koekenpan en roerbak de knolselderijblokjes 8-10 minuten op een middelhoge temperatuur totdat deze goudbruin en krokant zijn geworden. Breng op smaak met zout en peper. Blancheer de doperwten 1-2 minuten in kokend water en verplaats deze vervolgens naar een kom met koud water om het garen te stoppen. Voeg hierna de veldsla, doperwten en zongedroogde tomaatjes toe aan de pan met de puree en roer het geheel nog een keer goed door. Breng op smaak met zout en peper. Verdeel de doperwten-veldslastamppot over de borden en garneer met knapperige knolselderijblokjes.

► Dit recept komt van de hippe vegetariër

Het gehalte aan voedingsstoffen blijft na het inblikken nagenoeg gelijk.

KASTEN UIT ASSEN

Echt Nederlands design. Superieure kwaliteit.

Al meer dan 75 jaar toonaangevend op kast gebied! Met Kasten uit Assen wordt ondubbelzinnig aangegeven dat het om een puur Hollands produkt gaat. Eindeloos veel mogelijkheden, tal van oplossingen! Bezoek één van onze dealers of laat u inspireren in ons Belevingscentrum in Assen, wij denken graag met u mee en maken uw kast visueel in ons 3d tekenprogramma!

Dinsdag t/m vrijdag geopend op afspraak.
Zaterdag **30 januari geopend** van 10:00 tot 16:00 uur.

Smalgoorn 2, 9403 NW ASSEN
(industrieterrein Marsdijk)
T 0592-344530
www.interstar-meubelen.nl

Dealers:

GRONINGEN Groningen: Vesta Groningen, T 050-5204280 **FRIESLAND** Wolvega: Homecenter, T 0561 - 616161 **DRENTHE** Assen: Ammarens Woondesign, T 0592 - 316634 **OVERIJSEL** Hengelo Brok Interieur, T 074 - 2913126 **UTRECHT** Soest: Middelman wonen, T 035 - 6011004 **NOORD-HOLLAND** Andijk: Mobiel Interieur, T 0228 - 591537 **ZUID HOLLAND** Benthuisen: Van Waay Interieur, T 079 - 3311200, **Katwijk**: Plug Meubelen, T 071 - 4028046 **ZEELAND** Kruiningen: TMC Woonwinkels, T 0113 - 382626 **BRABANT** Son en Breugel: De Donjon, T 0499 - 490505

[®]**interstar**

WEEK1

NEDERLANDS DAGBLAD : 9 JANUARI 2021

3 : ANALYSE

Trump in het ND

Vier jaar presidentiële zelfverheffing, machtsmisbruik en beschuldigingen zonder bewijs, hoe schreven wij daarover? Zijn wij Trump-bashers?

8 : ACHTERGROND

Stinkende adviezen

Etherische oliën zijn in opkomst. Maar 'oilfluencers' geven soms gevaarlijke adviezen. 'Baby's kunnen zelfs een ademstilstand krijgen van de prikkel van pure menthol.'

7 : ANALYSE

Gevlucht en vergeten

En opeens was er geen aandacht meer voor een van de grootste vluchtelingencrises van dit moment, in de Syrische provincie Idlib.

De worsteling van Westerveld

4: INTERVIEW

LISA WESTERVELD (GROENLINKS): 'KEN JE DIE WHAT WOULD JESUS DO-ARMBANDJES NOG? IK VOND DAT BEANGSTIGEND. DAT JE ER TELKENS OP KUNT WORDEN AFGEREKEND ALS JE IETS FOUT DOET.'

De Trump-thriller eindigt in stijl; zowel het karakter als zijn teksten waren serieuze signalen

SJIRK KUIJPER

Als de ambtstermijn van een Amerikaanse president escaleert in puin en stofwolken, moet je als kroniekschrijvers toch even terugbladeren. Kreeg de lezer genoeg hints om deze ondergang te zien aankomen, of eindigt de thriller met een verraderlijke plotwending? Een eerste, summiere recensie.

Na vier jaar presidentiële zelfverheffing, machtsmisbruik, kwaadaardige leugens en volksmennering wordt het huis van de democratie bestormd. Gekozen volksvertegenwoordigers moeten dekking zoeken. Er worden wapens getrokken en er klinken schoten. Vijf mensen sterven. Intussen worden journalisten bedreigd en van hun apparatuur beroofd. Een coup, een revolutie? In ieder geval een drama, volgens een scenario dat vier jaar lang in de maak was. Een tragedie die zichzelf aankondigde en die stap voor stap is uitgelokt door een ziek-slechte verliezer. Als het dan eindelijk tot uitbarsting komt, flitst even door je heen: zo, nu wordt alles glashelder; nu zullen er heel wat schellen van ogen vallen.

Maar gelijkhebbij en *told-you-so*-commentaren zijn onuitstaanbaar bij serieuze gebeurtenissen als deze. Bovendien: we hebben als redactie juist vier jaar lang geprobeerd de moed erin te houden, en ook te benoemen wat meeviel, of op z'n minst nog ten goede zou kunnen keren. Dat begon al in het voorjaar van 2016, toen de Republikeinse kandidatuur van Donald Trump lang niet zeker was. Het kan wel eens zijn, schreef collega Jan van Benthem toen, 'dat het politieke geschreeuw van Trump acuut verstomt als de man met de zwarte koffer opduikt' (ND 1 maart 2016). Hij doelde op 'de laatste en heftigste briefing van de gekozen keizer'; dat is 'een moment waarop ook de president met de meeste bravoure zich klein voelt worden'. Trump zou nog bij zinnen kunnen komen als hij eenmaal echt gekozen werd en de zwaarte van het ambt hem op de knieën zou dwingen. Maar als hij toch de gevaarlijke idioot was die hij leek? Zelfs dan was er hoop bij Van Benthem: 'Een ontspoorde president Trump zou weleens een pijnlijke, maar zuiverende ervaring in de Amerikaanse democratie kunnen zijn, die zowel de politici als de burgers duidelijk maakt wat het betekent, een land te zijn dat niet alleen vrijheid, maar ook het recht hoog wil houden.' Die hoop kunnen we vijf jaar later nog koesteren: dat de ontmaskerende blamage van deze week een loutering zal zijn voor de VS. Zelf had ik wat minder geduld, toen ik al een maand na Trumps inauguratie schreef (ND 17 februari 2017): 'Binnen een jaar zal wel blijken of de Amerikaanse grondwet en rechtsstaat sterk genoeg zijn om een verkozen president met Nebukadnessar-achtige illusies te redresseren of aan de kant te zetten.' Onlangs greep ik terug op die vergelijking van Trump met de opgeblazen en ontspoorde keizer ('Is dit niet het grote Babel dat ik gebouwd heb!') uit het boek Daniël,

die eindigde als een verstoten krankzinnige in het veld: 'Ook zonder psychodiagnostiek of profetie is het voorstelbaar dat hij ooit gras zal eten als een rund' (ND 5 december 2020).

Vier jaar lang is ons als krant (vooral door belletje-trekkende voorbijgangers) toegeroepen dat we 'Trump-bashers' waren, net als 'de *msm*'. Alleen al om die onzin te bestrijden, hebben we steeds nuances gezocht en geschetst. Door het beleid van dit presidentschap los te zien van het narcistisch gestoorde en immorele gedrag en gepraat van deze persoonlijkheid. We hebben ook tegenstemmen aan het woord gelaten, en de koers van deze krant in eigen kolommen laten bekritisseren. Direct na zijn verkiezing bijvoorbeeld (ND 11 november 2016) had ik me kwaad gemaakt over de blijdschap bij de SGP en de prolife-beweging over de triomf van Trump, die immers een 'zelfverklaarde viespeuk' was: 'Een president zonder fatsoen en eerbied voor vrouwen is horror voor de prolife-waarden.' Maar onze eigen columnist Bart-Jan Spruyt mocht daarna uitleggen dat hij wel snapte waarom zijn geestverwanten in de VS Trump vertrouwden. De achtergrond was heel eenvoudig: 'dat die christelijke stemmers Trump niet letterlijk namen, maar wel serieus en dat de media Trump letterlijk namen en daarom niet serieus' (ND 9 december 2016).

De laconieke tip dat je Donald wel serieus, maar niet al te letterlijk moet nemen, is niet in elke conservatieve ziel geland. Grootspraak en leugens, schimpen, schelden en beschuldigen zonder bewijs: alles wat de man roept, wordt door massa's volgelingen voor onfeilbaar schriftwoord aangenomen. Sommige Trump-begrijpers namen deze week een bochtje. 'Trump is me woensdag bijster tegengevallen', bekende voorzitter Henk Jan van Schothorst van een Nederlandse Donald-fanclub in het RD. Anderen zwijgen stil, weer anderen sieren zich als altijd met empathie voor de verworpenen der aarde, de door elites verdoemden wier hoop op Trump gesteld was en wier verweesdheid thans zo schrijnend is. En dan zijn er nog wat virale complottheorieën – je hoeft er niet eens in te geloven, ook retorisch-vragenderwijs doen ze hun vernietigende werk al. Razend populair is de *false flag*-hypothese: die bestormers van het Capitool, waren dat geen linkse antifa's, verkleed als Trump-fans? Het is maar een vraag ... Over Trumps regering mag de toekomst oordelen, maar het virus van laffe leugenachtigheid ('we zijn bestolen, ik hou van jullie, ga nu in vrede naar huis') kent geen grenzen. ◀

ALS LAATSTE LAND IN EUROPA IS NEDERLAND WOENSDAG GESTART MET HET VACCINEREN TEGEN HET CORONAVIRUS

TEKST HELGA VAN KOOTEN BEELD ANP / ROBIN VAN LONKHUIJSEN

Verpleeghuismedewerkster Sanna Elkadiri (39) was woensdag voor Nederland wat Margaret Keenan (91) eerder was voor het Verenigd Koninkrijk. Wat Edith Kwoizalla (101) was voor Duitsland. Jos Hermans (96) voor België. Gun-Britt Johnson (91) voor Zweden. Viroloog Vladimír Krčmář (60) voor Slowakije. En premier Andrej Babiš (66) voor Tsjechië. De eerste die werd gevaccineerd tegen het coronavirus. En daarmee een symbool van hoop.

Minister Hugo de Jonge zei dat 'het begin van het einde van de crisis' nu echt begonnen was. Ic-arts Diederik Gommers, die ook woensdag aan de beurt kwam, liet het goochelen met woorden aan de minister over en noemde de start van de vaccinatiecampagne gewoon 'echt gaaf'. Een paar maanden, 'en dan pakken we ons gewone leven weer op', zei hij.

Het gewone leven als stip op de horizon.

We dromen allemaal ons gewone leven na de pandemie bij elkaar. Gommers hoopt dat hij straks weer in de anonimiteit van het ziekenhuis kan verdwijnen. Maar helemaal als vroeger, dat zal het vast niet meer worden. Neem alleen Gommers al – wie gaat hem nou nog vergeten? ◀

‘Ik kon niet begrijpen
dat mijn ongelovige
vrienden niet naar de
hemel zouden gaan.’

‘Ik geloof nog steeds. Denk ik’

TEKST AUKE VAN EIJDEN BEELD DIRK HOL

GroenLinks-Kamerlid Lisa Westerveld groeide op in een christelijk-gereformeerd gezin, maar zegde de kerk in haar studententijd vaarwel. Tegenwoordig ligt ze wakker van problemen in de jeugdzorg. ‘Dan overlijdt er een jongere met wie ik veel contact had, en heb ik als Kamerlid niets voor haar kunnen doen. Dat voelt vreselijk machteloos.’

Eigenlijk was Lisa Westerveld (39) altijd al politicus – lang voordat mensen daadwerkelijk op haar konden stemmen. Als tiener voerde ze eindeloze discussies met haar ouders over waarom ze niet mocht voetballen op zondag. Het werd ook zichtbaar toen ze in haar eigen kerkgemeente pleitte voor rentmeesterschap en fairtradekoffie na de dienst. Haar politieke insteek bleek later opnieuw toen ze in een kritische brief aan de kerkenraad vertelde waarom ze haar lidmaatschap had opgezegd. Als voorzitter van de Landelijke Studentenvakbond kwam Den Haag nóg dichterbij, en het voorlopige hoogtepunt van haar politieke reis bereikte Westerveld vier jaar geleden, toen ze met voorkeurstemmen werd gekozen als Tweede Kamerlid voor GroenLinks. Bij de aankomende verkiezingen in maart staat ze op de tiende plaats van de kandidatenlijst.

Waar komt die kritische houding bij u vandaan?

‘Ik heb altijd veel vragen gesteld, en het frustreerde mij als daar een slecht of helemaal geen antwoord op kwam. Bij ons in de kerk mochten vrouwen bijvoorbeeld niet in het ambt treden – nog steeds niet trouwens. Je hebt dus alleen mannelijke diakenen, ouderlingen en dominees. Ik vroeg me af waarom dat zo was. Maar daarop kwam voor mijn gevoel een onbevredigend antwoord. “Omdat we het altijd zo gedaan hebben”, zeiden mijn ouders dan. Ze waren zelf ook best progressief, maar volgens mijn moeder hadden mensen nu eenmaal tijd nodig voor verandering. Dat zal wel, maar ik was ongeduldig en nam geen genoegen met zulke antwoorden.’

Welke rol speelde het geloof thuis?

‘Mijn ouders gaan al hun hele leven naar de Christelijke Gereformeerde Kerk in Aalten, die overigens een heel fijne en hechte gemeenschap is. Het geloof was een rode draad in mijn jeugd. Dus niet alleen af en toe bidden voor het eten, maar ook elke dag uit de Bijbel lezen, veel over het geloof praten, op zondag twee keer naar de kerk en daarnaast nog naar club en catechisatie. En ik mocht veel dingen niet – zo voelde dat tenminste: niet op zondag voetballen en niet naar de tienerdisco waar mijn klasgenoten op vrijdagavond wél naartoe gingen.’

Van die verboden en verplichtingen moest u niets hebben, toch noemt u de kerk een ‘fijne en hechte’ gemeenschap. Kijkt u met gemengde gevoelens terug?

‘Ik heb er inderdaad een heel dubbel gevoel over. Veel dingen waardeer ik enorm, bijvoorbeeld wat de Bijbel ons vertelt over hoe we met elkaar moeten omgaan. Mijn moeder heeft veel vrijwilligerswerk gedaan en mij geleerd afval te scheiden. Wij werden thuis ook aangemoedigd goed na te denken over waarvoor je dankbaar bent, in het bijzonder tijdens het bidden. Dat is telkens weer een waardevol moment van reflectie. Maar tegelijk merkte ik, vooral op de middelbare school, dat ik ook allerlei dingen wilde doen die niet mochten. Dat heeft geleid tot veel ruzie, gedoe en opstandigheid richting de kerk.’

beangstigend

In het schuurtje naast haar ouderlijk huis hoorde Lisa Westerveld als tiener voor het eerst metal: knalhard volume,

veel gitaren en duistere tonen. Haar broertje had een cd meegenomen van de band Metallica. Westerveld was direct verkocht, maar toch voelde het niet helemaal goed. ‘Ik vond de muziek fantastisch, maar tegelijk worstelde ik met de symbolen en teksten die, laten we eerlijk zijn, niet altijd erg vriendelijk zijn.’

Die worsteling, zegt de Achterhoeker, had te maken met een constante vraag in haar hoofd: doe ik wel het goede? ‘Ken je die What Would Jesus Do-armbandjes nog? Die hadden wij ook en ik vond dat enorm beangstigend. Het gevoel dat je er telkens op kunt worden afgerekend als je iets fout doet. In de brugklas hadden we een playbackshow van school waar ik heel graag naartoe wilde – we deden iets van de film *Sister Act*, met allemaal nonnen. Ondanks dat ik er superveel zin in had, heb ik de hele avond met die vertwijfeling geworsteld: mag ik hier eigenlijk wel staan, is dit muziek waar ik naar kan luisteren?’

In uw studententijd hebt u de kerk verlaten. Wilde u van dat beangstigende af?

‘Ja, dat speelde wel een rol. Ik heb trouwens niet direct mijn lidmaatschap opgezegd, maar na een aantal jaar. Omdat het mij stak dat vrouwen niet in het ambt konden treden, en omdat ik de boodschap inconsistent vond. Dan kregen we een lange preek over rentmeesterschap, maar noemde de dominee niet één handvat voor hoe je dan precies moet leven. Ik ben opgevoed met het idee dat wie niet gelooft niet naar de hemel gaat – daarin zit ook een deel van die worsteling. Ik kon bijvoorbeeld niet begrijpen dat mijn ongelovige vrienden niet naar de hemel zouden gaan, terwijl ze hetzelfde leefden als mijn ouders. Ze deden vrijwilligerswerk, waren duurzaam bezig en stonden altijd voor iedereen klaar – maar tóch zou God mijn vrienden niet naar de hemel sturen omdat hun gedrag niet uit de Bijbel voortkwam? Toen dacht ik: hé, dat klopt zo niet.’

Gelooft u sindsdien niet meer?

‘Jawel, ik geloof nog steeds. Denk ik. Ja, je hoort het al aan mijn antwoord, heel zeker weet ik het allemaal niet.’

Wat is geloven dan voor u?

‘Ik zie de Bijbel als een boek waarvan je veel kunt leren, bijvoorbeeld dat God liefde is. En ik bid ook nog weleens, omdat het een goed gevoel geeft je zorgen bij God neer te leggen. Het geloof biedt zó veel mensen troost. Dat is erg waardevol.’

regeringsdeelname

Toen Westerveld op haar achttiende voor het eerst mocht stemmen, kleurde ze het vakje van de SP rood. ‘Vanwege het sociale’, zegt ze. ‘Mijn familie was een beetje teleurgesteld, want die stemde altijd ChristenUnie. Maar ik was erg voor meer gelijkheid en eerlijk delen, en voor mij was de SP de partij die zich daarvoor het sterkst maakte.’

Toch werd het later GroenLinks. Na haar studententijd – Westerveld studeerde eerst een jaar culturele antropologie, en deed daarna een studie filosofie – werd ze actief in de gemeenteraad van ‘het linkse bolwerk’ Nijmegen. Ze viel op bij de landelijke partij en werd in 2017 gekozen als Tweede Kamerlid. ►

Waarom hebt u uiteindelijk toch gekozen voor GroenLinks?

‘Vanwege het rooie, de sociale kant dus, en omdat ik mij altijd veel zorgen heb gemaakt over de toekomst van onze planeet, het groene deel. De manier van politiek bedrijven spreekt mij ook erg aan: GroenLinks is een kritische partij, maar we denken altijd mee over alternatieven. Ik dien bijvoorbeeld vreselijk veel moties in, omdat ik vaak ideeën heb over hoe het anders moet. Het kost helaas wel veel moeite om meerderheden te krijgen voor mijn voorstellen. In de meeste gevallen lukt dat gewoon niet.’

Ik hoor iemand die smacht naar regeringsdeelname.

‘Haha, nou, ik merk wel dat het als oppositiepartij soms érg lastig is. Wat dat betreft zou het prettig zijn een keer mee te doen, zodat je echt kunt waarmaken wat je wilt met dit land. Ik maak me in debatten bijvoorbeeld al jaren hard voor jongeren in de jeugdzorg met een héél specialistische hulpvraag – bijvoorbeeld meiden die zichzelf snijden omdat ze ooit seksueel zijn misbruikt. Het kost mij jaren om dat een beetje fatsoenlijk onder de aandacht te brengen. Nu verandert er gelukkig langzaam iets, maar we zijn jaren kwijtgeraakt. Dan denk ik weleens: o, als we toch in de coalitie hadden gezeten, dan was het allemaal misschien veel sneller gegaan.’

U bent woordvoerder jeugdzorg en onderwijs. Waarom hebt u voor die combinatie gekozen?

‘Die combinatie heb ik niet gekozen. Ik wilde woordvoerder onderwijs worden vanwege mijn achtergrond bij studenten-vakbonden, maar toen zei Jesse [fractievoorzitter Klaver] tegen mij: “Ik wil graag dat je jeugdzorg en kinderopvang erbij doet, want die drie thema’s gaan allemaal over hetzelfde kind.” Mensen denken soms dat Kamerleden worden gekozen en dan, hoppla, ineens alles weten. Nou, echt niet hoor. Ik ben me enorm gaan verdiepen in de jeugdzorg en heb talloze gesprekken gevoerd met ouders en hun kinderen. En ik ben me echt rot geschrokken.’

‘Het kabinet verschuilt zich achter de schriftelijke werkelijkheid. Maar de praktijk is ánders.’

Waarvan?

‘Van jongeren met een relatief klein probleem die nergens terecht kunnen en voortdurend worden afgewezen, waardoor de problemen steeds groter worden, tot het escaleert en acute hulp nodig is. Jarenlang gebeurt er soms helemaal niets, of wordt de situatie alleen maar slechter. Een aantal jongeren met wie ik vanaf het begin contact had, leeft inmiddels niet meer. Dat komt natuurlijk erg dichtbij. Dit werk doe je om mensen te helpen, maar dan overlijdt er een jongere met wie ik veel contact had en ik heb als Kamerlid niets voor haar kunnen betekenen. Een andere jongere appte mij onlangs dat hij naar het treinspoor was gelopen. Wat doe je dan als Kamerlid? Ik voel me dan echt heel machteloos. In debatten vertel ik die verhalen en zeg ik dat het beleid anders moet, maar er verandert nauwelijks wat.’

Dat lijkt me erg heftig.

‘Dat is het ook. Je moet hoop houden dat we toch iets kunnen veranderen. Ik houd het ook vol omdat ik merk dat jongeren en ouders het enorm waarderen. Ik reageer vaak op berichten met de eerlijke boodschap dat ik iemand niet direct kan helpen, en dan krijg ik soms toch een welgemeend ‘dankjewel’ teruggemailed. Dat is toch schrijnend, dat het al hoop geeft dat er überhaupt iemand op hen reageert?’

Waarom lukt het u niet iets te veranderen aan het beleid?

‘Aan het begin van deze coalitieperiode is alles goed dichtgetimmerd, er is helaas weinig flexibiliteit. En het kabinet verschuilt zich voortdurend achter de schriftelijke werkelijkheid.’

Westerveld zucht diep. ‘De minister legt bijvoorbeeld uit dat een hulptraject goed is verlopen, er voldoende is afgestemd

en alles officieel klopt. Dan denk ik: het zal allemaal vast correct zijn, maar de praktijk is gewoon ánders. Als op papier alle regels kloppen maar mensen er toch het slachtoffer van worden, gaat er iets fout. Dan moet je de regels dus aanpassen. Maar dat gebeurt nog veel te weinig.’

U bent ook onderwijswoordvoerder. Recent kwam minister Arie Slob in opspraak vanwege uitlatingen over antihomoverklaringen op scholen. Wat vindt u daarvan, en speelt uw christelijke achtergrond daarbij een rol?

‘Het speelt in die zin een rol, dat ik de overwegingen van minister Slob heel goed snap. Dat ik het begrijp, betekent overigens niet dat ik het ermee eens ben. Binnen GroenLinks hebben we veel en lang gediscussieerd over onderwijsvrijheid en grondwetsartikel 23. Onze partij is daarover enorm verdeeld. Een deel vindt dat je artikel 23 moet schrappen, een andere groep vindt juist dat het diversiteit in stand houdt.’

Waar zit u?

‘Ik begrijp beide kanten. Dat klinkt misschien als het wenselijke antwoord, maar het is echt zo.’

Stel: er komt een voorstel om artikel 23 uit de grondwet te halen. Stemt GroenLinks voor of tegen?

Ze denkt lang na. ‘Ik denk niet dat wij daar vóór zouden stemmen. Dat is volgens mij ook helemaal niet nodig – wat betreft een veilig schoolklimaat zijn we voor gelijke regels in bijzonder en openbaar onderwijs. Er blijft ruimte voor scholen met een eigen (bijvoorbeeld christelijke) visie, maar scholen mogen leerlingen niet weigeren om wie ze zijn en wat ze geloven. Maar dat kun je ook via aanpassing van wetten regelen. Daarvoor hoeft je dan niet het hele grondwetsartikel te schrappen.’ ◀

LISA WESTERVELD

Elisabeth Marij Westerveld wordt geboren op 16 november 1981 en groeit op in de gemeente Aalten.

Ze rondt een vwo-opleiding af op het Christelijk College Schaersvoorde in haar geboortedorp. Na de middelbare school haalt ze haar bachelor en master filosofie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. Vanaf medio 2002 is Westerveld actief bij studentenvakbonden – eerst de Nijmeegse, daarna twee jaar als voorzitter van de Landelijke Studentenvakbond. Haar politieke carrière begint in 2014 in de Nijmeegse gemeenteraad, waar ze deelneemt aan een coalitie. Drie jaar later wordt ze met voorkeurstemmen gekozen als Tweede Kamerlid voor GroenLinks.

Lisa Westerveld luistert veel naar metalmuziek, is actief bij een voetbalclub en gaat graag naar festivals. Ze heeft geen partner en kinderen.

Vergeten vluchtelingen van vergeten conflicten zijn niet ineens verdwenen

JAN VAN BENTHEM

Het virus dat de wereld op slot heeft gelegd, zo noemt de VN het coronavirus. Vluchtelingen zijn uit beeld verdwenen. Nergens is dat duidelijker dan in de tragedie van Idlib in Syrië.

Het afgelopen jaar is door de uitbraak van het coronavirus 'de zwaarste internationale uitdaging ooit' voor de Verenigde Naties geworden. Maar door die coronacrisis die veel aandacht opslokte, hadden regeringen en media minder oog voor de groeiende problemen. Honderdduizenden vluchtelingen kwamen muurvast te zitten, soms midden op een route naar een andere plek, meldde het VN-nieuwsbureau UN News vorige week. 'Daar werden ze tegengehouden, gefouilleerd en vastgezet', in vaak slecht uitgeruste kampen waar hygiëne en bescherming tegen corona ver te zoeken zijn. Vluchtelingen in Bosnië kwamen zo twee weken geleden nog even in het nieuws.

Nergens is de breuk in de aandacht zo schrijnend als in een van de grootste vluchtelingen crises van dit moment, in de Syrische provincie Idlib. Een jaar geleden was dat vrijwel dagelijks in het nieuws, door het Syrisch-Russische offensief dat er ruim een miljoen mensen opnieuw op de vlucht joeg. In totaal waren er in maart volgens de VN 2,7 miljoen vluchtelingen in Idlib, klem tussen de moordende luchtaanvallen van de Russische en Syrische luchtmacht en extremistische terreurbewegingen. Honderdduizenden trokken naar het noorden, richting de Turkse grens. Daar wachtte hun de 764 kilometer lange betonnen muur die Turkije langs de grens met Syrië heeft gebouwd – na de Chinese Muur en de grensblokade tussen Amerika en Mexico de langste ter wereld. Met nog een extra meter 'scheermesjes-prikkeldraad' erbovenop, camera's, op afstand bediende wapens en patrouilles moet deze met Europese steun meebetaalde hindernis iedere Syriër afschrikken die naar Turkije of de EU wil vluchten.

Wie naar nieuws over Idlib zoekt, krijgt een berg aan berichten. Maar ze breken, enkele uitzonderingen daargelaten, vrij abrupt af na een laatste noodkreet van de VN op 14 maart. Bijzonder gezant van de VN Geir Petersen hield toen de Veiligheidsraad het beeld voor ogen van 'de onbevattelijke schaal aan lijden dat zich daar afspeelt'. De raad had al eerder, gedwongen door Rusland, de toegang tot het rampgebied moeten halveren. Hulporganisaties vertellen dat, als ze in Syrië hulp willen blijven verlenen, ze niets in Idlib mogen doen, op straffe van het intrekken van hun vergunning. In het hulpplan voor Syrië dat OCHA, het humanitaire bureau van de VN, op 31 december presenteerde, staan met tergende regelmaat deze opmerkingen: 'de Syrische overheid betwist

deze cijfers, de Syrische overheid verschilt van mening over de conclusies en de aanpak' en, zo staat erbij, 'dit geldt voor het hele document'.

Maar de 2,7 miljoen mensen in Idlib zijn niet in rook opgegaan. Op verslagen van de VN en enkele uitzonderingen als de BBC na, zijn berichten over Idlib vooral te vinden in Arabische en Turkse media. Ze spreken over 'onleefbare situaties', gezinnen in overstroomde tenten die soms al acht maanden geen enkele hulp meer hebben gehad, de winter die dodelijk toeslaat. De jongste verslagen van OCHA reppen van een snelle opmars van het coronavirus in de kampen. Westerse hulporganisaties, zoals de DRA (Dutch Relief Alliance, waarin vijftien organisaties samenwerken), proberen waar mogelijk onderdak en mobiele medische hulp te bieden, maar het blijft buiten beeld.

Idlib laat zien wat er gebeurt als de wereld wegstijgt. Rusland is ondanks de wapenstilstand van maart doorggegaan met luchtaanvallen. Onderlinge machtssferen worden hard afgebakend, zoals door het Russische bombardement op 26 oktober, waarbij ruim zeventig leden van een aan Turkije verbonden islamitische militiegroep in de stad Kfar Takharim werden gedood. Dergelijke operaties passen bij 'de bevrijding van Idlib', aldus de Russische opperbevelhebber Valery Gerasimov tegenover TASS. De aanwezigheid van westerse landen, zoals de paar honderd Amerikaanse troepen die er nog zijn, vormt 'een obstakel naar de eenheid van het land', meent de Russische minister van Buitenlandse Zaken Sergei Lavrov. Die eenheid is: als Assad weer iedereen in zijn macht heeft – of in een van zijn vele martelcentra.

Dit is hoe een 'vluchtelingenprobleem' wordt opgelost als niemand kijkt: door bruut geweld, intimidatie en uithongering. Als daar niemand op reageert, kan het een patroon worden. De waarschuwing, afgelopen maandag van de VN, dat in Jemen, dat andere gruwelijke conflict, zonder humanitaire steun de komende maanden 'honderdduizenden kinderen zullen sterven', mag dan ook niet net als de noodkreet van de VN in maart over Idlib ineens het einde van de aandacht voor dit conflict worden. Het is tijd dat organisaties en overheden die nog geloven in omzien naar anderen in nood, weer opstaan en verder kijken dan de vraag hoe snel wij kunnen worden gevaccineerd. Voordat we daarna ontdekken hoe anderen in die tijd stierven. ◀

Etherische oliën in opmars – en de sprookjes erover ook

TEKST MARINDE VAN DER BREGGEN BEELD SJOERD MOUISSIE, PIXABAY

Etherische oliën kunnen fijn zijn om te gebruiken. Maar het gaat mis als daarbij sprookjes of zelfs gevaarlijke adviezen de ronde doen. En dat komt steeds vaker voor.

Bij het wakker worden even de diffuser aan. Vervolgens wat olie onder je oksels als deodorant, wat in je haar om het te laten glanzen, een paar druppels in je handpalm – goed inhaleren en de rest uitsmeren in je nek. En vergeet de roller niet met een blend die je weerstand ondersteunt! Daarna het huis schoonmaken met schoonmaakmiddel met oliën erin, de diffuser weer even aan om je zenuwen voor die spannende afspraak vanmiddag te kalmeren en – o, je kind is gevallen, gauw een druppel olie op de zere plek. Wie de olieaccounts op Instagram volgt, ziet het algauw: *oils* zijn een lifestyle. Etherische of essentiële oliën zijn extreem geconcentreerde bestanddelen van planten. Je kunt ze overal voor gebruiken, ze helpen je met je weerstand, persoonlijke verzorging en emotionele gesteldheid, lees je op die accounts. En dat allemaal volledig natuurlijk, gifvrij en dus veilig voor je gezondheid. Met het populairder worden van grote Amerikaanse oliebedrijven in Nederland (besloten Facebookgroepen tellen in totaal ongeveer 10.000 leden) groeit ook het aantal 'oilfluencers' dat via profielen vol gestylede foto's met flesjes olie, dampende diffusers en blijde gezichten probeert oliën aan de man te brengen. De onderschriften vertellen hoe fijn de *oils* werken bij het managen van prikkels en de uitdagingen van de dag. Ook zijn er uitlegposts over moleculen, gifstoffen, neuronen en hormonen.

lavendel

Maar niet iedereen is blij met die opmars van etherische oliën. Aromatherapeuten maken zich zorgen over de manier waarop online wordt gesproken over het gebruik van de oliën en over de adviezen die gegeven worden door verkopers van de grote merken. Het *Nederlands Dagblad* deed onderzoek op websites en in Facebookgroepen van gebruikers naar wat er online allemaal gezegd en geadviseerd wordt

rondom het gebruik van etherische oliën van het merk Young Living, en legde de bevindingen voor aan een viertal deskundigen, die allemaal overtuigd zijn van de voordelen die oliën kunnen hebben: drie aromatherapeuten en een arts (zie kader). Zij zagen onwaarheden en soms zelfs gevaarlijke adviezen in wat er op het internet door verkopers wordt verteld. Sommige onwaarheden zijn onschuldig, zoals het vaak gegeven advies olie onder de voeten te sme-

‘De natuur is niet veilig. Ze biedt veel moois, maar ook de sterkste giften.’

ren, omdat de huid daar dunner zou zijn (niet waar, die is juist veel dikker, waardoor olie minder snel wordt opgenomen). Andere onwaarheden zijn minder onschuldig, zoals de claim dat de pure oliën 'lichaamseigen' zijn, waardoor je niet zou kunnen overdoseren en niet allergisch zou kunnen zijn voor etherische oliën. Absolute onzin, zeggen alle vier de deskundigen. 'Ik ben geen plant, ik heb geen kaneelaldehyde of linalool in mijn lijf. Mijn lever moet echt hard zijn best doen om dat te gaan verwerken', zegt Harmen Rijpkema. 'Neem bijvoorbeeld bittere amandelolie. Ruikt heerlijk naar bitterkoekjes, maar als ik dat inneem, zou ik eraan overlijden, want dat is een zwaar giftige stof.' Een reëel risico van het veelvuldig gebruik van etherische oliën is dat iemand een allergie ontwikkelt. Janet Nienhuis noemt het voorbeeld van een van haar studenten die van een vriendin het advies

kreeg lavendelolie van Young Living in een open wond op haar scheenbeen te druppelen. 'Toen ze aan het derde 15 milliliter-flesje toe was, ontstond een allergische reactie, die uiteindelijk zo hevig werd dat ze moest stoppen met de opleiding, omdat die reactie al opkwam op het moment dat ze de lavendel alleen al rook.'

open wond

En nee, als je een olie gebruikt en je krijgt er huiduitslag van, is dat geen 'detoxreactie van je lichaam, omdat het alle troep die je hebt opgebouwd kwijt moet'. 'Ja, het is een detoxreactie, maar dan om van de moleculen van de olie af te komen', zegt Madeleine Kerkhof. 'Niet omdat er zo veel rommel in je lijf zit – dat is echt de grootst mogelijke kul.' Thomas Rustemeyer deed onderzoek naar contactallergieën bij het gebruik van etherische oliën. 'We zien steeds vaker dat mensen reageren op de cosmetica die ze juist hadden gekocht omdat die op basis van natuurlijke bestanddelen waren gemaakt', zegt hij. Maar het gebruik van natuurlijke bestanddelen sluit niet uit dat iemand een allergie opbouwt. 'Je krijgt zo'n allergie door veelvuldig in contact te komen met de stof.' Dat natuurlijk gelijkstaat aan veilig, is een misconceptie, zegt de dermatoloog. 'De natuur is niet veilig. Wij hebben haar veilig gemaakt door beren af te schieten. De natuur biedt veel moois, maar ook de sterkste giften.'

kinderen

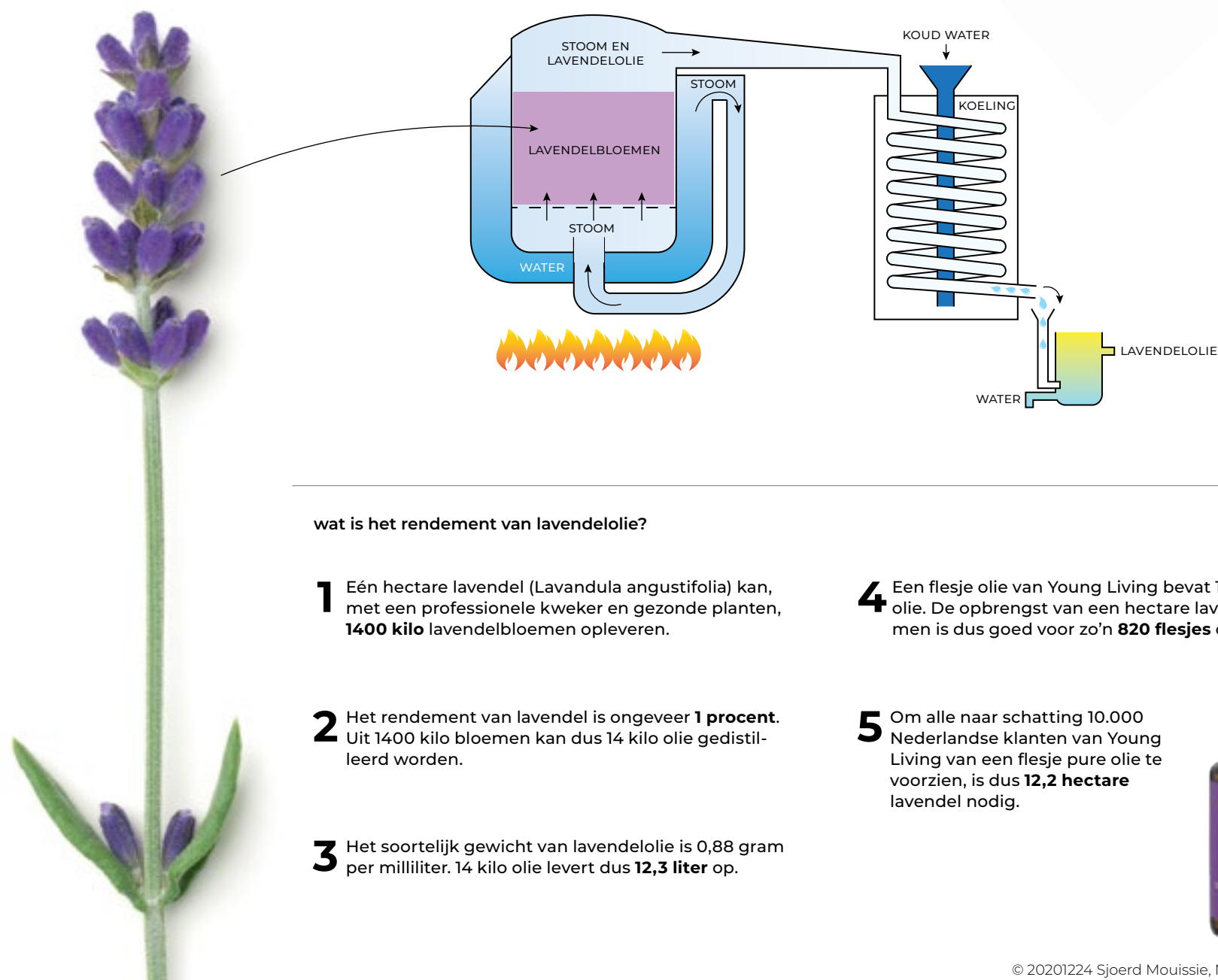
De aromatherapeuten vinden vooral de adviezen over het gebruik van oliën bij kinderen kwalijk. Het *ND* legde hun een lijstje voor met kwaaltjes en verschillende oliën die volgens Young Living-leden veilig gebruikt konden worden bij baby's en kinderen. Daar zaten oliën en blends (een mengsel van verschillende oliën) bij die niet veilig zijn voor jonge kinderen, zeggen zij.

HOE WERKT DAT, LAVENDELOLIE DISTILLEREN?

Bedrijven als Young Living verkopen etherische oliën. Eén van die producten is lavendelolie. In tegenstelling tot andere producten, zoals zonnebloem of sesam, zijn er voor een redelijke hoeveelheid pure olie veel planten nodig. Daarom worden veel dure oliën op de markt vaak 'aangelengd' met olie van goedkopere gewassen, met een beter rendement.

zo wordt lavendelolie gedistilleerd

wat is het rendement van lavendelolie?

- 1 Eén hectare lavendel (*Lavandula angustifolia*) kan, met een professionele kweker en gezonde planten, **1400 kilo** lavendelbloemen opleveren.
- 2 Het rendement van lavendel is ongeveer **1 procent**. Uit 1400 kilo bloemen kan dus 14 kilo olie gedistilleerd worden.
- 3 Het soortelijk gewicht van lavendelolie is 0,88 gram per milliliter. 14 kilo olie levert dus **12,3 liter** op.
- 4 Een flesje olie van Young Living bevat 15 milliliter olie. De opbrengst van een hectare lavendelbloemen is dus goed voor zo'n **820 flesjes** olie.
- 5 Om alle naar schatting 10.000 Nederlandse klanten van Young Living van een flesje pure olie te voorzien, is dus **12,2 hectare** lavendel nodig.

© 20201224 Sjoerd Mouissie, Nederlands Dagblad

Ze zijn terughoudend met het inzetten van oliën bij kinderen. 'De huid van kindjes tot drie jaar is veel doorlaatbaarder, en hun lever werkt pas zoals die van een volwassene als ze twaalf zijn. Ook kunnen ze nog niet goed dingen ophoesten als ze iets kwijt moeten', zegt Nienhuis. En over de adviezen: 'Het kan veel subtieler en veel minder, ik zou veel lager doseren.' Daarnaast moet je je volgens haar afvragen of je het kind overal oliën voor moet geven. 'Koorts bijvoorbeeld is een reactie van je immuunsysteem om bacteriën en virussen te bestrijden. Dus het is niet slim om die natuurlijke werking van je lichaam stil te zetten.' Kerkhof is ook kritisch. 'Bij een baby tot drie maanden zou ik sowieso geen etherische oliën gebruiken, tenzij er geen andere manier is om het kindje comfortabel te krijgen.' Maar dan nog moet je voorzichtig zijn. 'Er bestaat bijvoorbeeld internationale consensus over dat je geen peppermuntolie moet gebruiken bij kinderen jonger dan zes jaar. En *never ever* onder de twee jaar, ook niet verdund. Baby's kunnen zelfs een ademstilstand krijgen van een prikkel van pure menthol.' Dat dit soort misinformatie en gevaarlijke gezondheidsadviezen zich zo makkelijk verspreiden, komt

door de structuur van bedrijven als Young Living: multilevelmarketing. Iedereen kan – zonder enige ervaring of kennis – het product gaan verkopen, vooral binnen het eigen sociale netwerk, en een 'downline' opbouwen, verkopers die als het ware onder die persoon hangen. Elke verkoper verdient aan de omzet van de downline. Informatie wordt overgenomen van andere verkopers en producten aangeprezen met persoonlijke ervaringen. Dat maakt het moeilijk het bedrijf aan te spreken op wat er online gebeurt, de verkopers maken immers officieel geen deel uit van Young Living.

bedreigde planten

Het systeem is zo ingericht dat leden steeds meer olie gaan gebruiken. Zo is er een programma waarbij je kunt sparen voor kortingen, mits je elke maand voor minimaal 50 PV (soort punten, ongeveer 50 euro) bestelt, en moet je minimaal 100 PV besteden voor je überhaupt kunt verdienen aan jouw downline.

De visie van Young Living is 'ieder huishouden ter wereld voorzien van etherische olie'. Het is de vraag of de aarde dat überhaupt aankan. ►

Madeleine Kerkhof

Oprichter van opleidingsinstituut Kicozo met een opleiding aromatherapie op hbo-niveau geaccrediteerd door het Kwaliteitsregister Verpleegkundigen en Verzorgenden. Verpleegkundige en gespecialiseerd in complementaire zorg, waaronder aromatherapie voor kwetsbare patiënten in bijvoorbeeld de oncologie, palliatieve zorg en ouderenzorg.

Harmen Rijpkema

Medisch antropoloog en aromatherapeut. Werkt al meer dan dertig jaar met oliën en schreef het naslagwerk *Aromecum*, waarin alle eigenschappen van talloze oliën besproken worden.

Janet Nienhuis

Aromatherapeut en oprichter van FytArom, een geaccrediteerde opleiding aromatherapie op hbo-niveau in Nederland.

Thomas Rustemeyer

Hoogleraar dermatologie en allergologie aan het VU medisch centrum in Amsterdam. Deed onderzoek naar etherische oliën en contactallergieën.

WEEK1

ACHTERGROND

Bij het productieproces gaat gigantisch veel plantenmateriaal verloren. Ook kost het distilleren veel water. Daarnaast worden er ook oliën verkocht van bedreigde planten, zoals rozenhout. In 2017 werd het bedrijf in Amerika nog veroordeeld voor het illegaal verhandelen van rozenhoutolie en nardusolie, allebei gemaakt van bedreigde plantensoorten. De prijs van Young Living-oliën ligt fiks hoger dan die van andere merken, die volgens de deskundigen van net zo goede, of zelfs betere kwaliteit zijn. Volgens het bedrijf zelf komt dit doordat zijn olie de enige is van 'therapeutische kwaliteit', een term die niets betekent. Young Living adverteert met de methode 'seed to seal', die inhoudt dat alle planten op eigen of partnerboerderijen worden verbouwd, met complete controle over het productie- en testproces.

Vanwege die superieure kwaliteit zijn ook alleen Young Living-oliën veilig om in te nemen, zegt het bedrijf. Er is zelfs een speciale lijn met oliën die je in je eten of drinken kunt gebruiken. Ook hier zijn de deskundigen zeer kritisch op. Alle drie de aromatherapeuten geven aan dat inname alleen mag in uitzonderlijke situaties, altijd onder begeleiding van een professional en nooit langer dan zeven dagen.

'Je hebt te maken met extreem geconcentreerde stoffen. Als je bedenkt dat je voor een liter citroenmelisse 40.000 kilo plantenmateriaal nodig hebt ...', rekent Nienhuis voor. 'Als je honderd kilo citroenmelisse voor iemands neus zou zetten, gaat niemand dat eten. Maar mensen nemen het wel in.'

schadelijk

Ook hier gaat er van alles mis bij de adviezen. Bijvoorbeeld dat je de olie in een glas water kunt doen om het op te drinken. 'Dat kan echt schadelijk zijn, want zonder emulgator blijft die olie gewoon op het water drijven. Die olie hecht meteen aan je slijmvliezen en daarmee kun je ze ernstige schade toebrengen', zegt Kerkhof. Net als puur gebruik op de huid, zegt Rijpkema. 'Je hebt te maken met zulke sterke, geconcentreerde stoffen, dat je dat beter niet kunt doen. Sommige mensen kunnen daar misschien tegen, maar het is lang niet voor iedereen verstandig.'

De deskundigen zijn het eens: etherische oliën kunnen heel fijn zijn om te gebruiken en prima om je huis van een geur te voorzien, maar niet iedereen kan zomaar elke olie gebruiken. Algemene adviezen zijn er niet omdat je iemands situatie niet kent. 'Ik heb veel oliën in huis, maar ik gebruik ze zelden', zegt Nienhuis. 'Het doel van aromatherapie is de

kwaliteit van leven te verbeteren van iemand die het ergens lastig mee heeft. Ga je iedere dag zo om met etherische oliën als deze mensen doen, dan is dat niet goed voor je.' 'Je moet het zinnig inzetten', vult Kerkhof aan. 'Als je hoofdpijn hebt, drink dan eerst een glas water.'

De aromatherapeuten maken zich zorgen over wat dit voor de toekomst van hun vak betekent. 'Het anamneseformulier van een aromatherapeut beslaat een pagina of veertien. Je wilt weten wat iemands klacht is, maar vervolgens ga je op zoek naar de oorsprong', zegt Nienhuis. Aandoeningen en andere medicatie zijn daarbij belangrijk. Long- en luchtwegaandoeningen, astma of COPD zijn risico-

'Je moet oliën zinnig inzetten. Heb je hoofdpijn, drink dan eerst een glas water.'

factoren. Ook kunnen sommige oliën invloed hebben op de werking van bloedverduunners.

Hoe er nu met de oliën wordt omgegaan door gebruikers van de grote Amerikaanse bedrijven, vinden ze geen goede ontwikkeling. 'Zo komt er van alles de wereld in, terwijl we dit vak de afgelopen veertig jaar zo zorgvuldig hebben opgebouwd. Wij verdunnen de oliën altijd en passen de dosering aan aan iemands persoonlijke situatie, enzovoort', zegt Rijpkema. Kerkhof zou zelfs het liefst zien dat de oliën, net als in Frankrijk, bij de apotheek worden verkocht. 'Apothekers kun je opleiden en zo kunnen ze mensen goed advies geven.'

► **Volgende week in Zondag: Christenen en het gebruik van etherische oliën**

YOUNG LIVING

Young Living is een multilevelmarketingbedrijf. Iedereen die de starterskit aanschafft, met een diffuser, een aantal oliën en wat extraatjes, wordt distributeur. Wie ervoor kiest te gaan verkopen, bouwt aan een 'downline' met mensen die via hen klant worden bij Young Living. Als die mensen ook verkoper worden, hoort iedereen die daaronder hangt in de *downline* van de persoon erboven.

Young Living betaalt verkopers commissie over alle verkopen in iemands *downline*. Om die commissie te ontvangen moet een verkoper zelf minimaal 100 PV (een soort punten, staat ongeveer gelijk aan 100 euro) per maand spenderen aan Young Living-producten. Naarmate je meer verkoopt en een grotere downline opbouwt, kun je groeien in niveau van *distributor* tot *royal crown diamond*.

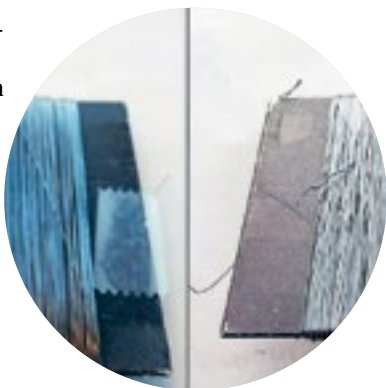
In 2019 had Young Living ruim 3 miljoen actieve leden. Van hen viel 89,6 procent in de categorie distributeur. Zij verdienen gemiddeld 3 dollar per jaar. Het niveau daarboven, *star*, besloeg 7,4 procent van de klanten. Het kostte gemiddeld elf maanden om dat niveau te bereiken en leverde gemiddeld 242 dollar per jaar op. Kosten moesten daar nog van worden afgetrokken. Pas twee niveaus hoger, *executive*, zou het met een winst van gemiddeld 3411 dollar per jaar rendabel kunnen worden. 0,8 procent van de leden heeft die rang bereikt en ze deden daar gemiddeld 23 maanden over. De hoogste vier rangen (*platinum*, *diamond*, *crown diamond* en *royal crown diamond*) hebben elk minder dan 0,1 procent van de leden. Deze leden verdienen gemiddeld ruim een ton tot bijna anderhalf miljoen dollar per jaar. Het kost ze tussen de 4,5 tot 11 jaar om dit te bereiken.

TOUW WAARSCHUWT BIJ OVERVERHITTING

Zwitserse onderzoekers hebben een veiligheidstouw ontwikkeld dat van kleur verschiet wanneer het zo sterk is verhit dat de trekkracht is verminderd.

Wanneer brandweerlieden een gebouw in gaan, zitten ze soms vast aan een veiligheidstouw. Daarmee kunnen ze door collega's naar buiten worden getrokken. Maar de hitte in een brandend gebouw kan zo'n touw verzwakken, zonder dat dit zichtbaar is. Hoe weten de brandbestrijders dan of hun touw nog veilig is? Onderzoekers van de ETH Zürich en het federale instituut voor materiaalonderzoek EMPA hebben daar iets op gevonden. Zij ontwikkelden een coating die van kleur verandert bij verhitting. Het maken van coating was de eerste stap, daarna moest deze nog in een polyester veiligheidstouw worden ingebed. De coating moest stevig hechten en bestand zijn tegen buigen. Uiteindelijk lukte dit met een coating die uit drie lagen bestaat. De basis is een dun laagje zilver op de vezels van het veiligheidstouw. Dit laagje reflecteert licht. Over het zilver komt een tweede coating, die het metaal stabiliseert. Daarna volgt de derde laag, die reageert op hitte. Dit is een zeer dun laagje van twintig nanometer en bestaat uit de elementen germanium, antimoon en tellurium. Bij verhitting vormen de drie metalen kristallen, waarbij de laag van blauw naar wit verkleurt.

De temperatuur waarbij de kleurverandering ontstaat, is af te stellen op tussen de honderd tot vierhonderd graden. Het nieuwe materiaal is overigens nog niet klaar voor gebruik. De coating is nog niet stabiel genoeg, na een paar maanden zijn de metalen geoxideerd waarna ze niet langer van kleur verschieten bij verhitting. Maar het principe werkt, zeggen de onderzoekers op de website van onderzoeksinstituut EMPA. Behalve als veiligheidstouw voor de brandweer zou dit verkleuringsmechanisme ook mogelijk zijn toe te passen om de trekkracht van touwen in de bouw of bij het bergbeklimmen te controleren. De onderzoekers wachten nog op belangstelling vanuit de industrie, zodat ze zich kunnen richten op het uitwerken van specifieke toepassingen. ◀

TEKST RENÉ FRANSEN BEELD RAINER KLOSE

JAGUAR GRIJPT OCELOT

Bij een drinkplaats in het tropische woud van Guatemala is vastgelegd hoe een jaguar een ander roofdier, een ocelot, grijpt. Mogelijk is de aanval een gevolg van de droogte.

Op de beelden is te zien hoe de jaguar, een mannetje, een uur lang ligt te wachten bij een drinkplaats. Een grote tapir wordt genegeerd; blijkbaar is het te gevaarlijk die aan te vallen. Maar als de kleinere ocelot komt drinken, slaat de jaguar toe, waarna hij met zijn prooi uit beeld verdwijnt. Amerikaanse biologen die de beelden hebben gemaakt, zeggen dat zo'n aanval zeldzaam is. Onderzoek van ontlasting van jaguars levert heel soms resten van een ocelot op, maar zo'n confrontatie tussen twee roofdieren is niet eerder vastgelegd op film of foto's. Wel jagen ze deels op dezelfde tijden, vooral in de schemering.

De oorzaak van de aanval ligt mogelijk in de droogte. De opnamen zijn gemaakt in maart 2019, in een periode waarin de helft van de waterplaatsen in het gebied droog stond. De waterplaats waar de confrontatie plaatsvond, was de enige in een straal van tien kilometer. Camerabeelden laten er bovendien andere ongewone confrontaties zien, bijvoorbeeld tussen twee jaguars. Droogte, vermoedelijk een gevolg van klimaatverandering, lijkt de aanleiding voor al dit afwijkende gedrag. De biologen hebben hun waarneming maandag gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Biotropica*. ◀

TEKST RENÉ FRANSEN BEELD WASHINGTON STATE UNIVERSITY

MANGROVEBOS OMAN VERDWEEN NA SNELLE KLIMAATVERANDERING

Langs de kust van Oman, aan de zuidoostkant van het Arabisch schiereiland, stonden lang geleden mangrovebossen. Die verdwenen door de verplaatsing van een gebied met lage luchtdruk.

Naar schatting zesduizend jaar geleden stonden er mangrovebossen in de lagunes langs de Omaanse kust. Deze bomen gedijen alleen wanneer het zeewater waarin ze staan, warmer is dan 24 graden. Bovendien mag het water niet te zout zijn, al verschillen boomsoorten in de hoeveelheid zout die ze verdragen. De aanwezigheid van de mangrovebossen blijkt uit fossielen die nu langs de kust zijn te vinden. Daaruit blijkt ook dat de bossen plotseling grotendeels verdwenen. Mangrove is nu nog maar op een paar plaatsen te vinden en de bosjes bestaan uit nog maar één boomsoort. Tot nu toe waren er verschillende verklaringen, waaronder klimaatverandering, daling van de zeespiegel of houtkap door mensen. Wetenschappers van de universiteit van Bonn (Duitsland) hebben nu een gedetailleerd onderzoek gedaan naar de bodem en de fossiele resten van de mangrove. Daaruit blijkt dat een snelle omslag van het klimaat de meest waarschijnlijke oorzaak is. Ook liet het onderzoek zien dat de bossen in een periode van enkele tientallen jaren verdwenen. De klimaatverandering is vermoedelijk het gevolg van een verschuiving van de zogeheten intertropische convergentiezone. Dit is een band die ten noorden en ten zuiden van de evenaar loopt, waar warme lucht opstijgt. Deze zone met instabiele lucht zorgt bijvoorbeeld voor de jaarlijkse moessonregens in India. Het is bekend dat de zone lang geleden meer naar het noorden lag dan nu. Het lijkt erop dat de band met lage luchtdruk zesduizend jaar geleden zo ver naar het zuiden was opgeschoven dat de regenval in Oman sterk afnam.

De onderzoekers reconstrueerden uit hun gegevens dat door de veranderingen de bodem zouter werd, wat slecht was voor de bomen. Ook andere planten en bomen verdwenen door de droogte, wat zorgde voor veel kale grond en daarmee extra erosie. Het zand dat hierbij vrijkwam, werd de lagunes in geblazen en dempte deze ondiepe wateren. Uiteindelijk leidde dat in korte tijd tot het verdwijnen van de mangrovebossen. Houtkap door mensen heeft vermoedelijk weinig te maken met het verdwijnen van de bomen, blijkt uit berekeningen van de behoefte aan brandhout van de bewoners van het gebied destijds. Er leefden vooral nomaden, die nergens lang genoeg verbleven om voor kaalslag te kunnen zorgen. De resultaten van het onderzoek zijn dinsdag gepubliceerd in het tijdschrift *Quaternary Research*. De Duitsers willen nu aan de hand van pollen die in de dichtgeslibde lagunes zijn te vinden, in kaart brengen hoe de plotselinge klimaatverandering de plantengroei in het hele gebied heeft aangetast. Ze hopen hun bevindingen ook te kunnen gebruiken om maatregelen te bedenken tegen droogte die nu ook in Noordwest-Europa bossen aantast. ◀

TEKST RENÉ FRANSEN BEELD UNIVERSITY OF BONN / VALESKA DECKER

Oranje Consultant worden in de Zorg?
Wij komen graag met je in contact!

Oranje Consultancy, de AFAS specialist in de zorg, zoekt uitbreiding!

- Wij zoeken slimme en sociale mensen die het leuk vinden om met prachtklanten in de zorg processen te optimaliseren. Hierbij ben jij de AFAS specialist!
- Met dit werk help je dus echt de zorg om hun belangrijke werk goed te doen. Zo nodig geven wij jou een interne opleiding om AFAS specialist te worden!
- Enkele van onze klanten zijn: Groene Hart Ziekenhuis, Maastricht UMC+, Salem - Wonen met zorg, Franciscus Gasthuis & Vlietland, IJsselheem Woonzorggroep.
- Oranje Consultancy sponsort ook nog eens Mercy Ships Holland, hoe gaaf is het om ook daaraan je steentje bij te dragen.

Je leest meer over deze functie op onze website
<https://www.oranjeconsultancy.nl/werkenbij>

Bel voor meer informatie met Arjan de Rooy (06) 51755483
of Hans Vervat (06) 10772645

Oranje Consultancy
AFAS Specialisten in de Zorg
Kortrijk Landgoed Sandenberg, Langbroek

**LENSINK &
VAN DEN HOORN**
ACCOUNTANCY EN ADVIES

VACATURE

Lensink & Van den Hoorn Accountancy en Advies is een veelzijdig accountantskantoor in Heerde. Onze klantenportefeuille is zeer divers met specialisaties in automotive en optiek. Onze dienstverlening kenmerkt zich door persoonlijk contact met onze cliënten en tegelijkertijd een hoge graad van automatisering. Wij zijn op zoek naar een:

ASSISTENT-ACCOUNTANT

(parttime of fulltime)

Functieomschrijving

In deze functie stel je jaarrekeningen samen, stel je fiscale aangiften inkomstenbelasting, vennootschapsbelasting en omzetbelasting op voor onze cliënten. Je onderhoudt laagdrempelig contacten intern, bijvoorbeeld met de accountant. Daarnaast onderhoud je extern contacten met cliënten.

Functie-eisen

- goede communicatieve vaardigheden
- een praktische en klantgerichte instelling
- nauwkeurige werkhouding
- HBO-opleidingsniveau is een pré
- kennis van Microsoft Excel

Aangeboden

Wij bieden je een leuke, afwisselende functie in een uitdagende omgeving waarin je geholpen wordt jezelf te ontwikkelen tot een allround professional. Wij stimuleren daarbij het volgen van een gerichte opleiding of bijvoorbeeld een duaal opleidingstraject. Binnen ons kleinschalige kantoor vinden we een ontspannen werksfeer erg belangrijk.

Solliciteren

Klaar voor een nieuwe uitdaging? Stuur je CV naar jan@lensinkvandenhoorn.nl.

Voor meer informatie bel je met ons: 0578-700225.

Molenweg 20A | 8181 BJ Heerde
Telefoon: 0578-700225 | Email: jan@lensinkvandenhoorn.nl
www.lensinkvandenhoorn.nl

De Meerwaarde
Geloof in elk talent!

Voor "De Meerwaarde" in Barneveld zoeken wij een

Lid Raad van Toezicht

portefeuille finance,
control en huisvesting

De Meerwaarde biedt PrO/VMBO/MBO aan ruim 2000 leerlingen en studenten uit Barneveld en de wijde omgeving met als (filoso)visie: christelijk, verbindend, levensecht, toekomstgericht, geloof in elk talent!

PANDION
Geloof in LEIDERSCHAP

Kijk op www.pandionleiderschap.nl
of neem contact op met
Bernhard Kok, 06-5759 2035

**Gevangenenzorg
Nederland**
geloof in herstel

Gevangenenzorg Nederland zoekt een
Coördinator / trainer (32 – 36 uur)
Ga jij onze cursussen over herstel organiseren?

Solliciteer! gevangenenzorg.nl/wiewijzijn/vacatures

Vacature

Open Doors zoekt een
HR-manager

OpenDoors

opendoors.nl/vacatures

Op de redactie van het *Nederlands Dagblad* ontstaat door vertrek van een collega een vacature voor de functie van

opinieredacteur

Dat is een sociale en taalvaardige redacteur die niet zelf op de voorgrond treedt, maar anderen helpt hun kennis en opvattingen in heldere taal en met goede argumenten te presenteren, in de krant en online.

wie we zoeken

Jij bent nieuwsgierig, zit bovenop de actualiteit en bent steeds op zoek naar originele en ongedachte invalshoeken. Daarbij heb je een goed gevoel voor de ontwikkelingen en thema's waarin lezers van het *Nederlands Dagblad* geïnteresseerd zijn.

Je kent of zoekt deskundigen die hun licht over actuele kwesties kunnen laten schijnen – niet alleen de bekende maar ook creatieve en verrassende stemmen.

Je communiceert soepel met wetenschappers en vaklui, politici en burgers, geestelijken en ondernemers, jongeren en gepensioneerden. Je hebt de sociale vaardigheid om hen tot stellingname te prikkelen, en de taalvaardigheid om hun teksten voor onze brede lezerskring toegankelijk te maken. Dat doe je ook met ingezonden brieven: je selecteert, verbetert, kort in, en communiceert daarover met de inzenders.

Je hebt een dienstbare instelling: mensen die een goed verhaal hebben te vertellen, presenteert jij op ons podium voor geïnteresseerde lezers. Jouw onzichtbare, professionele hand zorgt voor prettig leesbare en goed gecomponeerde stukken - waar de naam van een ander boven staat.

Je hebt een relevante hbo- of academische studie afgerond en deelt de christelijke geloofsovertuiging van waaruit we deze krant maken.

wie wij zijn

Wij zijn een schaamteloos christelijke krant die geen blad voor de mond neemt. Zuinig op onze lange traditie van degelijke, betrouwbare kwaliteitsjournalistiek, treden we open, onbevangen en innovatief de media-toekomst tegemoet. Het *Nederlands Dagblad* wordt uitgegeven door een onafhankelijke, gezonde onderneming die zich houdt aan de cao voor het Uitgeverijbedrijf.

informatie

Informer en of reageren kan tot en met 1 februari via hoofdredacteur Sjirk Kuijper of adjunct-hoofdredacteur Hugo de Bruijne, bereikbaar via 088 - 1 999 999 of vacature@nd.nl.

Sollicitatiegesprekken hopen we in de tweede helft van februari te voeren.

De vacature ontstaat per 1 mei.

TIPS

tarief € 5,90 per regel; tekst wordt achterelkaar doorgezet; opgave via ndadvertenties.nl

ACTIVITEITEN

■ ALGEMEEN

Praktijk voor psychoseksuele en pastorale therapie. Eelde(Drenthe) telefoon 050-3091430. Voor seksuele gebrokenheid, trauma's en partnersrelatie. www.talitakoem.nl www.seksuelegebrokenheid.nl

■ WE ZIJN ER WEER! www.eeninwaarheid.info

GERECHTELIIKE PUBLICATIES

■ ALGEMEEN

VERKOOP BIJ EXECUTIE. Op maandag 11 januari 2021 om 15:00 uur zal ter hoogte van het adres Catharinapolder 15 te BARENDRECHT in het openbaar worden verkocht een voertuig, merk VOLKSWAGEN, type CADDY, met kenteken VG518G. De verkoop wordt gehouden bij opbod en tegen directe betaling. GGN Gerechtsdeurwaarders (mapnr. 5058486). Kijk op: www.deurwaardersveiling.nl.

PERSONEEL

■ ALGEMEEN

ANOVI KEUKENS in Berkel en Rodenrijs zoekt een VERKOOPADVISEUR. Wil jij veel klantcontact, gedegen adviseren en werken bij een solide familiebedrijf? anovikeukens.nl/vacatures of bel Henry 06-10003480

■ Kroon Installatietechniek B.V. in Dodewaard groeit gestaag. Daarom zijn wij op zoek naar gedreven: Projectleiders, Installatie-monteurs, Leerling installatiemonteurs, Servicemonteurs. Heb je zin om in een gezellig team te werken en wil je mooie projecten realiseren? Bel of app dan direct met Dirk Kroon, tel. 0622476865.

VAKANTIE BINNENLAND

■ OVERIJSEL

Camping Bergzicht /Ommen - Klimberg-kl.Belties/Hardenberg - Terschelling / Ameland t.h. chalets/stacars - v.a. € 210 p.w kijk op www.vdsluisvakanties.nl -tel 0512-516096

■ Fietsen en wandelen op de Sallandse Heuvelrug/Holterberg. Voor info www.erve-npier.nl 0548-513123 Waar rust, ruimte en natuur samenkomen.

■ GELDERLAND

Familieweekend of bedrijfsuitje organiseren? www.donkelsgoed.nl of 0571-280822 vanaf 1 april

■ Dit voorjaar fietsen en overnachten in de Achterhoek? Schitterende omgeving in het groen. Prachtig huisje in Aalten. Bel 06-26923751 of kijk op www.huisjeinaalten.nl

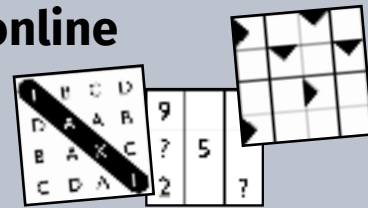
■ ZEELAND

Vakantieverblijf de Trommel - Domburg. Te huur sfeervolle vakantiewoningen op het platteland en 100m loopafstand van het strand. www.detrommeldomburg.nl 0618792511

■ ALGEMEEN

't Veurhuus, oud-Bergentheim (OV). Vakantie 2021, ruime mogelijkheden in vóór-en hoogseizoen. Geniet van rust en ruimte in de sfeervolle 6 a 7 pers. vakantiewoning in verbouwde boerderij. Erg geschikt voor gezinnen met kinderen, grote tuin, skelters, speeltuin. Maar ook voor andere doelgroepen. Fijn wandel- en fietsgebied in het mooie Vechtdal. tel.0523-231561 of 06-51544469. www.hetveurhuus.nl

Puzzel nu ook online nd.nl/puzzels

- de laatste puzzels uit de krant
- plus twee **dagmini's**

Ga naar nd.nl/puzzels
of klik op puzzel in digitale krant of app

NedagUitgevers zoekt een nieuw lid voor het stichtingsbestuur

Nedag Uitgevers BV is het moederbedrijf van het Nederlands Dagblad en De Nieuwe Koers. Dit dagblad en opinieblad worden beide gemaakt door betrokken christenen. Zij belichten en becommentariëren op onderscheidende wijze de actualiteit, in gedrukte en digitale vorm.

Taak Stichting Nedag Uitgevers

Als enig aandeelhouder van Nedag Uitgevers BV ziet de stichting toe op de identiteit van het bedrijf, de uitvoering van het beleid en de realisatie van de doelstellingen.

De organisatie wordt bestuurd door een tweehoofdige directie (uitgever en hoofdredacteur) onder toezicht van een Raad van Commissarissen. Deze toezichthouder (de RvC) legt op zijn beurt verantwoording af aan de aandeelhouder, het stichtingsbestuur. Dit bestuur bestaat uit vijf leden, die doorgaans drie of vier avonden per jaar vergaderen.

Profiel

Een lid van het stichtingsbestuur is een maatschappelijk betrokken christen en meelevend lid van een kerkelijke gemeente. Hij of zij is in staat om goed samen te werken, is goed op de hoogte van de ontwikkelingen in de christelijke

wereld en steunt de doelstelling van de organisatie van harte. Kennis van de (christelijke) mediawereld is een pré. Het betreft een onbezoldigde functie.

Procedure

Als u belangstelling hebt voor de functie van lid van het stichtingsbestuur, kunt u inlichtingen vragen bij mr. T.J. Schutte (voorzitter), tel. 06 2221 6555. Denkt u op basis van het geschetste profiel een geschikte kandidaat te zijn voor het lidmaatschap van het stichtingsbestuur, dan nodigen wij u van harte uit voor 31 januari 2020 een brief met cv te sturen naar de directiesecretaris van het Nederlands Dagblad, dhr. M. Geelhoed, e-mail geelhoed@nd.nl, o.v.v. vacature stichting Nedag Uitgevers.

Uw sollicitatie wordt vertrouwelijk behandeld. De selectiegesprekken vinden D.V. begin februari 2021 plaats.

WEEK1

Hoe kunnen we van betekenis zijn op ons werk? En hoe houden we de balans tussen werk en tijd voor familie, vrienden en ontspanning? Samen met experts zoekt Goed Werk naar antwoorden op dit soort vragen. Goed Werk is een samenwerking tussen de EO, het Nederlands Dagblad en NPO Radio 1 met een maandelijkse podcast, wekelijks twee pagina's in de krant en een LinkedIn-community. Meer lezen? nd.nl/goedwerk

WERKNIEUWS : WAAROM JE ZO DUF WORDT VAN VERGADEREN

TEKST RIMME MASTEBROEK BEELD ISTOCK

Koolstofdioxide, CO₂ dus, is niet alleen een probleem bij de opwarming van de aarde. Het veroorzaakt ook 'luchtvervuiling' in vergaderzaaltjes, met een aanzienlijke afname van cognitieve prestaties tot gevolg.

Dat schrijft *Forbes*. Dit gaat dus even niet over het 'moderne' vergaderen, via Zoom of een andere online-verbinding, maar over het ouderwetse bij elkaar zitten. Buiten bevat de lucht meestal drie- tot vierhonderd CO₂-deeltjes per miljoen. In een vergaderzaal kan dit stukken hoger komen te liggen, vaak duizend deeltjes per miljoen met uitschieters tot vijfduizend per miljoen. Hoe slechter een ruimte geventileerd is, hoe hoger het aandeel CO₂, schrijven onderzoekers van het Lawrence Berkeley National Laboratory. Uitademende mensen stoten deze CO₂ uit. Om de impact van de CO₂ te meten, lieten de Amerikaanse onderzoekers proefpersonen 2,5 uur (het was dus een lange vergadering) in een kamer zitten met respectievelijk 600, 1000 en 2500 CO₂-deeltjes per miljoen. Naderhand werden testen afgenomen, gericht op besluitvaardigheid. De mensen in de tweede groep presteerden 11 tot 23 procent slechter dan die in de eerste groep. Het verschil tussen de eerste en derde groep was helemaal gigantisch: cognitieve vaardigheden namen met 44 tot liefst 94 procent af. 'Even een luchtje scheppen' en daarna scherper terugkeren, dat is dus goed te verdedigen. Of zorg er simpelweg voor dat de vergaderruimte goed geventileerd is en de vergaderingen zelf zo kort mogelijk duren. ◀

De kunst van een goede vergadering

TEKST RIMME MASTEBROEK BEELD EO / CHARLOTTE VAN EGMOND

De meeste mensen zijn geen vergadertijgers. Zeker niet via allerlei online tools, wanneer afleiding slechts enkele muisklikken weg is. Onderzoeker en ‘vergadergoeroe’ Richard Engelfriet over het wel en wee van vergaderingen.

Richard Engelfriet is een bekende naam in de wereld van dagvoorzitters, congressen en managers. Onlangs verscheen een nieuw boek van zijn hand, inspelend op de huidige thuiswerksituatie. *Ben ik in beeld?* gaat over online vergaderen en werkt met stellingen die lezers aan het denken moeten zetten over hun presentatie. Een van de stellingen luidt: ik mag alleen online vergaderen met gepoetste schoenen. Engelfriet, in de podcast Goed Werk: ‘Natuurlijk met een knipoog bedoeld. Ik zie vaak dat mensen achteloos hun laptop openklappen en beginnen te praten. Ze denken verder niet na over hun kleding en of ze wel goed zichtbaar zijn. De stelling moet je bewust maken dat het wellicht niet handig is om een belangrijke klant in je joggingbroek te woord te staan. Ik sprak eens een bloedserieuze jurist die op de knalroze eenhoorn-kamer van zijn dochter zat, omdat daar het wifi-signaal het sterkst was. Het spijt me, maar dan kan ik je niet serieus nemen. Een professionele uitstraling blijft belangrijk, ook online. Je schoenen poetsen kan helpen, omdat je zo een momentje neemt om je voor te bereiden op een vergadering. Vroeger liep je fysiek naar de vergaderzaal toe en had je ook zo’n momentje.’

gedicht

Een andere tip die Engelfriet geeft, is om een vergadering eens met een gedicht te beginnen. ‘Het gaat niet zozeer om het gedicht, maar om een vergadering minder voorgeprogrammeerd te laten zijn. Neem gemeenteraden. Vaak mag iedere politieke partij eerst zijn eigen visie geven. Dan hoor je twaalf keer dat ze veiligheid heel belangrijk vinden. Ben je een uur verder, zonder iets te zijn opgeschoten. Maar bijna niemand die dit durft af te schaffen. Daarom ben ik zo trots op de Amersfoortse gemeenteraad, die, na advies van mij, deze ‘eerste ronde’ heeft afgeschaft. Loting bepaalt wie het debat mag openen en daarna gaat het direct inhoudelijk los. Politiek gaat uiteindelijk om argumenten en keuzes. De voorzitter houdt bij welke argumenten al geweest zijn en grijpt in bij dubbeling.’

Sowieso is Engelfriet er voorstander van om bij een vergadering een ‘technisch voorzitter’ aan te wijzen, die bijvoorbeeld als taken heeft de tijd in de gaten te houden en iedereen gelijkwaardig aan het woord te laten. ‘Een baas of manager moet zich afvragen of hij wel de juiste persoon is om een vergadering te leiden. Iedereen voelt aan dat het de uitkomst van de vergadering beïnvloedt als de voorzitter iemand met macht is.’

Wat ook voorgeprogrammeerd lijkt: de duur van een vergadering. Er wordt al heel snel een uur ‘ingeboekt’, terwijl dat lang niet altijd nodig is. ‘Ga niet uit van vergaderingen op vaste tijden en vaste momenten omdat je dat nu eenmaal zo gewend bent. Kijk altijd of iets nodig is. Al was het maar vanuit financieel perspectief. Twintig mensen die een uur vergaderen, kosten een werkgever zo duizend euro.’

Vergaderingen volledig afschaffen is onzinnig, zegt Engelfriet. Overleggen en afstemmen is nu eenmaal nodig. Je wilt ook ‘met elkaar’ werken, niet ‘langs elkaar heen’. ‘Maar het kan doorslaan naar alles willen bespreken. Mensen willen immers graag aansluiten en “meegenomen worden”. Dat geeft status, het gevoel dat je belangrijk bent.’

voor de Bühne

De kern van vergaderen is verantwoording afleggen, zegt Engelfriet. Iets cynischer gezegd: eigenlijk zijn de beslissingen achter de schermen allang genomen. ‘Vergaderen is een ritueel. Er is een prachtige documentaire over GroenLinks, uit de tijd dat Paul Rosenmöller nog fractievoorzitter was. Hij was het gezicht naar buiten en de vergadertijger, maar achter de schermen regelde Marijke Vos een boel. Zij had al een deal met de minister, waarna Rosenmöller, voor de Bühne, vol bravoure een verhaal hield en een motie indiende. Die motie werd vervolgens, volgens de deal, aangenomen. Zo gaat het echt niet alleen in de Tweede Kamer.’

Engelfriet gelooft niet in vergaderingen die als doel hebben ‘doelen SMART te maken’ of kritieke prestatie-indicatoren, KPI’s, te formuleren. ‘Onderzoek laat zien dat dit ook rituelen zijn, waarmee je niets verder komt. Die zaken moeten ook weer worden bijgehouden op moeilijke dashboards of in Excelbestanden. Een professional neemt zichzelf voor zijn werk zo goed mogelijk te doen. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat zo iemand mét KPI’s beter presteert.’ ◀

‘VERGADEREN IS DOODGAAN

IN EEN ZAALTJE’

In de zevende aflevering van de

podcast Goed Werk (EO, ND, NPO

Radio 1) is naast Richard Engelfriet

NRC-columniste Japke-d. Bouma te

gast in de studio bij Arie Boomsma.

Een van haar stellingen: geef geen

uitbranders tijdens vergaderingen,

maar deel ook geen complimenten

uit. Waarom? Je vindt de podcast in

je favoriete podcast-app.

NEW
FAITH
NETWORK

Verhalen over geloof, hoop en liefde.

€5,⁹⁵
PER MAAND

Het grootste aanbod
christelijke films en series

newfaithnetwork.nl